9
48
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
9
15 A
3

I a. 65 f 2a P 10

DE ITALIAE STATV, ANTIQVO ET NOVO, LIBRI QVATVOR,

Aduerſus Machiauellum,

AVCTORE
THOMA BOZIO EVGVBINO
Presbytero Congregationis
Oratorij.

Acceſſerunt Indices duo: Primus eſt Argumentorum ſeu Capitum, alter rerum memorabilium copioſus.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Gymnicum, ſub Monocerote.
ANNO M. D. XCV.
Cum priuilegio Cæſ. Maieſt. ad ſexennium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO PATRI, ET D. N. CLEMENTI VIII. PONT. MAX.

THOMAS BOZIVS PRESBYTER Congregationis Oratorij perpetuam fœlicitatem.

COnſtitutum mihi erat, Beatiſſime Pater, à principio, quidquid Pontificio iuſſu elaboraueram contra peſtilentiam Macchiauelli ſcripta, id integro volumine ad pedes Tuæ Sanctitatis ſemel offerre, ſed efflagitantibus identidem multis coactus ſum membra totius operis abiuncta dare in lucẽ, ſeparatimque tenuiſſima huiuſmodi tantæ Sedi, à cuius imperio prodibant, exhibere. Quin hæc ipſa, quæ modo postrema ſunt, locum primum tenebant, ſpeciatim namque attingunt Apoſtolicam dignitatem, ſed impedimentis aliquot interuenientibus in vltimum locum reiecta fuerunt. illorum vero eſt

hoc argumentum. Nam cum ſcriptum fuerit à ſapientibus, parum eſſe ciuitatibus leges eſſe, niſi adſint, qui curent eas obſeruari; idque calleret impius Dæmon, poſtquam Macchiauello immiſit hanc mētem, vt aduerſus Chriſtum, Chriſtianamq́; religionem ſtylum exacueret, amplius autem radicitus tolleret omne genuinæ Virtutis officium, laruaſque induceret, & immaniſſimos impoſtores, eò denique miſerum perpulit, vt Pontificiam ſedem cunctis exoſam redderet, ac funditus exſcindendam proponeret, atque ſuaderet. cum tamen hactenus nemo potuerit in ea præſidere per annos mille quingentos, & amplius, qui valuerit excutere vllo peccato admiſſo hoc diuinum priuilegium, quo non niſi ſanctiſſimas leges, veritatique æternæ conſonas ab omnibus Chriſtianis obſeruandas; ac tenendas editis vniuerſalibus decretis promulgaret, ac ſanciret. Quin ſanctiſſimis viris, & qui vitam pro religione ponerent, ſic abundauit, vt nulla par illi inueniatur, quoad numerum Præſulum florentium ſanctimonia vitæ inſigni. Quocirca numquam defuere aduerſus

eam potentiſſimi & acerrimi hoſtes, neq; fuit aliquando vllus ſcelere excel-lens, qui non aduerſus illam vel ſuę ma-læ mentis, vel impotentis dominatus virus effuderit. Et quod mirandum ſit ex omnibus ipſa tempeſtatibus, ac vel-uti caſibus fortior, & ſpecioſior euadẽs Imperatoribus, Regibus, Principibus, atq; omni denique contaminatorum colluuiõi maximum terrorem ſemper incuſſit, & imperia ſumma, contrariaſ-que inimicorum copias, cum ſupremũ tenere fœlicitatis culmen viderentur, proſtrauit, ac ſtirpitus omninó diuini roboris potentia ſubuertit. Per ſuos au-tem ſtudioſos innumeras nationes ſu-pra Rhœnum, Danubiumque poſitas, & in vltimis Britannijs conſidentes ab altiſſimis ignorantiæ tenebris, omniũ-que liberalium diſciplinarum ſumma imperitia, à belluinis quinetiam mori-bus, & effero viuendi ſtatu ad humani-tatem præcipuam, doctrinarumq; cul-tum ſingularem reuocauit. quod facti-tari adhuc in ampliſſimis Indiarum ſi-ue Occidentalium, ſiue Orientalium regiõibus videmus. Cum tamen ex ad-uerſo lugeamus intimo noſtro dolore

Græciam potiſſimum, ac tot Orientis, & Africæ regiones in lugubrem ſquallorem, barbariemque fœdam, poſtquã ſedi huic aduerſari cœperunt, miſerrimè corruiſſe.

Igitur Macchiauellus pro bonitate ſibi à Dæmone inſerta, vt odium ſummum pareret huic Sedi, & quantũ poſſet Italos in illam, id eſt, in ſuam ipſorum perniciem commoueret, atque armaret, ita ſcriptum reliquit, culpa Romani Pontificis effectum, vt Italia in magnas calamitates inciderit, ex quo ille nactus eſt in ea maiorem poteſtatem, quod contigit poſt imperium Cõſtantini, adiecitque nonnulla in eundẽ conficta, quæ vino impietatis ebrius, ac Tartareæ caliginis nocte circumfuſus, mendaciorumque ſomnijs infœlix eluſus, & vndique ſcatens effudit. quę ſigillatim, quam ſint falſa, quatuor libris aperuimus, quos accipere Beatitudo Tua, nobis autem Deus cœleſtem gratiam dignabitur elargiri.

ILLV-

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISS. CARDI-NALI PETRO ALDO-BRANDINO.

Thomas Bozius omnem fœlicitatem.

DIVINITVS ita conſtitutũ fuiſſe, Ampliſſime Cardinalis, intuemur in quouis rerum genere, ſed omniũ maxime in humanis, ac terrenis, vt nihil ſit omnino beatum, Superis exceptis, ſed ſi quid eſt alicui fœlicitatis, id totum ſit quadam miſeriarum parte commixtum. ſcilicet id voluit docere nos Deus, in hiſce fluxis haud conſiſtendum, ſed inprimis cæleſtia atque æterna ſemper animo ſpectanda. En tibi ante oculos Italia, quæ plurimis, ac maximis eſt à Diuina liberalitate bonis amplificata, & cumulata, quot illa clades ante Conſtantinum perpeſſa eſt, quot afflicta, & proſtrata calamitatibus? Nulla, inquit Aelianus, qui vixit Hadriano imperante, celebris eſt regio, quæ tot exterarum gentium paſſa fuerit irruptiones. & vero ita eſſe explicamus nos hoc opere; enumeramuſque ordine temporũ ſeruato ſexdecim nationes, quæ priores ex Italia colonos eiecerunt, bonis omnibus nudarunt, ac ſedes in ipſa fixere, cuncta flammis, ac ferro vaſtantes, atq; id per ſæcula non admodũ multa. Hinc illa toties nomen immutauit, vt

nulla amplius, dictaque Cameſene, Saturnia, Auſonia, Oenotria, Italia, Heſperia, & quandoq; Tyrrhenia, parumq; abfuit, quin Græcia, & Gallia; quando Græci, & Galli miſerã ſcindentes latioribus eius terris nomen dederunt Magnæ Greciæ, & Gallię Ciſalpinæ. Atque hi quidem cuncta trans Apenninum vſq; ad Aeſim dirutis Vrbibus nobiliſſimis in vicos redegerunt, illi mutuis conciſi diſſidijs, & potentiſſimis Ciuitatibus, quas condiderant, euerſis deleti ad extremum fuere à Lucanis. Quietem forſan accepiſſe credetur cum Romani ſe ſe extulerũt. Atqui, vbi id euenit, Annibal Poenus per annos ſexdecim ſic omnia cædibus, incendijs, ac ruinis repleuit, vt in vna Apulia ſubuertit Vrbes vndecim, duæ tantum ſuperfuerint vltimo excidio; ac durabãt adhuc viuente Strabone Claudij principatu tam diræ vaſtitates. Illo deinde expulſo ſocialia bella exorta, cunctas in Samnitibus finitimiſque populis Vrbes diruerunt, & in formam viculorum perduxerunt. His ſucceſſere ciuilia Carbonis, & Pompei; Marij, & Syllæ; Cęſaris, & Pompei, Triumuirum denique ipſorum, quæ tot, ac tantas Italiæ clades attulerunt, vt imperante Nerone Lucanus conqueratur adhuc extaſſe ætate ſua ſemirutas Vrbes, agros inaratos, & ſquallentes, horrentia cuncta; teſteturque AElianus multo paucio res, quàm prius illas fuiſſe, & ſane ita eſſe certiſſimo deprehendimus ex eo, quod Ptolomæus

mæus minuta quæq; perſecutus, cum poſtremus omnium deſcribat Italiam, non niſi ducéta, ac ſeptuaginta octo oppida recenſet, annumeratis ijs, quæ paruula, ac propè euerſa omninò erant. Quamobrem in multo maiores ærumnas incidit infelix, cum fuit adducta in poteſtaté Imperatorum modis omnibus miſerrimam dilaniãtium, ac diſcerpentiũ. Nam præter alia, cum iam ſæpius agri Italici fuiſſent dominis prioribus adempti per exteros, per Romanos, per Syllam denique, Auguſtus nihilnon abſtulit ſuperioribus, vt elargiretur militibus ſuis Italos propè cunctos in remotiſſima amandans, quod apud vatem conqueritur ille Paſtor lugubri cantilena:

At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros
Pars Scythiam, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxim,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.

Ac mox irarum ſimul, ac dolorũ pleniſſimus:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Intantum porrò ſquallorem deuenit Italia ſęuiſſimo eam dominatu per omnia prementibus Auguſtis, vt imperio Neronis amœniſſima omnium regio Tarentina in ſolitudinem redacta fuerit, eóq; mitti oportuerit colonos, ſicuti in alias etiã terras, neque tamen ijs miſſis ea repleta eſt, inquit illorum temporum ſcriptor Tacitus. & quidni ita foret, regnantibus tot monſtris, ad quorum nomen, ac facta ſceleſtiſſima nemonon cordatus exhorre-

ſcit Tiberio, Caligula, Claudio, ac peſte illa diriſſima Nerone, cui fuit oblectamento ipsã Romam cum tot præclariſſimis, atque è toto orbe ob hæc ſpoliato conquiſitis monumentis incendiſſe? Mittamus poſt iſta Veſpaſiani incredibiles, ſed aſtutiſſimas rapinas, quid nobis dicendum videbitur de Domitiano? An vnquam tales Italia nacta eſt imperatores, tã diros, tam flagitijs omnibus coopertos, poſt imperium Conſtantini, ac dilatatam magis Romani Pontificis poteſtatem? dices iſtos ferendos, quod Romani, & Italici ſanguinis erant. Illud intollerabile Italiam patuiſſe barbaris, cum nondum poſt Conſtantinum duo ſæcula tranſacta eſſent. O ingenia ſtupida, ac totius antiquitatis vel ignara, vel oblita, cum tranſuerſa impietatis æſtu, ac turbine agimini Nonne poſt Neruam fuere imperatores è duodecim nationibus exteris, quas barbaras vocat Macchiauellus? At forſan erant moribus adeò ciuilibus, & vrbanis, vt exuerint illi omnem barbariem. Credo ita aſſeuerabit aliquis optimus æſtimator veritatis, beneque animatus in Pontifices Romanos, in quos omnem odiorum torrentem contendit auertere, niſi dicamus adeò placidam fuiſſe mẽtem iſti, vt præ ipſo fuerint manſuetiſſimi, & optimi Hadrianus Hiſpanienſis, Septimius Seuerus Lybicus, Caracalla huius filius, Macrinus Maurus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, Philippus Arabs, Decius Pannonius

Gal-

Gallus Afer, Aemilianus Maurus, Aurelianus Dacus, Carus Illyricus cum ſuo Carino, Diocletianus Dalmata, Maximianus Pannonius cum filio Maxentio ſinguli portenta humani generis efferatiſſima, & exitialiſſima. Sed iſtis, inquies, erant Italici milites valentiſſimi, quibus Italicæ gloriæ columen bellicum ſtabat. Erant Prætoriani inprimis, deinde alij ex omnium gentium fæce, & colluuione atrociſſima collecti, qui ſæpè Italiam Romamque diripuerunt, cædibus ac flammis vaſtarunt, ita vt Vopiſco teſte, ab Aurelia porta vſque ad Ligures perpetuæ ſyluæ eſſent, in Placentino territorio denſiſſimæ. Boreales autem populi primùm regnante Antonino Philoſopho vſque ad Venetos, deinde Gallieno vſque ad Rauennam, demum Aureliano vſque ad Fanum progreſſi diruerunt vrbes, ac vaſtitatibus omnia fœdarunt, ita vt Ambroſij, Hieronymique ætate adhuc ruinæ permanerent. Ac talis fuit Italiæ ſtatus ante Conſtantinum, vt quæ poſt illum ſæcula fuerint, vocanda ſint felicia, ac ſanè feliciſſima extitiſſent, niſi Romani Pontificis poteſtatem, à qua omne ipſius bonum pendet, aliquando opprimere aliqui contendiſſent. Nam pleræque omnes ipſius ærumnæ contigerunt, quoties eſt id tentatum, quandoque ipſo in remota extra Italiam pulſo, & abducto, quæ tamen qualeſcunque fuerint, haud æquarunt

priſ-

priſcas, vt clariſſimum ſit, quàm falsè, ac peruersè dictum ſit ab impio felicius Italiæ fuiſſe, aut futurum, ſine Pontificiæ poteſtatis amplitudine, ac maieſtate.

Cum verò nos initium ſcribendi in Macchiauellum fuerimus auſpicati à Celſitudine Tua, decebat ſimul, vt illi finis reſponderet, quod facimus eidem quatuor hos libros nūc offerentes. Deus autem tibi, quod precamur, benigniſſimè bona cuncta cælitus donet.

ARGV-

ARGVMENTA CAPITVM TOTIVS OPERIS.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

IMpudentiſsima mendacia Macchiauelli in omnes præſules Chriſtianos, in Moyſen, Dauidẽ, Gallos, Germanos, Venetos, & in hiſtorijs antiquorum plurimis narrandis.

LIBER PRIMVS.

Cap. I. Vrbes imperiorum potentium ſedes euerſæ; regiones florentiſsimæ olim, poſitæ ad Auſtrum, & Ortum ad vaſtitatem, ex quo deſciuerunt à Pontifice Romano, redactæ: ad Boream verò, & occaſum ſitæ, cum iacerent maximum decus nactæ, ex quo Papam ſequuntur. Roma ſola ſtat; Italia cunctis regionibus præcellit. 34

Cap. II. Saturni ſæcula diritatis plena, homines quotãnis demerſi in Tyberim, ſacrificati Saturno & Ioui, & quidẽ nobiliſsimi, Auſonum Sicanorumque irruptio, terræmotus horrendi. 44

Cap. III. Diluuium Deucalionis, Phaëtontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelaſgorum, Lydorum, Cretẽſiumque irruptiones, Clades Pelaſgorum, feritas Leſtigonũ, Herculis Argonautarumq́; aduentus, Sirenum crudelitas. 55

Cap. IV. Irruptiones Græcorum, Troianorum: clades Pelaſgorum. euerſæ plurimæ vrbes: mores efferi: ciuitates hiatibus hauſtæ, à ſerpentibus deletæ: Rex maximè impius cũ ſua domò abſorptus: Spartanorum, Achæorum, Chalcidenſium, Meſſeniorum, Illyriorumq́; irruptiones. 66

Cap. V. Romuli, Tarquinijq́; tyrannis: Regum Romã. cædes: vrbes plurimæ exciſæ: irruptio Gallorum: Tyrrheni expulſi è circumpadanis oris: vrbes ab eis vndecim dirutæ: Ariſtodemi tyrannis: peſtis horrenda, Sybaritarum, Sybariſq́; miſerabilis euerſio, mores diri eorum: Crotoniatarũ magna clades: Lex atrox: Veiorũ maxima ciuitas ſolo æquata: Cauloniæ, Hipponijq́; & Romæ ſubuerſio: bella

per-

perpetua. 75

Cap.VI. Dionyſij tyrannis: Brutiorum factiones: Volſcorum, Auruncanorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Pandoſia, Thabeq́; euerſæ, Græci Italici miſerabiliter deleti: Italicorum, Romanorumq́ue maximæ clades: peſtis diriſſima, Vulſinium dirutū: gladiatores inſtituti: crudelitas Hannibalis: ſtrages Romanorum: Apulorum, Brutiorum, Lucanorumq́ue vrbes exciſæ, ipſi deleti: Galli Ciſalpini omnes extincti, aut expulſi. 86

Cap.VII. Tercentena Italorum millia quadriennio cæſa bello ciuili: Romanorum miſerabilis in Aſia cædes: nobilitas omnis Romana in vrbe trucidata: Marij Syllæq́; inexcogitabilis crudelitas, proſcriptiones, rapinæ: vrbes Samnitum dirutæ omnes, aut in vicos redactæ: Spartaci gladiatorumq́; dira facta: Catilinæ coniuratio, bella ciuilia Pōpeij & Cæſaris: Triumuirum diræ proſcriptiones: bella eorundem ſæuiſſima cum Bruto & Caſſio: latrocinia in Italia: prælia inter Octauianum, Lepidum, Sext. Pompeium, L. & M. Antonios: incendia multa Romæ: Piſaurum hiatu hauſtum, Draco horribilis & ingens: Italicorum bona omnia ſæpius militibus diuiſa: Itali extra Italiam amandati in varias oras. 103

Cap.VIII. Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, peſtis, fames, inundatio Tyberis, incendia, terræmotus eo regnante: Tiberij ſæuities, libido, rapacitas, incendia, inundatio Tyberis, fames: Caligulæ diritas, rapinæ, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames, terræmotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incenſa, libido, terræmotus, Italiæ ſolitudo; Galbæ, Othonis, Vitellijq́ue bella ciuilia, Italia direpta: Tyberis inundatio: bellum ciuile Vitellij, & Veſpaſiani: Italicorum magnæ ſtrages, Cremona incenſa: Veſpaſiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante, Veſuuijq́; eruptiones: Pompeij, & Herculanum vrbes obrutæ: Domitiani crudelitas, libido. omnium ſuperiorum facta atrocia in propinquos. 122

LIBER SECVNDVS.

Cap. I. Atrociſsima facta Imperatorum, qui è duodecim barbaris nationibus Italiæ ſunt dominati: clades horrendæ, terræmotus, inundationes, ſterilitates, peſtilentiæ, incendia, dirutæ vrbes, irruptiones barbarorum. 154

Cap. II. Oſtenditur ſuperioribus Imperatoribus illud inprimus fuiſſe in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent è terris: ipſos autem plerunq; occiſos. 179

Cap. III. Tributa immenſa, quibus Itali ac Romani opprimebantur ante ætatem Conſtantini. 189

Cap. IV. Diræ & infandæ leges, moresve vſu recepti & cõprobati in vrbe & Italia. 193

Cap. V. Clades maximæ è terra, aquis, igniȝue abortæ, in Italia, & Romæ ante tempora Conſtantini. 201

Cap. VI. De incendio, euerſione, & direptionibus vrbis, perpetuiſq; ac diuturnis Italiæ vaſtitatibus ante Conſtantinum. 215

LIBER TERTIVS.

Cap. I. De maiori fœcunditate Italicæ telluris, optimis eius arboribus & fructibus, qui olim non erant, ea magis habitata pluribuſq; illius vrbibus poſt Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam, quàm prius. 230

Cap. II. De maioribus Italiæ vrbibus, magnificentioribus ædificijs, frequentiori Italicorum multitudine, Venetiarũ dignitate, monaſterijs, templiſq; extra vrbes admirãdis, hoſpitalibus domibus, collegiis, baſilicisq; ad omnes diſciplinas percipiẽdas pulcherrimè conſtructis in Italia poſt ætatem Conſtantini, ſiue poſt Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam. 272

Cap. III. De diuturniori libertate, ac potentiæ communione, paceq; Italicarum ciuitatum poſt Imperium Conſtantini ſiue poſt Romani Pontificis auctoritatem magis florentẽ, quàm prius. 289

Cap. IV. De latiſsima Pontificis poteſtate, & eius diuturnitate. 294

Cap.V. Singularia maximæ felicitatis bona à Pont. Rom. & Italis profecta in exteras nationes poſt pontificiam poteſtatem magis in Italia auctã Conſtantino imperãte. 294

LIBER QVARTVS.

Cap.I. Italis multo præſtantiores viri fuere in omni genere diſciplinarum poſt ætatem Conſtantini, quàm prius antè auctoritatem Pontificis Romani conſtitutam. 345

Cap.II. Recenſentur homines vtriuſq; ſexus, cuiuſuis ætatis & conditionis Itali ſanctitudine admiranda, vitaque cæleſti. 371

Cap.III. Oſtenditur, calamitates omnes acerbiſsimas, quæ cõgerunt Italiæ poſt ætatem Conſtantini accidiſſe, cum Pontificis Romani auctoritas eſt oppreſſa, & ipſe iniuriosè tractatus. 386

Cap.IV. Redarguitur falſum quod impius ſcripſit, Italiã fore inexpugnabilem, ſi vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat; cum ſæpius occupata quanuis vni ſubiecta eſſet, oſtendatur, Pontificemq; contendiſſe, vt Rex vnus eius, aut Imperator foret, ſed id non feliciter Italiæ Romæque accidiſſe. 410

Cap.V. De communi maximorum Theologorum ſententia cõcluditur, Papam non modò eſſe in ſpiritualibus Pontificem ſummum, ſed & omnium temporalium in terris Regem ſupremum, idque iure diuino atq; hoc poſito, vt vult S.Thomas & alij, iure naturali. 421

Cap.vlt. Concluditur, apud ſapientiſſimas quaſlibet gentes, earum Pontificem ſummum, fuiſſe etiam vel Regẽ ſummum, vel penes ſacerdotes omnem profanorum poteſtatẽ, & ab Imperatoribus atq; regibus maximis Pont. Roma. imperia & regna maxima fuiſſe ſubiecta, atq; illi in temporalibus ob legitimas cauſas omninò paruiſſe. 439

AD LECTOREM PRAEFATIO EIVSDEM AVTHORIS.

Impudentia mẽdacia Macchiauelli in Præſules Chriſtianos, in Moyſem, in Dauidem, in Gallos, Germanos, Venetos, aliaq́ue in hiſtorijs narrandis.

NATVRA comparatum videmus, vt quæcunque præſtãtiora ſunt, illa ſi conuertantur in malum, ſint alijs longè deteriora, quod adeò verum eſt, vt ne Angelicæ quidẽ mentes tanti ordinis vim potuerint effugere, & quę illarum ſe abalienauerunt à ſummo bono, & Fonte Beatitudinis, & luminis Deo corruerint in profundiſſimas tenebras, & omnium maximas ærumnas. Neque tamen harum rebellio quidquam nocumenti, aut indignitatis attulit cœlitibus alijs, qui in fide perſiſtentes ſupremæ veritati adhæſerunt. vt iam mirandum non ſit extitiſſe Italicum Macchiauellum, qui mendacia portentoſa, ac monſtroſiſſimas opiniones memorię prodiderit, quamuis pugnent contra omne honeſtum, commodumq́ue ſiue publicum, ſiue priuatum, ſpecie lucri præſentis obtegens eas, quod è manibus illicò euo-

lans infixa mortiferi veneni ſpicula venis , & cordi relinquat. Neque verò gentilibus eius id quidquam nocumenti debet afferre, animum namque ſortimur à DEO, non ab hominibus, ab his ſolùm corpus habemus; atque illum Chriſtus abluit, & ab omni labe expiat cœleſtibus lauacris ex intimo ſui pectoris altè depromptis. Chriſtus ortum ducit à Raab meretrice, ab impijs Regibus Ochozia, Ioas, Amaſia, Achaz, è quibus Ochozias gentibus eſt ex Athalia filia turpiſſimæ Iezebalis, neque tamen ſupremæ illius vel Diuinitati, vel humanitati quidquam potuerunt iſta officere. Quin id euenire cernimus in rebus, quæ generantur, vt ab omni rerum natura ſecernatur quidquid eſt virulentum, ac fœtidum ex vna parte, vt ex alia, quod producitur ſit præſtantius, ac fructuoſius. ſic vepres hinc acutiſſimas ſpinas emittunt, vt inde odoratiſſimas, ac ſuauiſſimo fructu excellentes roſas educant; ſimiliter è fœtido caule, & frutice inamœni aſpectus exoriuntur Lilia formoſiſſima, ac iucundiſſimè olentia. Quamobrem ſi quid fuit in Macchiauelli ſtemmate abominandum & viroſum, id abijt, ac ſe contraxit in eum ſolùm, vt alia deinde germina ſe profundant in lucem pleniſſima decoris, & cuiuslibet bonitatis. Et quidem vix credi poteſt quanta ille maledicta congeſſerit in ipſum Chriſtum, Chriſtique religionem, quanta in omne ſinceræ Virtutis officium, quanta in Pręſules Chriſtianos, quanta in ſanctiſsimos viros, quanta in laudatiſſimas nationes. Audite ipſius verba, ne quis impudentiſſimus audeat aſſerere aliquid amplius nobis excidiſſe. quando occorre, che gl'ordinatori della noua ſetta ſiano di lingua diuerſa la ſpengono

facilmente, la qual coſa ſi cognoſce conſiderandoſi modi, c'ha tenuti la religion Chriſtiana contra alla ſetta gentile, la quale ha cancellati tutti gl'ordini, tutte le ceremonie di quella e ſpenta ogni memoria di quella anticha Theologia Vero è, che non gli è riuſcito ſpegnere in tutto la notitia delle coſe da gl' huomini Excellenti di quella. il che è nato per hauer quella mantenuta la lingua latina, il che feciono forzatamente hauendo à ſcriuere queſta lege noua con eſſa, perche ſe l' haueſſimo potuta ſcriuere con noua lingua conſiderate l' altre perſecutioni, ch'eſſi feciono, non ci ſarebbe ricordo alcuno delle coſe paſſate. e chi legge i modi tenuti da S. Gregorio e dalli altri capi della relihion Chriſtiana, e vedra con quanta oſtinatione è perſeguitauano tutte le memorie antiche ardendo l'opre de poeti, e delli hiſtorici, ruinando l'imagini, e guaſtando ogni altra coſa, che rendeſſe alcuu ſegno dell'antichita, talche ſe à queſta perſecutione eſſi haueſſino aggiunta vna nuoua lingua, ſi ſarebbe veduto in breuiſſimo tempo ogni coſa dimenticata. è da credere per tanto che quello, c'ha voluto fare la religion Chriſtiana contra la ſetta gentile, la gentile habbi fatto contra quella, ch'era inanzi a lei. e perche le ſette in vn cinque, o in vn ſei anni variano due o tre volte ſi perde la memoria delle coſe fatte inanzi a quel tempo.

Bone Deus, quid vini biberat hic homo, vt tot mendacia tam paucis verbis euomeret? clariſsimè dignoſcamus ipſam veritatem, ſingillatimque enumeremus, & confutemus illa. ac primum, quòd ait vires defuiſſe præſulibus Chriſtianæ religionis, nō mentem cupientibus linguã *1. mendacium Macchiauelli.*

latinam prorſus extinctam, id adeò falſum conſtat, vt nihil æquè contra Dei conſilium, contra omnes Pontificum Romanorum conatus fuerit, quàm vt lingua latina in ſanctiſſimo crucis ligno conſecrata tolleretur. An non inter alias linguas, quarum ſcientiam diuini ſpiritus illapſu mirabiliter Apoſtoli perceperunt, præcipua fuit latina? Et quomodo vel hanc, vel vllam linguarum celebrium voluerunt noſtræ Religionis primi antiſtites abolitam? In more poſitum volunt fuiſſe, vt Miſſa, quam vocamus in publico conuentu Chriſtianorum celebraretur quolibet die feſto. Atque hæc perſcripta fuit latinè, Græcè, Hebraicè, Syriacè, Chaldaicè, Aethiopicè, vt aliqui collegerunt, & in his Pammelius. Et qui fieri potuit, vt vellent ex his vllam deletam? Romani Pontifices in conſilijs ſuis neminem tempore vllo loqui permiſerunt, vel ex quo pulſa eſt ex Italiæ finibus à barbarorum furore lingua latina, niſi latinè. Quin Regum remotiſſimorum ex vltimo Oriente, Occidente, Indijs ipſis legati non audiuntur, niſi latinè loquantur, aut adhibeant interpretem latinum. Rurſus ijdem Præſides linguæ eiuſdem dignitatem tutati ſunt aduerſus garrulos quoſdam Græcos, quod liquet è litteris Leonis IX. aduerſus Michaelem Patriarcham. Quamobrem videmus illius vſum magis religioſorum noſtrorum ſtudio dilatatum, dilatata ſcilicet per ipſos Chriſtiana religione, quàm per Imperatores Romanos. Hinc omnes auctores bonos linguæ Græcæ, Hebraicæ, & nonnullos Arabicæ in linguam latinam tranſlatos videmus, quod olim non ita erat, cum Chriſtianæ religionis inimici imperarent. Nos præterea contendimus ex antiquo tempore aduerſus

hæreticos myſteria noſtra non eſſe vulgaribus verbis explicanda, ſed latinæ linguæ omninò relinquenda; quomodo igitur noſtri cogitarũt vmquàm linguam latinam perdere, quomodo non omnibus modis retinere, & amplificare? En quot modis eam dilatarunt, & quando illam vel vno coanguſtarunt? Atque vt agnoſcamus, quàm ſit verax homo iſte aſſerimus æternum Dei fuiſſe decretum, vt latino ſermone diuina cuncta perſcriberentur. Audi Iſaiam, in loquela enim labij, & lingua altera loquetur (Deus) ad populum *cap. 28.* iſtum. En vt diuinæ voluntatis haud fuerit aboleri linguam latinam; ſed conſeruari; eamque eſſe, per quam populo ſuo Deus loqueretur, & iſte vult non animum, ſed vires noſtris defuiſſe ad illam exterminandam, cum neſcientibus, illam Deus infuderit, noſtri noluerint niſi eadem loqui? *2. mendacium.* Quid autem garrit noſtros vi adactos eam non extirpaſſe, quòd cogerentur illa chriſtianam legem perſcribere? Videte impia, & ebrioſa ſomnia. & cur latinè compellebantur, non Hebraicè, aut Græcè? & cur non poterant Hebraicè, aut Græcè duntaxat ſcribere, ac latina verba contemnere? quid omninò ipſos compellebat? Atque, vt videas quàm deliret iſte. Matthæus Euangelium ſcripſit Hebraicè, SS. Ioannes, & Lucas Græcè, vnus Marcus Latinè, ſed Acta Apoſtolorum, Apocalypſis, epiſtolæ pleræque omnes excepta vna vel altera quæ Hebraicè, reliquæ omnes Græco ſermone ſunt conſcriptæ. Sic igitur omnes libri, qui nouo teſtamento attribuuntur, ſunt alijs, quàm latinis vocabulis exarati. Et, Quid ſomniatur iſte legem nouam, quæ vocatur Euangelium, neceſſariò Latinè à noſtris traditam? Nihil minus. niſi quantum

fuit obtemperandum cœleſti decreto, cuius potentiæ ſic omnia ſubijciuntur, vt facillimum ſit illi, ſi voluiſſet ſtirpitùs exſcindere omnem latinæ linguæ memoriam. ſed contrarium iam ſtatuerat, vt probauimus ex Iſaia, ac linguarum miſ-
3. ſionibus. Sed illud quomodo ferendum? à Præſulibus ſummis Chriſtianæ religionis opera poetarum latinorum combuſta. Videte aſſeueranter dictum ſimul, atque impudenter. Et quęnam? proferatur vel vnum flammis traditum. Non poterit, quin antiquorum vatum, quos Græci celebrant, carmina magis extant apud noſtros Theologos eorum voluminibus intexta, quàm apud quoſuis à nobis alienos ſcriptores, quod liquet è libris Clementis Alexandrini, & Iuſtini martyris, neque piguit aliquando ipſum Apoſtolum Paulum citare Arati, & Epimenidis verſus. illud namque eſt Epimenidis, quod ad Titum ſcripſit.

κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργοί:

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Aliud verò Arati:

τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν,

ipſius enim genus ſumus.

Clemens Alexandrinus refert eiuſdem Pauli verba hortantis, vt legerentur poemata Hiſtaſpis, & Sybillarum. Iulianus Imperator, cùm videret noſtros è lectione antiquorum ſcriptorum ſumere argumenta, è quibus impietas eorum clariſſimè redargui poſſet, vetuit à noſtris ea legi, & haberi. Extat oratio Sancti Baſilij, qui multò ante ſanctum Gregorium fuit, explicantis rationes, quibus multo cum fructu legi alienorum à nobis ſcripta poſſunt. Extant multa noſtrorum carmi-

carmina è Vergilij carminibus ipſis compoſita,
vt Probæ Falconiæ, & ſi qua ſunt aliorum, qui
vixerunt ante ſæcula Sancti Gregorij. & qua
fronte aſſeuerat iſte poetas à noſtris vllos anti-
quorum crematos? haud ita pridem Concilium
Tridentinum in ignem proijci mandauit è Chri-
ſtianis aliquot poëmata. ſpeciatim permittit an-
tiquos latinorum retineri, quamuis obſcœnos
modò ne prælegantur pueris. Atque ita tantum
abeſt, vt priſcos iubeat abijci, vt potius noſtros
in cinerem redigi, conſeruari illos velit. Quam-
obrem magis illud eſt falſum fuiſſe hiſtorico- 4.
rum volumen vllum iuſſu Pontificum noſtrorum
crematum. Nam quod quæſo per ipſum Deum,
quo ſanctius nil fingi poteſt? Atqui luce meri-
diana clarius eſt, cuncta antiquorum ſcripta à
noſtris, præſertim verò monachis aſſeruata in
monaſteriorum bibliothecis, ne ab irruptioni-
bus, ac direptionibus barbaricarum gẽtium pror
ſus exterminarentur. Quomodo autem multa
perierint altius principium repetentes explica-
bimus. Cæſar vſus eſt maximè aduerſus Pom-
peium Gallorum copijs auxiliaribus, vt eſt in
commentarijs Hircij, deinde ipſius nepos Augu-
ſtus eoſdem duxit in Antonium; quod ille verſi-
bus mandauit.

Ad hunc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Cæſarem.

Imperatores poſt hæc alij ſucceſſores iſto-
rum non amplius Romanos, & Italos ad bella ex-
ercuere, & eduxerunt, ſed exteros. demùm ve-
rò delecti Imperatores exterarum nationum,
vt Traianus, & Hadrianus Hiſpanienſes, Anto-
ninus Pius Nemauſenſis, Septimius Seuerus

Lybicus, Maximinus Maurus, Heliogabalus Syrus Maximinus Thrax, alijque barbarici ſanguinis, atque à Senatoria dignitate & ordine alieni, literarumque expertes. Romæ porrò erant Prætoriani milites equarumuis gentium colluuione commixti, qui pleroſque Imperatores pro libidine occiderunt, alios ipſi ſubſtituerunt, diuina, humanaque omnia proculcantes. Ex hoc latinæ linguæ ſcriptores euanuerunt: neque poſt Traiani obitum fuit vllus prope, cui gradus aliquis nobilior inter latinos debeatur, quòd ſcilicet honor nullus haberetur artium liberalium profeſſoribus, ſed militiæ ſoli: Romaniqne & Itali ab hac abeſſent, & otio ſummo marcerent. Quid? teſtis eſt Dion à Domitiano philoſophos eſſe vel occiſos, vel ad necem quæſitos; ab Hadriano autem præſtantiſſimos quoſlibet in ſingulis artibus interfectos, eorumque ſectatores oppreſſos. Eadem ferè Heliogabalus, quod refert Herodianus. At multò truculentior Caligula, qui ſtatuas omnes illuſtrium virorum, quæ in campum Martium translatæ fuerant, latè diſiecit, ac vetuit ne cui viuenti imago penetretur abſque ipſius conſenſu; Homeri poemata cogitarit abolere, Vergilij, ac Titi Liuij ſcripta, & imagines parum abfuit, quin ex
ca.34. omnibus bibliothecis amoueret: quæ Suetonius teſtatur. Hæc eſt igitur cauſa, cur vſus Latinæ linguæ, omniumque ingenuarum diſciplinarum iacuerit. Edat Macchiauellus, ſi quidem potuerit, aliquem noſtrorum Pontificum, qui talia cogitauerit, nedum perpetrarit; nominet vnum. Sed enim cùm poſt Cæſarem, & Octauium milites externi bella tractarint, Italique, & Romani luxui ſe dediderint, hinc factum, vt

Odoa-

Odoacer Herulus, qui Imperatoribus militabat,
Italiam occuparit, ac mox Oſtrogothorum Rex
Theodoricus à Zenone Imperatore hæretico, &
hoſte pontificij nominis immiſſus eandẽ ſibi vin-
dicauerit, quod Iornandes, Paulus Diaconus, ac
Zonaras teſtantur. Inde à Narſete euocati Longo
bardi, obſiſtente iamdiu Ioanne Pontifice Roma-
no, eandem diu tenuerunt, ac vexarunt. Ob has i-
gitur cauſas artium liberalium ſtudia ſorduerũt,
ac libri plurimi amiſsi. qui verò ſuperfuerunt, à
viris Chriſtianæ religioni potiſsimùm deditis
conſeruati ſunt. Illud certum, libros Ciceronis
de Finibus, ac de legibus in Germania repertos à
Poggio Florentino in quadam monaſterij biblio
theca. Sed illuſtriora fient hæc, ſi conſideraueri-
mus aliud iſtius impium mendacium. A noſtris i- 5.
magines antiquorum contritas. Quaſnam? Non e-
nim de idolis agit, ſed imaginibus alijs hominũ,
rerumq́ue antiquarũ. verùm quod attribuit Pon-
tificibus Romanis, à Caligula id factum ſupra è
Suetonio docuimus. A Pontificibus noſtris ec-
quando vnquam quæſo? Atqui longè contrarium
doceamus, & quomodo illæ perierint, explice-
mus. Valentinianus II. Pontificiæ poteſtatis, vt
infrà aperietur, violator, occiſus eſt Romæ Maxi-
mi dolis. hic arripiens imperium, coniugem ſibi
illius Eudoxiam adiunxit, cui facinus in virum
priorem commiſſum palàm fecit. Impotens ani-
mi mulier, ac vindictæ cupida accerſiuit ex Afri-
ca Genſericum Vandalorum Regem, qui Maxi-
mũ deijceret imperio, & necaret. Is maxima cõpa-
rata claſſe, Romã venit cũcta euerſurus, ſed occur
ſu (verba ſunt hæc Pauli Diaconi lib. 15.) Leonis
Papæ mitigatus ab incendio, cædibus, atque ſup-
plicijs Vrbem immunem ſeruauit, omnibus ta-

men opibus ablatis. Hæc Paulus. Addit Procopius lib.1.belli Vandalici ſtatuas ab eodem Rege abſtractas, nauique impoſitas, & coorta tempeſtate in mari ſubmerſas. Non itaque noſtri Præſules eas demoliti ſunt. longè ſecùs. Peiora namque egiſſet Genſericus, niſi Leo Papa ipſum flexiſſet. & quid putamus acturum fuiſſe Attilam, qui diruerat Aquileiam, Romamque properabat infanda quæque minitans, niſi idem Leo peruiciſſet, vt iam iam Padum traiecturus ille ab incepto deſiſteret, atque in Pannoniam rediret? Tantum abeſt igitur, vt noſtri Antiſtites huiuſmodi ruinas ediderint, vt per eos factum ſit ne quādo ederentur. Teſtis eſt inter alios Zozimus, Innocentium Papam ſeſe Rauennam contuliſſe, vbi tunc Honorius Imperator morabatur, contendentem, vt pax inita à Romano Senatu cum Alarico Rege Gothorum, ab eo confirmaretur. Verùm dum rem protrahit ille, & Innocentij conſilia non admittit, nouis bellorum cauſis obortis, Alaricus Vrbem cepit, ac diripuit, non direpturus, ſi Romano Pontifici paritum fuiſſet. Teſtatur Procopius Pelagium Romanum Diaconum, qui poſtea pontifex fuit, effeciſſe precibus ſuis, ne Totilas Vrbe capta magis in eam ſæuiret. Nemo non ſcriptor aſſerit euocatos à Narſete in Italiam Longobardos, ac precibus Ioannis Papæ impetratum, ne multò antè ſeſe effunderent in eam, retardatosque Pontificis Romani ſtudio non modò tunc, ſed etiam poſteà ſæpius impetus illorum, ne atrocius in Italos, eorum res, Italiamque totam vaſtandam ferrentur. Illud certum, ſicut abſente Innocentio, eiuſque monitis reiectis Romam direptam ab Alarico, ſic expulſo Siluerio Papa, Vigilioque ipſius ſucceſſore in carcerem Conſtantinopoli coniectos

Idem Procop. lib.

Iornandes li. 6. d. reb. Get.

Zoz. lib. 1.

Proc. lib. 4. de bell. Goth.

cto Romæ tertiam partem dirutam à Totila, Italiam vaſtitatibus deturpatam, quaſi præclara Vrbis monumenta, & vlla ipſius pars euerti haud potuerit, niſi abducto ab ipſa Pontifice Romano, quod è Procopij ſcriptis apparet. Quin tunc deleti omnes Gothi, ac finis eſt factus cladibus per eos inferendis, cum Romam redijt Pontifex, & ab Imperatore è vinculis, quibus Conſtantinopoli detinebatur, eſt abſolutus. Quod igitur blaterat iſte homo monumenta antiquitatis euerſa à Præſulibus noſtris, imagines confractas? Idolorum forſan, ac dæmonum? Num vult iſtas integras, ac ſtãtes, & Euangelij doctrinam iacere, & intermori? Sed neque illas omnes, vt aliquas demus, contritas fuiſſe à noſtris Antiſtibus, liquet è libro Zoſimi quinto. De reliquis nihil minus dici poteſt. Atque illud prorſus impudentiſsimè affirmatur, 6.
conatos illos abradere omne vetuſtatis indicium. Profer bone homo vel vnius teſtimonium, niſi afferas tui ſimilium recentiorum forſan aliquorum, quos vel imperitia, vel odium religionis agit tranſuerſos, ac præcipites. Nos contrarium fecimus illuſtriſsimum, quod pertinet ad imagines, & cætera huiuſmodi. Certè antiquæ ſuperſtitionis ritus, ceremonias, opiniones varias Deorum, & quodcunque ad iſta pertinet (quamuis omnia radicitus fuerint exſtirpata, quoad impietatis cultum) quantum ad memoriam tamen clarius, fuſius, ac diſtinctius, diſcimus ex Apologia Theophili Antiocheni, Iuſtini martyris, Arnobij libris aduerſus gentes, Tertulliani, Nazianzeni orationibus in Iulianum. Ambroſij, ac Prudentij aduerſus Symmachum, qui ſcriptores fuere è noſtris omnes, quam è quouis antiquo, atque à religione noſtra alieno. Enimuerò noſtri haud

rarunt quædam ſimulacra tolli, potius id ſtuduerunt, vt aliqua permanerent ad redarguendam gentium ſtoliditatem, quæ talia monſtra diuinis honoribus proſequi non ſtomacharentur, quod habet Euſebius in vita Conſtantini, & Socrates in hiſtoria ſua, qui narrat Ammonium Grammaticum ſæpiùs indoluiſſe, quod ſimulacrum quoddam ad ſtupiditatem gentium nimium ridicula colentium detegendam, non fuerit à Chriſtianis contritum, cum reliqua ad nihilum redacta fuiſſent, vel conflata in nummos pauperibus erogandos. In vniuerſum porrò, quod ſpectat ad mores, & ordines priſcorum, quod aſſerit deleta cuncta à Præſulibus noſtris, id vniuerſaliter dictum cóſtat eſſe mendacium. Deleta ſunt illa tantum, quibus impietas conſeruabatur, ac falſorum numinum cultus. At illa, quibus vera pietas non imminui, ſed augeri poterat, vel in Deum verum quoquo modo referri, ac per ſe non erant impia, non curarunt aboleri. non enim tollit naturam gratia diuina, ſed perficit. ac ſi quid eſt naturali conſonum lumini, non extinguit illud, verum maiori Diuinitatis ſplendore facit illuſtrius, ac fulgentius. Generatimq́ue præcipitur, quod Apoſtolus de ſe ipſo aſſeuerat: omnibus omnia factus ſum, vt omnes Chriſto lucrifaciam. Vt igitur Chriſtianus Præſul alliciat homines ad pietatem, illis, quantum veritas æternæ iuſtitiæ permittit, ſeſe aſſimilat, amorem ſibi concilians, cum ſcriptum ſit, omne ſimile appetit ſuum ſimile, vt ex hoc amore facilius eos perducat ad bonum, quod ipſis exoptat. Apoſtoli prius non veſcebantur cum gentibus alijs, id vetitum Iudæis erat, neque immundorum, ſicuti vocabant, animalium, quidquam guſtabant. Gentes aliæ contra, paſsim come-

Euſeb. lib. 3. cap. 52.
Socr. lib. 5. cap. 26.

comedebant. An hunc Apoſtoli, ac Romani Antiſtites gentium morem ſuſtulere, contrariumq́ue adduxere? Quid? nonne illis templa erant, conuẽtus in templis, preces, multi geſtus ſupplices, ſupplicationes ipſæ, ieiunia quædam, feſti dies, ornamenta feſtorum, plurimaq́ue huiuſmodi, quæ idcircò mala erant, quod idolis exhiberentur, aut falſo exiſtimatis Deis, ſed bona fiebant, vbi vero Deo reddebantur, quod ipſi debita forent. collegit horum multa Baronius noſter primo annalium tomo, ac Stephanus Durandus libro de ritibus. Apparet itaque falſum, quod iſte vniuerſaliter dixit Chriſtianæ religionis Moderatoribus huncanimum fuiſſe, hunc conatum, vt omnes ordines, ac mores gentium delerentur. Quod verò adijcit magna obſtinatione Pontifices noſtros omnia vetuſtatis monumenta inſectatos, hæc certè vituperantium vocabula ſunt, & crimini dantium id quod fieri poterat, ac factum ſomniatur. 8,
Quid ita? An quod affirmauit initio libelli ſui, nullum Principatum poſſe excitari, aut contineri abſque religione? dein verò improbans Chriſtianam religionem, quod imbelles homines faciat, & ineptos imperijs tuendis, addit eum, qui religione præuia vult aliquod regnum ſtatuere imprimis debere opinionem Diuinitatis ſibi, ac rebus ſuis, legibuſq́ue comparare, ſed armis vti in aduerſantes, & obedientiam refugientes. Cum verò Chriſtiana religio nulla vi bellica, ſibi fidem veræ Diuinitatis à Deo communicatæ, & emanãtis conciliarit, incredibilemq́ue patientiam exhibuerit in abominandis gentium ſuperſtitionibus ac tuendo Dei vero cultu, imperia maxima ſuis hac via pepererit, nunquid hæc iſte obſtinationi aſcribit? Audite mendacia concinnantem & cog-

noſcite

gnoſcite eum qui Præſuli Romano detrahit, à reliquis non abſtinere. In vn altro modo ſi ſpegne l'inuidia quando o per uiolenza, o per ordine naturale muoiono coloro, che ſono ſtati tuoi concorrenti, nel venire à qualche riputatione, & a qualche grãdezza, i quali veggẽdoti riputato piu di loro è impoſsibile, che mai s'acquetiuo, e ſtiano patienti, e quando ſono huomini, che ſiano vſi a viuere in vna citta corrotta, doue l'educatione non habbia fatto in loro alcuna bonta, è impoſsibile, che per accidente alcuno mai ſi ridichino, & per ottener la vogla loro, e per ſatisfare alla loro peruerſità d'animo ſarebbono contenti veder la rouina della lor patria, a vitar queſta inuidia non ci e altro rimedio, che la morte di coloro, che l'hanno, e quando la fortuna è tanto propitia a quell'huomo Virtuoſo, chè ſi moiano ordinariamente diuenta ſenza ſcandalo glorioſo, quando ſenza oſtaculo, e ſenza offeſa ei puo moſtrare la ſua Virtu. ma quando ei non habbi queſta ventura, gli conuiene penſare per ogni via a torſeli dinanzi prima, ch' ei facci coſa alcuna, gli biſogna tener modo, ch'ei vinca queſta difficolta, e chi legge la Bibbia ſenſatamente vedra. Moiſe eſſer ſtato sforzato ad ammazzare infiniti huomini, che ſi opponeuano à diſegni ſuoi. Quis hic non obſtupeſcat ad mendacia tam portentoſa? Nam quos Moyſes ipſe occidit aduerſantes imperio ſuo è ſuis æmulis? Bella nunquam mouit, niſi aduerſus hoſtes populi Hebræi. Ex Hebræis, qui imperio ipſius refragarentur, æmulum neminem prorſus ipſe occidit. qui mandata diuina violarent, hos necandos legibus cauit. At qui parere ipſi recuſabant, eum Principem nolebant agnoſcere, mirabiliter à Deo ſublati ſunt, Core, Data. &

Abi-

Abiron ſeceſsione multorum facta, & ſeditione commota, abſorpti ſunt inſpectante omni populo, à terra dehiſcente cum plurimis ſuorum. Rurſus paulo pòſt irruens in eum, cognatoſque ipſius populus bis igne cælitùs miſſo eſt abſumptus, ac niſi precibus ipſe, thuribuloq; admoto frater ipſius Aaron ipſo Moyſe mãdante flammas extinxiſſet multo plures incendio fuiſſent enecti. *Num.18.* Tantum igitur abeſt, vt Moyſes ad obediẽtiam ſibi ab alijs præſtandam gladio ſit vſus, vitamq́ue æmulis aliquibus abſtulerit, vt potiùs auerterit ab eis mortem diuinitùs inflictam. Quamobrem ſic de illo in Numeris, erat enim Moyſes vir mitiſsimus ſuper omnes homines qui morabantur in terra, & ſanè ita fuiſſe conſtat ex ijs omnibus, quæ cũ Pharaone egit, omnia patientiſsimè tolerans, quamuis ab ipſo Deo Deus Pharaonis conſtitutus fuiſſet. *Cap.12.*
Quot igitur hic mendacia coaceruauit Macchiauellus, innumeros enim dixit interfectos à Moyſe æmulos, & inuidentes ei Principatum. Atqui, neque vnus eſt peremptus. 10
Innumera igitur mendacia euomuit. atque eò magis quod plurimos ex æmulis, & contumacibus à morte ſeruauit animi placiditate. quod ita à bonis Regibus, & Imperatoribus factitatum declarauimus libro de imperio Virtutis aduerſus hanc peſtilentẽ doctrinam. 11
Quid miramur autem tam fœdè mentitum Macchiauellum aduerſus Moyſem legiſlatorem, quãdo multò turpiora, ac falſiſsima in Dauidẽ ſcripſerit? ſic enim de illo: Alterando le coſe noue le mẽti degl' huomini, ti debbi ingegnare, che quelle alterationi ritẽghino piu dell'anticho che ſia poſsibile, e ſe i magiſtrati variano e di numero, e d'autorità, e di tempo dagl' antichi, che al meno ritenghino il nome, e queſto, come ho det- *Li.1.c.25.26.*

ho detto, debba oſſeruare colui che vuole ordinare vna potenza aſſoluta, la quale dalli authori è chiamata Tyrannide, perche debbe rinouare ogni coſa, come nel ſeguente capitolo ſi dirà. Qualunque diuẽta Prencipe o d' vna Citta, o d' vn ſtato, e tanto piu, quando i fondamenti ſuoi fuſsino debili, e non ſi volga o per via de regno, o di Rep. alla via ciuile, il miglior rimedio, ch' egli habbi a tener quel Principato, è, eſſendo egli nuouo Prencipe, fare ogni coſa di nuouo in quello ſtata, come è nella Citta fare nuoui gouerni con nuoni nomi, con nuoue authorita, con nuoui huomini, fare i poueri ricchi, come fece Dauid, quando ei diuentò Re. qui eſuriẽtes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes. edificare oltre di queſto nuoue Citta, disfare delle fatte, cambiare gl' habitatori da vn luogho ad vn' altro, & in ſomma non laſciar coſa niuna intatta in quella prouincia, e che nõ vi ſia ne grado, ne ordine, ne ſtato, ne ricchezze, che, chi le tiene, non la ricognoſca da te. e pigliar per tua mira Filippo Re di Macedonia Padre d' Aleſſandro, il qual con queſti modi di picciolo Re diuento Prencipe di Grecia, e chi ſcriue de lui dice, che trammutò gl' huomini di prouincia in prouincia, come i mandriani tramutano le mandrie loro. ſon queſti modi crudeliſsimi, e nemici d'ogni viuere non ſolamente Chriſtiano, ma humano, e debbeli quaſunque huomo fuggire, e voler piu toſto viuer priuato, che Re con tanta rouina degl' huomini. nondimeno colui, che non vuole pigliare quella prima via del bene quando ſi uoglia mantenere, conuiene, ch' entri in queſto male. ma gl' huomini, pigliano certe vie del mezzo, che ſono dannoſiſsime, perche non ſanno eſſer ne tutti buoni, ne tutti cattiui, come nel ſeguente

guente capitolo per eſſempio ſi moſtera.

Quis audiuit vnquam tam crudelia, tam prodigioſa? nos illa confutauimus abundè omni argumentorum genere libris de imperio Virtutis. Verùm, quod pertinet ad rem propoſitam, quis hic non abominetur impudentiſsima mendacia aduerſus ſanctiſsimum Dauidem? Imprimis ne exhorreſcamus Tyranni mores induere, adducit Dauidis exemplum quaſi Tyranni, cum nemo fuerit illo humanior, nemo manſuetior, ita vt ſcriptum ſit, memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. idque palam fit ex ijs, quæ cũ Saule inimiciſsimo Rege egit, à quo toties contra omne fas ad mortem petitus & quæſitus, cum poſſet eum tuto non ſemel occidere, noluit, quamuis certiſsimò ſciret ſe vnctum Dei iuſſu Regem Hebræorum, regnumque Sauli ablatum. quin iuſſit occidi eum, qui mortem Sauli iam animam agenti, cũ proprio ſe gladio transfixiſſet, ipſo iubete Saule acceleraſſet, & alios ſimiliter interfici mãdauit, qui Saulis filiũ Misphoſet peremiſſent, licet cum Dauide qui de voluntate Dei iam regnabat, bella adminiſtraret. At quomodo in Dauidem conuenit illud, eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes, eo, quo fingit iſte modo? Haud poterat è tota antiquitate Hebrȩorum proferri exemplum magis diſſonum, magis contrarium Tartareæ, quam ſcripſit, doctrinæ. quibus enim ſuorum populis abſtulit bona Dauid? quos ex vno in alium locum tranſtulit? Atqui ſcimus imperante Deo diſtributam fuiſſe inter Hebrȩos Paleſtinam, ſingulis tribubus aſsignata loca, ſingulis contribulibus attributos fundos, qui nullo modo poſteris eorum poſſent auferri, quod ſi vẽditi, & obligati fuiſſent, quinquageſimo quolibet 12.

anno (iubileum vocabant) redibant ad antiquos dominos omni vinculo exſoluti. quod adeo ſeruabatur, vt neque potuerit Rex Achabus auferre à Nabotho vineam, niſi per ſummum ſcelus. Et Macchiauellus tamen eſt auſus tam prodigioſà, tam falſa in Dauidem comminiſci? atque vt perniciofiſsimum venenum credulis, & impijs facilè propinaret melle è ſacris hiſtorijs deſumpto po-
13. culi læthalis ora mendaciſsime adſperſit, & antè exemplum Philippi Macedonum Regis proponere perſonam Dauidis, iuxtà ingenij doloſi commenta falſiſsimè depicti non dubitauit? ac deindè audet viam mediam dicere damnoſiſsimam? damnoſiſsimum vocat, non eſſe efferatiſsimum? Hic omnes omnium ſæculorum mortales aduoco, & rogo, an fuerit vllus vmquam ſcriptor, qui tam nefanda ſit auſus litteris mandare. Nos certè nulla non exemplorum copia, vel ab ipſo animantium ratiõe expertium victu petita, apertiſsimum fecimus hæc eſſe contra omnem veritatem & bonum. Inſtar omnium ſit Philippus ipſe, qui ſuę cõiugis machinationibus, atque vt aliqui volunt, Alexandri filij tacito conſenſu, miſerrimè eſt interemptus cum ſecunda coniuge, filijſque ex illa ſuſceptis. At Alexãdri progenies quàm perijt infeliciter? quam miſerabiliter eſt trucidata? Sed quando iſte homo ſapiens tam falſa in Præſules Chriſtianos, in Moyſen, in Dauidem iactauit, tolerabilius exiſtimabitur, quod maledico ſtylo in Gallos, & Germanos memoriæ prodidit, haud veritus nobiliſsimas nationes conuicijs turpiſſimis onerare, ſic enim lib.3.cap.43.

14 Chi leggerà le coſe paſſate della noſtra Città di Ferenze, e conſiderarà anchora quelle che ſono nè proſsimi tempi occorſe, trouerai popoli

Tedeſchi, e Franciosi pieni d'auaritia, di ſuperbia di ferocia, e d'infedelta.

Leuius ducant iam tantam ſibi inuſtam notam Galli, & Germani, cum neque hic Chriſtianæ religioni, neque Virtutibus veris, neque Præſulibus Chriſtianis ignouit. & quoniã nemo aut Gallus, aut Germanus, quod ſciamus tam fœda mendacia in populos multis partibus laudabiles confutauit, nos hic haud grauabimur, cum pro veritate ſtemus, ea refellere. 15

Illud inprimis conſtat, cum Florentia exigui nominis eſſet imperiò Romano ſtante, ac Longobardis regnantibus (vix enim nominatur ab vllo latinorum ſcriptorum) fuiſſe inſtauratam poſteà, & à fundamentis penè conditam Pontifice Romano, ac Romanis adnitentibus, qui plurimos ex Vrbe colonos in eam rem miſere, per Carolum Magnum Gallorum Regem, poſteris eius inceptum nobile promouentibus, quod teſtatur latiſſimè hanc totam rem deſcribens Ioannes Villaneus Florentinus ſcriptor, libro tertio, capite primo. ex illo libertatem quandam nactas Italiæ totius Vrbes, infrà oſtendemus ex Othone Friſingenſi. Idem verò Villaneus refert libro quarto capite 1. & ſequentibus ab Othone Primo Imperatore, ac Germanorum Rege plurimis bonis, ac priuilegijs Florentiam fuiſſe amplificatam, neque ad hoc ſolùm, ſed etiam ab Othone Secundo, & Tertio, vt idem ſcriptor narrat eodem libr. capite 5. ita vt Florentiæ totius ipſa inſtauratio, & amplificatio ſecundùm Romanos, Romanumque Antiſtitem debeatur Regibus Gallorum, & Germanorum.

Iſte autem beneficiorum memor, ac bonus veritatis arbiter, vt gratiam pro tot, ac tantis beneficijs præſtantiſsimis nationibus aliquam referat honorifica huiuſmodi verba literis mandauit. Dicet aliquis obſcurata antiquorum Regum beneficia malefactis poſterioribus. Atqui idem ſcriptor narrat libro 7. & ſequentibus, innumera bona collata in Florentinos à Regibus Gallici ſanguinis Carolo primo, eiuſque liberis, qui Neapolim, Siciliamque tenuerunt per annos centum ſexaginta nouem, & amplius ſimiliter à Carolo Bohemiæ, ac deinde Germaniæ Rege, & Imperatore. Quamobrem non immeritò ob hæc dicũtur Florentini inſignia lilij, ac rubeæ crucis attollere: quorum alterum ſpectat ad Gallos, alterum verò ad Germaniæ Reges.

Leonar. lib. 13. & 9.

Illud certum, Coronam Florentinis traditam fuiſſe à Ladislao Rege, Aretiumque multò ante à Gallis, quin Buccicardi Galli opera Piſæ ſunt adductæ in eorum poteſtatem. Neque verò inficiamur aliquid incommodi allatum fuiſſe aliquando Florentinis ab iſtis nationibus. Sed omnia ſunt examinanda, aut ex maiori, aut ex potiſsima parte. Noſter autem ſcriptor, niſi à parentibus, nam tales Florentinis Antiſtites Romani, Galli, & Germani, quæcunque libitum fuerit, protinus aſſequatur, nihili faciens eorum merita, neque indignitatem propriam reſpiciens, haud curat eorum viſcera, quaſi vipera velit omninò eſſe, corrodere, ipſiſque interitum pro virili afferre. at quanto iuſtius, ac verius in elogijs Iouius alloquens Carolum Magnum. te ſiquidem auſpice Italia inprimis, quæ iampridem à Gotthis, & Vandalis deformata, proſtrataque ferrei ſæculi iniurias pertulerat, ſe ſe vſque adeo felici rerum

om-

omnium prouentu erexit, vt priſtinæ amplitudinis ornamenta reciperet, & religio ad firmiorem dignitatem ritè inſtaurata, clariore iam nominis ſui authoritate potiretur, & ſingulæ propè Vrbes tuæ eximiæ liberalitatis, atque magnificentiæ monumenta mirarentur. Verùm Hetruſci nullo vnquam æuo tuas laudes ſilebunt, quod Florentiam omnium Vrbium longè pulcherrimam ad non dubium, ſi admirabile ædificiorum decus ſpectetur, totius Italiæ ornamentum in cinerem à Gotthis conuerſam reſtitueris. eadem de Roberto ſcriptor idem teſtatur, vt mox dicetur.

At credo homo bonus Italis ignoſcit. Audiamus quid de Venetis, quorum prudentiam, conſtantiamque in aduerſis admirabilem, ſingularem verò in proſperis modeſtiam, quis è toto Orbe non admiratur, nõ ſummis laudibus extollit? Iſte ſupra mortales cunctos ſapiens homo ſic de illis lib.3.cap.31.

Al contrario appunto di queſto s'è veduto fare ai Venetiani, i quali nella buona fortuna (parendo loro hauerla guadagnata con quella Virtu, che non haueuano) erano venuti à tantà inſolenza, che chiamauano il Re di Francia figliolo di ſan Marco, non ſtimauan la Chieſa, non Capiuano in modo alcuno in Italia, & haueanſi preſupoſto nell'animo d'hauere à fare vna Monarchia ſimile alla Romana. dopoi, come la buona fortuna gl'abbandonò, e c'hebbero vna mezza rotta à Vaila dal Re di Francia, perderono non ſolamente tutto lo ſtato loro per ribellione, ma buona parte ne dettero & al Papa, & al Rè d'Iſpagna per viltà, & abiettione d'animo, & intanto inuilirono, che mandarono ambaſciatori all' Imperatore à

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

farſi tributarij, ſcriſſero al Papa lettere piene di viltà, e di ſommiſsione per mouerlo à compaſsione.

16 Hæc iſte mortalium ſapientiſsimus, quòd erat moderationis, & prudentiæ transferens ad animi abiectionem, timiditatem, & imprudentiam. Cur autem non refert à Venetis tot Vrbes receptas armis poſt illam cladem? cur non refert imperium partum in Italia multò præſtantius, ac latius, quam tempore vllo vnquam poſſederint? Nam quod ait Pontifici datum, Regiq́ue Hiſpaniæ, id ſpectat ad ea, quæ pertinebant reuera ad illos, eratq́; in ipſorum dominio, Vrbes ſcilicet aliquas Apuliæ Venetis oppignoratas, & Aemiliæ, Flaminiæq́ue ad Pontificem ſpectantes. Cur etiam tacet ab eiſdem Venetis, cum fuiſſet à totius Europæ Regibus in eos coniuratum, reiecta fuiſſe auxilia Turcarum, quæ Baiazetes vltrò obtulerat, ad frangendas hoſtium vires? An hoc ignauiæ fuit, vel inuictæ fortitudinis, qua repulerunt barbaricos exercitus, opemq́ue ipſis oblatam. & tamen hac in re potentiſsimi Imperatores, ac Reges peccarunt adacti nimio timore, ſuarumq́ue rerum diffidentia. Sed iſte nimirùm reſtituere aliena, agnoſcere erratum, iuſtitiamq́ue ſuum cuique tribuentem, complecti, arbitratur eſſe imbellis, & abiecti. Enimuerò ita fuiſſet, ſi Veneti Turcas immiſiſſent in Italiæ viſcera, veluti priſcis temporibus Hungaros nondum Chriſtianos Arnulfus Imperator admiſit in Germaniam, cæteraſq́ue Chriſtianorum terras, vt Morauos vlciſceretur: ac noſtra ætate Ioannes Hungariæ Rex Turcas, vt de Ludouico Moro multiſq́ue alijs taceamus, qui ſuis viribus diffidentes, ac ſolidæ prudentiæ decreta abijcientes, ſeq́ue, ac ſua diriſ-

dirifsimis hoſtibus obiecere. atque ita dum ſuccumbere Chriſtianis,eiſque cædere,vt imperterritos hac via ſe oſtendant, haud volunt, communem cauſam turpiſsimè ſimul,ac ſtultiſsimè dedecore ſempiterno perdiderunt.

Erat itaque Venetis gloriæ dandum,quòd iuſtitiæ ſemitis inſiſtentes,à quibus aberraſſe videbantur, atque idcircò fuſus eorum fuerat exercitus, aliena ſuis dominis reddidere, neque amplificare imperium, vel amplificatum tueri voluerunt dolis, & iniquitate, quod iſte tum toto libro Principis ſui, tum maximè cap. 18. latè docet,non aſſerens Principi, ſiquid ſceleris admittit,obtegendum, ne quis malo exemplo in idem prolabatur,quod aliqui vel impudentiſsimè,vel hac parte imperitiſsimè contendunt aſſeuerare, ſed Virtutes ait aſsimilandas,vt ijs alliciantur homines in fraudem, ac proinde abijcienda officia illarum,quoties dilatandæ ditionis, ac lucri præter fas faciendi ſeſe offert occaſio,quod autem ita dixerit Macchiauellus, ante nos adnotarunt non modò Poſſeuinus ſcriptor catholicus,ſed ipſi heretici, qui Antimacchiauellum, in multis tamen Macchiauello peiorem diuulgarunt, adeò ſtomachum mouerunt omnibus iſtius hominis ſcripta. at illud impudentiſsimum, atque apertiſsimum mendacium, miſſos à Venetis legatos ad Imperatorem,vt efficerentur tributarij.

Quis ferat hic inſolentiam tantam, ſpurciſsimumque mendacium? igitur cum functi eſſent optimi,ac diuina mente præditi Senatores munere debito in Vrbibus reſtituendis Pontifici, ac Regi Hiſpaniæ, Deus qui cuncta iuſtè moderatur, 19.
haud eos iuſtitiæ munia complexos, deſtituit,

ſed ita res temperauit, vt receperint, quas amiſerant,ac tenuerint ad hanc diem,nec fuerint vlli poſt eiectos Longobardos, qui trans Padum tot, ac tam magnas Ciuitates iuriſdictione tam firma,& abſoluta gubernarint, ſicuti neque toto Orbe vlla vnquam fuit Reſpublica, quæ tamdiu libera fuerit, aut quæ tam latè, ac tamdiu ſimul imperarit. Romana quidē latius, ſed non tamdiu dominata eſt, vt aperiemus ſequentibus libris. Et hic audet Venetis obijcere inſolentiam, ignauiam, deiectionemque animi? Quod ſi Veneti haud excitarunt Principatum Romano potentiorem, multò diuturniorem conſtituerunt, ita vt Romani tam ſtabile ſimul, ac tantis viribus non habuerint;ac reliquarum gentium nulla vel tam vetuſtum,vel tantis opibus.

Certè,ſi merita ſpectemus, contendunt præſtantiſsimi viri vix aliquibus in Orbe toto æquè deberi Italiæ totius imperium poſt Romanum pontificem, ſi vni vel Principi, vel Reipublicæ dandum foret, ac Reipublicæ Venetæ Italici nominis decori excellentiſsimo, & immortali. Idque eo magis, quod odio quodam ferali abreptus in Pontificem Romanum, clamat homo ſanæ mentis per eum fieri, ne ſit vnus Italiæ Rex, quaſi tunc Italis eſſet bene futurum. Atqui te ipſo teſte aduerſus tua dicta, ac tuas fraudulentas machinationes, oſtendemus peſsimè tunc Italis fuiſſe,cum dominatus eſt Italiæ vnus ante Conſtantinum,quod fuit ab oppreſſa per Cæſarem patria anno 704. vſque ad Conſtantinum Chriſtianæ religioni fauentem milleſimo centeſimo vigeſimo ſecundo per annos tercentum ſexaginta. Afferamus verba hominis habentis dilucida interualla,lib.1.cap.10.

Ne ſia

Ne ſia alcuno, che s'inganni per la gloria di Ceſare, ſentendolo maſſimamente celebrare dagli ſcrittori, perche quelli, che lo laudano ſono corrotti dalla fortuna ſua e ſpauentati dalla lunghezza dell'imperio, il qual reggẽdoſi ſot to quel nome non permetteuono, che gli ſcrittori parlaſſero liberamente de lui. ma chi vuole cognoſcere quello, che gli ſcrittori liberi ne direbbono, vegga quello, che dicono di Catilina e tanto è piu vitupereuole Ceſare; quanto piu e da biaſimar quello, che ha fatto, che quello, che ha voluto fare vn male. Vegga anchora con quante laudi celebrano Bruto. talche non potendo biaſimare quello per la ſua potenza, e celebrarono il nimico ſuo. & poſtea. tutti gl'Imperatori che ſuccederono all' Imperio per heredita furono cattiui ecetto Tito, quelli, che per adottione furono tutti buoni, come furon quei cinque da Nerua a Marco. Pongaſi adunque inanzi vn prẽcipe i tempi da Nerua a Marco, e conferiſcali con quelli, ch' erano ſtati prima, e che furono poi, elegga in quali uuole eſſer propoſto, perche in quelli gouernati da buoni vedrà vn Prencipe ſecuro in mezzo de ſuoi, ſicuri cittadini, ripieno di pace, e di giuſtitia il mondo, vedra il Senato colla ſua autorita, i magiſtrati con ſuoi honori; goderſi i Cittadini ricchi le loro richezze, la nobilta, e la Virtu eſſaltata, vedra ogni quiete, & ogni bene. e dall'altra parte ogni rancore, ogni licenza, corruttione, & ambitione ſpente, vedrà i tempi aurei, doue ciaſcuno puo tenere, e difendere quella openione, che vuole, vedra in fine trionfare il mondo, pieno di riuerenza, e gloria il Prencipe, d'amore, e di ſicurta i popoli. ſe conſidera dipoi minutamente i tempi degl' altri Imperatori gli ve-

dra atroci per le guerrè, diſcordi per ſe ſeditioni, nella pace e nella guerra crudeli, tanti Prencipi morti col ferro, tante eſterne, l'Italia afflitta, e piena de nuoui infortunij, rouinate, e ſaccheggiate le Citta de quella, Roma arſa, il Campidoglio da ſuoi cittadini disfatto, deſolati gl'antichi tempi, corotte le ceremonie, ripiene le Citta d'adulterij, vedrà il mare pieno d'eſſilij, li ſcogli pieni di ſangue Vedra in Roma ſeguire innumerabili crudeltati, e la nobilta, le richezze, gl'honori, e ſopra tutto la Virtu eſſer imputata a peccato capitale. Vedra premiare gl'accuſatori, eſſer corrotti i ſerui contra al ſignore, i liberi contra al Padrone, e quelli, a chi fuſſero mancati i nemici, eſſere oppreſſi dagl'amici, e cognoſcera allhora beniſſimo quanti oblighi Roma, Italia, & il mondo habbia con Ceſare.

18. Hæc veritate cogente Macchiauellus, è quibus habetur imprimis infeliciſſimum fuiſſe Italiæ ſtatum Romano imperio Florente poſt Cæ-
19. ſaris dominatum per annos tercentum ſexaginta vſque ad Conſtantinum, cùm velit alibi ſecùs fuiſſe; deinde habetur abominandas eſſe artes, quibus plerique Imperatores per illud temporis ſpatium regebant Italiam, Romanumque imperium. cùm tamen ipſe oblitus horum, quæ ſuprà dixit, libellum ſuarum diſceptationum repleat huiuſmodi malis documentis. Deinde eſſe
20. falſum, quod ait cap. 12. lib. 1. præſtare, vt Italiæ ſit vnus Princeps. Nam ſi id præſtat, cur imperio Romano Florente, tam malè, & infeliciter Italiæ fuit? Dicet, ſi Chriſtianus Rex foret, non tam ma-
21 lè, vt olim futurum. Atqui, cur libro ſecundo, capite ſecundo inuehitur in Chriſtianam religionem,

gionem, quaſi Orbem terrarum prædandum ſceleſtis obiecerit? Vide execrabile dictum. Quid autem ſi ex ore ipſius ego expreſſero, Principatum Pontificis illius Romani, quē facit iſte fraudulentiſſimum, & omnium maximè periurum, maximo Italicæ regioni bono fuiſſe? Talem facit homo Alexandrum 6. & tamen inquit libr.3.cap. 29. la Romagna inanzi che in quella fuſſero ſpenti da Aleſſandro 6. quelli Signori, che la comandauano, erano eſſempio d'ogni ſceleratiſsima vita. perche quiui ſi vedeua per ogni leggier cagione ſeguire occiſioni e rapine grandiſſime, il che naſceua dalla triſtitia de quei Prencipi. Hæc ille. Quòd ſi Alexander 6. quem faciunt omninò malum ſupra alios Pontifices, attulit Italicæ regioni tantum boni, quomodo vituperari poterit in Italia Pontificius dominatus vel ab ipſo Macchiauello, vel à quouis ipſius ſimili modo? ſed illud eſt admirabile in hoc noſtro. non poſſe ab ipſo veri aliquid pronunciari, quod multis mendacijs non ſit admixtum. Videte quot in ſuperioribus verbis. Ait omnes, qui ex adoptione ſucceſſerunt in imperio fuiſſe bonos Imperatores. Sed adeſdum ſciole mi. Nero ex adoptione Claudij ſucceſſit, teſtatur id Suetonius cap. ſeptimo. An bonus Nero? Tiberius ab Auguſto eſt adoptatus, vt idem refert cap. decimoquinto, eique ſubſtitutus. Num verò bonus Tiberius? negat ipſe, Mitto reliquos, illud non ſileo. Hadrianum fuiſſe flagitioſiſsimum palàm faciemus libro ſecundo, & tamen hic eſt à Traiano adoptatus. Quid nonne doctiſsimus iſte bonis hunc adnumerat? An verò hunc ſolùm bonis? Nónne & Galbam? quem fuiſſe peſsimum mox apparebit. Verùm pro iure ſuo cenſor iſte totius iuſti-

22. 23. 24. 25. 26.

tiæ

27. tiæ ac iuris Alexandrum Mammeæ,Probum,Gor-
28. dianum,Claudiumque bonos, ac laudatos Impe-
29. ratores peſſimis aſcribit. Et ſanè quemuis impu-
30. dentem ſine dubio puderet, tot mendacia paſſim
chartis pauculis inſeruiſſe quot iſte, vt adſtrue-
ret ſua commenta. Alij notarunt alia. nos omiſſa
ab his dicemus. Ait lib. 1.cap. 10. à Cæſare ad Ma-
ximinum numerari vigintiſex imperatores tan-
tummodò.Adijcit interfectos decem. Non tot eſ-
ſe ibidem liquet.aſſerit prætereà cap. 59. perem-
ptum Pompeium à Ptolomæo, quem reduxerat
hic in regnum. Sed necatum fuiſſe pueri Ptolo-
31. mæi iuſſu Pompeium conſtat, illum verò à Pom-
32. peio reductũ nullibi refertur. fingit libro ſecun-
do capitulo ſecundo à Solone dictũ Crœſo oſten
tanti auri & argenti magnam vim, & interrogan-
ti,quid ipſi videretur de ſua potentia,ſe arbitrari
33. Crœſum non adeò potentem, quòd ferro, nõ au-
34. ro bella adminiſtrarentur. Vbi quæſo hoc legit
iſte antiquarius?Solon reſpondit fœlicitatem nõ
eſſe in theſauro poſitam, ſed in animi tranquilli-
tate,ac Virtutibus,atque illam penſandam ab exi-
tu.De bello ac ferro nihil. Sed quoniam Macchia
uellus contendit aurum non admodum facere ad
bellum, neque eſſe nummos, vt quidam volunt,
prœliorum neruos, proſpiciens ſi dixiſſet iſta
Crœſus, conuenire opinioni ſuæ, finxit Solonem
è ſeptem Græciæ ſapientibus principem, dixiſſe,
quæ Macchiauellus erat cogitaturus poſt annum
35. duo millia & amplius.Cap.4.lib.2. tradit à Gallis
cùm Tyrrhenos expulerunt è circumpadanis o-
ris, & cuncta vſque ad Aeſim fluuium trans Apen-
ninum expulerunt, multas Vrbes ædificatas; cùm
tamen clariſſimè ſcribat Polybius, qui vidit om-
nia,ac poſt eum Strabo, cunctas ab illis Vrbes,ex-
cepta

cepta Mantua, quam non potuerunt expugnare, dirutas, ipſos habitaſſe in vicis, & agriculturæ ſtudentes humi ſolitos cubare. Verum cum ſomniatus ipſe ſibi eſſet antiquitatem quandam mirabilem, ſimul etiam ſomniatus eſt, iſta à Gallis acta, cum tamen infra aperiamus omnia loca huiuſmodi permanſiſſe in ſummis vaſtitatibus per aliquot ſecula. Rurſus cap. 19. tradit à Luculli paucis militibus profligata Tigranis cētum quinquaginta equitum millia, in quibus erant plurimi ſimiles noſtris, quorum tum proprium corpus, tum verò equorum laminis ferreis teguntur. Hæc iſte dum conatur perſuadere plus roboris eſſe in peditibus, quàm equitibus. Rem narrant inter alios diligenter Appianus, ac Plutarchus, qui Tigrani volunt non adfuiſſe niſi equitum quinquaginta quinque millia, horum decem ac ſeptem millia conſtabant è cataphractis. his femora, vt multi probant, & crura non erunt armata. licet non nulli opinentur ſecus fuiſſe olim cataphractis. Igitur Macchiauellus, cum Tigrani non fuerint niſi, quot diximus, addidit de ſuis equitum nonaginta quinque millia quaſi ſuppetias laturus. Mira res tantum copiarum potuiſſe confici à Macchiauello ad opem ferendam Tigranis, & quidem poſt annos mille ſexcentos, atque etiam plures. Iam magis admiror victoriā Luculli, illudq; multò magis obſtupeſco adducta à Macchiauello in auxilium Tigranis tot equitum millia. Sed vt video valentiſſimus homo adduxit per ſomnium. Iam teneo rem. ceſſat admiratio. id certè eſt facillimum ſimul, atque vſitatiſſimum Macchiauello per ſomnium tot, ac tanta exantlare. Quod autem cum Tigrane fecit, haud voluit non facere cum Franciſco Gallorum Re-

36.

37.

38.

gē.

ge. Ait enim cap. 18. libro eodem triginta ſex Heluetiorum millia adorta Franciſcum, Gallorum Regem, cui viginti equitum millia, peditum quadraginta aderant, tormenta curulia centum. contigit hoc anno 1515. rem narrant Guicciardinus, & Iouius inter alios, qui plurimum dicunt, Franciſco nolunt adfuiſſe niſi equitum duodecim millia, quorum plurimi non interfuerunt
39. prælio. Adiecit de ſuis Macchiauellus octo millia, in hoc ſanè admodum vituperandus, quòd plus opis attulerit Tigrani homini ab ætate noſtra noſtris oris, ac religione remotiſsimo, quàm Franciſco Gallorum Regi Virtutibus præſtantiſſimis ornato.

Quamuis vt video, ſit iſte infeſtior viciniorib us. Nam deſcripſit vitam Caſtruccij Caſtracanis Lucenſis, quàm veraciter & quot exiguo libello mendacia attexuerit diſcamus è Iouio, qui ſic elogiorum libr. . hinc quoque liuorem, & petulantiam Nicolai Macchiauelli magnoperè de-
40. teſtemur, qui dum commenticiam Caſtruccij tanquàm patriæ ſuæ hoſtis extra rerum fidem impudenti libidine vitam deſcriberet, reliquæ quoque hiſtoriæ dignitatem improbè defœdauit. & rurſus idem Iouius in elogio Nicolai Tegrini. ſed Macchiauellus Florentinus hiſtoricus patrij veteris odij memor, petulanti malignitate non interituram memorabilis Ducis famam fabulis inuoluit, cùm vitam acerrimi hoſtis Hetruſco ſermone ſcribere orſus tam impudenti, quàm aſtuto illudendi genere, ſacroſanctam rerum geſtarum fidem corruperit. Hæc Iouius Macchiauelli amicus, ſed multò magis veritatis, vt non dubitarit de ipſo ſic in elogijs ſcriptum relinquere, fuit exinde (Macchiauellus) ſemper inops vti irriſor, & atheos.

atheos. Enimuerò ſi Macchiauellus vult nihil nõ agi mendacijs, voluit primus optimæ doctrinæ exemplum præbere, vt cuncti optimè ſcirent, qui darent aures eius impietati, ſe miſerrimo exitu, ac rerum falſis, mendacibúsq́; euentis conuenientiſsimè eludendos. ſed homine omiſſo, veniamus ad rem noſtram. nam quot, quantaque mendacia in rebus clariſsimis opuſculo paruulo attexuerit, alij latius, nos attigimus omiſſa. Verùm quando hæc loco prohemij cuiuſdam præfati ſumus, illudque exigit iucunditatem & leporem; cantusque maximè proficit ad ſanandos lymphatos ſi quis, fanaticus eſt cum Macchiauello, benè erit, vt audiat odam ſequentem in Robertum Siciliæ Regem Gallicæ gentis, quam Florentinis iſte infenſam dixit, ac videbit, quàm ſit bonæ mentis homo.

Adſitis teneræ Parthenopes decus,
Qui chelym docili pollice tangitis,
Et Thuſcæ charites, &
Flaui numina Tybridis.

Dum Regem tunica tectum adamantina
Robertum canimus, Cæſaris impij
Pellentem agmina, vt alto
Nimbos exiliens Notus.

Ille, ille horriſono barbarus impetu,
Terrarum dominã hanc, et ſuperum domum
Ferro perdere, & igni
Tentabat (facinus ferum.)

Aſt illum impauido Rex pius agmine
Siſtens, indomitæ fræna licentiæ

Iniecit,

Iniecit, trepidam Vrbem &
Seruans purpureos Patres.

Quin & præcipitis plenum opus aleæ
Ciuilesq; acies, ſciſſaq; Hetruriæ
Sedans pectora dictus
Dux eſt, & Patriæ Pater.

Vnde his pro meritis impatiens iugi
Quæq; altè innumeris iura dat Vrbibus
Gens Hetruſca ſecures
Nato, atq; imperium dedit.

Salue ô bellipotens progenies Deum
Qui templa ætherei culminis ad polum
Condis marmorea, alti
Aequent, quæ iuga Caucaſi.

Salue doctiſoni fluminis impetus
Sebethi irrigua ad flumina vitrei
Qui das, Parthenope alma vt
Diſcat dulcifluum melos.

Cùm vatem cythara nobilem eburneæ
Petrarcham thalamo ſuſcipis aureo,
Quem mox Regia laurus
Cinxit Romuleo in foro.

Hæc illi auſpice te munera contulit
Roma altrix ſtudiorum, & latium ferox
Vnde Arnus vaga claro
Lambit ſidera vertice.

Ac talis Robertus Gallici ſanguinis, de quo ſic Iouius, amore, inquit, quodam mirifico, & partium ſtudio incredibili Florentino nomini coniunctiſſimus fuit: vtpote qui ciuitatem aduerſus immi-

ſmminentes Tyrannos inuictis armis defenderit, pulcherrimisq; belli, & pacis artibus exornarit. eadem Villaneus illorum temporum ſcriptor, vt diximus. finem faciemus adducentes, quæ de Macchiauello ſcripſit Molanus, cuius librũ mihi communicauit collegij ſacroſancti ornamentũ Palæotus Card. ſic igitur ille. Macchiauellus in libro, quem Thuſca lingua ſcripſit de Principe, in eam prorupit inſaniam, vt Principem velut Centaurum ſemi hominem, & ſemibeſtiam eſſe velit. & mox affert ipſa verba Macchiauelli latinè reddita. non eſt. ait Macchiauellus, neceſſe Principi re ipſa habere virtutes, pietatem, fidem, humanitatem, integritatem. imò auſim dicere, habere illas, & ſemper obſeruare, damnoſum eſſe, cùm ſit nouo Principi ſæpè neceſſarium operari contra fidem, contra charitatem, contra humanitatem, contra religionem. Quare oportet Principem ita animo eſſe compoſitum, vt quò flauerint vẽti, & quò fortuna impellit, eò ſe vertat, & cùm fuerit neceſſe, operetur malum. Hæc, & id genus alia diabolica ab iſto perfido, & peſtilentiſsimo perfidiæ Doctore Macchiauello. Hucuſque Molanus in laudem boni Macchiauelli.

Libr. 1. de fide heret. ser. c. 3.

DE ANTIQVO, ET NOVO ITALIAE STATV

ADVERSVS MACCHIAVELLVM.

LIB. I.

Vrbes imperiorum potentium ſedes euerſæ, regiones florentiſſimæ olim poſitæ ad Auſtrum, & Ortum, ad vaſtitatem, ex quo deſciuerunt à Pontifice Romano, redactæ: ad Boream verò, & Occaſum ſitæ, cùm iacerent, maximum decus nactæ, ex quo Papam ſequuntur Roma ſola ſtat; Italia cunctis regionibus præcellit.

CAP. I.

QVANTAE ſint humanarum rerũ viciſſitudines, quãta omnium, quę ſub ſenſum cadũt, mutabilitas, vti nullus eſt, qui ignorat, ſic quę cõparatio ſit antiquorum cũ nouis, & quid boni imminutũ, quid mali adductum, vt perſpici poſſit, num populorum, regionumq; facta ſit nunc deterior, quàm fuerit olim conditio, iſthæc nos effugiét, niſi maximam habeamus totius antiquitatis peritiam: ac fecerimus diligentiſſimã temporum recentium cum priſcis, & rerũ quarumlibet ſingulis ætatib⁹ cõtingentiũ diſcuſſionem ſimul, & collationem.

Hinc

Hinc facillimè accidit,vt in mentē ſepèveniat cō cupiſcere,et admirari antiqua,reſpuere aūt noua, & vituperare. Et verò hæc eſt humani ingenij natura;præſentia dimittit,fugientia perſequitur:

———ac niſi quæ terris ſemota,ſuisq;
Temporibus defuncta videt faſtidit & odit.

Quin quò nobilior eſt alicui mens, eò magis huiuſmodi perturbationibus agitatur: nam ſpeciem quandam ſibi fingit animo omnium rerum bonarum, quas in excelſo poſitus intuetur,& appetit (cum bono quouis in terris exiſtēte melius ſemper excogitari poſſit) eam verò cùm non habeat ad manus,vt cupit,pręteruolat quidquid habet boni,ac ſole dimiſſo,quem nihil ſuperat luce (quamuis aliquid ſuperans fingi poſſit) in lampyridibus hæret, & admiratione huiuſmodi beſtiolarum ſuſpenditur,cum neglectis pręſentibus legit, audit ve eueniſſe aliquid priſcis eorum, quæ ſomniauit; ac Saturnia, quædā ſæcula poëticis fabulis decantata ſuauiſſimo quodam ſpectro illuſus, altiſſimisque circumfuſus tenebris comminiſcitur: neq; inter iſtas nitedulas recordatur, aut aduertit clariſſimam ſolis effulgētis lucem. Illud ſanè certiſſimum. ſi contemplemur antiqua, & cū pręſentibus,ac noſtris illa comparemus; Romamque adhuc ſtantem , Pontificiæque ditionis amplitudine in remotiſſimas oras pertinente excellentem conſideremus, hac excepta cunctas propè Ciuitates olim florentiſſimas Regum magnorum ſedes, ac regiōes pulcherrimas cum ſuis populis, aut eſſe deletas,aut vaſtatas. En ante oculos nobis obuerſatur in Italiæ, Romæque conſpectu poſita Carthaginis illius ruina,quæ totam penè Africam continebat imperio, Hiſpaniam, Sardiniam,

Siciliæ magnam partem, propriè fuit, vt Italiæ dixerim, quando illius Annibal multas Vrbes, & quidem potentiſſimas adduxit in poteſtatem; belloque eam per annos ſexdecim dirisſimè vexauit. Hæc illa Carthago opum diues, & belli ſtudijs aſperrima; quæ licèt multis cladibus afflicta iaceret, tamen à Romanis obſeſſa ſeptingentis hominum millibus, cùm plurimi adhuc Ciues abeſſent, abundabat, ad deditionem verò coacta armaturarum dedit millia ducenta, inſtrumentorũ bellicorum tria millia, & nihilominùs ad armatum de improuiſo conuolans centum viginti naues cataphractas duobus mẽſibus conſtruxit, ſingulis autem diebus centum quadraginta clypeos, tercentum gladios, quingentas lanceas, mille tela miſsilia confecit. tantæ porrò magnitudinis erat, vt in circuitu haberet murum tercentum ſexaginta ſtadiorum: quod eſt ſpatium quadraginta quinque milliarium, & aliàs in excidium Græcorum conſpirãs cum Xerſe Perſarum Rege miſit aduerſus Siciliam, Gelonemq; Regem millia militum trecenta. Nunc tantæ Vrbis, haud conſpicimus, niſi ſolum, campoſque vbi illa fuit. Poſt Carthaginem ſecunda, ait Strabo, erat in Africa, & opibus, & magnitudine Vtica, quæ ſi Biſerta eſt, quæ nunc vocatur, multis repugnantibus, eſt illa tamẽ exigua, & ab inopibus habitata, vt ait Ioannes Leo. huic ſuccedit Cyrtha Numidicorum Regum potentiſsima ſedes, quæ ſolebat peditum viginti, equitum decem millia producere ex ſe ipſa ſola in aciem, quod nulli nunc ciuitati in Africa, neque ipſi Feſſę contingit. Nunc autem nullibi ſunt iſtius Cyrthæ veſtigia. at duæ Hypacis Maſſeſyliorum Regis celeberrimi Ciuitates Regiæ Siga, & Tama dirutæ à Romanis, vbi fuerint olim, nũc igno-

Strabo lib. 17. *Appian. in libico.* *Vtica.* *Cyrtha.* *Syga.* *Tama.*

ignoratur. Verũ minora ſunt hæc, ſi totius Africæ habitabilis euenta, q̃ narraturi ſumus, infęlicisſima cõplectamur; vbi namq; ſunt illæ trecentæ Ciuitates, quas à Tyrijs ædificatas Oceanus Atlanticus alluebat, noſtra ætatę paucisſimas eſſe in ijs oris eſt exploratisſimum; Prouincia Theſmena enumerabat quadraginta duas Vrbes, tercentum Caſtella; Ioſephus Marocchi Rex omnia ſolo æquauit, decies centena mortalium millia peremit, Regio permanſit omninò deſerta centum octuaginta annos, nunc tenuia illi, paucisſimaq; oppida, quæ Ioannes Leo tertia deſcriptionis Africæ parte ſcribit. Iam verò quanta, quanta eſt Africa inter Atlantem, Cyrenemque, & mare, tota ſic eſt Arabum, Numidarumq; prædationibus, & incurſionibus perpetuis ad maximam deformitatem redacta ex antiquo ſplendore, vt incredibile ſit, quod nos alibi perſecuti ſumus, quomodo nunc illa iaceat afflicta, & proſtrata: Cyrenenſis regio Lybiæ propinqua ad ſolitudinem propè eſt adducta, & Cyrene ipſa ingentium Regum ſedes nullibi apparet, quæ clarisſimos quondam dedit homines Ariſtippum Socraticum Cyrenaicæ Philoſophiæ parentem Aretam huius filiam, & ex ea nepotem Ariſtippum, Anicerim Callimachum Poëtam, Eratoſtenem Philoſophum Mathematicumque inſignem, Carneadem Academicum ſummum, Cronum denique Apollonium. At Aegyptus Vrbium maximarum, in quibus olim commorari ſolebant, amplisſimi Reges, plena ruinis vndique deformis horret: deſertæ ſunt illæ Thebæ, quibus centum portæ erant, ac ſingulis portis equites ducenti ad cuſtodiam, ita vt illam tuerentur equitũ viginti millia ad ipſas portas oberrantiũ; iacẽt Tanis, Heliopolis, Bubaſtus celeberrimę

Cyrene. *Thebæ.* *Tanis.* *Eliopolis.* *Dioſpolis.* *Bubaſtus.*

Alexandria. Regum Ciuitates, ipſa denique Alexandria nihil aliud nunc habet, niſi ruinas, nullibi Meroe Aethiopum Regia, quæ priſcis temporibus dabat armatorum ducenta quinquaginta, artificũ quadringenta millia alebat, quæ Plinius ſcribit.

Quid hic ex eodem, Diodoroque referemus Aegypto quondã fuiſſe Ciuitatum decem, & octo millia, quarum tria millia perduraſſe hic ait ætate ſua, cùm neque modò decem, & ſeptem ſolæ numerentur, vt alibi ſuſius eſt à nobis explicatũ. Hem quantus florentiſſimæ regionis caſus. Pale-*Hieroſolyma.* ſtinæ metropolis erat Hieroſolyma totius Orientis, inquit Plinius, nobiliſſima; nũc autem quid ſupereſt illius? quàm tenues reliquiæ? At ipſa regio tot oppidis olim celeberrima, vt nihil ſuprà fingi poſſet excultius, vepribus, ac dumetis vndi-*Antiochia.* que eſt obſepta. Antiochiæ, Babylonis, Seleuciæ, *Babylon.* Niniq́ue Aſſyriacorum Regum magnificentiſſi-*Seleuecie.* marum ſedium, quarum incredibilem magnitu-*Ninus.* dinem prędicant omnes antiqui, leuia tantùm veſtigia ſuperſunt. feraciſſimi porrò Babyloniæ cãpi, qui tercenteſimum fructum reddere ſolebant, & ab Euphrate irrigari, ac palmas ferre, è quibus oleum, vinum, panis, cartha, linum conficiebãtur, *Tyrus.* nihil minus modò habent. Tyri autem, Sidoniſq; *Sydon.* olim Reſpublicæ florentiſſimæ, ac potentiſſimæ, quæ Europam, atque Africã colonijs repleuerũt, modò vix ipſum ſolum manet; dirutum eſt Suſan, quam volunt Memnonis Regiam, & cuius Regi Aſſuero centum viginti ſeptem Prouinciæ obe-*Perſepolis.* diebant; incenſa ab Alexandro eſt Perſepolis imperij Perſici caput. ipſa verò Perſia ad vaſtitatem redacta luget: ac Ioſaphas Barbarus Venetus Reipub. ad Aſſambeium legatus, teſtatur edito libro Perſię terras, quas ille omnęs perluſtrauit, eſſe de-

ſertas,

fertas vicis diſtingui,quib' caſtra ſint è limo conſtructa,veluti,& Thauriſij domos omnes, quãuis illa ſit Mediæ metropolis, & Perſicorum Regum præclariſſima ſedes, ſimiliter è luto ædificatas cuncti teſtantur, qui in ijs locis fuère. Artaxarta deleuit Corbulo Dux à Nerone miſſus. Nullibi porrò nunc eſt Ecbatana, Mediæ quondam caput. quod enim volũt aliqui eſſe Thauriſiũ, falluntur illi. quãdo hoc à Geographis noſtræ ætatis ponatur abeſſe ab Æquinoctiali ad gradus quadraginta. Ptolomæus aũt velit illam ad triginta ſeptem, & eandẽ diſtare à Caſpijs portis, vt vult Plinius, milliarijs viginti; Thauriſium verò quingẽtis: ſic igitur in iſtis locis antiquæ Regiæ nullo non genere decoris excellẽtes euerſæ ſunt, ipſæ terræ infęliciter ſordent dirutæ ſunt etiã Nicomedia Bythinorum, Mazaca Cappadocũ, Sardis Lydorum, Synope Ponticorum Regum magnificentiſſimæ ſedes. At delitijs omnibus vndique circumfluens Aſia à Saracenis poſt annum ſeptingenteſimum, deinde à Turcis poſt nongenteſimum; denique à Tartaris poſt milleſimum ducenteſimum, & quadrageſimum pluribus irruptionibus fœdiſſimè deturpata horret. Nulla Vrbibus dignitas nullũ decus; ædes omnibus luteæ. Ionum, Dorienſium, atque Aeolum pulcherrimę Metropoles, à quibus innumeræ in Europa Coloniæ deductæ, & quæ priſcis olim ſæculis latiſſimè dominabantur, vt ex Herodoto, atque alijs conſtat, vix habent aliq̃d veſtigij, quo poſſint, vbi fuerint agnoſci. Pergamum Regia Attalicorum, quorum opes locum prouerbio fecerunt, nullo eſt loco, Cyzicus, quæ nauibus quadringentis aduerſus Mithridatem pugnauit, tribuſque armamentarijs erat ornata, armorum, inſtrumentorum, frumentiq́; , ac ducenta habe-

Tacit. lib. 14. ann.
Thomas Minad. lib. 6. belli Perſici.
Ecbatana.
Nicomedia.
Mazaca.
Sardis.
Sinope.
Pergamum.
Cizicum.

habebat naualia, nullo nunc eſt gradu.

Quid ego hic Troiam commemorem? Quæ vel excidio dumtaxat ſuo nobilitata eſt apud omnes, & cuius exules Illuſtriſſimas in Italia Ciuitates exædificarunt? quid Cumas, AEolum metropolim Miletum, atque Epheſum Ionum recenſeam? quid Colophona, quæ maritimis atq; equeſtribus quondam copijs ita valebat, vt à quibus illa ſtetiſſet ab ijſdem protinùs ſtaret victoria, finiſque bello deſideratus imponeretur; Vnde dici cœpit loco prouerbij imponere Colophonem, id eſt, extremam manum rei imponere, nunc aut ſquallet, ac nullius eſt pretij: Quid Smyrna, quam vocat Aſiæ pulcherrimam Strabo? Vbi nunc illa Phocæa, Ionum ciuitas primaria quæ floruit adeò, vt Adriæ, Tyrrheniæ, Iberiæque multas terras, Tarteſſum in vltimis gradibus ſitam cœperit, Maſsiliā condiderit, & alias alibi Ciuitates, quòd Herodotus, ac Strabo narrant? Nunc animus refugit oculos aduertere ad illam omnium liberalium diſciplinarum, atque artium magiſtram fortiſsimorumque Imperatorum, & philoſophiæ parentem Græciam; Hem quot, ac quantæ calamitates oppreſſêre Prouinciarum Reginam, quantis illa ruinis obruta miſerrimè iacet? Vbi nunc Orchomenos, cuius opulentia prouerbio locum fecit apud Homerum, Megalopolis, Megara, Athenæ, Sparta, Corinthus, Argi, Micenæ, Thebæ, quæ propè toti quondam Græciæ imperitabant? at Gnoſſus Regia Minois, Cretæque Metropolis ingens, vt ait Homerus, vnde illa Cycladas inſulas cunctas Græciæ maritimas oras, Italiæque & Aſiæ multas imperio continebat, quod Thucydides libro hiſtoriarum primo, Strabo, & Herodotus narrat, modò eſt deleta, quid? an non de Cretæ

Strab. lib. 14. Cumæ. Miletus. Epheſus. Colopſon. Smyrna. Phocea. Herod. libr. 1. et 4. Strab. 4. Pauſani. Rodo lib. 10. 11. Orchomenos. Megalopolis. Megara. Athenæ. Sparta. Corinthus. Argi. Micenæ. Thebæ. Gnoſſus.

Cretæ cultoribus cum vate Græco, canit alter Latinus? *Strabo lib. 10. Herod. 7.*

Centum Vrbes habitant magnas Minoia Regna.

magnas dixit, ne putares, aut exiguas, aut mediocres. atqui Bellonius refert in ſuis obſeruationibus neq; tres hodie reperiri.

Ad ſummam, ſi circumſpiciamus omnes Regiones, quæcumque ambiunt Italiam, cognoſcemus euidentiſsimè Regias omnes Ciuitates, aut inſignium Rerump. ſedes, quæ fuerunt ante Conſtantini ætatem dirutas, & Imperatorij domicilij maieſtate ſpoliatas, ipſas verò terras in magnum ſquallorem miſerrimè adductas, Tales ad Auſtrũ nobis occurrit Africa ab Atlantico mari vſque ad confinia Cyrenes, ad Orientem Aegyptus, Aſia, Græcia à Perſię terminis vſque ad Illyricum, mirandumq́ue ſit ſoli Vrbi de qua prædictum fuit.

Huic ego nec metas rerum, nec tempora pono.
Imperium ſine fine dedi.

Contigiſſe, vt maximum decus quoquomodo & antiquam dignitatem contra omnes iniurias temporum tueretur, & quantumuis innumeris agitata caſibus amiſerit imperij prophani ampliſſimam poteſtatem; magnificentiamq́ue ingentem molium voluptariarum; nihilominus ſacra ditione poſt alterius exciſionem circumplectatur orbem terrarum, peruadat antipodas, & inuia priſcis ad Aquilonem, Auſtrum, Ortum & Occaſum poſita loca, legesq́ue Regibus, & Imperatoribus potentiſsimis præſcripſerit, ac præſcribat: atque ita ſtet, quod nulli vnquam ſcimus eueniſſe, cum recenſuerimus Vrbes quadraginta ſex regias, aut Rerumpub. ſedes poſt annum bis milleſimum trecenteſimum quinquageſimum quartum, ex quo

condita ſcribitur,qui incidit in Chriſti 1592. ipſa porrò Italia,quamuis aliquibus aliquod amiſiſſe videatur, tali ſit loco, vt nulla ſit Græciæ regio, nulla Aſiæ,nulla Africæ,quæ poſsit illius magnificentiam,celebritatem,Ciuitatumque decora aſſequi, ſed longiſsimo ab illa interuallo cuncta ſine vlla ambiguitate diſtent. quod autem mirabiliſsimum eſt, quæ Pontifici Romano parent, atq; omninò paruerunt in Occidente, & Septentrione loca,Vrbium ſplendore, ac multitudine, opibusque cunctis, atque ornamentis aucta ſunt, & amplificata. Talis quippè Germania, cui nullam ſuprà Rhenum,Danubiumque fuiſſe vrbem teſtatur libro de moribus Germanorum Cornelius Tacitus; tales cunctæ, quæ ſuprà Germaniam ſunt latiſsimæ terrarum plagæ,in quibus olim nemora ſola, ac ſolitudines erant. Talis Anglia, cuius homines ac Reges in virgeis caſis habitabant, inquit Iornandes, qui Iuſtiniani temporibus viuebat,libro de rebus Geticis, Gallia porrò & Hiſpania ad quanta fælicitatis incrementa ſunt euectæ?

An non igitur hæc diuina bona dicemus eueniſſe Italiæ, vt nulla regio ſit in orbe, quæ valeat illius ſplendorem, clariſſimumque Vrbium frequentiſſimarum decus æquare, quin omnes ſint quoquo verſus ad vaſtitatem redactæ,niſi quę adhæſerint illius Pontifici ſupremo? quod eo magis eſt mirandum,quoniam poſt Vrbem conditam ad Conſtantinum dirutæ fuerunt in Italia ſuprà Vrbes tercentum per annos mille ſexaginta quatuor,tot enim numerantur à Romę exordio ad illum.in ijs verò Vrbibus fuere ſeptem Argyripa, Sybaris,Canuſium,Croto,Veij,Spina,Agylla,quę mortalium frequentia, multitudine ædium Ro-

mæ

mæ haud cederent, cum iam ſeptem colles complexa, ad amplitudinem ſuam perueniſſet: quarum ſanè ciuitatum nulla eſt excitata ſimilis in Italia conſtituto imperio, Roma excepta. cum tamen hodiè multæ numerentur poſt ætatem Conſtantini ſimiles illis, vt clariſſimè nos hoc opere oſtendemus. Vrgent aliqui tamen, ex ijs quos initio dicebamus; & contendunt Italiæ felicius fuiſſe vel priſcis temporibus, vel ex quo Roma dominari cœpit, quin ſummo ſcelere ſint auſi referre in ſcripta, quæ diuulgata in manibus impiorum quotidie verſantur, id accidere in facto Romani Pontificis, ex quo maiori in honore eſt habita illius auctoritas poſt annum 312. cum Romæ ſcribitur inijſſe imperium Conſtantinus. His adiecerunt aliquot prӕterea dictu nefanda, quæ clariſsimè à nobis confutabuntur. Et quidem liquet Italiæ felicitatem diutius conſtitiſſe, quàm regionum omnium, quæ ſuprà à nobis memoratæ circumſtant ipſam ab Ortu, & Meridie, ita vt nihil ſit illi comparandum, ſimiliter ea loca quæ Pontificis legibus obedierunt, maioribus bonis amplificata diuinitùs fuiſſe ad Occaſum, & Aquilonem, quæ nos fuſius explicauimus lib. 22. ſigno 14. c. 11. & ſeq. de ſignis Eccleſiæ Dei, quæ duo nobis eſſe argumento apertiſsimo poſſunt Italię, Romæq; ſecundas res à Pontificis Romani auctoritate pendere, ſed vt illuſtriſſimum fiat, quod aſſerimus, & appareat quanta caligine circumfundantur, qui ſecùs exiſtimant, euoluemus cuncta Italiæ euenta ab ipſius primis cultoribus vſque ad Conſtantinum.

Primoque loco enumerabimus ſingillatim capita maximarũ calamitatum ducenta, & plura, quibus nihil non mali continetur, & quibus eſt illa

op-

oppreſſa ante Conſtantinum, ſiue ante Romani Pontificis auctoritatem magis ſtabilitam; poſt autem nihil ſimile illis euenit, è quibus liquet longè peius ei fuiſſe ante Romani Pontificis poteſtatem magis dilatatam, quàm prius, & ponetur ante oculos totus Italiæ ſtatus per tempora digeſtus à primis eius habitatoribus.

Secundo loco aperiemus ſingula capita maximè felicitatis, quibus eſt aucta Italia poſt Conſtātinum, & quibus Pontifex Romanus amplificauit per ſuos, & maximè Italos exteras regiões. ſimulque hic explicabitur quam falsè, ac flagitiosè ſcriptor impius dixerit minus eſſe religionis in Vrbe, ac locis propinquis, quàm ſit alibi, cum contra omninò ſit dicendum.

Tertiò ſubijcientur aduerſa, quæ Romæ, & Italiæ euenerunt ob contemptam Romani Pontificis auctoritatem, ita vt tum maximè fuerit afflicta, cum male habitus eſt in vrbe, aut Italia Pontifex Romanus, Eccleſiaſticaq; illius, & Epiſcoporum poteſtas depreſſa, idq; palam fiet clariſsimis euentis, è quibus illuſtriſsimum fiet, Italiæ fælicitatem pendere ab obedientia potiſsimùm Pontificis Romani.

Quartò non alia de cauſa nunc opprimi ab efferis gentibus multas Chriſtiani olim nominis terras, quibus Rex vnus præerat, niſi quod ab obedientia Papæ diſceſſerunt.

Quintò diu ſtuduiſſe Pontificem Romanum quantum potuit, vt Italiæ Rex vnus eſſet, cũ ſuarum rerum maxima iactura, abſque detrimento tamen alieni iuris, ſimulque vt vrbes Italię libertatem retinerent. Sed hoc non benè aut Vrbi, aut Italiæ ceſsiſſe.

Saturni

Saturni ſæcula diritatis plena, homines quotannis demerſi in Tyberim, ſacrificati Saturno & Ioui, & quidem nobiliſsimi. Auſonum, Sicanorumque irruptio, terræmotus horrendi.

CAPVT II.

ET quidem nos haud inficiamur poſt imperium Romæ conſtitutum, lateq́; propagatũ, quatuor vrbi accidiſſe maximè admiranda, magnam ſcilicet populi multitudinem confluentis ad eam, vaſtiſsimas ædificiorum ad iactantiã, voluptatemq́; conſtructorum moles, imperij omnium potẽtiſsimi nudam ſedem, nudam inquam; nam poſt Neruam nullus propè fuit Italici ſanguinis Imperator, barbari fuere plerique omnes, & efferatiſsimi, ad Italorum, Romanorumq́; internecionem facti, vt nunquam magis hi fuerint dilaniati, quam ab iſtis barbaris Imperatoribus, opum denique inexcogitabilem luxum. Verùm quatuor hiſce ſpecioſis miraculis occultabatur colluuies inexplicabilis malorum, vt fucus fieret imperitis, ac ſibi blandirentur illi in grauiſsimis & mortiferis vulneribus, ne curarentur, tantum pellis leuiter induceretur ad illa obtegenda, inferendamq́; citius, atque acerbius necem, cruciatusq́ue inteſtinos acutiſsimè concitandos. Age verò quod propoſitum nobis eſt aggrediamur, & ab incunabulis Italorum primis incipiamus.

Conſtat è diuinis libris eluuionem, quæ contigit Noe viuente vniuerſalem deſijſſe anno mundi 1657. qua in re Græci, & in his Euſebius sũt hallucinati. Poſt hæc 340. gentiũ perfecta eſt diſperſio ad turris ciuitatisq́; Babylonicę ædificationẽ, quod

quod in ſuo chronico adnotarunt Hebręi,& ſolida habet argumenta.is eſt orbis conditi 1997.Tum ſcimus eas diuinitùs fuiſſe perculſas quodã mentis ſtupore, quo ſunt obliti multi populi linguæ propriæ vocabula,quod nonnullis accidere ſolet aliquando ob morbum, veluti Meſſallæ illi, qui vel proprium nomen poſt ægritudinem non meminerat: videtur autem ſtupor ille excuſſiſſe plurimis populis ex animo omniũ propè vtilium rerum ſcientiam, ſicuti & verborũ. legimus namq; priſcos illos neq; literas ſciſſe, ac multa quæ fuerant ante diluuium, & erant in vſu tempore quo ædificabãtur turris,& Babylon,ignoraſſe, q̃ poſtea fuerint rurſus inuenta atq; vſitata. Plus verò, ac minus in alijs, atque alijs nationibus, vt periti colligere poſſunt,effecta iſtius inſcitiæ,ac ſtupiditatis contractæ ad eam turrim permanſere, ita vt in aliquibus terrarum locis, & Indiarum perſiſtere adhuc ſciamus,in Italiæ,quæ Cameſene dicebatur,vt è Macrobio mox oſtendemus, cultoribus volunt omnes maximè permanſiſſe hunc ſtuporẽ vſque ad aduentum Saturni: ſic enim Virgil. inducit Euandrum loquentem lib.8.

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant,
Gensq; virûm truncis,& duro robore nata.
Queis neq; mos,neq; cultus erat,nec iũgere tauros,
Aut componere opes norant,aut parcere parto.
Sed rami,atq; aſper victu venatus alebat
Primus ab æthereo veniens Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile,ac diſperſum montibus altis
Compoſuit,legesq; dedit. latiumq; vocari
Maluit,his quoniam tutus latuiſſet in oris,
Aureaq;,vt perhibent,illo ſub Rege fuere

Sæcula. ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceßit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ
Sæpius, ac nomen poſuit Saturnia tellus.

Hæc ille quibus, vt oſtendemus, cæteri cõſentiunt. ſed videamus ante omnia, quantum temporis colligatur à gentium diſperſione abſoluta, ſiue ab Italiæ primis colonis, vſq; ad vrbem conditam. numerantur ab orbis fabricatione, vt doctis video placere, anni 5668. plus minus, ab his ſi detrahas annos 1996. qui à mundo condito ſunt ad gentes diſperſas, & 752. ab Vrbe ad Chriſtum natum, & 1192. à Chriſti ortu ad nos, ſupererunt 1727. qui neceſſariò numerantur ab habitata primum Italia ad Romam ædificatam. Ex his quærimus, qui dandi ſunt iſti vitæ, quàm Virgilius cunctis adſtipulantibus deſcribit hominum ſylueſtrium nullò more, nullò cultu viuentium è truncis ac robore natorum, qui in ſpecubus, ait Plinius, ferarum more degebant in altis montibus diſperſi. An dabimus annos centum? an ducentos? ſed quotum quodque illud fuerit tempus, nemò certè aſſeuerabit illi partem fuiſſe vllam felicitatis. quod ſi quis eſt, qui ſecùs contendat, abeat ille in ſpecus vnà cum Macchiauello, abdat ſe in nemora, ac nullarum vel humanarum, vel quod caput eſt, diuinarũ rerum ſciens ac ſtupiditatis plenus nullo cultu, nullo more indocilis viuens inſtar beſtiarum deliteſcat; ſibi habeat iſta bona: nullum quidem credo illi comitem futurum, niſi belluas. Atque hoc igitur ſit primum bonorũ caput, tanta caruiſſe Italiam poſt ætatem Conſtantini infelicitate, quanta Italiam tenuit vſque ad

Sa-

Saturnum: nunc aurea conſequuntur ſæcula.

Videamus autem qualis fuerit Saturnus, à quo ea fluxerunt: ſic enim facillimè qualia fuerũt illa cognoſcemus. Audiamus Diodorum Siculum, qui ſic libro antiquarum rerum tertio, Saturnum Atlantis fratrem aiunt, præcipua impietate, auaritiaq; præditum, vxorem cepiſſe ſororẽ Rheam, ex qua ortus eſt Iupiter, Olympus poſteà vocatus fuit, & alter Iupiter Vrani frater, qui in Creta inſula regnauit multò gloria inferior poſteriore; hic enim imperauit Orbi, ſuperior Cretæ tãtùm, genuitque filios decem, qui Curetes ſunt appellati, inſulamq; ab vxore Ideam vocauit, ibique poſt obitum ſepultus eſt, cuius, & hodie monſtrari ſepulchrum ferunt, vt etiã teſtantur Cretes, de quibus poſterius referemus. Regnauit Saturnus in Sicilia, Lybia, atque etiam Italia, ſed præcipuè in locis ad Heſperum ſitis, eius imperij firmamentum fuit, apud omnes verò arces vrbium, & loca munitiora tenuit, quò firmius imperium foret. Ideo ad hoc vſque tempus (aduerte hæc Diodori verba) & in Sicilia, & in occiduis oris editiora loca ſunt Saturnia dicta. ex Saturno Iupiter ortus, quoniam à patre diuerſa vitę inſtitutione erga ſingulos mãſuetudine, atq, humanitate vſus eſt à populo, Pater eſt nominatus. Regnum deinde is cepit vel concedente patre, vel (vt quidam volunt) populis à patre deſciſcentibus, aduerſus quem cum Saturnus Titanum præſidio fiſus pugnaſſet, acie victus eſt. Iupiter ſuperior imperium aſſecutus, vniuerſum Orbem perbambulauit plurimum de genere hominum meritus viribus corporis, virtutibusq; excellens, breui totius orbis imperio potitus eſt. omne eius ſtudium in puniendis impijs, facinoroſisq; hominibus, ac in bonorum præmijs, communi-

muniq; populorum vtilitate verſabatur. quibus rebus poſt finem vitæ à viuendo Zoa, hoc eſt Iouem dixere, eòquod benè viuendi cauſa omnibus extitiſſet: creditus verò Deus in orbe eſt ab ijs de quibus benè meritus eſt, ſpôte illum omnibus & Deum, & dominum in ſempiternum vniuerſi orbis profitentibus. Hæc Diodorus.

Atqui fieri non poteſt, vt aurea ſęcula Saturnus adduxerit, qui pręcipuè impietate atque auaritia prędirus fuerit, atque ob id præſtabat eiectũ à filio non excipi in Latio, atque in illo latere, ſed tanta homines tunc fuere ſtupiditate, ac feritate, vt vel minimum ijs bonũ videretur aduehere ſecum beatitudinem ſummam, quod infrà clarius videbitur; audiamus poſt Diodorum & Ennium, quæ refert Macrobius, vt veritas omnium magis eluceſcat.

Regionem iſtam (inquit ille) quæ nunc vocatur Italia, Regno Ianus obtinuit, qui (vt Iginus Protarchum Trallianum ſecutus tradit) cum Cameſe ęquè indigena terram hãc ita participata potentia poſsidebat, vt regio Cameſene, oppidũ Ianiculum vocaretur. Poſt ad Ianum ſolum regnum redactum eſt, quod creditur geminã faciem prętuliſſe, vt quæ ante, quæq; poſt tergum eſſent, intuetur, quod proculdubio ad prudentiã Regis, ſolertiamque referendũ eſt. quod & præterita noſſet, & futura proſpiceret, ſicut anteuorta, & poſtuorta diuinitatis, ſcilicet aptiſsimę comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus cum Saturnum claſſe prouectũ excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiã ruris ferum illum, & rudem ante fruges victum in melius redegiſſet, regni eũ ſocietate munerauit, cum primis quoq; æra ſignaret, ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiã: vt quoniam

D ille

ille naui fuerat adductus ex vna quidem parte ſui capitis effigies: ex altera verò nauis exprimeretur quò Saturni memoriam, & in poſteros propagaret. atque ita fuiſſe ſignatum, hodieq; intelligitur in aleæ luſu cum pueri denarios in ſublime iactantes, capita, aut nauim luſu, teſte vetuſtatis exclamant. Hos vnà concordes regnaſſe, vicinaq; oppida opera communi condidiſſe, præter Maronem qui refert.

Ianiculum huic illi fuerat, Saturnia nomen.

Etiam illud in promptu eſt, quod poſteri quoque duos ei continuos menſes dicarunt, vt December ſacrum Saturni Ianuarius alterius vocabulũ poſſideret. cum inter hæc ſubitò Saturnus non comparuiſſet, excogitauit Ianus honorum eius augmentum, ac primùm terram omni ditioni ſuæ parentem Saturniam nominauit: aram deinde cũ ſacris tanquam Deo condidit, quæ Saturnalia nominauit, tot ſæculis Saturnalia præcedunt Romanæ vrbis ætatem, obſeruari igitur eum iuſſiſſe maieſtate religionis quaſi vitæ melioris auctorem, ſimulacrum eius indicio eſt, cui falcem inſigne meſſis adiecit huic Deo inſitiones Surculorum, pomorumque educationes, & omnium huiuſcemodi fertilium tribuunt diſciplinam. Hæc poſt Diodorum, & Ennium Macrobius, quibus conſona tradunt è Græcis Plutarchus in quęſtionibus Romanis, cap. 41. & ſequent. Thallus, & è Latinis nepos, Caſſius, Varro, & Ouidius in Faſtis, quos refert Lactantius Firmianus libro 1. capite 13. de falſa religione: quod verò editiora loca Saturnia vocata tradit vſque ad ætatem ſuam Diodorus, & Italiam Saturniam dictam ſcribit cum multis Macrobius, idem refert Dionyſius Halycarnaſſeus

lib.

lib.1.qui addit ita fuiſſe carminibus etiam Sybillinis,& alijs oraculis deſignatam, quorum nonnulla deſcribit.

Verùm felicitatis tam diuinæ, quàm dicitur Saturnus atrox,& impius attuliſſe in Italiam quę fuerint aureo ſæculo capita inſpiciamus,illud verò quòd ſpectat ad Romam præcipuum fuit, vt è ponte in Tyberim proijcerētur quotannis homines triginta in ipſius honorem, vbi enim nūc Roma, & Saturniā fuiſſe, & Antipolim vbi Ianiculū vult Plinius lib.3. cap. 5. Hoc quàm fuit exoptandum viderit impius, qui ſi hoc proſperum ducit, poterit nobis vel inuitis ſe non modò in Tyberim,ſed in quodlibet flumen; aut profundum dare præcipitem, durauit hic mos in latio vſque ad Herculis aduentum,quod teſtatur Dionyſius lib. 1. ab anno ante vrbem conditam propè quadringenteſimo octuageſimo ſeptimo,vt ex ipſo colligitur poſt gentium diſperſionem octingenteſimo trigeſimo.Primus Hercules loco hominū ſtatuit vt imagines cereæ iacerentur. II.

Atqui non id ſolùm Saturnus inſtituit,aut ipſi fuit inſtitutū in latio, ſed illud præterea,vt homines in Italia immolarētur in ipſius honorem, quod è Myrſilo Lesbio refert Euſeb.lib.6. de præparat.Euangel.cap.7.& Dionyſius lib.1. III.

Quin,horrendum dictu, refert id factitatum Dionyſius eo modo, quo ſoliti erant Carthaginenſes,de quibus ita Diodorus Siculus lib.20.dicebānt autem Carthaginenſes, Saturnum illis iratum fuiſſe; quoniam prius ipſi excellentiores ex filijs ſuis ſacrificabant, poſtea verò clàm emptis infantibus,atque educatis liberorum loco immolabant,cumq; diligenti facta inquiſitione multi ex ſuppoſitis inuenirentur ſacrificari, facilè IIII.

in animum induxere vt crederent ad obſeſsionē Vrbis hoſtes idcircò diuinitùs miſſos fuiſſe, quoniam priſcos honores Deorum nō ſeruarent. itaque deos placare ſtudentes, ducentos ex nobiliſsimis adoleſcentibus publicè ſacrificarunt. erat autem apud eos ęnea Saturni ſtatua magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extenſæ, ita erant in gyrum, vt quod ad eum peruenire adoleſcentes cogebantur, in ingentem foueam ignibus repletam inciderent. Hæc Diodorus, quæ contigere anno vrbis 686.

An igitur hæc aliquis cupiet aurea Saturni ſęcula filiosque tum ſuorum, tum aliorum nobiliſſimos ſacrificari volet? nunquid hoc bonum, nunquid optabile? vel execrandum potius, & abominandum? Quid iſtis atrocius, quid crudelius fingi poteſt?

v. Neque verò ſoli Saturno homines in Italiā cum Saturnia diceretur, inſtitutum eſt, vt ſacrificarentur, ſed & Ioui, quem Latialem nuncupabāt, quamuis Hercules eum ritum præcipitandi quotannis triginta homines è ponte in Tyberim ſuſtulerit, quòd Ouidius in faſtis docet, ita canens:

Donec in hæc venit Tirinthius arua quotannis,
Triſtia Leucadio ſacra peracta Deo.
Illum ſtramineos in aquam miſiſſe quirites,
Herculis exemplo corpora falſe iaci.

Mos tamen hominum ſacrificandorum durauit in Italia vſque ad annum conditæ Vrbis 657. ſuprà annos ſcilicet mille ducentos, quod Plin. teſtatur lib. 30. cap. 1. loco tantæ diritatis in mores eſt inductum, vt gladiatorij ludi exhiberentur, de quibus ſuo loco agemus, quos ſuſtulit Conſtantinus,

ac ſequẽtes Imperatores. Et quis igitur huiuſmodi fælicitatis euenta deſideret? An forſan clades ſæuiſsimæ loco maximorum bonorum reputandæ ſunt à nobis, ac fælicitas dicetur, quæ infælicitas? nihil namque infælicius iſtis. enimuerò ſi impij dicunt iſta eſſe fælicia, ſibi ſolis habeant, quicunque aſpernantur Romani Pontificis obedientiam manſuetasq; conſtitutiones.

Sed præter hæc atrocia, quæ inuaſerunt Italiã VI.
Saturni tempore, non multo poſt illud euenit; vt Auſones aliunde profecti (incertum verò è quib' ſedibus) eam ceperint, ac de ſuo nomine dixerint. mos porrò erat ijs temporibus, vt ex alijs in alias ſedes populi commigrarent, fundosq; omnes incolis prioribus adimerent, quod ita fecere Auſones, vt neque nomen reliquerit Saturnus, ſic enim hoc tempore vocabantur Itali. Auſones autẽ non fuiſſe ex Italia Virgilius indicat ijs verſibus, quos recitauimus ſuprà lib. 8.

Tum manus Auſoniæ ac gentes venere Sicanæ.

fuiſſe autem priſcis hunc morem, vt ex alijs in alias terras ipſæ nationes migrarent, & prioribus incolis cuncta adimerent, teſtatur de Græcia loquens Thucydides hiſtoriarũ ſuarum principio ijs verbis: Conſtat eam quæ nunc Græcia vocatur haudquaquam ſtabiliter olim fuiſſe habitatã, crebroque illinc migratum, quod facile ſua quique relinquebant ab aliquo maiore numero coacti: quippè nulla dum negotiatione, nullo inter ſe citra formidinem cõmercio, vel terra, vel mari ſua quiſque eatenus colentes, quatenus ſuppeterent victui, nec pecuniæ copiam habẽtes, nec humum arboribus conſerentes, vtpotè incertum, quando quis alius ſuperueniens auferret ab ijs præſertim quod maris imperio carerent, & exiſtimantes ſe

neceſſarium quotidie victum vbique adepturos, haud egrè pellebantur. Hęc ille tantundem de nationibus quibuſcumque refert Dionyſius Halycarnaſſeus lib. 1. vt mox oſtendemus. Atqui poſt imperium Conſtantini numquam contigit, vt Italis omnia bona auferrentur. Gothi agrorum tertiam tantum partem abſtulere, quod Procopius lib. 1. belli Gothici narrat: Longobardi eodem modo, vt Paulus Diaconus lib. 1. hiſtoriæ Longobardorum ſcribit.

VII. Verùm non longè poſt Auſonas Sicani ex Hiſpania in Italiã venere quod non modò Virgilius adducto verſiculo nos docet, ſed Thucydides lib. 6, Dionyſius, 1. Plinius lib. 3. cap. 5. qui poſtea tum eiecti à Lygijs ait, Thucydides in Italiam profugere, eamq; de ſuo nomine Sicaniam vocarunt: Si quis autem quærat, qua occaſione Sicani appulerint in Italiam, niſi dicamus id feciſſe ea conſuetudine, quã recitauimus fuiſſe omnibus priſcis ex alijs in alia loca commigrãdi, illud afferri poterit hac ætate contigiſſe, quod in Timeo Critiaq; narrat Plato à Rege Atlantidis inſulæ, vicinarumque regionum, in quibus Hiſpania, bella ingentia cõmota, ac tunc Italiam pertrãſiens ille in Græciam venit, maximusque terræmotus extitit, quo Atlãtidis immenſa pars eſt abſorpta, & cum foret Hiſpaniæ coniuncta intercurrente poſtea largiſsimo freto diuiſa eſt, quæ tradit accidiſſe poſt ætatem Saturni & Iouis.

VIII. Sic igitur incidiſſe videtur in hæc tempora ſicut Atlantidis ab Hiſpania; ſic non modò diſruptio Siciliæ ab Italia, ſed etiam Caprearũ, Phitecuſæq; quas inſulas illi olim cohęrentes fuiſſe vult Strabo Geographiæ lib. 1. quod quantum pertinet ad Siciliã præterire noluit Virgil. qui ſic lib. 3.

Hæc

Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina,
Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas.
Diſsiluiſſe ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq́ & Vrbes
Littore deductas anguſto interluit æſtu.

Atque hæc ærumnoſa contigere Italiæ per annos circiter quingentos quadraginta ſeptem à gentiũ perfecta diſperſione vſque ad Deucalionem, ſtupiditas hominum maxima, mortalium ſolemnis demerſio in Tyberim, & præter hæc eorundem ſacrificatio tum Saturno tum Ioui, & quidem nobiliſsimorum, poſtremò Auſonum, Sicanorumq́ue irruptiones, quæ ſi quis cupit, habeat ſibi; tantarũ certè cladium nulla eſt audita vnquã poſt ætatem Conſtantini in Italia, ſiue poſt Romani Pontificis auctoritatem magis dilatatam.

Diluuium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelaſgorum, Lydorum, Cretenſiumq́; irruptiones, clades Pelaſgorum, feritas Læſtrigonum, Herculis, Argonatarumq́ue aduentus, Sirenũ crudelitas.

CAPVT III.

SVCCESSIT his diluuiũ Deucalionis, quod euenit anno ante Vrbem conditam, vt numerat Euſebius, ſeptingenteſimo ſeptuageſimo, quod adeò magnum fuit, vt ab eo dicti ſint vniuerſi mortales obruti, & in Græcia quidẽ cuncti homines in mõtes Theſſaliæ celſiſſimos receperunt, IX.

ſpectatur. Antiquitati Vmbrorum fidem facit ænea tabula, quæ ıguuij ſeruatur in publico Palatio, litteris incognitis exarata, ſed quæ à dextra Hebræorum more in ſiniſtram tendant. nam, cum pari ordine, rectaque linea ab illa incipiant, in æquali deſinunt in hac. ex quo colligitur, hæc eſſe carmina, quibus antiquiſſima quæque olim commendabantur. Huic etiam ſimilis tabula Peruſiæ adſeruatur. vtraſque exſcripſit Plantinus. Ab hac itaque eluuione deleti Populi omnes Italici: niſi ſi qui ad Vmbros cõceſſerint, vt Auſones, Siculi, ſi qui huiuſmodi fuerunt.

Hinc legimus, ex hoc tempore Vmbros latiſſimè in Italia dominatos: Etruriam namq; totam tenuerunt ab amne Macra, qui ſupra Portum Telamonis vltra Arnum Liguriam diſterminat ab Etruria. Ab eis Vmbro, qui agrum Senenſem interfluit, dictus; quem Plinius ponit Vmbriæ terminum: progreſsique ſunt vſque ad loca, in quibus condita eſt deinde Rauenna. quin ipſam Campaniam poſſidere. quæ ſcribunt Herodotus libr.1. Plinius lib.3.cap.5. Dionyſ.1.& 2.& ex ora ſuperi maris Siculos indigenas, ac Liburnos expulêre, vt Plinius vult eodem lib.cap.14. Similiter Ligures, quos indigenas vult eſſe Dionyſius libr.1. ab imbribus ſuperfuiſſe videntur, quòd in altiſſimis omnium montibus habitarent, vt è Polybio narrat Strabo libr.4. atque ob id latè olim dominati ſunt: eorumque progenies fuêre Tauriſci, qui Auguſtam Taurinorum, & Carnorum regiones, qui Norici poſteà vocati, tenuerunt: ab eisque Taurusium dictum, vt habet Plinius lib.3.cap.17.18.19.& 20. Sed, quando Vmbri in medio ſunt Italiæ, iccirco hi magis ab imbribus ſeruati confugientibus ad eos alijs populis dicti ſunt à cæteris Italicis

gentibus. Tantæ verò eluuioni numquid ſimile vmquàm contigit in Italia poſt ætatem Conſtantini? Quænam ſunt igitur tempora fœliciora?

X. Diluuium Deucalionis ſecuta eſt illa terrarũ conflagratio, vt refert Euſebius in Chronico, quę tanta extitit in Italia, vt hinc arripuerint occaſionem Poetæ, ac fabulati ſint, decidiſſe Phaetontem filium Solis, aurigamq; Paterni currus, in Eridano fluuio. is tum latè campos inundabat vſque ad aduentum Tyrrhenorum, qui per multos alueos, foſſaſque flumen in mare deriuarunt, vt oſtendemus. Ac talis erat eorum temporum fœlicitas. quã ſi quis exoptat, neceſſe erit, vt in ardẽtiſſimas fornaces proſiliat. Certè poſt Conſtantinum nulla huiuſmodi clades Italiæ contigit. Ante è Veſuuio aliquid euenit, imperante Tito: vt oſtendemus ſuo loco.

XI. Ad hæc tempora videtur ſpectare irruptio Liburnorum, qui ex aduerſis Italiæ littoribus trãſmiſſo Hadriatico mari Siculos indigenas expulẽre, eorumque loca nonnulla ad ſuperum mare occupauerunt, è quibus deinde ſunt ab Vmbris eiecti, vt Plinius habet lib. 3. c. 14.

XII. Cùm diluuium Deucalionis accidit, Athenis regnabat Cecrops, & eodem tempore in Arcadia Lycaon: quod Pauſanias lib. 8. Arcadicorum narrat. illi fuerunt filij viginti duo: quos enumerat idem ſcriptor. Horum minimus Oenotrus, vnà cum Peucetio fratre, & Græcorum magna claſſe, Italiã petijt: & Peucetius Italiæ loca magis Aquilonem ſpectantia, Græciæque propinquiora, quæ nunc aſcribuntur Apuliæ, Oenotrus ad Auſtrum poſita occupauit. Tantum verò Oenotrij potuẽre, vt, oppreſſis Auſonijs, qui reliqui fuerant, & à quibus Italia hucuſque fuerat nominata Auſonia,

ſonia, Vmbris ademerint multas Vrbes, Oenotriamque mox, quæ iam Camaſenæ, Saturnia, Auſonia dicta fuerat, appellarint. habitauerunt autem primùm in monte, qui poſteà Palatinus eſt dictus Roma condita. eamque propter incommodum vicinæ paludis, quam præterfluens Tiberis fecerat, profecti Reate, poſtmodum reliquerunt, inquit Solinus cap. 2. & in agro Reatino quatuordecim Ciuitates ædificarunt. quæ latè omnia narrat Dionyſius libr. 1. ſed mendum videtur eſſe in quibuſdam libris, in quibus dicuntur hęc eueniſſe ſexdecim ætatib⁹ ante Troianum bellum. nam, cùm ſoleat ille attribuere ætati annos viginti ſeptem, ac velit Oenotrum fuiſſe Lycaonis filium, & Lycaon vixerit tempore Deucalionis, qui abeſt ab Vrbe condita annis ſeptingentis ſeptuaginta, bellum verò Troianum, vt vult idem, quadringentis triginta duobus, hinc fit, vndecim ętatibus, & annis nouem diſtare diluuiũ Deucalionis à bello Troiano, id eſt annis tercentum ſex. at Oenotrus neceſſariò diſtat à Deucalione: nã fuit natu minor Lycaone, ortus longè poſt diluuium. quocirca videntur Arcades Oenotro Duce Italiã petijſſe circiter annum ducenteſimum, & quinquageſimum, ante pugnam Troiæ. diximus autem ſuprà, gentium migrationes huiuſmodi tum fuiſſe, vt incolis prioribus cuncta adimerent. ex Oenotrijs autem fuit Italus Rex, qui nomen Italiæ poſteà dedit ante excidium Troiæ. Qualis autem tunc Italiæ ſtatus eſſet, his verbis explicat Ariſtoteles Politic. 7. c. 10. Tradũt enim periti homines illorum locorum, fuiſſe Italum quendam Oenotriæ Regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali ſunt vocati, oramque illam maritimam Europæ, quæ eſt inter Scylaticũ, & Limeni-

cum

cum ſinum, diſtant verò hæc loca meridiei iter, Italiæ nomen primò cepiſſe. Hunc ergo Italum tradunt agriculturam Oenotros docuiſſe, cùm prius eſſent paſtores vagi, ac palantes, illisque leges poſuiſſe, & comeſſatióes inſtituiſſe primùm. quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comeſſationibus vtuntur, & legibus quibuſdam ab illo poſitis. incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniam verſa eſt, Opici, qui nunc Auſonij vocantur. alteram verò partem, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipſi ab Oenotris orti.

XIII. Poſt hæc multis annis vt Dionyſius ſcribit, appulêre in Italiam Pelaſgorum copiæ non contemnendæ, quarum pars conceſſit ad Oſtium Padi Spinam, condiditque ibi nominis eiuſdem Ciuitatem, & Rauennam: pars altera, bello Vmbros aggreſſa, impar eorum viribus, adiunxit ſe Arcadibus, qui dicti ſunt Aborigines, Crotonemque, poſteà dictam Cortonam, Vmbris abſtulit. quod idem Dionyſius narrat, & Plinius lib.3.cap.5. iiſque depulſis, condidit Phaleriam, Agyllas, & Vrbem Regiam, ſic vocatam quòd ibi Rex ſedes haberet, vt lib.5. narrat Strabo; Campaniamque prętereà cepit, ac Siculi indigenæ, aduerſus quos tùc bellabant Aborigines, ita expulſi ex ijs locis, vt in Sicaniam nauigarint, ac Siciliam de ſuo nomine appellarint. quod Thucydides lib.6. narrat. Erant è Siculis tunc Entemnates, Tellenenſes, Ficulnenſes, Corniculani, Tiburtini. Sed præſtat hic exſcribere Dionyſij verba, è quibus, quæ fuerit iſtis gentibus conſuetudo in huiuſmodi migrationibus, cognoſcemus. ſic igitur ille: More antiquo, inquit, quem receptum ſcimus à multis, tam barbaris,

baris, quàm Græcis, quoties vulgi multitudo in aliqua Ciuitate nimium augeſceret, nec alimenta domi omnibus ſufficerent, aut aëris intemperie læſa terra fruges proferret pauciores ſolito, aut alia talis Ciuitatem occuparet calamitas, ſiue bonum, ſiue malum cogeret minui multitudinem, Deo cuipiam ſacrantes, quantum hominũ annus pareret, emittebant armis inſtructos è ſuis finibus. Et mox: Illi verò vt poſthac cărituri patria, niſi aliam pararent, quæ ſe reciperet, quidquid terrarum armis acquiſiuiſſent, aut gratia, habebant vice patriæ. Hæc ille.

Per eadem tempora Lydi, Tyrrheno Duce, à quo nomen acceperunt, Italiam petentes, vt Herodotus libr.1.refert, quem plerique ſequuntur, aliorum dimiſſis opinionibus, ex Etruria prorſus Vmbros eiecerunt; tercenta ijs, inquit Plinius libro 3.cap.14.caſtella abſtulerunt; duódecimque in illa Ciuitates condidêre, atque Etruriam de ſuo nomine vocarunt. Deinde, auctis viribus, Appenninum tranſgreſſi, in circumpadanis regionibus Vrbes totidem ædificarunt. quod Liuius libr.5. narrat: in his Felſina fuit, poſteris temporibus Bononia dicta, quam fuiſſe Etruriæ Principem Plinius teſtatur. eieciſſe autem videntur è circumpadanis terris Tauriſcos Ligurum populos, à quibus Vrbs Taurinorum deinde Auguſta dicta, & Tauruſium, Plinio teſte lib.3.cap.17.19.& 20. quãobrem Theſſali, qui Rauennam condiderãt, ac tenebant, perpetuis Etruſcorũ bellis fracti, Vmbris illam reliquere, vt Strabo libr.5.refert. Mos autẽ fuit Ionibus, Achæis, Aeolibus, alijſque Græcanici ſanguinis nationibus, vt, in quibus confidebãt locis, Vrbes duodecim conſtruerent, Herodoto teſte lib.1. Hinc Virg.lib.10. XV.

Ille

Ille etiam Patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus & Tuſci filius amnis:
Qui muros, matrisq́; dedit tibi Mantua nomen:
Mantua diues auis. ſed non genus omnibus vnum.
Gens illi triplex: Populi ſub gente quaterni.
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.

Atque ex hoc more colligitur, Etruſcos eſſe ſanguinis Græci. præter alia, quæ afferri poſſent. Vt autem diximus, antea Padus latè campos occupabat: Tyrrheni, foſſis, & alueis ampliſſimis factis, loca fecêre habitabilia, deducto per eas Pado pluribus oſtijs in mare. quod Strabo teſtatur lib. 5. & Plinius libr. 3. cap. 16. Hadriamque, vt hic refert, conſtruxêre, vnde Hadriaticum mare. ijdem Theſſalorum loca omnia deinde occupârũt, Campaniamque in ſuam poteſtatem redegêre. quod Polybius lib. 2. ſcribit, Capuam in ea coloniã condiderunt, quam dixêre Vulturnum Sabini, poſteà Capuam, anno Vrbis 331. vt vult Liuius lib. 4. & ex eis Rex Marſias Archippen Vrbem ad lacum Fucinum ædificauit. quod Solinus cap. 7. poſt Plinium refert. denique Græci Italiam quandoque Tyrrheniam vocant, vt Dionyſius aduertit: ac nullum fuiſſe imperium legitur in Italia maius ante Romanos poſt Cameſem, quam Tyrrhenorum. quod contingebat ſpoliatis omni agro, ac fundo prioribus colonis. quorũ nihil euenit poſt Conſtantinum.

XV. Anno ante captam Troiam nonageſimo plus minus, Cretenſes, Duce Minoe, qui latè tunc imperitabat, ac Iapyge Dedali filio, in Italiam profecti, Peucetios omnibus bonis exutos eiecerunt ex ea regione, quæ poſteà Iapygiæ nomẽ tulit. omnia ceperunt vſque ad confinia Piceni, Hiriam

Brun-

Brundiſium, Crotonemq́ue, & alias Vrbes ædificarunt. quæ referunt Herodotus lib. 7. Strabo 5. Plinius 3.c.11.

Sub hæc tẽpora diſcimus è Dionyſij lib.1. horrendam Pelaſgis, quos diximus poſt Arcadas in Italiam profectos, cladẽ per annos propè ſeptuaginta contigiſſe, de qua mox agemus: ac verba ſcriptoris illius afferemus. ea quidem perculſi Pelaſgi, &, conſulto oraculo, vouerunt decimum quemque è ſuis natis immolare ſingulis annis. id verò in more poſitum fuiſſe apud Arcadas videtur, cùm legatur Lycaon infantes ſolitus immolare. ex quo dictus eſt in lupũ conuerſus. quod nos docet Pauſanias Arcadicorum lib.8. XVI.

Mirum verò præter hæc, quanta incolas Italiæ feritas inuaſerit aliquibus in locis. nam, & Læſtrygones in Campania latè dominabantur, Formijsq́ue ſedes habebant, antequàm Tuſci Vulturnum, ſeu Capuam conſtruxiſſent. ijs mos erat, carnibus humanis veſci; ac tractus omnes maritimos vſque ad Siciliam reddebant infeſtos. quę Plinius lib.7. cap.2. & Strabo lib.5. teſtatur. illorum fuiſſe amplum imperium, ſcripſit Horatius etiam lib.3. ode 17. ijs verſibus: XVII.

Aeli, vetuſto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum
Per memores genus omne faſtos,
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuiſſe Lirim,
Latè tyrannus.

Quin

Quin adhuc aiunt, in Puteolano oſſa immenſæ vaſtitatis, quæ fuiſſe horum Læſtrygonum creduntur. In ea ſic Pomponius Lætus:

Huc quicunq; venis ſtupefactus ad oſſa Gigantum,
Diſce, cur Etruſco ſint tumulata ſolo.
Tempore, quo domitis iam victor agebat Iberis,
Alcides captum longa per arua pecus,
Colle Dicarchea, clauáq; arcuq; Typhones
Expulit, & ceßit noxia turba Deo.
Hydruntum petijt pars, & pars altera Tuſcos:
Interijt victus terror vterq; loco.
Hinc bona poſteritas immania corpora ſeruat,
Et tales mundo teſtificatur auos.

Tantæ enim feruntur impietatis illi fuiſſe, vt antiqui fabulati ſint, bella ab ijs in Iouem, ſuperosq́ue commota, Herculemq́ue, qui mox in Italiam venit, aduerſus eos pugnaſſe: fulminibusq́; immiſſis, diſſipatos. ex quo Phlegræi campi dicti, qui Veſuuio, Puteolisq́ue ſunt ſubiecti: atque ob id ex eo monte eructari incendia, quibus ardent ad inferos detruſi Læſtrygones. quæ Pindarus, & Homerus canunt, & Polybius libr. 2. Strab. 5. Si quis igitur Pontificibus Romanis infenſus cupiet hos mores reſtituere, nę ille antiquitatis amator, Italicorum maximum præfert amorem.

XVIII. Anno ante bellũ Troianũ ferè quinquageſimòquinto, inquit Dionyſius, ſiue ętate 2. Hercules, & Argonautæ in Italia venêre. ab ijs Pola in Iſtria fuiſſe condita perhibetur. quod refert è Callimacho Strabo lib. 5. ac Plin lib. 3. cap. 19. Iunoniſq́ue Laciniæ Fanum, inquit Solinus cap. 7. Ab ijſdem ſunt Euganei Populi, quorum 34. oppida recenſere Cato dicitur à Plinio: Orobijque, à quibus

bus Bergomum, Comumque condita, & à quibus Graiæ Alpes dictæ: Lepontijque orti, vt idem lib. eod. cap. 20. refert. Idem porrò Hercules, à quo Portus in Etruria dictus, aduerſus Ligures ſcribitur pugnaſſe; quos lapidibus cœlo demiſſis interfectos fabulati ſunt Græci. quod ille narrat cap. 4. & Solinus 7. Nota porrò hiſtoria Caci, de qua Virgil. libr. 8. Dionyſ. primo. Per eadem tempora Græci Sicanos, qui reliqui erant, expulêre è Tybure, Cora, Catyllo, vt Solinus refert: de quibus vates:

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catyllusq́; acerq́; Coras, Argiua iuuentus.

Sic igitur Italiæ Coloni tot Regionibus exuti, aut expulſi, tot, ac tantis oppreſſi malis. Hercules tñ dicitur, vt ſuprà oſtēdebamus, Læſtrygonas viciſſe, ac diſſipaſſe, qui n refert Plutarchus in Parallellis, ab Hercule trucidatum Faunum, Mercurij filium, qui in Italia patri hoſpites immolare ſolebat. Verùm enimuerò quamuis Læſtrygones perdiderit, Sirenes eodem ſeculo dicuntur fuiſſe, à quibus & homines deuoratos volūt antiqui ſcriptores. tenuerunt Sirenes Mineruæ Promontorium, Surrentum, Parthenopem, quæ dicta eſt Neapolis, teſte Plinio lib. 3. cap. 5. Strabone libr. 1. de his ita Homerus lib. Odiſſeæ 12. omiſſis carminibus Græcis:

Inſcius appellens vocem ſimul hauſerit vllus
Sirenum, non illi vxor, non pignora cara
Aedibus in patrijs adſunt, gaudentve reuerſo.
Stridula Sirenum vox hunc delinijt, albis
Quæ in pratis reſident, atq; oſſa fluentia tabo

Circumſtant, hominum celſos congeſta in aceruos.
Et Virg. lib. 5.
Iamq́, adeò ſcopulos Sirenum aduecta ſubibat
Difficiles quondam, multorumq́, oſsibus albos.

Tot igitur, ac tantæ calamitates annorum 338. ſpatio plus minus, qui ducuntur à Deucalione ad Ilij excidium, Italiam proſtrauerunt tam truculenti in illa mores erant. Nam quid diluuio Deucalionis ſimile? quid incendio Phaëtontis? Hinc quinque exterarum nationum inundationes, Liburnorum, Arcadum, Pelaſgorum, Cretenſium, Argiuorum. quæ verò immanitas par ijs, qui filios recens natos quotannis decimarum præſtatione ſacrificarent, aut ederent humanas carnes? An aliquid vnquàm ſimile poſt Conſtantinum fuit? an hos reduci mores, has clades, impij quærunt?

Irruptiones Græcorum. Troianorum: clades Pelaſgorum in Italia: euerſæ plurimæ Vrbes: mores efferi: Ciuitates hiatibus hauſtę, à ſerpentibus deletæ: Rex maximè impius cum ſua domo abſorptus: Spartanorum, Achæorum, Chalcidéſium, Meſſeniorum, Illyriorumq́ue irruptiones.

CAP. IV.

XX. CONFECTO bello Troiano, mirum, quot gentes in Italiam ſe effuderint atque in primis Diomedes in Iapygia gentes Dardorũ, Monadorumq́ue cum duabus Vrbibus, Apina, & Trica deleuit, & ab ipſius Socero Dauno Apulia Daunia, à Meſſapo Duce Meſſapia dicta; quæ ſcribit Plinius lib. 3. cap. 11. Idem Spinam cum ſuis acceſſit,

ceſſit, à Theſſalis, vt oſtendimus, ſiue Pelaſgis extructam: à quibus, & Rauenna eſt ædificata; quæ, mox à Tyrrhenis vexata, Vmbris, ac Sabinis ſe dedit. quod Strabo lib. 5. refert. De Diomede autem ſic Virg. lib. 10.

Ille Vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis aruis.

Quin ipſum Beneuentum, placet Solino cap. 7. ædificatum à Diomede. adeò longè potentia ipſius proceſſit. Mneſtus verò Athenienſis Scylaciũ condidit; Piſas, & Metapontum Pylij. teſte Strabone lib. 5. quamuis Piſas à Pelope conditas velit Plinius lib. 3. cap. 5. niſi dicamus Pelopem quendã Pylium fuiſſe. Denique conſentientibus cunctis ita Vates Latinus lib. 3. canens Italiæ latiſſimas regiones à Græcis occupatas:

Has autem terras, Italiq́ꝫ hanc litoris oram
Effuge. cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naricij poſuerunt mœnia Locri:
Et Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus. hinc illa Ducis Melibœi
Parua Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.

Alia verò ex parte Troianorum multi in Italiam nauigarunt, & appulerunt. notiſſimus namque Aeneæ aduentus in Latium: alter autem Troianus Antenor, Euganeis pulſis, (quorum fuiſſe priſcis temporibus oppida triginta quatuor memorat Cato, ac Plinius refert lib. 3. cap. 20.) Venetos Populus adduxit ſecum, Patauiumque ædificauit. quod Plinius libr. 1. narrat; & idem vates lib. 1. XXII.

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis

E 2 Illyri-

Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui.
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti.
Hic tamen ille vrbem Patauí, ſedesq́; locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq́; fixit.

XXIII. Per hæc tempora fuit illa Pelaſgorum, ſiue Theſſalorum clades miſerabiliſſima, cùm ſtatuerunt, ad eam depellendam, decimum quemque natorum ſingulis annis immolare; ac durauit annos, vt è Dionyſio colligimus, ſeptuaginta. quæ qualis fuerit, his verbis ille deſcribit. Malorum prima, inquit ille, inuaſit ſterilitas, quando fructus arborum decidebant prius, quàm matureſcerent; nec ſtatis temporum vicibus ad frugem peruenirent ſegetes; nec pecoribus proueniret ſatis pabuli: fontes quoque contrahebant vitium, aut malignam aquam per æſtatem præbebant, aut deficiebant penitus. nec fœliciores erant fœturæ mulierum, ac pecorum. nam aut abortiui fœtus eijciebantur, aut in partu interibant: nonnunquàm cum fœtarum, & puerperarum pernicie; aut, ſi euadebant difficultatem partuum, vitioſi, & imperfecti naſcebantur, aut alioquin inutiles: deinde matura quoque ætas laborauit morbis, ac peſte præter ſolitum. Hæc ille: qui hæc incepiſſe ait duabus ætatibus ante bellum Troianum, ac duraſſe vltra illius tempora. Ad hæc depellenda, cùm Pelaſgi decimum quodque è natis, ſiue id frugum, ſiue belluarum, ſiue hominum foret, Dijs ſe ſacrificaturos decreuiſſent, ex Oraculi interpretatione factum eſt, vt, orta inter ipſos diſſenſione, omnes propè abierint ex Italia; Vrbesq́; illorum fuerint ab alijs captæ, & occupatæ. appel-

appellatique ſunt Tyrrheni à Græcis. ac magna illorum pars in Græciam, præſertimque Athenas ſe contulit, & multis egregijs geſtis eſt nobilitata. Meminit eorum Dionyſius lib. 1. Thucydides, ac Plutarchus lib. de claris mulieribus. Talis certè clades per tot annos numquàm contigiſſe ſcribitur in Italia poſt ætatem Conſtantini.

Ex hac Theſſalorum, ſeu Pelasgorum diſceſſione factū eſt, vt Aborigines, quibus illi ſe adiunxerant aduerſus Vmbros, Sabinos, ac Siculos, viribus deſtituti fuerint, & à Sabinis eiecti; vndecimque Vrbes ipſorum ſubuerſæ, quæ non longè aberant à Reate. nomina illarum ſunt, vti recenſet Dionyſius lib. 1. XXIIII.

Palatiū diſtans à Reate ſtadijs	25	Oruitium	40
Trebula	60	Maruuium	
Veſuola	60	Vatia	30
Suma	40	Matiera	40
Meſula	30	Liſta metropolis	25
		Cutilia	70.

Auſim ſanè dicere, tantas ruinas nulli vmquàm nationi in Italia contigiſſe; poſt imperium ſanè Conſtantini numquàm. Iam verò, qui fuerunt in Italia mores his temporibus, optimè deſcribit Virgilius lib. 7. Cui conſentit Thucydides initio hiſtoriarum ſuarum. Sic igitur ille: XXV.

Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ
Vfens, inſignem fama, & fœlicibus armis.
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetaq; multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis,
Armati terram exercent: ſemperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Et nono, cum Numanum inducit Troianus alloquentem:

Quis Deus Italiam? quæ vos dementia adegit?
Non hic Atreidæ: nec fandi fictor Vlyſſes.
Durum à ſtirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus: ſæuoque gelu duramus, & vndis.
Venatu inuigilant pueri, ſiluasq́; fatigant.
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoq́; aſſueta iuuentus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne æuum ferro teritur, verſaq́; iuuencum
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatq́; vigorem.
Caniciem galea premimus: ſemperq́; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Tales itaque tum mores Italis. omnes erant latrones, ac prædones. numquid impius hoc vellet iterum fieri? at, niſi huiuſmodi vellet, impius non eſſet.

XXVI. Per hæc ſæcula putamus accidiſſe, vt Archippe Vrbs, quam Marſias Lydorum Rex, ad lacum Fucinum condiderat, hiatu terræ fuerit abſorpta. quod narrat Plinius lib.3.cap.12.& Solinus cap.7. nam poſt Vrbem conditam nulla habetur mentio Archippes.& poſt hæc Sabini cuncta poſſederunt in iſtis oris. quamobrem condita eſt ante hæc tempora, & his hauſta, obſiccitates credo telluris, è quibus ſterilitas illa, de qua meminimus, eſt orta.

XXVII. Neque inveriſimilis eſt coniectura, ob eaſdem cauſas à ſerpentibus per hæc tempora vaſtatas Amyclas propè Terracinam, dum Pelaſgi cunctas has

has oras derelinquũt, & ad ſolitudinem magnam cuncta ſunt redacta. meminit huius euentus Plinius lib.3.cap.5. Tale quidem nõ accidit vmquam poſt initum à Conſtantino in Vrbe imperium, ac Pontificis Romani auctoritatem ſtabilitam.

Anno ante Vrbem conditam ducenteſimo nonageſimo quarto, vt in Chronico Euſebius notat, eiectis veteribus colonis, Cumæ ſunt ædificatæ ab Hippocle Cumæo, vt Strabo lib. V. narrat, & Megaſthene Chalcidenſi, ac dictæ prius Mycenæ. Cumæorum vero Populi late vicina loca in ſuam poteſtatem redegerunt, Neapolimq; extruxere, vt Liuius notat lib.8. Virg. vult Cumas longe antiquiores, atque extitiſſe ante aduentum AEneæ in Italiam, ſic enim lib.6. de illis loquitur: XXVIII.

Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.

Nec diſſentire videtur à Virgilio diligens ſcriptor Strabo, cum dicit, antiquitate cunctis Italiæ, & Siciliæ Ciuitatibus eas præſtare. Tantæ eas potentiæ fuiſſe aliquando narrat Dionyſius lib.7. vt Vmbri, Etruſci, Daunijq; ad eas exſcindendas cõſpirarint, ſub annum conditæ Vrbis ducenteſimum trigeſimum quintum, & habuerint ſub ſignis peditum quinquaginta, equitum duodeuiginti millia. Qualitercunque ſit res, à Græcis aliquando ſic agri omnes occupati, ac priores illorum dominio ſpoliati.

Ante hęc ſimiliter tempora putamus accidiſſe, vt Nola à Tyrijs fuerit ædificata. quod Solinus tradit cap.7. Sic igitur omnium gentium irruptionibus Italia patebat.

Lycurgus floruit ante exordia Romæ centum prope ac triginta annis. hic cum leges ſeueriſſimas conſtituiſſet, effecit, vt multi Sparta diſce- XXIX.

 derent,

derent, qui claſſe comparata, & armis, iu Sabinis Coloniam condidêre, quod Dionyſ.lib.2. refert, adijciens, ab his Sabinos ad ſeueriſſimum viuendi genus inſtitutos. atque ita Italia ex omni parte ab exteris occupabatur.

XXX. Alladius, vt vocat Dionyſius, aut Romulus Siluius, vt habet Liuius, ſiue etiam Aremulus, quod eſt in Chronico Euſebij, Proauus Romuli, ante ipſum natum centum duobus annis, ante Vrbem centum viginti auſpicatus Albæ regnum, tantæ fuit impietatis, & arrogantiæ, quantæ legitur nullus Princeps vllo loco Catholicus fuiſſe. nam, præter alia facinora, imitabatur tonitrua, fulguraque, vt Deus ipſe haberetur. ex quo factum diuinitùs, vt, fulminibus immiſſis, & exundante ſtagno, iuxta quod habitabat, cum ſuis ædibus abſorptus fuerit. eas Dionyſius teſtatur adhuc ætate ſua ſpectari ſolitas in profundo aquarum demerſas. Placentne huiuſmodi homines impijs illis, qui auctoritatem Pontificiam conuulſam volunt? nam poſt eam magis dilatam nihil tale toto Orbe Catholico fuit. vellēt iſti tales reuocari in lucem, cunctoſque fulminibus diſijci, & ad infera cum ipſis detrudi?

XXXI. Per eadem tempora ampliſſimum agrorū ſpatium ſibi Achæi bello in Italia compararunt, ac priores incolas deiecêre, cùm Sybarim condidêre inter duos amnes, quos nominarunt Crathim, & Sybarim, quòd haberēt ſcilicet duos huiuſmodi in Achaia. Tātarum verò fuit opum Sybaris, vt tercētena militum millia educeret in aciem, ac finitimos Populos, & Vrbes vigintiquinq; imperio ſuo ſubiecerit, Pæſtumque condiderit in Lucania, vt libr. 5. refert Strabo, atque ita tellus Italiæ tam magna ex parte exterorum quorumlibet præda-

prædationibus patebat. euerſa eſt tanta vrbs, quæ ſuis delicijs locum prouerbio fecit, Anno Romæ conditæ tercenteſimo. ædificatam fuiſſe ante hãc conſtat. Nam vult Dionyſius, iacta Romæ fundamenta primo anno Olympiadis ſeptimæ, Crotonemque Olympiade vndecima paulo pòſt ſextum decimum annum conditam ſcribit Euſebius, ſed ante Crotonis exordia fuiſſe extructam Sybarim, liquet è Strabone lib. 6. Nunquam ſanè accidit, vt vlli exteri poſt imperiũ Conſtantini agrorum tantum adimerẽt Italis, ac tamdiu ſimul poſſiderent ad tantam incolarum ſuorum multitudinem alendam.

Sub idem ſæculum Spartani innumeri, quod ſuis ciuibus in excidio Meſſeniorum occupatis, anno, vt ſcribit Oroſius, ante vrbem conditam trigeſimo, è virginibus Spartanis orti erant, atque iccircò Partheniæ vocabantur, patria relicta, agros in Italia latos, & fertiles, dominis prioribus ademptos, occuparunt, Tarentumque ędificarunt, quod narrat Strabo lib. 6. ab his auxilij plurimum datum Achæis, qui Sybarim condiderunt, pugnantibus aduerſus eorum locorum colonos. XXXII.

Quod ſi Meſſeniorum bellum cœpit anno triceſimo ante vrbem conditam, quod placet Oroſio, certè ante illius exordia Lacedæmonij Crotonem, Locroſque Zephirios ædificarunt, ſi credimus Pauſaniæ Laconicorum lib. 3. verùm repugnant alij. qui ab Achæis, non Laconibus, eas vrbes conditas volunt poſt Romam, iccirco Numæ regnantis anno primo, Romæ trigeſimo octauo, vt narrat Euſebius, & Herodotus lib. 8. nil tamen impedit, quin ædificationem longè prius inceptam dicamus, abſolutam verò, quod eſt neceſſe, poſt aliquot annos, communi Achæorum, Lacedæmo- XXXIII.

niorumque ope, quos diximus ſuprà è Strabone coniunxiſſe ſimul vires ad exterminandos ex ijs locis dominos priores.

XXXIV. In idem ſæculum refertur ædificatio Rhegij extructi à Chalcidenſibus, Zanclæis, ac Meſſenijs, quos Lacedæmonij euerſos è Græcia fugarant, vt habet Strabo lib. 6. qui addit, à Rheginis in pleraque oppida colonias deductas, ac ſanè plurimum Rheginos potuiſſe, aperietur loco ſuo, cum fuſos ab ijs Crotoniatas oſtendemus.

XXXV. Debetur & his temporibus, vt aliqui volunt, Illyriorum irruptio, qui Pediculorum terras obtinuerunt, antiquis dominis expulſis à Brunduſio vſq, ad Aufidum amnem, & vltrà, ac tredecim populos excitarunt, quod cap. 5. lib. 3. Plinius refert. ab ijs Rudium, Egnatiam, Bariumq; cõditum ſcribens. Tot igitur, ac tantæ clades per annos quadringentos triginta duos ab exitu belli Troiani ad vrbem conditam Italiæ contigerunt: quarum nulla ſimilis accidit poſt ætatem Conſtantini. tot in illam populi irruperunt, ac, prioribus incolis exturbatis, ſedem fixere, Troiani, Græci cuiuſuis generis, Chalcidenſes, Spartani, Meſſenij, Achiui, Illyrij, tot vrbes dirutæ, à ſerpentibus vaſtatæ, terra dehiſcente hauſtę, lues immiſſæ ad populos exterminandos: quæ ſi placent impijs, in ſe omnia quando volunt illi, auertant.

Romuli, Tarquinijq; Tyrannis: Regum Romanorum cædes: Vrbes plurimæ exciſę: irruptio Gallorum: Tyrrheniq́ue expulſi è circumpadanis oris: Vrbes ab eis vndecim dirutæ: Ariſtodemi tyrannis: peſtis horrenda: Sybaritarũ, Sybariſq; miſerabilis euerſio: mores diri eorum: Crotoniatarũ mag-

na clades: Lex atrox: Veiorum maxima ciuitas ſolo æquata: Caulᵒniæ, Hipponij, Romæq́; ſubuerſio: bella perpetua.

CAPVT V.

TANDEM peruenimus ad vrbem conditam, ex quo nonnulli ſomniant Italis fœlicisſima quæq́; forſan accidiſſe. Atqui nos apertisſimè explicabimus, nunquam peius illis fuiſſe ac tempora ſuperiora fuiſſe magna ex parte multo magis tolerabilia. Etenim, ſi in primis conſideramus, qualis fuerit Romulus, cognoſcemᵘˢ è Dionyſij libr. 2. illum in latrocinijs adoleſcentiam trāſegiſſe, Remum fratrē per inſidias interfeciſſe, ſexcentas octuaginta tres Sabinas rapuiſſe, Aſylū cunctis ob ſcelera vndecumque eiectis aperuiſſe, Tatium regni conſortem dolo malo contra iuſiurandum necaſſe, denique in Patricios Romanos atrociter ſæuijſſe, quas ob cauſas ab illis fuerit occiſus. quod magis ille ſcriptor probat. Inuiſa erat (inquit) & crudelitas eius in delinquentium ſupplicijs. Romanorum enim quoſdam latrocinij conuictos à finitimis, nec obſcuros viros, nec paucos, ſua vnius ſententia damnatos iuſsit de rupe dari præcipites. ſed maximè offendebat arrogantia, quod legitimum regnum in tyrannidis ſpeciē verteret. Hæc Dionyſius. à quo ſanè diſcimus, in Italia tum maximè operam datam latrocinijs, omniaq́ue bella inter finitimos plerumque hinc exorta. Non temerè affirmabo, in Italia numquam fuiſſe vllum Principem, qui Pontifici Romano paruerit, eiq́ue non fuerit infenſus, qui tot ſe flagitijs & atrocitatibus tum in ſuos, tum in exteros obſtrinxerit, ac talis Romulus cū regnaſſet annos 37. peſtem fuiſſe eo regnante è Plutarcho, & XXXVI.
Diony-

Dionyſio liquet.quo mortuo anni vnius interregnum fuit.poſt eum Numa 4 . annis pacificè regnauit. Tullus Numæ ſuffectus, imperauit annos 32.cuius tempore peſtem ſcribit Liuius lib.1. hic Albam diruit, & continenter fuit in bellis. Eique poſtquam fulmine cum domo arſit, ſubſtitutus Ancus præfuit annis 24.vt dicemus, Ciuitatesque quatuor euertit. Anci imperium Tarquinius Priſcus excepit, atque eo potitus eſt annis 37. Poſt quem Seruius Tullius annis 44. regnauit. Inde Tarquinius Superbus, qui Seruium Tullium ſocerum ſuum necauit, vt eius regnum poſſet inuadere, & quidem conſilio vxoris ſuæ filiæ Tullij, quæ iuſſit agi carpentum ſuper cadauer ſemimortui patris.de quo ſic idem ſcriptor lib.11. In principatu deinde confirmatus(Tarquinius)nequiſſimo quoque ſodalium ſubornato, eorum opera multos illuſtres viros inuoluit criminibus capitalibus,primum inimicos, & ægrè ferentes caſum Tullij, poſt etiam alios,quibus putabat moleſtam mutationem ſtatus publici, præcipuè diuites. & delatores,arripiendo alium poſt alium,falſis criminibus, maximè inſidiarum in caput Regium,ac cuſabant eos apud ipſum iudicem.ille alios morte damnabat, alios exilio tam occiſorum, quàm pulſorum bona occupans. quapropter multi potentiores,priuſquam calumnijs opprimerentur, ſponte vrbem Tyranno relinquebāt,quorum maior, quam reliquorum fuit numerus. fuerunt & qui ab eo clàm interficerentur, arrepti in villis, & domibus,viri non contemnendi, quorum cadauera quidem reperta ſunt. &, quoties opus eſſet ei pecunia,tantundem conferebat diues, & pauperrimus. id inſtitutum vehementer afflixit plebeiam multitudinem: & neque his contentus,plebem

bem vexare. ſelectis ex tota multitudine fidis, & idoneis militiæ,reliquos cogebat ad opera publica,ratus nihil eſſe monarcharum potentię periculoſius, quam ſi vilis, & egena ciuium turba ſinatur in otio viuere. Hæc ille: qui deinde refert, ab eodem patrata eadem fuiſſe in Gabinos, quos dolo adduxit in poteſtatem.

Tarquinio regnante ignotum quoddam peſtilentiæ genus Romæ ſæuijt, in pueros maximè,inquit Dionyſius lib.11.& virgines, ſed prægnantibus pernicioſiſsimum, matres paſsim vnà cum ipſo fœtu ſternens per vicos.Hæc ille: Atqui,ſi felicitatem reputabant hanc impij, non memini vnquam contigiſſe Italiæ huiuſmodi felicitatẽ poſt imperium Conſtantini. igitur hanc ſibi ſelectam poterunt illi habere,quando placet. XXXVII.

Sed illud non eſt prætereundum è ſeptem Romanis regibus, Romulo, Numa, Tullo Hoſtilio, Anco Marcio,Tarquinio Priſco,Seruio Tullo,Tarquinio Superbo,tres fuiſſe interfectos, Romulũ, Seruium Tullium, Tarquinium Superbum. præterea verò Tullum Hoſtilium, fulmine immiſſo, conflagraſſe,cum ſua domo,inquit Euſebius. quæ ſanè clades nulli Regum catholicorum ſucceſſioni contigere, vt ſcilicet è ſeptem quibuſque tres ob ſcelera occiderentur. Nam, quod quiſquam fulmine arſerit Rex toto Orbe Catholico, non memini me legiſſe. Atq; hæc felicitas Regum Romanorum;hæc hominum illis ſubiectorum; cum vel Romulus,vel Tarquinius Superbus ſunt dominati:quorum hic annis XXV.ille XXXVII.quãuis vnus Eutropius XXXIX.attribuat. quæ ſi placent impijs, optimum bonorum ſenſum præ ſe ferunt. XXXVIII

Dirutæ porrò fuerunt vrbes ab iſtis regibus, à Tul- XXXIX.

à Tullo Hoſtilio Alba Romæ parens, ab Anco Marcio Politorium, Tellenæ, Ficana, Medullia, quarũ nulla viginti miliaribus ab vrbe aberat, frequentiſsimæ omnes erant, vt ſcilicet vicinarum vrbiũ ruinis Roma vna creſceret. Atque vix eſt, vt poſt ætatem Conſtantini quatuor vrbes inter ſe tam propinquas, tam magnas, ac deniq; tam breui ſpatio ſubuerſas vllibi in Italia legimus.

XL. Sed illud longè acerbiſsimum contigit Italię per hæc tempora. ante Olympiadem namque ſexageſimamquartam, cuius vltimus annus incidit de ſententia Dionyſij in annum vrbis ducenteſimum trigeſimumſecundum, Tarquinio Superbo regnante, Galli eruptione è tranſalpinis regionibus facta, Etruſcos prope omnes è ſuperioris maris locis, atque Vmbros expulerunt. quod idem libro 7. refert. bellatum tamen eſt ad vrbes quaſdã diu cũ illis, ita, vt per annos prope tercentũ cum Italis bella continenter geſſerint. quod apparebit cum Spinam, Melpum, vndecimque vrbes Etruſcorum euerſas in regionibus circumpadanis oſtẽdemus. Atque ita maxima pars Italiæ ſic eſt à Barbaris occupata, vt incolis prioribus nihil fuerit relictum. Nam proceſſere vſque ad Senam, quam Senogalliam vocauerũt. & Tyrrheni quidem, duce Rhæto, ad Alpes confugerunt, quas ob id Rhætias nominarunt. quod tum Liuius, tum Plinius lib. 3. cap. 20. tradunt. Vmbri autem, Tyrrheniq́ue ſuis locis expulſi, Daunis Apulis ſe adiunxere, & aduerſus Cumas potentiſſimam tunc vrbem, bella mouerunt. Cumis parebat Campania cum toto tractu maritimo vſq; ad Miſenum. Peto itaque à peritis, vt proferant mihi tempus, quo Italis tantarum regionum agri, fundiq; omnes fuerint ademptí poſt ætatem Conſtantini.

At-

Atque hic obſeruanda duo: Primum, Tyrrhe- XLI.
nos iccirco excidiſſe à tanta potentia, tantoq; imperio, quod à recta gubernatione Reump. deflectentes ad latrocinia ſe côuerterint. quod Strabo ait lib. 5. Secundum, Gallos, dirutis vrbibus circũ padanis, in vicis habitaſſe, quod infrà é Polybio manifeſtum faciemus.

Ariſtodemus hoc tempore Cumarum poten- XLII.
tiſsimus ciuis, Vmbros, Tyrrhenos ac Daunios nobiliſsima victoria profligauit, cum ſub ſignis haberent illi peditum millia quingenta, (ſic eſt in aliquibus Dionyſij libris, ſed reponendũ eſt quinquaginta) equitum duodeuiginti. poſt hæc Ariſtodemus Patriæ tyrannus inuaſit: in qua qualis fuerit, ita ſcriptor ille libr. 7. Cùm frequens Senatus (Cumæorum) coactus eſt, affuit & ipſe (Ariſtodemus) omniaque concionabundus denarrabat ordine. Interim parati iam ante facinoris ſocij, ſicas habentes ſub veſte, per confertam turbam, pro curia ſtãtem, inſinuati in Senatum, interemerũt omnes optimatũ proceres, ac mox oẽs è foro diffugere, domum quidam, extrà vrbem alij exceptis conſcijs. hi arcem, naualia, locaq; vrbis munitiora occupant, ſequenti verò nocte, ſolutis vinctis, ac dãnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatis vnà cum amicis alijs, in quibus erant Etruſci captiui iuuenes, ſatellitium ex his circa ſe conſtituit, &, poſtquam illuxit dies, conuocato in cõcionem populo, multum in occiſos à ſe ciues inuectus, pronuntiauit, illos pœnas luiſſe meritas, toties ſibi appetito inſidijs, cęteris ſe afferre libertatem, & ius æquum, aliaq; bona plurima. His dictis, repletiſq; mirifica ſpe plebeijs hominibus, à duabus egregijs actionibus adminiſtrationẽ reip: orſus eſt, q̃ ſolẽt eſſe tyrãnidis cuiuslibet exordia

agro-

agrorum diuiſio,& alieni æris remiſſio, in ſe curam vtriuſque recipiens. Imperator creatus cauſa conſtituendæ, & in popularem formam redigẽdæ Reipub. vulgò autem libenter alienorum bonorum rapinam accipiente, iam plenariam poteſtatem adeptus, aliud intulit conſilium, per quod deceptos ciues pariter libertate omnes exſuit. Fingens enim, vereri ſe, ne quis tumultus à diuitibus in plebem cooriretur, propter diuiſionem agrorum, & æris alieni remiſſionem, neve bellum in Ciuitate, ac cędes exiſterent, ait, ſe vnicum modum inueniſſe, quo caueri hoc poſſet, ſi omnes arma ex ædibus prolata Dijs dedicarent, vt queant eis vti contra externum hoſtem, ſi opus fuerit, nec contra ſeipſos. interim rectiſsimè penes deos deponi: deinde ſequentibus diebus ſcrutatus priuatas ędes, multos bonos viros in eis occidit, quaſi nõ indicaſſent arma die debita. quo facto, tribus cuſtodijs Tyrannidem ſuam commu nijt: quorum vna conſtabat ex ſordidiſsimis, & nequiſſimis Ciuibus, quorum ope Reip. guberna cula optimatibus ademerat: altera, ex impijs ſeruis, quos ipſe herorum ſuorum occiſores manumiſerat: tertia, ex conducticijs Barbaris immaniſſimis. & plurima & maxima dona dabat ijs, qui heros ſuos occidiſſent. at illi petebant etiam vxores eorum, & filias in coniugium. cæterùm maſcu lam occiſorum progeniem, principio contemptam, poſtea, ſiue oraculo quopiam monitus, ſiue ipſe reputans eam in ſuum ali periculum, conatus eſt omnem vna die perdere: ſed, deprecantibus id matrum maritis, apud quos alebantur pueri, pro magno munere conceſſit eis vitam, ita tamen, vt cauerent, ne quando, conſpiratione facta, molirẽtur aliquid contra Tyrannidem. iuſſitq; omnes ex

vrbe

vrbe abire,alium aliò,& per rura ſparſos degere, procul omnibus liberalibus diſciplinis, ac ſtudijs exercentes paſtoralia munia, & agreſtia opera facientes,mortem interminãs,ſi quis eorũ deprehenderetur intra mœnia.illi,relictis paternis laribus,ruri alebantur, quaſi mancipia ſeruientes patrum ſuorum interfectoribus. &, ne vel aliorum Ciuium quiſquam fieret generoſus,ac maſculus,dedit operã, vt effeminaretur tota vrbanæ iuuentutis educatio,ſublatis gymnaſijs, & armorum meditationibus,& mutata victus ratiõe,qua prius vtebantur pueri. iuſſit enim eos, more virginum,comam alere,ac flectere;ſertiſq; redimiri, & reticulis;induiq; pictis tunicis talaribus, amiciriq; tenuibus ac mollibus palliolis,& in vmbra degere.in ludum ſaltatorium aut euntes ad tibicinem,fidicinemve comitabantur pædagogæ mulieres,cum flabellis, & vmbellis, ipſæque lauabant eos, pectines in balnea deferentes, & alabaſtros vnguentarios,atque ſpecula. huiuſmodi educatione corruptos vſque ad annum ætatis vigeſimũ, tum demum inter viros cenſeri paſſus eſt. Cumq; his,& alijs multis modis illuſiſſet, & inſultaſſet Cumanis ciuibus, à nullo libidinum, crudelitatumq; genere temperans,iam in tuto putans ſuam Tyrannidem,ſenex tandem pœnas dedit, exciſus à ſtirpe,dijs hominibus plaudentibus. Hæc ille.

Hic interrogo cunctos peritos,an fuerit vllus in Italia poſt ætatem Conſtantini in vlla vrbe tãtæ crudelitatis? niſi ſi quis forſan proximè accedat,qui ſimul fuerit inimicus pontificum Romanorum:qualis ille Fridericus II. & Ezelinus Romani Patauij tyrannus.

Quin toto orbe catholico nullus vnquam catholicus huiuſmodi fuit, alioquin proferatur.Le

gimus deinde paulo pòſt, Cumanos à Campanis in ſeruitutem redactos, vt habet Diodorus, Cumaſq; miſſos è Campanis colonos.

XLIII. Anno ab vrbe condita 265. Coriolanus bellum Romæ intulit, ac Tolerinos, Bolam, Labicos, Pedum, Bouillas, vrbes Romanis in Latio ſubiectas, euertit. id accidit anno vno, quę Dionyſius tradit lib. 8. Atqui tot vrbes, tam breui tempore, tam anguſta in regione dirutas nunquam legimus poſt Conſtantinum.

XLIV. Anno 291. ſæuijt in vrbe rurſus illud peſtilentiæ genus, quod fuerat Tarquinio regnante. ſic enim Dionyſius lib. 9. Neque ita multo pòſt peſtilentia inuaſit mulieres, quanta nunquā antea, pręſertim grauidas. immaturos enim, & mortuos fœtus effundebant, & ipſæ moriebantur. Hæc ille.

XLV. Anno trecenteſimo contigit in Italia clades perquam memorabiliſſima. diximus ſuprà, vrbē Sybarim conditam fuiſſe ab Achæis, quæ tantę fuit amplitudinis, vt eius ædificia ſecundùm flumē protenderētur ſtadia quinquaginta: tot verò delicijs illa affluebat, vt Sybariticæ delicię locum fecerint prouerbio. Accidit itaque, vt exardeſceret inter Sybaritas, & Crotoniatas bellum. Sybaritis erant tercentum millia militum, Crotoniatis centum duntaxat millia. commiſſo prælio, Sybaritæ omnes ad internecionem deleti, vrbs à fundamentis euerſa, quod lib. 12. Diodorus narrat, & Strabo 6. Inter Sybaritas porrò ea præcipuè vigebat conſuetudo, vt homines innumeri quotannis ad aras ſacrificarētur. quod Dionyſius Afer his verſibus teſtatur:

Poſt hæc eſt Sybaris, perijt quæ numinis ira,
Proponens hominum tumulos cæleſtibus aris.

Acce-

Accedant ſcioli, & proferant, aliquid vnquã
ſimile contigiſſe in Italia poſt imperium Conſtã-
tini. dicent, Gothorum tempore: vt prompti ſunt
ad inania aſſeueranda. atq; ego clariſſimè oſtendã
longè ſecus eſſe, ac falli, qui ita affirmant.

Maxima poſt hæc Crotoniatæ clade affecti XLVI.
ſunt, cùm centum triginta millia militum adduxe
runt aduerſus Rheginos ad Sacrum flumen, à quo
rum decem millibus interfecti illi. ex eo factum,
vt Crotoniatarum res fuerint in poſterũ ſemper
accisæ, tantus fuit occiſorum numerus, quod li. 6.
Strabo refert.

Anno 303. leges duodecim Tabularum ſanci- XLVII.
tæ. In his illa atrociſsima, quam Gel. refert li. 20.
cap. 1. his verbis: Aeris confeſſi, inquit, rebuſq; iu
re iudicatis, triginta dies iuſti ſunto: poſt deinde
manus iniectio eſto, in ius ducito, ni iudicatum fa
cit, aut quis endo eo in iure vim dicit, ſecum du-
cito, vincito; aut neruo, aut compedibus quinde-
cim pondo, non minore; aut, ſi volet, maiore vin-
cito. ſi volet, ſuo viuito: niſi ſuo viuit, qui eũ vin-
ctum habebit, libram farris endo dies dato: ſi vo-
let plus, dato. Et mox: Tertijs autem nundinis ca-
pite pœnas dabant, aut trans Tyberim peregrè ve
num ibant. quod ſi plures erant, inquit idem, qui-
bus reus eſſet iudicatus, ſecare ſi vellent, atq; par
tiri corpus addicti ſibi hominis, poterant. Hæc il-
le. Quibus quid, quæſo, vel infelicius, vel crude-
lius? Atque hęc ſcilicet erat eorum temporum fe-
licitas: qua fruantur licet, qui eã laudant, ſi volẽt.

Anno 357. Romani, Duce Camillo, vrbem Ve- XLVIII.
iorum potentiſſimã diruerunt, teſtatur Dionyſi-
us, illã neq; amplitudine, neq; ædificijs inferiorẽ
fuiſſe Athenis. de illa ſic Liuius lib. 5. Hic Veiorũ
occaſus fuit, vrbis opulẽtiſſimę Etruſci nominis,

magnitudinem ſuam vel vltima clade indicantis; quod decem æſtates, hyemesq́; continuas circumſeſſa, cum plus aliquanto cladium intuliſſet, quã accepiſſet, poſtremò iam fato quoq; vrgente, operibus tamen, non vi expugnata eſt. Hæc ille: addẽs magnitudine Roma non fuiſſe inferiorem: cum tempore hoc ſeptẽ colles complecteretur, vt Dionyſius lib.4. habet. Ridendus verò eſt neſcio quis ſcriptor, qui tempore Dionyſij vult exiguas fuiſſe Athenas, neque magnitudinem ſuam nactas: cũ vixerit ille imperante Auguſto, quo tempore maximè illæ florebant.

XLIX. Eodem anno Galli vrbes nobiliſsimas ſolo ęquarunt, Melpum opulentia præcipuum, vt ſcribit Plinius lib.3.c.17. & Spinam, quæ tanta erat olim, vt imperium maris habuerit, inquit Strabo lib.5. quin videntur æquaſſe ſolo Galli vrbes vndecim è duodecim, quas trans Apenninũ circa Padum condiderant Etruſci, vt diximus. nam Plin. lib.3. cap.3. ſolam Mantuam ſuperſtitem fuiſſe ex illis duodecim vrbibus ſcribit.

L. Sub hæc etiam tempora Dionyſius Cauloniã, Hipponiumq́; vrbes inſignes ſubuertit, agrum Locrenſibus dedit, Rheginos omnes in ſeruitutem adduxit, quod ſcribit Diodorus lib.14.

LI. Anno 364. Galli vrbem ceperunt, ac diruerunt omnem, Capitolio excepto. quocirca cum Camillus eos deinde viciſſet, ac fugaſſet, vix fuit, quin Romani Veios migrarent, Romæ nihil non dirutum conſpicientes, quod lib. 5. Liuius narrat. Atqui poſt imperium Conſtantini nunquam contigit, vt Roma tota fuerit euerſa. nam Totilas tertiam dumtaxat illius partem deiecit: vt Procopius, qui vidit omnia, teſtatur libro belli Gothici tertio.

Iam

Iam verò, per annos tercentum ſexaginta qua- LII.
tuor, quos recẽſuimus, nullibi propè quies à bel-
lis in Italia fuit. Et quidem de Romanis cõſtat, ijs
nullam fuiſſe vnquam pacem, niſi Numa regnan-
te, qui ſolus dicitur Ianum clauſiſſe, ac de nõnul-
lis alijs ſuprà diximus. Sed pręterea Phocẽſes diu
cum Tyrrhenis occupata Corſicę parte pugnarũt:
victi verò Phocenſes Rhegium cõfugientes Hie-
lam condidere. quod Herodotus lib. 1. habet, & cũ
Locrenſibus diu bellarunt, vt refert Diodorus li-
bro 12. Iapyges cum Tarentinis, Tyrrheni cum Cu-
mæis, vt ſcribit Diodorus lib. 11. Græci Italię Co-
loni cum Dionyſio primo Syracuſarum Rege bel-
la habuerunt. quod habet lib. 12. Ijdem porrò Tyr-
rheni, cum latrocinijs infeſtum mare haberent,
vt inter alios Strabo narrat lib. 5. occaſionem de-
derunt eidem Dionyſio, vt, claſſe comparata, ma-
ritimos eorum tractus popularetur, Apolliniſq;
templum ſupra opinionem ditiſſimum, ſpolia-
ret, ablatis inde talentis mille, quę eſt ſumma ſcu-
tatorum ſeptingentorum viginti millium, nume-
rando decem Iulios pro quolibet ſcutato. Agyl-
lenſes porrò prælijs aliquot fudit, agroſque eo-
rum vaſtauit, quod lib. 15. refert. quin idem Parijs
adiunctus vrbem Liſſam condidit in Hadriatico
mari, longè maxima omnium ſecum verſans. At
Samnites, longo bello fatigatis Etruſcis, qui vrbẽ
Vulturnum tenebant, in ciuitatem recepti ſunt,
anno autem 331. iuxta Liuium, eam nocte de im-
prouiſo adorti, cunctos trucidarunt, Capuamque
vrbem dixere. quæ refert ille lib. 4. at longè om-
niũ fuit Italiæ luctuoſiſsimum, quod Galli ante
annum 232. irruperunt in Italiã, & illi per annos
tercentum nullũ nõ vaſtitatis genus perpetua bel-
lorum ſerie intulerunt, ac Tyrrhenos è circum-

padanis locis, Vmbroſq; vſq; ad Senogalliam fundis omnibus ſpoliatos eiecerũt. quæ refert inter alios Polyb.lib.2. His cognitis, q̃ potuit eſſe pars felicitatis Italiæ per annos 364.durãte adhuc multis in locis hominum ſacrificandorum more,cum præcipuę vrbes dilaniarentur à tyrannis tam truculentis?cuius omnia latrocinijs erãt infeſta?quę peſtilentijs adeò inſolitis, ac ſoboli procreandæ pernicioſis vexaretur?incolæ verò illius tot vno prælio abſumerentur,quot in Sybaritarum,Crotoniarumq; internecione diximus,tot,tamq; inſignes vrbes euerterentur,tam breui tempoꝛũ ſpatio?qualis eſt Sybaris,Veij,Hipponiũ, Caulonia, Tolerini,Bola,Lauici,Pedum,Bouillæ,Alba,Politorium,Tellena,Ficana,Medullia,Spina, Melpum & quæ reliquæ erãt ex vndecim ciuitatibus Etruſcis,ipſa denique Roma?cuius ampliſſimas regiones Barbari,prioribus incolis eiectis, occuparũt? & in cuius celeberrima vrbe lex adeo fera in debitores extaret? quæ in nulla deniq; ora ſtabilem quietem ab armis per tot annos haberet? Quorũ nihil contigit poſt ætatem Conſtantini, niſi quid ſimile acciderit iniurioſè habito Pontifice Romano,vt aperiemus.

Dionyſij tyrannis,Brutiorum factiones,Volſcorum,Auruncorum, Aequorum ciuitates,Metapontum,Pandoſia, Thebæq; euerſæ,Græci Italici miſerabiliter deleti, Italicorum,Romanorumq; maximę clades, peſtis diriſſima,Vulſinium dirutum,gladiatores inſtituti,crudelitas Hannibalis, ſtrages Romanorum:Apulorum,Brutiorum, Lucanorumq; vrbes exciſę,ipſi deleti,Galli Ciſalpini omnes extincti,aut expulſi.

CAPVT

CAPVT VI.

SI quod vnquam luctuoſum tempus Italiæ fuit poſt diluuia Deucalionis, ac Phaetontis incendia, ſequens reuera apparebit eſſe a Roma capta, vſque ad Auguſti principatum, qui fuit anno vrbis 720. Hoc enim ſingulæ propè gentes illius, Vmbris aliquot, ac Liguribus exceptis, ad internecionem deletæ, vel à Romanis, vel ab Hannibale, vrbes innumeræ, ac præſtantes à fundamẽtis euerſæ, factæ Italorum cruentiſſimæ ſtrages, introducti mores efferatiſſimi, & crudelitatis immaniſſimæ edita exempla, per annos tercentum quinquaginta paulo amplius.

Anno igitur, vt Liuius numerat, 368. vt alij 366. Romani diruerunt oppida duo, ſiue vrbes ignobiles in Etruſcis, Corenoſſam, & Corenebrã. quod Liuius lib. 8. tradit, ſed hoc magni forſan haud æſtimabitur, iccirco neque annumeretur cladibus, quod oppida iſta non fuerint è celeberrimis Italiæ totius. Ad alia veniamus.

Sub hæc tempora Dionyſius Iunior tyrannus ob infanda ſcelera à Syracuſanis eſt eiectus. ſed, cum magnũ in Italia imperium ad ſe à patre trãſmiſſum adhuc haberet, & in Apulia duas vrbes ædificaſſet, inquit Diodorus lib. 16. Locros ſe recepit, quod pater innumeris Locrenſes beneficijs affeciſſet, & inde oriunda eſſet mater ipſius. Locris fuit 6. annis. quale fuerit ibi ipſius regnũ, ſic Iuſtinus lib. 21. Exul (Dionyſius) à Locrenſibus ſocijs acceptus, veluti iure regnaret, arcẽ occupat, ſolitamq; ſibi ſæuitiam exercet: coniuges Principũ ad ſtuprum rapi iubebat: virgines ante nuptias abducebat; ſtupratasq; Procis reddebat: locupletiſſimos quoq; aut ciuitate pellebat, aut occidi impe- LIII.

rabat,bonaq; eorum inuadebat.dein, cum rapinæ occaſio deeſſet, vniuerſam ciuitatem callido cõmento circũuenit. Cum Rheginorũ tyranni Leophronis bello Locrenſes premerentur, vouerũt, ſi victores forent, vt die feſto Veneris, virgines ſuas proſtituerent. Quo voto intermiſſo,cum aduerſa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionyſius vocat:hortatur,vt vxores, filiasq; ſuas in templum Veneris, quàm poſsint ornatiſſimas,mittant:ex quibus fortè centum ductæ,voto publico fungantur, religionisq; gratia, vno ſtent in lupanari menſe,omnibus ante iuratis viris, ne quis vllam attaminet. Quæ res ne virginibus, voto ciuitatem ſoluentibus,fraudi eſſet, decretũ facerent,ne qua virgo nuberet, priuſquam illæ maritis traderentur. Probato conſilio,quo & ſuperſtitioni,& pudicitię virginum conſulebatur,certatim omnes fœminæ impenſius exornatæ, in tẽplum Veneris conueniunt: quas omnes Dionyſius immiſsis militibus ſpoliat, ornamentaq; matronarum in prædam ſuam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quaſdam ad prodendas virorũ pecunias torquet. Cum his artib⁹ per annos ſex regnaſſet, conſpiratione Locrorum ciuitate pulſus,in Siciliam redit. Ibi Syracuſas, ſecuris omnibus, poſt longam intercapedinem pacis, per conditionem recepit. Hæc ille:Eadem Strabo lib. 6. & maiora. Hæc igitur felicitas Italiæ hoc ſæculo,vt experiretur tyrãnos, quales nunquam poſtea poſt Imperium Conſtantini.

Huius Dionyſij tempore,non ſuperioris, accidiſſe putamus, vt Ancona fuerit à Siculis eius imperiũ intolerabile fugientibus,ędificata. quod Solinus,ac Diodorus ſcripſere.

XIV. Anno 394. contigit in Italia res, qualis neque antea,

anteà, neq; poſteà ad cladem ſimilis eueniſſe ſcribitur. Circa Lucaniam colluuio, inquit Diodorus lib. 16. quædam hominum omnium, fermè fugitiuorum, è locis varijs in vnum confluxit. paſſimque primò latrocinabatur, deinde & excubias agendo, & incurſionibus crebris, alijsque exercitationibus cœpit aſſuefacere ſe ad militares ordines ſeruandos. itaque iuſta acie cum locorum eorum cultoribus congreſſi, ſemper victores euadebant; auctiſque viribus ad Vrbium oppugnationem cõuerſi, Terinam Vrbem captam diripuerunt: poſteà, in ditionem ſuam redactis Arponio, Thurijs, & alijs aliquot Vrbibus, ſibi ſuam Remp. inſtituerũt. vocatique ſunt indigenæ appellatione Bruttij, quòd eorum plerique ſerui eſſent. vernaculo enim ſermone Fugitiui appellabantur Bruttij. Hæc Diodorus. Eadem Strabo libr. 6. qui Regionem ipſorum pertinere ad ſpatium mille tercẽtum, & quinquaginta ſtadiorum ſcribit, quæ ſunt milliaria centum ſeptuaginta vnum, & ampliùs. Ac tantos ſcilicet terrarum tractus his temporibus latrones, ſeruiq; fugitiui, prioribus dominis ademptos, occupauerunt, & vſque ad Hannibalem fugatum tenuêre, per annos centũ octuaginta, & ampliùs. Hæc nimirum tunc Italiæ fœlicitas, qua frui cupiunt impij, vt latrones ampliſſimas oras dominis veteribus auferant, ac potiantur.

Cum tercenteſimo ac nonageſimo quinto anno Tarquinienſes acie Romanos viciſſent, tercentum ac ſeptem ex eis immolarunt. quocirca Romani ſecundo poſt hæc anno innumeros è Tarquinienſibus occiderunt, ac tercentum quinquaginta octo nobiliſſimos ſecuri percuti iuſſerunt in foro Romano. è quibus colligimus, in Etruria mo- LV.

rem viguiſſe hominum ſacrificandorum. tanta erat illorum temporum beatitudo.

LVI. Anno 407. Satricum Volſcorum præcipua Vrbs diruta eſt à Romanis ſeruorum quatuor millia ex eo capta, totidem arma geſtantium accepta in deditionem, præter imbellem turbam: vt ex eo colligere poſſimus, fuiſſe inſignem Vrbem. Hæc refert Liuius lib. 7.

LVII. Decimo octauo autem, ſiue ſexto, vt numerant alij, Aurunca Vrbs Auruncorum diruta eſt à populis Sidicinis. quæ Liuius lib. 8. narrat & 7.

LVIII. Sed quadringenteſimo Aequorum natio frequens, ac celebris ad internecionem deleta eſt à Romanis; captaq; ſunt vnum & quadraginta oppida: quorum pleraque diruta ſunt, atque incenſa, inquit Liuius lib. 9. ad finem. Oppidum porro, & Vrbs, idem Latinis: licet parum periti ſecus opinentur. En quæ fælicitas. fuerit his temporibus Italiæ colonis. atque hoc eſt, quod ait Plinius lib. 3. ca. 12. in Aequicolis interijſſe quatuor Populos, Cominos, Tadiates, Aceicos, Alfaternos.

LIX. Dictum eſt, à Lucanis geſta in Locrenſes bella. quibus temporibus eueniſſe exiſtimamus, quod vult Strabo lib. 5. vt à Samnitibus, quorum ſoboles ſunt Lucani, fuerit exciſum Metapontum, Ciuitas olim celebrioribus Italiæ adnumerata. Hanibal. 543. Metapontinos omnes è ſuis ſedibus, deſerta omnino Ciuitate, in Bruttios traduxit. quod Liuius lib. 27. narrat.

LX. Durauerunt autem bella hæc inter Lucanos, & alios populos, qui è Græcia quondam diſceſſerant, & Italiam petierant, donec deleti fuerunt, & exacti omnino è Magna Gręcia per Bruttios, & ad Sacellum Draconis profligati, vt aperiemus.

Interim

Interim vero, prementibus Lucanis, ac Samnitibus, illi aduocauerunt auxilio Archidamum Ageſilai Spartanorum Regis filium, Cleonymum, Agathoclem, Alexandrum Moloſſorum Regem, qui interfectus eſt anno 429. vt habet Liuius lib. 8. ad Pandoſiam Lucanorum Vrbem. Sæuientibus autem bellis euerſæ ſunt Pandoſia, ac Thebæ, celeberrimæ Vrbes, vt Plinius nos docet lib. 3. cap. 11. & Strabo lib. 6. Atq; ita tum nihil tranquilli à diriſſimis prœlijs in Italia fuit, tum dirutæ Vrbes omnium maxime inſignes.

Hoc igitur ſæculo accidit, vt populi Græci, qui in Italia erant, à Lucanis fuerint, prœlio commiſſo ad Sacellum Draconis, deleti. quod Strabo lib. 6. principio docet. nullas enim fuiſſe vires poſthac legimus populis vllis, qui ex antiquiſſimo tempore, vt oſtendimus, è Græcia profecti, colonias in Italia duxerint. hinc Tarentini pugnaturi aduerſus Romanos, non modo Epirotarum Regem Pyrrhum coacti fuerunt aduocare, ſed & imperium illius accipere. quod eodem libro ille narrat, ac Liuius 23. Iuſtinus 18. Plutarchus in Pyrro. atque ita tum ſoli Tarentini videntur ſuperfuiſſe, qui loco aliquo forent inter Italici ſoli incolas antiquitus è Græcia profectos. Hinc legimus apud Liuium lib. vigeſimo quarto Vrbem Crotoniatarum tempore Hannibalis propè deſertam. LXI.

Anno quadringẽteſimo quinquageſimo quinto, Liuius habet ſeptimo, Oroſius quinquageſimo, Samnites, Vmbri, Etruſci, & Galli, qui in Italia conſederant, aduerſus Romanos conſpirarunt. collatis ſignis, ex Italicis periere vigintiquinque hominum millia, è Romanis octo millia ducenti. quod ſcribit Liuius li. 10. eodemq; anno, LXII.

vt hic refert, Peruſinorum, & Cluſinorum perempta ampliùs tria millia. Atqui poſt ætatem Conſtantini ex Italicis nunquàm prelio vllo tot cecidere, vt nos docuimus ſigno de ſumma pace. ætate auorum noſtrorum maxima omnium ſtrages contigit ad Rauennam. cæſa, qui plurimum dicunt, vtrinque hominum ſexdecim millia volunt. hæc autem duplo ampliùs.

LXIII. Verùm quadringenteſimo quinquageſimoſeptimo incredibilis eſt edita Samnitum cædes. ad Aquiloniam namque pugna eſt commiſſa, & eorum fuêre interfecta triginta millia. rurſus ad Herculaneum decem millia, ad Sæpinum verò ſeptem millia quadringenti: Cominiumque & Aquiloniæ ipſorum primariæ Vrbes euerſæ. quod lib. 10. Liuius refert. Numquid ſimile eſt in Italia auditum poſt imperium Conſtantini, vt ex vna natione Italica vno anno quadraginta ſeptem millia necarentur?

LXIV. Anno, vt computat Oroſius, 464. cùm Romani mouerent in Tarentinos, hy, Pyrrho in auxilium aduocato, prelium conſeruêre apud Herculanum Campaniæ Vrbem, interfectaque ſunt quatuordecim millia octingenti octuaginta. à qua ſumma Dionyſius haud diſſentit, quindecim millia referens. Vnus Hieronymus ſeptem tantùm narrat, vt vult Plutarchus, præter equites ducentos quadraginta duos. Quod numquàm poſt ętatem Conſtantini obtigit. Rurſus in Apuliæ finibus eſt pugnatum. Romanorum cæſa ſunt quinque millia, hoſtium viginti millia, qui prope omnes Italici erant, vt è vita Pyrrhi in Plutarcho apparet. Eadem Zonaras.

LXV. Quadringenteſimo autem, & ſexageſimo nono interfecta ſunt Romanorum millia tredecim ab

ab Etruſcis,& Callis.quod lib.2. Polybius narrat; Cæciliusque Prætor cum ſeptem tribunis interfectus.

Sequenti autem,Romani conflixêre cum Samnitibus, Tuſcis, & Gallis Senonibus, tantamque ijs cladem intulêre, vt Galli Senones deleti omninò fuerint, ac Senogallia Romanorum colonia effecta. Cumque poſt aduentum Gallorum Italiæ finis fuiſſet Aeſis fluuius, ex hoc Rubico, qui ſecùs Ariminum fluit,eſſe terminus cœpit.

Vſque ad hoc tempus neceſſe eſt cōtigerit iam, LXVI.
quod ſcribit Plinius li.3.cap.5. vt è Latio interierint Populi Quinquaginta tres ſine veſtigijs, inquit ille, cùm nullum poſteà legatur ex hoc tempore excidium cōtigiſſe vllius Vrbis Latinæ, anteà non ita, cùm bella Latini, ac Romani inter ſe multa geſſerint,& Galli multa vaſtarint.

Et illud etiam neceſſe eſt acciderit, quod re- LXVII.
fert eodem libro cap.14. ex Vmbris interijſſe tredecim Populos,quos ipſe nominatim recenſet.

Anno 477. peſtilentia Romæ maxima ſæuijt LXVIII.
tum in omnes, tum maximè in prægnantium genus,ita,vt matres cum fœtibus interimeret.quod iam quater accidiſſe in Italia memorauimus. meminit huius non modò Oroſius libr.4.cap.2. ſed Auguſtinus etiam lib.de Ciuitate Dei 3.cap.17.

Sequenti anno, vt quidam numerant, iterum LXIX.
fuſi ſunt Italici, qui Pyrrhum Regem Epirotarũ ducem reuocauerant à Sicilia. à Romaniſque interempta ſunt illorum viginti tria millia, vt eſt apud Iuſtinum,Eutropium,& Zonaram.

Anno 489. Vulſinium opulentiſſima,ac maxi- LXX.
ma Etruriæ Vrbs à Romanis eſt diruta, Romamq; illinc aſportata duo millia ſtatuarum, tanta erat illius magnificentia.quod Plinius lib.34.cap.7.refert,

fert, Zonaras, Oroſius lib.4.c.5. quamobrem Romanis eſt obiectum, non aliam fuiſſe cauſam, vt excinderent tantam Vrbem, niſi vt ſtatuis huiuſmodi Romam poſſent ornare.

Anno 490. vt aliqui colligunt, dati ſunt primũ publicè ludi gladiatorij à M. & D. Brutis in funere Patris eorum. quod Valerius Maximus teſtatur, & Florus lib.16. Hinc Auſonius:

Tres primas Thracum pugnas tribus ordine bellis.
Iuniadæ patrio inferias miſere ſepulchro.

Ex hoc tempore ſunt inſtitutæ mortalium Ianienæ publicæ in Vrbe propter huiuſmodi morem: ita, vt Traianus decem millia gladiatorum dederit vno munere. Antiquiſſimus porrò mos erat, vt hæc alibi fierent in funeribus, vt ex Homero, & Virgilio conſtat. quare Samnites in cõuiuijs hæc exhibebant, vt Strabo lib.5. ad finem refert, & latè narrat Lipſius Saturnalibus ſuis. quibus addo, quod ille omittit, in his ſpectaculis ſolitos aliquos occiſorum ſanguinem diffluentem bibere. quod Plinius refert lib.28. cap.1. Hæc ſcilicet illorum temporum beatitudo.

LXXI. Anno 497. capto, profligatoque in Africa Regulo, triginta millia Romanorum ſunt occiſa, quindecim capta. quod Zonaras tradit, Florus in Epitome lib.18.

Obſeruandum porro, ab anno 416. bella geri cœpta à Romanis aduerſus Ligures & Gallos Ciſalpinos, vt notat Eutropius; neque vmquam ceſſatum, vſque ad hos deletos, illos autem quindecies triumphatos. anno certe 528. Gallorum quadraginta millia occiſa, qui in Etruriam venerant, ac Romam, quaſi iterum ſubuerſuri illam, properabant. quæ Polybius refert, & Sigonius in Com-

Commentarijs Faſtorum adnotauit. Neque illud omittendum, ante hæc tempora nullam fuiſſe Romanis horarum diſtinctionem: diei tempora, ortu, occaſu, & meridie notabantur. primo bello Punico horologium ſolarium Romæ eſſe cœpit, & longe poſt ex aqua factum. quæ Plinius tradit lib.7.cap.60.

Anno 535. Hannibal in Italiam venit cum copijs LXXII.
innumeris, ac truculentiſſimis, ac primo prœlio Romanos propè Placentiam ad amnem Trebiam fudit. Romanis erant ſuorum duodeuiginti millia; ſociorum viginti millia, quot ceciderunt, non inuenimus funeſtiſſimam fuiſſe cladem, liuet ex eo, quod inter memorabiles numeratur, & animos Romanorum dicta eſt maximè conſternaſſe, vt habet Liuius lib.21. Polybius 3.

Enim verò Hannibal nullum non credulitatis
exemplum in Romanos, eorumque ſocios, ac ſtu- LXXIII.
dioſos omiſit. iuſſit enim ſuis, vt quemcumq; obuium nacti eſſent in itineribus faciendis obtruncarent, nulla venia data, neque vllum precibus, aut deditioni locum relinquerent, vt idem Polybius refert. atque ita, vt oſtendemus, Italiam totam peragrauit, & ſæpius per annos ſexdecim circuiuit, ferro, ignique cuncta vaſtans, & ſubuertens.

Anno 536. Hannibal, ad Lacum Thraſimenum LXXIV.
commiſſa iterum pugna, victor illorum, quindecim millia neci dedit, vt habet Liuius libr. 22. & Polybius. 3.

Sed omnium funeſtiſſima clades illa fuit, quæ LXXV.
ad Cannas eſt accepta. de qua ſic Liuius lib. eodē: Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè Ciuium, ſociorumq; pars cæſi dicuntur. Hæc Liuius. De cuius ſententia dicen-

dicendum eſt, Romanorum, et Italicorum perempta millia propè octuaginta hoc prelio à Pœnis. qualem ſanè cladem nullibi vnquàm nedum Romani, & Italici, ſed neque Catholici, id eſt Pontificiæ poteſtatis cultores retuliſſe ſcribuntur.

Atqui Mago, frater Hannibalis, ad Senatum Carthaginenſem poſt hanc pugnam miſſus, in eo aſſeruit, à fratre in Italia fuiſſe interfecta hominum millia ducenta ad eam diem. quod eſt apud Liuium libr.23. annumerabat ille, quicumque in itineribus faciendis obuij necabantur, aut in expugnatione Vrbium Velitationibus, minoribusq; certaminibus peribant.

LXXVI. Anno 536. vt numerat Liuius, Romani in Apulia, & Lucania peremerunt Italicorum, & hoſtiũ vigintiquinq; millia, ſcribit idem lib.24.

LXXVII. Quingenteſimo deinde ac trigeſimo octauo, Hannibal occidit Romanorum octo millia, qui Marco Centeuio Penula Duce congredi cum ipſo fuerãt auſi, at quãdrageſimo peremit idem Romanorum, ſociorumque tredecim millia, Cn. Fuluio Proconſule profligato. quæ ſumma eſt milliũ viginti, & vnius. At vix reperias tot Italos duob⁹ prœlijs ab eodem Duce vmquàm tam breui temporis ſpatio necatós.

LXXVIII. Eodemque anno à Fuluio deleta eſt Nuceria, Acerræque ex parte ſunt incenſæ.

LXXIX. Verùm minora ſunt hæc, ſi audiamus Strabonem, qui ſic lib. 6. reſpiciens vaſtitates ab Hannibale illatas Italiæ: Hæc etiam (inquit) omnis regio Iapigiæ aliquando copioſa admodum mortalium multitudine florebat, & tredecim Vrbes habuit. nunc autem, excepto Tarento, atque Brunduſio, cætera exigua ſunt oppidula: adeò abſumptæ ſunt eorum vires. Ita ille poſt annos ducẽtos,

& am-

& amplius duraſſe adductas ab Hannibale clades, vndecimq; Vrbes exciſas narrat.

Rurſus idem de Apulia Daunia, & Peucetia eodem libro Priori (ait) tempore vniuerſæ huius terræ ſecunda fortuna florebat: poſteà vero, & Hannibal, & ſequentia bella deſertam eam reddiderunt. Ita Strabo. LXXX.

Qui & addit, ſuo tempore Argyripam, Canuſiumque quas Italicarum maximas aliquando fuiſ- LXXXI.
ſe Vrbes ſcribit, apparuiſſe deletas. quod ſi Italicarum maxime erant. Sybarim, Crotonemq; amplitudine ſuperabant, atq; ita Romæ haud cedebant, vt oſtendemus.

Ac libr.5.teſtatur, Picentiam, Picentum metropolim fuiſſe à Romanis exciſam, propter initam LXXXII.
cum Hannibale ſocietatem.

Et ſexto: Ab Lao ſane, ait, prima Vrbs Bruttiæ extat Temeſa, quam Auſonij condiderunt. noſtræ autem ætatis homines eam Tempſam vocant. poſt illos eam habitauerant Thoantis comites Aetoli, quos eiecere Brutij, Bruttios de hinc & Hannibal, & Romani funditus extinxere. Sic ille, qui Lucanos eodem modo à Romanis, & Hannibale LXXXIII.
deletos refert lib.5.ad finem.

Ab eodem Hannibale euerſam Terinam ſcribit idem lib.eodem, & Crotonem Vrbem, quæ in circuitu duodecim millibus paſſuum patebat. quod Liuius lib.24.teſtatur; atq; ita prope par Romæ erat amplitudine. nam Plinius lib.3.cap.5.ait, Romam non habuiſſe in ambitu, Veſpaſiano imperante, niſi paſſuum tredecim millia ac ducentos. Sic itaque per annos ſexdecim, quibus in Italia fuit Hannibal, miſcens omnia, vaſtanſque incendijs, ac ferro, fuerunt, inter alias, euerſæ Vrbes decem, & nouem aliàs præclaræ, & inſignes.

LXXXIV. Si quis autem ſcire cupit, quot milia Romandrum ceciderunt, quo tempore fuit Hannibal in Italia colligere id poterit è cenſibus actis. anno enim 533. cenſa ſunt Romæ ciuium ducenta ſeptuaginta millia, ſed quadrageſimo quarto centum decem ſeptem millia. ſic itaq; intra annos vndecim interempta ſunt Romanorum centum quinquaginta millia. His adnumerandi, qui intra iſtos annos ſunt nati, quos non pauciores millibus quinquaginta, ac plures etiam, quiuis dicet. ita, vt non temerè affirmari poſſit, hominum ducenta millia perempta per annos ſexdecim. quod numquam contigit poſt ætatem Conſtantini.

LXXXV. Sed illud haud prætereundum, quod Liuius lib.22. tradit, anno 535. ex fatalibus libris in foro boario fuiſſe viuos defoſſos Gallum, & Gallam, Græcum, & Græcam, cum prius hoſtijs humanis locus ille fuiſſet imbutus contra Romanorum morem, & 547. cliuus publicus ad ſolum eſt exuſtus, magnaque aquarum diluuia fuerunt. quod idem lib.30. ſcribit.

Accedant huc itaq; noſtrorum temporum momi, ac doceant, num fuerit vllum tempus in Italia, quo tot Vrbes appareant exciſæ, tot Populi deleti, quot annis iſtis ſexdecim. Protinus exclamabunt temporibus Gothorum peiora contigiſſe. Ita ne? Atqui Procopius, & Agathias eorum facta ſigillatim recenſent, & ſingulis annis deſcribunt; ac neque tres Vrbes ab eis euerſas narrant; euoluant iſtos ſcriptores, qui vixere ætate illa, & Procopius in Italia tum verſabatur, ac loqui veriora diſcant.

LXXXVI. Sed numquid hic cladium tantarum finis? Audiamus atrociora. Exceſſit Italia Hannibal anno 550. at 554. vel, vt alij numerant, 52. Liuius ait 47.

&

& 50. vt hic vult, L. Fuſius Ciſalpinorum triginta quinque millia cecidit. quod lib.31. refert, & anno 553. Cornelius conſul Inſubrum totidem necauit. quod lib.23. idem narrat, Claſtidiumque eſt incenſum. & 554. Marcellus prȩlium conſeruit cum Inſubribus, & Comenſibus, quos Italicos dicimus? eorumque millia quadraginta, & amplius occidit. quod Liuius narrat lib.33. I nunc, & omnia perueſtigato: & nunquam comperies, poſt imperium Conſtantini tantam Italicorum cȩdem commiſſam. Incenderant illi anno 55·. Placentiam, cunctoſque occiderant, duobus millibus exceptis, qui ſe in Vrbis ruinas abdiderunt, vt Liuius, & Zonaras habent.

Rurſus anno 556. cæſa ſunt à Romanis Boiorũ, LXXXVII
qui Italici poſt tot ſæcula facti erant, quatuordecim millia, peremptis Romanorum, ac Sociorum quinque millibus: vt ſumma ſit omnium, decem & nouem millium.

Eodemq; anno, Q. Minucius Ligurum necauit LXXXVIII
nouem millia: & ſequenti, quatuor. quod nulli genti Italicæ poſt Conſtantinũ legitur accidiſſe:

Verum anno 557. P. Cornelius Boiorum necauit LXXXIX.
in acie viginti & octomillia, amiſſis ſuorum mille quadringentis octuaginta quatuor. quæ Liuius refert lib.36.

Ex hoc tempore Galli Ciſalpini nil amplius XC.
in Romanos mouerunt, quod omnes fuerint deleti. Sic enim Strabo lib.5. Priſcis igitur, vt dixi, temporibus plurimæ Gallorum gentes fluuium (Padum) incolebant, è quibus ampliſſimi fuerunt Boij Inſubres, & qui olim Geſatis iuncti Senones Romana per impetum potiti ſunt Vrbe. hos vero Romani poſterioribus annis funditus deletos perdiderunt. Hactenus Strabo. Vt cognoſcamus,

quæ fuerit Italicorum condicio. Italici namquè hi fuerant per tot ſæcula effecti. Teſtatur porrò ibidem Strabo, Gallos omnes habitaſſe vicatim, ac Mediolanum fuiſſe vicum, cum ſubuertiſſent Vrbes vndecim, quas Etruſci ædificauerant poſt annum ab Vrbe condita ducenteſimum trigeſimũ ſecundum. atque ex eo vſque ad hæc tempora circumpadanæ regiones per annos tercentum plus minus non niſi vicos habuerunt.

XCI. Anno 561. non nullis placet accidiſſe illud diluuium, quo in agro Pomptino diuiſo ſub annum 373. vt eſt apud Liuium lib. 6. ſubmerſæ ſunt viginti Vrbes. quod tradit Plin. lib. 3. c. 5. ſcribens, ætate ſua Paludes ijs in locis fuiſſe, & Romæ plana anno eodem duodecies inundata à Tiberi fuerunt, teſte Liuio lib. 38.

XCII. Anno 552. vel 574. vt Liuius numerat, C. Valerius Conſul occidit Ligurum quinque millia: & anno ſequenti totidem P. Mucius: at ſeptuageſimo quinto decem millia M. Popillius Conſul, amiſſis ſuorum tribus millibus. quod Liuius refert lib. 42. qui narrat, tunc Ligures ad tantam paucitatem redactos, vt nõ niſi decem millia eorum, qui geſtare arma poſſent, numerata ſint. & tamen ampliſſimæ illorum regiones erant. Et ſane nuſquam poſtea legitur geſtum bellum cum Liguribus Ciſalpinis, tantum cum Tranſalpinis. bellatum eſt cum omnibus per annos octuaginta, vt Straboni placet lib. 4.

XCIII. Anno 584. Alpinos Ligures ita deuicit C. Sulpicius Gallus, vt Obſequens eos affirmet deletos. & nihilominus ex Epitome Flori conſtat tranſalpinos fuſos à Q. Opimio Conſule anno 595. & antea Triumphatos 594. à Marcello Conſule, vt è Capitolinis tabulis Sigonius notauit. ad ſummam,

cum velit Obſequens Ligures deletos, cognoſcimus, Italicos Populos ad interitum perductos à Romanis.

Poſt hæc Romanis ingens obtigit calamitas, per hæc tempora, cum ſcribunt, anno 604. Viriatum Luſitanum, è paſtore venatorem, è venatore latronem, ac mox iuſti quoque exercitus ducem factum, quatuor Romanorum magnos exercitus ad internecionem cæcidiſſe, profligatis eorum Ducibus, vitellio, Plautio, Claudio, ac Nigidio, ità vt pluſquam ſexaginta millia Romanorum fuerint occiſa, quæ Florus lib.3. refert, Oroſius, Appianus, & alij. XCIV.

Illud autem longe funeſtiſſimum contigit anno 623. vt computat Florus, cum Numantini Romanorum triginta millia poſt alias his allatas clades tempore ſuperiori necauerunt. quod Florus lib.55. tradit. Atqui poſt ætatem Conſtantini nil ſimile Romanis euenit. Serui ſimiliter in Sicilia, excuſſo dominorũ iugo, cum forent ad ſeptuaginta millia, quatuor duces Romanorum, Manlium, Lentulum, Piſonem, Hypſæumq; Prætores diuerſis prœlijs fuderunt anno 618. XCV.

Neque Italis tamen domi quies, ac fælicitas fuit. Cuncti namque, Fregellanis impellentibus, aduerſus Romanos conſpirarunt. ſed, illis profligatis, exitus hic rerum fuit, vt Fregellæ magni facienda, inquit Strabo lib.5. vrbs, & quæ complures finitimorum contineret habitationes, fuerint excisæ anno 628. quod Florus lib.60. & Cicero in ſecunda Agraria ſcribunt. XCVI.

Et, quando Allobroges cum Liguribus tranſalpinis ſolent Italis adnumerari, & Saluios, ſiue Salyos Gallos quidam Liguribus adſcribunt, vt Obſequens ſcribit, hic nõ immerito nos Italicis XCVII.

 cladi-

cladibus adiungemus anno 629. Salyos, ſiue Saluios radicitus à Romanis exciſos per C.Sextium. quod cum Obſequente tradunt Florus in Epitome, Velleius, Strabo lib.4.& Solinus cap.8.

XCVIII. Rurſus anno ſequenti M.Fuluius Flaccus de Liguribus,& Vocontijs triumphauit, vt vult Oroſius: Allobrogum viginti millia ſunt occiſa à Cn. Domitio proconſ.& 632. Allobrogum eorundem, ſociorumque Gallorum cæſa ſunt centum viginti millia à Q.Fabio Maximo. ex quo Velleius ipſum Allobrogicum, Pedianus Allobrogem vocatum ſcribit. Hæc ſcilicet illorum temporum beatitudo, quam reſtitui cupiunt homines Italicarum gentium ſtudioſi: qualis certè poſt Cõſtantinum numquam fuit.

Obſeruandum porrò eſt, vſque ad annum 638. circa Placentiam, Parmamque ingentes fuiſſe Paludes, quas ſub hunc annum M.Aemilius Scaurus foſſis deductis exſiccauit, vt Strabo refert libr. 5. vt ſciamus, quanto tempore Italia multis in locis permanſerit inculta.

XCIX. Videamus adhuc acerbiora. Anno 640. Cimbri, è ſeptentrionalibus plagis exciti, innumeras in Italiam copias duxere,& Papirium Carbonẽ conſulem cum exercitu fuderunt. ab Italia tamen abſtinentes, Galliam, & Hiſpaniam diu peruagati, cuncta igni, ferroq; vaſtauerunt, vt habet lib.7. Cæſar.& rurſus anno 644. Italiam repetentes Silanum cum exercitu fuderunt. quod Florus in Epitome,& Pedianus in Corneliana tradunt: ac ſequenti, eodem modo M. Scaurum cum exercitu trucidarunt, inquit Velleius: & poſtero, L. Caſſum cum ſuis copijs occiderunt, ſi Tacito credimus. alij namq; à Gallis hunc interfectum volunt. Verum 648, Romani tantam, quantam nunquam antea,

antea, cladem leguntur accepiſſe. nam M. Aurelius eſt interemptus, necataq; cum illo Romanorum & ſociorum octuaginta millia, calonum, lixarumque ſexaginta. Peruolue, vt lubet, hiſtorias, ac nihil ſimile Italicis vllis poſt ætatem Conſtantini obtigiſſe reperies. Hæc Florus libr. 67. Prædati ſunt Cimbri Gallias, & finitima loca vſque ad annum 652. quo Marius eos deleuit.

Atque hæc Italiæ fælicitas fuit per annos tercentum octuaginta quatuor, quibus Dionyſij Tyranni adeo ſæuijt, Bruttij ſerui latiſſimas in Italia regiones occuparunt, Aequorum, Auruncorum plurimæ ciuitates, Metapontum, Pandoſia, Thebæq; euerſæ; Græci Italici miſerabiliter deleti. Italicorum, Romanorumque maximæ ſtrages editæ: Vulſinium dirutum; peſtis diriſſima fuit: gladiatorum ludi Romæ inſtituti quaſi publice mortalium lanienæ. Hannibal cuncta ferro, ignique miſcuit; & ſtrages Romanorum ſæuiſſimas fecit: Apulorum, Lucanorum, Bruttiorumq; Vrbes exciſæ, ipſi deleti: Galli Ciſalpini omnes extincti, aut expulſi, ita, vt poſt Conſtantinum nulla fuerint æque infelicia tempora per annos mille-ducentos octuaginta.

Tercentena Italorum quadriennio cęſa bello ciuili: Romanorum miſerabiles in Aſia cædes: nobilitas omnis Romana in Vrbe trucidata: Marij, Syllæq; inexcogitabilis crudelitas, proſcriptiones, rapinæ: Vrbes Samnitum dirutæ omnes, aut in vicos redactæ: Spartaci gladiorumque dira facta: Catilinæ coniuratio: bella ciuilia Pompeij, & Cæſaris: Triumvirū diræ proſcriptiones;

bella eorundem ſæuiſſima cum Bruto, & Caſſio: latrocinia in Italia: prælia inter Octauianum, Lepidum, Sex. Pompeium. L. & M. Antonios: incendia multa Romæ: Piſaurum hiatu hauſtum: Draco horribilis, & ingens: Italicorum bona omnia ſæpius militibus diuiſa: Itali extra Italiam amandati in varias oras.

Capvt VII.

Post hæc luctuoſiſſima Italis, ac Romanis tempora fuerunt. anno enim 662. Populi omnes Italici, Marſi inprimis, Veſtini, Peligni Marrucini, Picentes, Lucani, Samnites, Iapyges, Vmbri deniq; ipſi, & Tyrrheni conſpirauerunt aduerſus Romanos. Tyrrheni tamen in Ciuitatem recepti ab armis deſtiterunt. protractum eſt bellum, inquit Eutropius, quadriennio, abſumpſitq; Italicæ iuuentutis tercentena millia. perſequitur euenta Appianus lib. 1. bellorum ciuilium, & Florus à lib. 76. Quis vero poterit ex omni tempore, quod præterijt, à Conſtantino ad nos proferre huiuſmodi cladem, qua tot Italicorum millia tam breui fuerint interfecta? nihil vnquam ſane ſimile euenit. quæ tempora igitur pro nunciabimus beatiora?

CI. Ac, nequid funeſtum deeſſet Italis domi foriſque eodem tempore, vt placet Floro lib. 77. de iuſſu Mithridatis in Aſia trucidati ſunt vna die cum omnibus ſuis, quotquot Romani, atq; Itali ſunt reperti. quam rem ſic deſcribit Appianus in Mithridatico? Cum adeſſet deſtinatus cædi dies, vniuerſam per Aſiam calamitatum multifor-

mes

formes viſebantur aſpectus : quarum nonnullas huiuſmodi fuiſſe conſtat. Epheſij, eos (Italos) qui in Artemiſium confugerant, ſtatuas complexos, per vim detrahentes interfecerunt. Pergameni il los, qui in Aeſculapij templū ſe contulerunt, & abire recuſabant, ſagittis confixere, quamquam ſimulachris Deorum inhærentes. Adramytteni, ſi quos è via fugientes deprehendiſſent, inuadentes in mare iaciebant, eorum impuberes vnà ſubmergebant. Caunij, cum ſub Antiochi bello cum Rhodijs tributarij effecti eſſent, & à Romanis paulo antè liberati Italos in Templum Veſtæ fugientes, è loco rapuerunt, & primum quidem infantes in cōſpectu matrum necarunt, deinde matres ſuper illos, nouiſſimè autem viros illis addiderunt. Tralliani Theophilum quendam, ferum, & agreſtem hominem, induxere pretio, qui, vniuerſos in templo congregatos cædere adortus, ijs, qui ſtatuas amplexi eſſent, abſcidit manus. Talibus igitur, qui in Aſia fuere Itali, ac Romani, exagitabantur cladibus; nec ſolùm viri, ſed mulieres & infātes, eorumque liberti, ſeruiq; & quicunque Itali cenſerentur eſſe. Hucuſque Appianus. Atqui, ſi verſes omnes hiſtorias, tam calamitoſa Italis ac Romanis nunquam comperies eueniſſe poſt imperium Conſtantini.

Sed hæc longè tolerabiliſſima ſunt, ſi cōſiderentur quæ dicturi ſumus. Nam, cum Sylla ob hęc in Græciam, & Aſiam contendiſſet, Cinna, & Marius, ipſius inimici, ad vrbem veniētes, Plautium cum exercitu interfecerunt, Ancium, Ariciam, Lauiniumque colonias Romanorum deuaſtarunt, Romam captam, cædibus, ac rapinis fœdiſſimè deturparunt, ac, ne quid ad cladem deeſſet, occurrentibus aduerſus eos Pompeio, & Octauio, fulguri-

guribus multis in exercitum Pompeij labentibus à cœlo, multi ex illuſtribus, & ipſe in primis extinctus eſt, inquit Appianus libr. 1. qui rem totam ſic deſcribit: Non Senatorum, non Equitum delectus habebatur. vniuerſa Senatorum capita roſtris affigebantur: non Deorum reuerentia, aut virorum indignatio, inuidiæve timor in his perpetrandis vllus aderat: verùm, ſcelera ſceleribus addentes, ad aſpectus vertebantur nefandiſſimos. quippè homines impiè cædebant, defunctiſque inſuper colla ſecabant, miſerabileſque aſpectus ad timorem, ſtuporemque, & ſpectaculum crudele proponebant. Et mox: enumeratis plurimorum cædibus diriſſimis, ita, vt pater filiũ peremerit, Nulli (ait) ſepulchri honos habitus ex ijs, qui interfecti fuerunt: auibus dumtaxat, & canibus laceranda illuſtrium virorum cadauera reliquere: plurimæ præterea, & aliæ cædes ſeditioſorum aduerſus innocentes editæ, aliorum expulſiones factæ ſunt, publicationes ſimiliter bonorum, priuationesque dignitatum. Et poſt: Ipſius Syllæ amici ac neceſſarij interfecti, domus euerſa. Et rurſus: Serui verò, quicumque præconis voce moniti ad Cinnam profugerunt, libertate donati ſunt. Hi, vbi à Cinna locati fuerunt, domos diſcurrentes, non bona dumtaxat rapiebant, verùm obuios quoſque necabant, proprijs heris in primis afferentes manus. Hactenus Appianus. At Plutarchus in Mario, Ingreſſus eſt (inquit) Marius vrbem, circumſeptus delectis ſeruis, qui ſe contulerant ad eum, quos Bardiæos appellabat. multos hi ad vocem eius, multos ad nutum imperantis obtruncabant. Et mox: Cæteros inde quoſcunque non appellaret ſalutantes, vel ſalutem non redderet, eam habebát confeſtim interfi-

terfi-

terficiendi in vijs teſſeram; vnde ingenti ſolicitudine, & horrore tenebantur, quoties ad ſalutandum Marium accederent amici: multo effuſo ſanguine iam erat Cinna hebes, & exſaturatus cædibus: at Marij quotidie recens, ac ſitiens furor omnes peruadebat, vtcumque ipſi ſuſpectos. omnes viæ, omnia oppida (hoc aduerte) percuſſoribus, & venantibus profugos, ac deliteſcentes, repleta erant. ibi cognitum eſt, hoſpitij, & amicitiæ fidem rebus aduerſis nullam habere ſtabilitatem. Et mox: Proiectis in plateas truncis, & conculcatis, ea ſpecies neminem iam commiſeratione, ſed horrore, ac tremore perfudit, multo maximè illorum, qui Bardiæi dicebantur. Populum impotens pungebat petulantia. Nam dominos in ipſorum iugulabant domicilijs, mox eorum liberis abutebantur, vt vi dominas conſtuprabant. Hæc ille. Atqui nunquam ſimile aliquid poſt Conſtantinum paſſi ſunt ab vllo ſuorum ciuium, quin neque ab ipſis Oſtrogothis, qui Virginum pudicitiam maximè tutati ſunt, ita, vt Totilas vltimo ſupplicio affecerit Gothum, qui virginem violarat, vt eſt in Procopio.

Quid verò illud? L. Damaſippus prætor, ex voluntate C. Marij conſulis, cum Senatum contraxiſſet, omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit. Hæc ſunt ipſa verba, quæ retulimus Flori lib. 86. qui vult, id accidiſſe anno 668. Ieias certè, ac Vittiges Senatum Romanum tollere conati ſunt, at omnem nobilitatem non legimus fuiſſe exſtinctam. Ijs exceptis, nullus poſt Conſtantinum tale aliquid eſt machinatus. atque ij Pontificum Romanorum fuerunt hoſtes: ac tum Pontifex Romanus indigniſsimè habitus, ab CII.

vrbe

vrbe extruſus, in vincula coniectus, in cuſtodia Conſtãtinopoli adſeruabatur. quod oſtendimus, vt ſciamus vel à ſola Pontificis Romani præſentia Italiæ felicitatem pendere.

CIII. At Mario forſan Sylla melior? A quo, direpta vrbe, centum millia Romanorum, qui pro Mario ſteterant, Plutarchus ſcribit occiſa. Appianus ait multò plura. Eius quidam Dux, cum Neapolim per proditionem cepiſſet, omnes, qui in ea fuerant, paucis fuga elapſis, interemit. Erat hæc colonia Romanorum. Præneſtini omnes ab eodem Sylla, quamuis fide ſecuritatis accepta, interfecti. eius hoſpes, cum ſibi ignoſci videret, ac reliquis ſupereſſe indignum putaret, cæteris ſe immiſcuit, ac trucidatus eſt. Romæ proſcriptorum tabulam, quatuor millia, & ſeptingentos continentem, primus propoſuit. ac ſcripſit, inquit Plutarchus, ei, qui proſcriptum recepiſſet, mulctam capitalem. neque fratrem, filium, parentemve excepit. notauit proſcriptorum liberos, nepoteſque infamia. Proſcribebantur non modò Romæ, ſed & per omnes Italiæ vrbes. nullius templum Dei à cæde erat inuiolatum, non penates hoſpitales, non domus paterna, ſed in ſinu coniugum viri, in ſinu matrum liberi iugulabantur; atque eorum, qui propter iram, vel odium necabantur, exiguus numerus erat, præ illis, qui bonorum cauſa tollebantur. immò ab homicidis poterat aſſeuerari, Hunc occiderunt amplæ ædes, illum horti, hunc thermæ. Ita Plutarchus. Appianus addit; Accuſationes Præturarum, militiæque multiplices fiebant, vel ob exactiones pecuniarum, vel alia miniſteria, vel omninò ob conſilium alicuius rei in Syllam perpetratæ. In proſcriptorum numero hoſpitalitates, & amicitiæ, & collationes,

nes,

nes, vel dantis, vel accipientis ponebantur, vel ſi quis reus promptitudinis alicuius, aut contubernij in itinere deprehenſus fuiſſet. quæ omnia circa diuites aſperius exigebantur. Senatores nonaginta ſuſtulit, equites bis mille, ac ſexcentos, Conſules quinq;. Quamobrem, cum Senatus ferè exhauſtus eſſet ob tot cædes, trecenti ab illo ex ordine equeſtri ſunt delecti. Hęc Appianus. Addit Valerius Maximus lib. 9. cap. 10. quatuor legiones ab illo in deditionem receptas in campo Martio trucidatas, cæſorumque corpora in Tyberim proiecta, à mulierum cæde non ille abſtinuit, C. Marij cineres in Anienis profluentem diſperſit. M. Mario prætori, priuſquam necaretur, oculos erui, & ſingulas corporis partes confringi iuſſit. M. Plætorium mandauit interfici, qui cecidiſſet exanimis ad Marij ſupplicium. Hæc ille ſcriptor. Quæ ſi quis felicia exiſtimat, talium rerum magnus eſt æſtimator. ſed quas nemo non illi relinquet, vt fruatur, quantum volet. Talia certè nulli vrbi Italicæ poſt ætatem Conſtantini obuenerunt.

Numquid hic finis? Reddamus verba Strabonis lib. 5. Poſtquam Sylla (inquit) Italorum rebelliones multis diſsipauit prælijs, Samnitas fermè ſolos conſiſtentes, & in vnum aduerſus Romanos conſpirantes, conſpicatus, ante illorum mœnia caſtris locatis, partim in pugna obtruncauit, nullis vitam impartiens captis; partim verò, qui arma proiecerant, ad millia tria, vel vt alij volunt, quatuor, in campo Martio coactos ad ouilia militibus immiſſis triduo iugulauit. factis inde proſcriptionibus, non anteà deſtitit, quam Samnitum nomen deleuerit, aut ex Italiæ finibus eiecerit. Hæc ille. I nunc, ac profer Italum, vel alium quēuis, qui in Italia talis fuerit in Romanos, aut Italicos CIV.

licos populos poſt Conſtantinum, qualis Sylla: Ne Ezzelinus quidem Romani, aut Fridericus II. hoſtes Pontificum Romanorum tam diri fuerunt, non Petrus ille cognomento crudelis, quem Petrarcha hæreticum fuiſſe ſcribit. Ac talis eorum temporum beatitudo Romanis, & Italis fuit.

CV. Proſequitur idem Strabo, & ait: In vicos à Sylla redactas Samnitum ciuitates, aliquas verò funditus euerſas, Boianum, Aeſernium, Paunam, Teletiam, Venafro coniunctam, & alias multas; quarum ne vnam quidem pro dignitate cenſueris (ait) ciuitatem. Profer, quæſo, italum talem poſt tempora Conſtantini, qui talis in Italos fuerit, tot vrbes exciderit. Atqui neque Gothi, tot vrbes euerterunt in Italia, vt è Procopio conſtat: quamuis temerè quidam, nullo ex antiquis teſte; ſecùs affirmare ſint auſi. Proditum eſt à Floro libr. 85. poſt annum ab vrbe cond. 668. quadraginta ſeptẽ legiones ab illo deductas in agros captos: ac centum viginti millia militum fuiſſe, vult Appianus, ac decies mille præterea, qui forũ Cornelij tenebant, alijs in alia loca, quæ occuparent, ex diuiſione Italiæ diſperſis.

CVI. Cùm verò incompertum nobis ſit, quo tempore fuerint exciſæ Agyllæ, ac Tarquinij, florentiſſimæ vrbes Etruſcorum, hic earum caſus reponemus. Bello quidem Punico ſecundo, ſub annum vt placet Liuio, 545 Cærites, ſiue Agyllini, frumẽtum, commeatumq́ue omnis generis claſſi Romanæ, quæ Scipione Duce in Africam traiectura erat; Tarquinienſes autem lintea in vela ſubminiſtrarunt. Sic igitur annis centum viginti ante hęc tempora florebant huiuſmodi vrbes. Aetate Strabonis, qui non longè abfuit ab hoc tempore, nul-

læ erant. quod ipſe teſtatur lib. 5. Quantæ autem vires,& opes Cæritum fuerint, id colligi poteſt ex eo,quod Gallos,qui Romam ſubuerterant, ipſi fuderunt, Romanoſque cum ſacris profugientes exceperunt,ac tutati ſunt,quod idem teſtatur: atque ex eorum templo, Dionyſius abſtulit talenta mille, vt ſupra notauimus: quæ eſt ſumma ſcutatorum ſeptingentorum viginti millium.

Hic autem reiecimus iſtarum vrbium caſus, quod Sylla Etruriam totam ſuis diuiſerit, & Lepidus eo defuncto eandem aduerſus Romanos concitarit,exercituq; collecto vrbem petierit,arma infeſta inferens patriæ ſuæ, donec poſt duo prælia confecta,vt vult Oroſius, ipſe fuſus in Sardiniam profugit, Stabias ſimiliter in agro Campano à Sylla fuiſſe euerſas, Caribinumque, & Tauraniam deletas, tradit Plinius libro tertio, cap.5.

Anno 677.vt computat Florus lib.95.ſerui Ducibus Crixo,& Spartaco,maximum in Italia bellum concitarunt,ac ſeptem Romanorum duces, prælijs ſeptem commiſſis, cum ſuis exercitibus profligarunt, Claudium Pulchrum, & P. Vatiniũ Prætorem,dein Cn.Lentulum Conſulem, L Gellium ſimiliter Conſulem, Q. Arrium Prætorem, poſtremò C.Caſſium Procos.& Cn.Manlium prętorem,quæ lib.95.refert Florus.& Plutarchus in Craſſo: Peruagatus eſt Italiam totam Spartacus, à Thurijs,qui ſunt in extrema Italia,vſque ad alpes cuncta prædatus. Hinc ille: CVII.

Spartacum ſi qua potuit vagantem,
Fallere teſta.

Habuit autem ſub ſignis armatorum ſeptuaginta millia, quæ incendijs, ait Plutarchus, & popula-

lationibus cuncta vaſtarunt. quadriennio duraſſe hoc bellum, vult Appianus lib. 1. ciuilium bellorum. Multa Italorum millia, Romanorumque in eo cecidiſſe oportuit, quando ille ſeptem prælijs victor euaſit, & Craſſus ipſe, qui Spartacum ſuperauit, centum viginti peditum millibus armatus, ſuorum quatuor millia, quod turpiter victi eſſent, decimo quoque occiſo, necarit, quod idem ſcriptor narrat. 681. vrbis anno bellum eſt confectum. Interim verò Sertorius, multis prælijs victor, in Hiſpania plurimos Romanorũ ſæpius interfecit. & poſt hæc piratæ maritimas omnes oras Aſiæ, Africæ, Europæque per multos annos vſque ad ipſam Romam prædati ſunt, donec anno 686. à Pompeio ſunt compreſſi. quæ Dion, Plutarchus in Pompeio, Florus, Appianus, ac Cicero in Maniliana ſcribunt. Atqui tantæ clades poſt Conſtantinum nunquam contigerunt Italiæ.

CVIII. Anno 691. Catilina cum viginti millibus ſuorum fuſus eſt à L. Antonio in agro Piſtorienſi, quę proſequitur Saluſtius proprio librò. Et 701. Craſſus à Parthis cum exercitu maximo eſt deletus. quod in Particò Appianus refert.

CIX. Anno 704. bella ciuilia inter Cæſarem, Pompeiumque exarſerunt. Multaque in Italia, Gręcia, Aſia, Aegypto, Africa, Hiſpania, Galliaque inter ipſos, & eorum Duces commiſſa prælia per annos quatuor. Quot Romanorum ceciderint, hinc colligi poteſt, quod anno 703. cenſa ſunt Romæ ciuium tercentum viginti millia, inquit Plutarchus: at anno 707. centum quinquaginta millia. ſic igitur abſumpta ſunt centum ſeptuaginta millia intra annos quatuor. ſed, quãdo totis quatuor annis neceſſe eſt plurimos eſſe natos, non aberrabit à

vero,

vero, qui ducenta millia, & amplius ciuium Romanorum dicat interempta tot prælijs fuiſſe. Italorum verò, qui Romæ cenſum non inibant, quot dicemus? An hæc Italiæ Romæque felicitas? Huiuſmodi felicitas ijs contingat, ſi quidem volunt, qui Chriſto, atque eius vicario Pontifici Romano aduerſantur. Talis certè poſt Conſtantinum non euenit.

Anno 709. interfectus eſt Cæſar in Senatu, & ſequenti commiſſum eſt bis ad Mutinam pręlium inter M. Antonium ex vna parte, & ex altera Hirtium, Panſamque Coſſ. & Octauium. Concidere prima in pugna, inquit Appianus lib. 3. ad dimidiam ferè partem ex vtroque exercitu. erant vtrinque ad legiones duodecim, vel etiam plures, ita, vt neceſſe ſit hominum triginta millia perijſſe ea pugna, quid abſumptum ſit ſecunda, nil ille dicit. CX.

Anno eodem, Triumuiratum inierunt Lepidus, Antonius, & Octauius, Romamq; prædantes, ea direpta, innumeros occidi mandarunt, propoſita tabula proſcriptionis. Quamobrem ſic Appian. lib. 3. Hi Tres viri à ſeipſis conſtituti, quos morti deſtinauiſſent, vnà cõſcripſere, ac, potentioribus prætermiſſis, proprios delegere hoſtes, domeſticos eorum videlicet, aut amicos ad necem, mutuo ſibiipſis, & tunc quidem, & poſterius indulgẽtes, elegere & alij alios: quidam ob inimicitiam, alij ob offenſionem ſolam, aut inimicorum cauſa, aut amicorum inimicitia, aut diuitiarum excellentia commoti, cũ multis pecunijs ad bella indigerent. Et mox: itaque pleroſq; ob habitationum ſplẽdorem proſcribẽtes, cunctos ferè vel morte, vel bonorum publicatione damnauerunt, Senatorij ordinis circiter trecentos, equeſtris ad duo millia, in quibus vel fratres, vel patrui proſcribentium CXI.

inerant,aut quicunq; aduerſati fuerunt magiſtra-tibus,alijſve ducibus præſidentium ſub ipſis. Et deinde: Qui ſuſcepiſſet aliquem, vel occuluiſſet, vel inquiri prohibuiſſet,pari pœna tenebatur.Et rurſus:Erant qui libertos metuerent, aut ſeruos, aut fœnorũ debitores,aut ęgris ſuis finitimos,qđ inhiarent illis. inſurrectio itaq; omnium,quanta prius nunquam Romæ fuit: vbiq; erat ſubita & ne fanda mutatio. omni in loco videbatur Senatorũ, Conſulũ,Prætorum,Tribunorũ, Magiſtratuumq; diſcurrentium,procidentiumq; ad pedes ſuorum ſeruorum,quos proprios dominos, ac ſeruatores appellabant.quæ res eò miſerior videbatur, quò deiecti nulla miſericordia ab vllo leuarẽtur, propria vnuſcuiuſq; malis referta erant, non quemadmodum in ſeditionibus, ac belli captiuitatib⁹. In his enim,qui metuunt aduerſarium,vel hoſtẽ, domeſticis ſe committunt. at tum. quos neque in bellis,& ſeditionibus timuerunt, repentè ex neceſſarijs hoſtes effectos cernebant,vel ob ſimultatem,vel ob munerum promiſſionem, vel ob repoſitum in domibus aurum, vel argentum. infidus quippè vnuſquiſq; domeſticis effectus erat,vtilitatemq; propriam beneuolentiæ ipſorũ pręponebat.Et poſt:Erant è Romanis,qui ſe ſpontanea fame conficerent,qui laqueo vitam finirent, qui ſe aquis immergerent, aut è tecto præcipites darẽt, aut igne ſe abſumerent,aut iugulatoribus ſe offerrent.Et iterum: Atq; porrò, præter Triumvirorũ ſententiam, aliorum inſcitia ab inſultu necabantur & clare. non proſcriptus neci traditus inſpiciebatur,quod cadaueri caput adſiſteret. nam proſcriptorum capita ante tribunal in foro ponebantur. quo in loco afferentes mercedem referre oportebat.Et poſt:Alij(milites Triumuirorũ) di-

uerſa ab his agitabant.nã aut eos,qui minimè pro ſcripti fuerant,inuadentes trucidabãt,aut domos nulla ex cauſa ademptas ſibi vindicabant. Hucuſque Appianus.Eadem Velleius,& Eutropius,(qui lib.7.ſcribit,in vniuerſum à Triuumuiris Senatũ proſcriptum.Et Dion in Auguſto,Antonius (inquit)acerbè,& crudeliter nulla miſericordia per motus occidebat non modò eos, quos proſcripſe rat,ſed eos quoque qui proſcriptis opem ferre co nabantur,quorũ capita etiam inter epulas ſpectabat eoq; ſpectaculo nefario & calamitoſo, magna ex parte ſatiebatur.At Suetonius cap.27. de Octauio loquens,Reſtitit quidem(inquit) aliquandiu collegis, ne qua fieret proſcriptio: ſed inceptam vtroq; acerbius exercuit. namque, illis in multorum ſæpè perſonam per gratiam,& preces exorabilibus,ſolus magnopere contendit,ne cui parceretur: proſcripſitq; etiam C. Toranium tutorem ſuum,eundemq; collegam patris ſui Octauij in ędilitate.Iunius Saturninus hoc amplius tradit,cũ peracta proſcriptione,M. Lepidus in Senatu excu ſaſſet præterita, in ſpem clementiæ in poſterum feciſſet,quoniã ſatis pœnarum exactũ eſſet; hunc ē diuerſo profeſſum:ita modũ ſe proſcribẽdi ſtatuiſſe,vt omnia ſibi reliquerit libera. Et mox:Pinarium equitem Romanũ cum concionante ſe admiſſa turba paganorum apud milites ſubſcribere quędam animaduertiſſet,curioſum & ſpeculatorem ratus, coram cõfodi imperauit:& Tedium Afrũ,conſulem deſignatum,tãtis perterruit minis, vt is ſe præcipitauerit:& Q. Gallium prætorem, in officio ſalutationis tabellas duplices veſte tectas tenentem, ſuſpicatus gladium occulere,nec quidquã ſtatim ne aliud inueniretur,auſus inquirere,paulo pòſt per Centuriones & milites raptũ

tribunali ſeruilem in modum torſit; & fatentem nihil, iuſſit occidi, prius oculis eius ſua manu effoſſis. Hæc ille.

Hic interrogo omnes antiquitatum peritos, an poſt Conſtantinum Romæ acciderint vnquam clades huiuſmodi, vt nacta ſit vllum ſuorum Ciuem in ſuos ciues adeo crudelem. Atque neque vlli vrbi Italicæ contigit, vt tantam ab vllo ſuorum diritatem ſit experta.

CXII. Sed nunquid hic tantarum miſeriarum finis? Hæc ſunt Appiani verba lib. 4. Ex viris autem, qui ditiores habebantur, centum & amplius millia, exterorum ſimul & Ciuium, libertorumque proſcripſerunt. Hæc ille acta ſcribit ad exſatiandos militum cuncta poſcētium animos. At illi, inquit idem, aut eos, qui minimè proſcripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex cauſa ademptas ſibi vindicabant. En felix Romæ, & Italiæ ſtatus.

CXIII. Sequitur bellum Pharſalicum, poſt alia minora inter Romanos pręlia commiſſa anno 711. ac victoria ſtetit pro Antonio & Octauio. fuere vtrinque decem, & nouem peditum legiones. Cæſari, & Antonio tredecim millia equitum; Bruto, & Caſſio viginti. Quanta ſit facta ipſorum Romanorum ſtrages, explicat his Appianus lib. 4. ſic: Cęſari, inquit, & Antonio, ob ſingularem quandam audaciam, duobus pedeſtribus prælijs tam inſignis victoria parta eſt, quantam neminem ante eos cōſecutum conſtat. Non enim huiuſmodi exercitus tanquam ingens Romanorum manus vtraque ex parte ante eos bello dimicauit, non ciuili more inſtructa, ſed ex optimis collectis viris neq; bellorum inexpertis adhuc, verùm iampridem inter ſe mutuis probatis armis, neque alienigenas, barbaraſve

baraſve nationes ſolitis euertere, ſed qui eiuſdē linguę homines, eiuſdem belli artibus inſtructos eiuſdem prætereà exercitationis.ac tolerantię, inter ſe inexpugnabiles ſuperare didiciſſent. neq; vlli profectò vnquam tanto impetu, & audacia in bello vſi ſunt ciues ſimul exiſtentes, tum domeſtici ſub eiſdem aſſueti Ducibus. Argumento huius rei abunde erit defunctorum multitudo, cum, æquata pugna, non inferior apud victores conſpiceretur numerus. Hęc ille. Ex quibus diſcimus, omnium maximas Romanorum cædes hac pugna factas, quantas certè (inquit Appianus) ante nunquam. An Cannenſi maiores? in quibus ad octuaginta millia, vt Liuius inquit, Romanorum cæſa? maiores vult Appianus. Illud notatu dignū contigit hoc bello: quadraginta ciues Romanos principes gladijs ſe proprijs transfodiſſe.

Nondum finis eſt ciuilium malorum Romæ, & in Italia, nam poſtero anno, cum ſæpius inter ſe decertaſſent acie, quaſi velitationibus quibuſdam, L. Antonius, & Octauianus, eorumque Duces, in multis Italiæ locis, tandem concluſus ille Peruſiæ deditionem fecit, trecentique ciues primarij ad aram Cæſaris immolati ſunt, quod Dion refert. ipſa verò Peruſia incēſa eſt, ac diruta. quāuis legamus illam poſt multùm temporis inſtauratam, & Gothicis bellis ſæuientibus ſtetiſſe. Atque hunc finem ſcribit Appianus, Peruſia habuit vetuſtatis gloriam, & dignitatis in ſe continens, quam ab Tyrrhenis iam pridem in Italia censitā inter duodecim primas vrbes fuiſſe memorant. Hæc ſcilicet Italiæ felicitas, quam reſtitui cupiunt impij. CXIV.

Sed ad ſuperiores calamitates illa inſignis acceſſit. eodem namq; anno, quo bellum parabatur CXV.

ab Antonio, & Octauiano in Brutum, & Caſſium, poſtero ſcilicet à morte Cæſaris, Sext. Pompeius Magni filius, occupata inſula Sicilia, Saluidienum legatum Octauiani nauali prælio vicit, ac per annos quinque omnia maria latrocinijs infeſta reddidit, diripiens, ac vexans Italiam, inquit Dion, Romamq́ue fame opprimens, ita vt grauiſſimis morbis affligeretur, ait idem, ob eam ter Octauianum duceſq; illius nauali bello fudit, donec anno 717. debellatus Pompeius è Sicilia fugiens, & in Aſiam veniens, à M. Titio legato Antonij captus, eſt, atq; interfectus. quæ lib. 5. proſequitrr Appia. Florus à lib. 117. vſque ad 119. Dion in Auguſto.

Interim verò Illyrij inſolentiores effecti ob ciuiles diſcordias Italiam latrocinijs, prædationibuſq; vexabant, quod Appianus lib. vlt. ciuilium bellorum ſcribit.

CXVI. Anno, vt quidam volunt, 720. Piſaurum, quē M. Antonius Coloniam deduxerat, hiatu terræ hauſtum in profundo eſt demerſum. quod Plutarchus in vita M. Antonij refert, adhuc aiunt non lōgè à loco, in quo eſt illa vrbs reſtaurata, conſpici ędificia fluctibus cooperta, vbi nunc eſt vicus Catholica dictus, quo videntur aſportata maris agitationibus: niſi velimus ibi olim Piſaurū fuiſſe. Clades huiuſmodi nunquam contigit in Italia poſt ætatem Conſtantini.

Denique anno 722. cum ſæpius eſſet inter Octauianum & Antonium, varios ob prętextus certatum, tandem victus eſt pugna nauali ad Actium Antonius 4. nonas Septembris, ac Reſpublica Romana omninò in vnius recidit poteſtatem. Auctor eſt Dion, inter alia prodigia, quæ bellum pręceſſere, in Etruria Draconem bicipitem viſum, qui longus pedes octuaginta quinque, multa vaſtarit,

ſtarit, donec fulmine percullus, interijt.

Neque verò duo magna incendia Romæ exorta ſunt omittenda. horum alterum contigit anno 547. vt Liuius numerat lib. 30. ciuiumque publicū ad ſolum, quod prodigij loco eſt habitum fœdiſſimè exuſſit: Alterum verò, cum Sylla vrbem cepit ac diripuit, quo Capitolium eſt vaſtatum, ac tunc libri omnes Sybillini flammis abſumpti perierunt. CXVII.

His omnibus adijciendum, ter per Romanos Italiæ vniuerſos propè agros, expulſis prioribus colonis, eſſe diuiſos. nam, cum deduxiſſent innumeras colonias in Italia, fundoſq́; omnes dominis prioribus abſtuliſſent, ac militibus ſuis addixiſſent, Sylla ſecundo loco in earum plurimas, & alias vrbes centum, & decem millia militum ſuorum diſtribuit, eiſque partitus eſt quęcunque antiqui coloni, ac domini poſſidebant, vt habet Appia. lib. 1. ciuilium bellorum. Tertio loco Triumuiri ad ſuos milites remunerādos, decem, & octo colonias, Octauianuſque poſtremo viginti octo deduxit in Italia, ita vt plurimos illius populos, quod ait Dion in Augusto, deleuerit, & in varias prouincias ablegauerit. Atque hæc magna felicitas illa Italię, quam ſcioli nonnulli decantant, defiet autem paſtor ille, cum cæteris Italis in remota amandatus, apud vatem Ecloga 1. CXVIII.

At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxē,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor, ariſtas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia ciues
Perduxit miſeros: en queis conſeuimus agros.
Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites:
Ite mea quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego vos poſthac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me paſcente capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.

Ac talis Italiæ ſtatus fuit ab vrbe euerſa vſq; ad Auguſti monarchiam, per annos tercentum quinquaginta nouem, quibus vrbes deletæ ducẽtæ, videlicet Corenoſſa, & Corenebra in Etruſcis, Metapontum in Bruttijs, Pandoſia, ac Thebæ in Lucanis, Satricum in Volſcis, Aurunca inter Aruncos, quadraginta, & vnum oppidum Aequorum, Cominium, & Aquilonia Samnitum, Vulſinium in Tuſcis, Nuceria in Campania, vrbes vndecim in Iapygibus, Argyripa, Canuſium, Picentium, Terina, Croto, ac viginti tres vrbes ſubmerſę in agro Pomptino, Fregellæ euerſæ in Campania, omnes vrbes Samnitum, quarum nomina ignoramus, in vicos redactæ, & in his æquatæ ſolo Boianum, Aeſernia, Pauna, Teleſia, Agyllæ, Tarquinij, Peruſia, Piſaurum: his adde Norbam, quam Syllanis obſidentibus exuſtam ſcribit Appianus libro 1. Verùm longè plures eſſe conſtat, cum legamus, quinquaginta tres populos exciſos in Latio, in Vmbris tredecim, quibus neceſſario ſuæ vrbes erant. His adnumerandæ, quæ Samnitũ dicuntur in vicos redactæ, atq; eorum nomina non prodũtur, & quæ in Daunia, ac Peucetia fuerunt ab Hannibale ac Romanis euerſę; ita, vt ſi quis audeat affirmare dirutas vrbes ducẽtas, nõ aberret ille à vero. His adde ipſam Romam ter à ſuis ciuibus eorum-

que

que militibus atrociſſimè direptam, & omnes propè Italiæ populos paucis exceptis, deletos, Græcos antiquos, Lucanos, Bruttios, Samnitas, & quicumque Galli circumpadanas oras tenebant. Quid verò referemus tot hominum millia, bellis abſumpta exteris, ac domeſticis? tanta diritatis immaniſſimę exempla edita in Italos ac Romanos proſcriptiones, diluuia, fulmina, incendia, hiatus terrarum? &, quod memorandum ſit Romanis nulla à bellis quies vmquam fuit: ac, licet anno 518. clauſum fuerit Iani templum eodem tamen anno apertum. quod Velleius lib. 2. Oroſius, & Eutropius narrant. quæ ſi quis omnia ſimul conſideret, nulla fuiſſe his temporibus infęliciora cognoſcet, ac prædicabit.

Ac meritò Lucanus poſt annos propè centum conqueritur Italiæ vaſtitates durare adhuc ſuo tempore, Neroniſq; imperio ſemirutas Vrbes, ac deſertas, ædificia collapſa, inaratos, & ad ſolitudinem, ſqualoremq; adductos agros tota Italia, ob bella ciuilia. ſic enim lib. 1.

At nunc Semirutis pendent quod mœnia tectis
Vrbibus Italiæ, lapſiſq; ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus cuſtode tenetur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat,
Horrida quod dumis, multoſq; inarata per annos
Heſperia eſt, deſuntq; manus poſcentibus aruis:
Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit: nulli penitus diſcindere ferro
Contigit: alta ſedent ciuilis vulnera dextræ.

Quæ veriſſima eſſe, ac non per exſuperantiam dicta, oſtendemus infra nos è Tacito, vbi agemus de imperio Neronis.

Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, peſtis, fames, inundatio Tiberis, incendia, terræmotus eo regnante: Tiberij ſæuities, libido, rapacitas, incendia, inundatio Tiberis, fames: Caligulæ diritas, rapinæ, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames, terræmotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incenſa, libido, terræmotus, Italiæ ſolitudo: Galbę, Othonis, Vitellijq; bella ciuilia, Italia direpta: Tiberis inundatio; bellum ciuile Vitellij, & Veſpaſiani: Italicorum magnæ ſtrages, Cremona incenſa: Veſpaſiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante, Veſuuijque eruptiones: Pompeij, & Herculanum Vrbes obrutæ: Domitiani crudelitas, libido, omnium ſuperiorum facta atrocia in propinquos.

CAP. VIII.

VIDIMVS hucuſque, quantis calamitatum fluctibus Roma, & Italia fuerit inuoluta ab Vrbis excidio vſque ad Auguſti ſummum Principatum, cognouimus illam miſerrime vaſtatam, redactam ad ſolitudines, ita, vt Vrbes plus minus ducentæ fuerint euerſæ, ac Populi propè omnes deleti intra annos tercentum quinquaginta ſex. At reliquæ omnes Vrbes fœdiſſime ab Auguſto eodem ſpoliatæ fuerunt. ſic enim Dio de Auguſto: Ea, quæ in fanis religionis cauſa erant, cæteraque è quibus pecuniam facere poterat

poterat, neque ea ſolum, quæ Romæ, ſed etiam omnia, quæ in Italia, & in ditione, & in poteſtate eius repoſita erant, ſuſtulit.

Quid porrò dicemus, ſi oſtẽdamus, ex hoc tempore multo fuiſſe infælicius Romæ, atque Italiæ, quàm tempore vllo fuerit vnquam poſt gentium diſperſionem? Incidit enim miſera in atrociſſimas capitum multorum belluas Imperatores, Romani ſanguinis, Italici, ac Barbarici crudeliſſimos, quibus bellum fuit cum bonis ipſis, cum toto humano genere, ad exſpoliandos mortales omni re, quæ fructum, iucunditatem, decuſue vllum poſſent vllo modo adferre, eos exterminandos, omnia conturbanda, præter clades diuinitus immiſſas, incendia, Vrbis conflagrationem, fulmina, peſtilentias grauiſſimas, telluris ſterilitates, terræmotus, inundationes, gentiumq; barbararum irruptiones, quibus eſt tota Gallia Ciſalpina vaſtata. Videamus tamen, qualia fuerint imperante Auguſto tempora, quæ mirifice laudantur quaſi beatiſſima, & Saturnijs ſæculis æqualia, vt ſomnijs, ac fabulis ſit aliquis locus, quãdo nullus eſt veritati. In primis igitur Auguſtus poſt tot Romanos trucidatos, Italiam totã ſpoliatam, populos Italiæ deletos, aut in remotiſſimas oras amandatos, vt vidimus teſtimonio ſcriptorum, talis ſcribitur fuiſſe.

Adulteria exercuiſſe inquit Suetonius cap. 69. ne amici quidem negant, excuſantes ſanè, non libidine, ſed ratione commiſſa, quo facilius conſilia aduerſariorum per cuiuſque (aduerte hoc verbum) mulieres exquireret. M. Antonius ſuper feſtinatas Liuiæ nuptias, obiecit & fæminam conſularem, è triclinio viri coram in cubiculũ abductam, rurſus in conuiuium, rubentibus auriculis, CXIX.

incom-

Terruit gentes, graue ne rediret
Sæculum Pyrrhæ noua monſtra queſtæ,
Omne cum Proteus pecus egit altos
Viſere montes:
Piſcium & ſumma genus hæſit vlmo,
Nota quæ ſedes fuerat columbis,
Et ſuper iecto pauidæ natarunt
Equore damæ.
Vidimus flauum Tiberim retortis
Litore Etruſco violenter vndis
Ire deiectum monumenta Regis,
Templaq; Veſtæ.

Peſtilentiam, famemque fuiſſe Romæ, & in Italia, ſcribit Solinus cap. 2. hanc accidiſſe vult Dio libr. 55. anno Vrbis 722. ac tantam fuiſſe, vt agris colendis nemo vacaret.

Anno 728. Salaſſi, Italiæ extremæ Populi, funditus, ait Strabo lib. 4. deleti ſunt ab Auguſto. eorumque quadraginta quatuor millia Terentius Varro Imperator vendidit ſub haſta. quod ibidem teſtatur, vt ſcilicet nullus iam Populus ex antiquis in Italia, Liguribus aliquot, & Vmbris exceptis, propè reliquus foret. nam (verba ſunt hæc ipſius Strabonis) Leponti, & Tridentini, & Stoni, & alij complures Populi parui, Italiam tenentes, qui ſuperioribus annis inopes latrocinabantur, hac ætate, aut deleti ſunt, aut manſuetiores facti. Hæc ille.

Anno, vt quidam volunt, 729. ingens exercitus Romanorum in Arabia perijt inuſitato morbi genere: quod cum caput inuaſiſſet, & aridum reliquiſſet, ſubitò opprimebat ægrotantes, vel cæteras corporis partes peruagatum, crura arripiens,

illa maxime affligebat. quæ omnia Dio teſtatur.

Anno 73?. vt quidam numerant, Tiberis pontem Sublicium euertit, effecitque vt Vrbs triduum nauigaretur, iugiſque tempeſtas multa ædificia læſit. quæ Dio ſcribit lib. 53. ad finem.

Iam vero, vt idem tradit, per annos triginta ſunt Auguſto à permultis inſidiæ paratæ, ac permultos ille ſibi mortem afferre coegit. & fuit inter amicos Ouidius (Vedium Tacitus vocat) Pollio qui tantæ erat crudelitatis, vt, cum in piſcinis murenas haberet, carnibus eas humanis paſceret, ſeruos laniandos proponeret, de quibus ſupplicium ſumere volebat. cumq; in conuiuio, cui fortè intererat Auguſtus, puer ſcyphum fregiſſet, vix ille Auguſti interuentu ereptus eſt, quin murenis comedendus protinus obijceretur. quod idē ſcribit. Atq; hæc illorum temporum beatitudo.

Tertio decennio imperij exacto, Palatium conflagrauit, atque ex eo minus crudelis eſſe cœpit Auguſtus: vt è Dione apparet.

Anno 757. Cn. Cornelio, & L. Valerio Meſſalla Coſſ. magni, ait Dion, terræmotus fuerunt, atque vt ſcribit in Chronico Caſſiodorus, per dies octo impetu miſerando clades hominum, domorumq; fuit. Tiberis pontem diſturbauit, effecitq; vt per ſeptem dies Vrbs nauigaretur. quod nunquā contigiſſe vel ante vel poſtea ſcimus.

Eadem tempeſtate, inquit Dio, Auguſtus alebat viginti tres exercitus, quibus ſumptibus cum pecuniæ deeſſent, ſanxit, vt vigeſima omnium hereditatum, & donationum cauſa mortis, niſi ſi qua eſſent proximis agnatis, aut pauperibus relicta, perſolueretur, quod cum præter ſolita tributa lōgè graue foret, tum verò grauiſſimum fuit, quod acer-

acerbiſſima fames Romanos ita opprimeret, vt expulſi fuerint ex Vrbe vltra nonaginta quatuor paſſuum millia cuncti gladiatores, ac ſerui venales.

Sub idem tempus Quintilius, cum tribus Romanorum legionibus eſt à Germanis trucidatus, quod tantum Romæ terrorem incuſſit, vt nemo vellet militare. Quocirca ira inflammatus iuſſit Octauianus quintum quemque Romanorum, qui nondum triginta quinque annos attigiſſent, ac decimum eorum, qui ſupra id ætatis eſſent, ſorte educi, atque omnes iſtos facultatibus priuauit, & ignominia notauit: quin nonnullos neci dedit: veteranorumque & libertorum quàm maximum confecit exercitum, quod cum Tiberio in Germaniam contenderet. E quibus intelligi poteſt, quanta eſſet temporum miſeria, quibus tot Romani fierent infames, & ob id ſolum, quod noluiſſent aſcribi militiæ; bonis omnibus ſpoliarentur.

Anno 758. Aemilio, & Arrontio Coſſ. Dalmatæ, Salona capta, maritimas oras Italiæ vſque ad annum prope 764. prædationibus infeſtas habuerunt, donec eos Tiberius domitos repreſſit, vt eſt apud Dionem.

Anno 766. defunctus eſt Auguſtus, cum poſt Actiacam victoriam regnaſſet annos quadraginta quatuor, diebus tredecim exceptis, ait Dio. inſecuta eſt eius mortem penuria, inquit Solinus c. 2. rerum omnium.

Ac talis Auguſto imperante fuit Romæ & Italiæ felicitas. quibus temporibus extiterunt horribiles & funeſti terræmotus, incendia multa, peſtilentiæ, ſterilitates, fames, inundationes, quales numquam memorantur, Italiæ gentes deletæ, aut

multis

multis crudeliter occiſis in remotiſſima amandatæ, Romanorum millia multa occiſa in acie, domi vero bonis omnibus ſpoliata, nihil ab adulterijs, à ſtupris intactum, neque prædationes, ac latrocinia per multos annos defuerunt. Et tamen hæc omnium, quæ fuerint, fæliciſſima decantantur.

Quocirca pero ab omnibus, vt mihi proferant aliquem, qui vel ex omni, vel è magna parte Italię ſit dominatus poſt imperium Conſtantini, ſiue ex Imperatoribus, qui vſq; ad Momyllum Auguſtulum vixerunt, ſiue ex Herulis, Oſtrogothis, Græcis, Longobardis, Francis, Germanis, Nortmannis, Hiſpanis per mille ducentos octuaginta annos, ac tanta atrocitatis exempla in Italos, ac Romanos ediderit, quanta Auguſtus;

Romamque fœdiſſimis proſcriptionibus laniarit;

Centum millia virorum, præmijs propoſitis, occidi mandarit;

Et è quadraginta ſex nobilioribus Vrbibus Italiæ Ciues omnibus fundis nudatos expulerit; atque vt aiebat ille apud Vatem, ad ſitiētes Afros, Scythiamq; amandarit;

Decimum quemque aut quintum, Romanorum, bonis omnibus mulctarit, ignominia notatum,

Et, quo viuente, ter tam ſæua inundatio Tiberis, fames, peſtilentia, terræmotus, incendia, latrocinia fuiſſe legantur. Quamobrem felix ille ſibi, ſuis ornandæq; Romæ fuit, infæliciſſimus in vniuerſum Italis, ac Romanis, qualis nemo poſt Conſtantinum.

CXX. Anno Vrbis 766. Chriſti 17. poſt Octauium imperare Tiberius cœpit. de quo ſic Suetonius c. 61.

In

In omne genus crudelitatis erupit, numquam deficiente materia. Et mox. Sigillatim facta eius crudeliter exequi longum eſt: genera, velut exemplaria ſeuitiæ enumerare ſat erit. Nullus à pœna hominum ceſſauit dies, ne religioſus quidem ac ſacer. Animaduerſum in quoſdam ineunte anno. accuſati, damnatique multi cum liberis, atque etiam vxoribus ſuis. Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent. decreta accuſatoribus præcipua præmia, nonnumquam & teſtibus: nemini delatorum fides abrogata: omne crimen pro capitali receptum eſt, etiam paucorum, ſimpliciumque verborum. Obiectum eſt poetæ, quod in tragœdia Agamemnonem probris laceſſiſſet: obiectum & hiſtorico, quod Brutum, Caſſiumq; vltimos Romanorum dixiſſet. animaduerſum ſtatim in Auctores, ſcriptaq; abolita, quamuis probarentur aliquot ante etiam annos, Auguſto audiente, recitata. Et poſt: Citati ad cauſam dicendam, partim ſe domi vulnerauerunt, certi damnationis, ſed ad vexationem, ignominiamq; vitandam, partim in media curia venenum hauſerunt: & tamen colligatis vulneribus, ac ſemianimes, palpitanteſq; adhuc in carcerem rapti. nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vncoque tractus. viginti vno die abiecti, tractique. inter eos pueri, & fæminæ. immaturæ puellæ, quia more traditio nefas eſſet virgines ſtrangulare, vitiatæ prius à carnifice, dein ſtrangulatæ. Et cap. 62. Auxit, intenditque ſæuitiam exacerbatus iudicio de morte filij ſui Druſi, quem cum morbo, & intemperantia perijſſe exiſtimaret, vt tandem interemptum fraude Liuillæ vxoris, atque Seiani cognouit, neq; tormentis, neq; ſupplicio cuiuſquã pepercit. Soli huic cognitioni adeo per tot dies dedi

rus & intentus, vt Rhodienſem Hoſpitē, quem familiaribus litteris Romam euocarat, adueniſſe ſibi nunciatum torqueri ſine mora iuſſerit, quaſi aliquis ex neceſſarijs quæſtioni adeſſet, deinde, errore detecto, & occidi, ne vulgaret iniuriam. Carnificinæ eius oſtenditur locus Capreis, vnde damnatos poſt longa, & exquiſita tormenta præcipitari coram ſe in mare iubebat, excipiente claſſiariorum manu, & contis, atque remis elidente cadauera, ne cui reſidui ſpiritus quidquam ineſſet. In hunc igitur meritò hi verſus ſcripti:

Aſpice felicem ſibi, non tibi, Romule, Syllam,
Et Marium, ſi vis, aſpice, ſed reducem.

Nec non Antoni ciuilia bella mouentis,
Nec ſemel infectas aſpice cæde manus.

Et dic, Roma perit, regnabit ſanguine multo
Ad regnum quiſquis venit ab exilio.

Refert Dion, eum ſæpè dixiſſe, Me mortuo terra cum igne miſceatur; fortunatumque dixiſſe Priamum, quòd ei vnà cum patria, & Regno perire contigiſſet. Tacitus autem lib. 5. Namque ſum ignarus, inquit, à pleriſque ſcriptoribus omiſſa multorum pericula, & pœnas, dum copia fatiſcunt, aut quæ ipſis nimia, & mœſta fuerunt, ne pari tædio lectores adficerent, verentur.

CXXI. Multò turpiſſimus autem, quoad pudicitiam, fuit Tiberius Cæſar. de illo ſic idem cap. 43. Seceſſu verò Capreenſi etiam ſellariam excogitauit, ſedem arcanarum libidinum, in quam vndique conquiſiti puellarum, & exoletorum greges ſe in-

ſe inuicem inceſtarent coram ipſo. Et cap.45. Fœminarum quoque, & quidem illuſtrium capitibus quantoperè ſolitus ſit illudere, euidétiſſimè apparuit Malloniæ cuiuſdam exitu. Et Dion: Cæterùm dedecore, atque infamia (Tiberius) opprimebatur, quod amore nobiliſſimorum puerorum pariter, atque fœminarum captus eſſet. Et Tacitus lib.6. Prępoſiti ſerui qui quærerent, protraherét. dona in promptos, minas aduerſum abnuentes, & ſi retinerent propinquus, aut parens, vim, raptus, ſuaque ipſi libita velut in captos exercebant.

Rurſus, quantum ad alienas opes, ſic idem cap. 49. Procedére mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Et mox, vbi oſtendit aliquos ob diuitias ad mortem compulſos, addit: Præterea Galliarum, & Hiſpaniarum, Syriæque, & Græciæ principes confiſcatos ob tam leue, ac tam impudens calumniarum genus, vt quibuſdam nō aliud ſit obiectum quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiam ciuitatibus, & priuatis veteres immunitates, & ius metallorum, ac vectigalium, adempta. ſed & Venonem, regem Parthorum, qui, pulſus à ſuis, quaſi in fidem Populi Romani. cum ingenti gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & occiſum. CXXII.

Nec defuerunt imperante Tiberio clades acerbiſſimæ. nam Romæ, vt in Chronico Euſebius notat, anno Chriſti 24. Pompeij theatrum eſt incenſum, & Vrbis conditæ, iuxta Tacitum libr.1. 768. Tiberis, continuis auctus imbribus, plana Vrbis ſtagnauit, relabentemque ſecuta eſt ædificiorum & hominum ſtrages. Sed illud omnium longè luctuoſiſſimum, quod accidit Fidenis anno 780. cum caſu amphitheatri ruinoſè ędificati. Obtrita, inquit Tacitus libr. 4. vel debilitata ſunt

hominum quinquaginta millia: & haud multo poſt tantum Romæ incendium ſæuijt, vt mons Cælius totus ſic fuerit exuſtus, vt ſola Tiberij effigies fuerit intacta. Neque vero fames bis defuit, vt ex eiuſdem lib.3.& 6. apparet. Rurſus 787. & Chriſti 38. Tiberis inundauit, ita vt multæ Vrbis partes nauibus eſſent peruiæ, ac plurima ædificia prope Circum, & Auentinum flammæ abſumpſerunt. vt Dio lib. 58. refert. Inundatione quidem Tiberis, ædificiorum & hominum factam ſtragem, ſcribit Tacitus lib.1.

An auditum tale vnquam monſtrum poſt Conſtantini ætatem? an tantę clades? Numquid hæc tempora reduci cupiunt impij? &, qui forent impij, niſi tam portentoſa concupiſcerent, ac funeſta?

CXXIII. Caligula Tiberio ſucceſſit anno Chriſti 39. quem ſibi ſuccedere gaudebat Tiberius. quod ſceleſtiſſimus eſſet, vt memoriam ſcelerum ſuorum maioribus Caij Caligulæ ſceleribus obrueret, ac per eum maxima, & nobiliſſima pars Senatus necaretur; inquit Dion in Tiberio: ac de Caio quidem ſic idem: Cum Caius ſanguine expleri non poſſet, curabat, vt quamplurimi inter ſe dimicarent, eoſq; nonnunquam binos, interdum confertos tamquam in acie congredi iubebat, ita vt ſex, & viginti equites vno die cæſi ſint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum defeciſſent damnati ad beſtias, nonnullos ex ea turba, quæ in tabulis conſederat, corripi iuſſerit, & beſtis obijci. ijſque quominus loqui poſſent, aut quemquam accuſare linguas præcidi mandauit. coegit etiam illuſtrem equitem deſcendere in certamen gladiatorium, quaſi Agrippinæ matri ſuæ iniuriam feciſſet, eūq; poſtea, cum victor eſſet, accuſari, & interfici iuſſit,

iuſſit, patremque eius, qui nihil commiſerat, cõ-ie&ctum in caueam, ſicut alios permultos, interemit. Et mox: Conclamante aliquando populo, Adoleſcens Auguſte, ratus ſibi iniuriam factam, quãplurimos occidi iuſſit. eoſq; partim abſtrahi à ſpectaculis, partim abeuntes à theatro abripi (id enim ſæpe facere ſolebat) quin etiã alioquin minatus eſt vniuerſo populo, his verbis. Vtinam (inquit) omnes vnam ceruicem haberetis. Et poſt: Poſtquam fuit cibo, vinoq; cõfectus, pleroſq; deiecit ſocios de ponte. (erat longitudo Pontis trium milliariorum inter Puteolos, & Baulos, latitudo pro ratione lõgitudinis, vt ſuperaret, quem Xerſes Helleſponto confecit) multoſque cum veheretur nauibus roſtratis, iaciebat in profundũ. Et rurſus. Difficile eſt enumerare nobiles viros, qui ab eo ſunt interfecti. Et iterum: Magnum exercitum comparauit, in quo erant militum ducenta quinquaginta millia, eorumque magnam partem necauit. nam eos ſigillatim, nõnumquam etiam confertos occidebat. Et mox: Congregato autem populo, magnam vim auri, argentique profudit de ſuperiori loco, (quæ plerique dum colligerent, mortui ſunt) quod cultelli (vt aiunt) cum ijs cõmixti eſſent. præterea Caſſiũ Melinum iuſſit occidi, coegitq; Capitonem patrem eius virum bonum nullius accuſatum delicti, filij ſupplicio intereſſe, quod, dum à Caio peteret, vt ſibi oculos claudere liceret, iuſſus eſt pariter occidi. Hæc Dion addit, alia Suetonius, quæ nos retulimus alibi: atque iccirco ab ijs recitandis ſuperſedemus.

Et, quantum ad caſtitatem, ſic refert Suet. cap. 24. Cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem fecit; plenoque conuiuio ſingulas infra ſe CXXIV.

viciſſim collocabat, vxore ſuprà cubante. Et mox cap. 36. Supra ſororum inceſta, & notiſſimum proſtitutæ Pyrallidis amorem, non temerè vlla illuſtriore fœmina abſtinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, prætereúntes pedes ſuos tranſeuntes, diligenter, ac lentè, mercantium more conſiderabat, etiam faciem manu alleuans, ſi quæ pudore ſummitterent. quoties deinde libuiſſet, egreſſas triclinio cùm maximè placitam ad ſe vocaſſet, paulò poſt recentibus adhuc laſciuiæ notis, reuerſus vel laudabat palàm, vel vituperabat, ſingula numerans bona malave corporis, atque concubitus.

CXXV. Denique quantum ad alienas facultates, ſic idem cap. 38. Egens ad rapinas conuertit animum, vario, & exquiſitiſſimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Et: Teſtamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque ſe hæredem reliquiſſent, vt ingrata, reſcidit. item cæterorum, vt irrita, & vana, quoſcumque quis diceret hærede Cæſare mori deſtinaſſe. quo metu iniecto, cùm iam, & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palàm hæres nuncuparetur, deriſores vocabat, quòd poſt nuncupationem viuere perſeuerarent, & multis venenatas mactеas miſit. Et mox. Auctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorum ſubiecit, & vendicauit, exquirens per ſe pretia, & vſque eò extendens, vt quidam immenſo coacti quædam emere, ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitāte monitum à Caio præconem, ne prætorium virum, crebro capitis motu nutantem ſibi, prӕteriret; nec licendi finem factum, quo ad 13. gladiatores HS nonagies ignoranti addicerentur.

rentur. Et cap. 42. Nouiſſimè contrectandæ pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquandiù volutatus eſt. Et Dion: Cæterùm, conſumpta Vrbis, ac totius Italiæ pecunia, Caius in Galliá proficiſcitur, ad eam gentem fortunis, quæ tum erant maximæ, & florentiſſimæ, vnà cum Hiſpanis ſpoliandam. ibi publicum crimen fuit, eſſe diuitem: atq; horum poſſeſſiones cùm venderet, ipſe multò inde maiorem pecuniam redegit, quòd omnes cogerentur pluris, quàm res eſſent, emere.

Talis itaque Caligula, qui imperauit, vt aliqui volunt, annis quatuor, menſibus decem, diebus octo.

Quæro itaque, an poſt Conſtantini ætatem fuerit vllus Catholicus Princeps Romæ, & in Italia, aut etiam toto orbe Catholico, qualis Caligula, tantæ diritatis, libidinis, ac rapacitatis? Ecquando fuit, qui è noſtris haberet in exercitu ducenta quinquaginta hominum millia, eosque ipſe ſumma atrocitate occiderit, omnia libidinibus polluerit, orbem totum ſpoliarit? An hæc tempora beata?

Claudius Caligulæ eſt ſuffectus, anno Chriſti 43. de quo ſic Dion: Cùm ſoleret (Claudius) expleri ſanguine, & cædibus, multas ſubitas, & temerarias cædes fecit. In cauſa fuerunt Cæſariani, vxorque eius Meſſallina; quę temeritate, atque intemperantia omnes fœminas ætatis ſuæ ſuperauit. nam iſti, cùm cuperent aliquem necatum, ſolebant perterrefacere Claudium, vt hac ratione facerẽt omnia, quę ſibi collibuiſſet. Et Victor: Huius vxor (Meſſallina) primò clã, mox paſſim, quaſi iure, adulteris vtebatur: eoque extincti cum ſuis CXXXVI.

plerique, ingenio, ſeu metu abſtinentes; de hinc atrocius accenſa, nobiliores quaſque nuptas, & virgines, ſcortorum modo ſecum proſtituerat: coactique mares, vti adeſſent. Quod ſi quis talia horruerat, afficto crimine, in ipſum, omnemque familiam ſæuiebatur. Vt magis ipſa videretur imperare Viro, quam Imperatori nupta eſſe. ita liberti eius, poteſtatem ſummam adepti, ſtupris, & exilio, cæde, proſcriptionibus omnia fœdabant. Et Suetonius cap.34. Sæuum, & ſanguinarium natura fuiſſe, magnis, minimiſq; apparuit rebus. tormenta quæſtionum, pœnaſque parricidarum repræſentabat, exigebatque coram. cum ſpectare antiqui moris ſupplicium Tiburi concupiſſet, & deligatis ad palum noxijs carnifex deeſſet, accitum ab Vrbe veſperam vſque opperiri perſeuerauit; quocumque gladiatorio munere, vel ſuo, vel alieno, etiam fortè prolapſos iugulari iubebat, maximè retiarios, vt expirantium faciem videret. cum par quoddam mutuis ictibus concidiſſet, cultellos ſibi paruulos ex vtroque ferro in vſum fieri ſine mora iuſſit. Beſtiarijs, meridianiſque adeò delectabatur, vt etiam prima luce ad ſpectaculum deſcenderet; & meridie, dimiſſo ad prandium populo, perſederet; præterq; deſtinatos, etiam leui, ſubitaq; de cauſa quoſdam cõmitteret, de fabrorum quoq;, ac miniſtrorum, atq; id genus numero.

Quoad luxuriem, ſic de illo ſummatim refert idem cap 33. Libidinis in fœminas profuſiſſimæ fuit.

Imperante Claudio, inquit Annalium libr.12. Tacitus, crebris terræmotibus prorutę domus; (in Vrbe) ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quiſque obtritus. frugum quoque
egeſtas,

egeſtas & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur: nec occulti tantum queſtus; ſed iura reddẽtem Claudium circumuaſere clamoribus turbidis, pulſumq; in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infeſtos perrupit. Hæc ille. Fames hæc toto orbe vniuerſalis fuit, vt habetur in Actis Apoſtolicis cap. 11.

Regnauit Claudius annis tredecim, menſibus octo, diebus viginti, vt ſcribit Dion. Ac talis fuit, vt poſt ætatem Conſtantini nullus Princeps Catholicus in Italia, aut etiam non Catholicus extiterit adeò ſceleſtus, ac pernicioſus, quique tot Italorum, vel quorumuis millia per ſæuitiam trucidarit.

Nero Claudio eſt ſubſtitutus anno Chriſti 57. de quo ſic Dion: Noctu Nero per totam vrbem debacchabatur. mulieribus, puerisque ſtuprum inferebat, ſpoliabatque eos, qui ſibi obuiam fierent, percutiebat, vulnerabat, occidebat. Et mox: Domi eſſe, nulli tutum erat, Nerone in domos atque officinas inſultante. Et pòſt: Eo anno magnus numerus primorum hominum mortem obierat; atque eorum nonnullos accuſatos, Neroni inſidias feciſſe, milites lapidibus obruerunt. Et rurſus: Cupiuit (Nero) quòd antea ſemper optauerat, vrbem atq; Imperium viuus funditus perdere. quã quidem ob cauſam ipſe quoque Priamum mirabiliter beatum fuiſſe dicebat, quod patriam ſimul cum regno perditam vidiſſet. Iterum, cũ Romam iuſſiſſet incendi, (ait) multi in hoc grauiſſimo dolore in ignem ſe coniecerunt, & innumerabiles homines incendio perierunt. At Suetonius capite 37. Nullus (à Nerone) adhibitus eſt delectus, aut modus interimendi quoſcunque libuiſſet, quacunque de cauſa. dein plurimos ab eo necatos no- CXXVII. CXXVIII.

minatim recenſet. Eutropius autem libr. 7. infinitam partem Senatus (Nero) occidit. imperauit annis 13. menſibus 7. diebus 28.

CXXIX. Quid autem de libidine dicemus: de eo namque ita Suetonius cap. 29. Super ingenuorum proagogia, & nuptarum concubinatus, Veſtali virgini Rubriæ vim intulit. Sed illud fœdiſſimum, & incredibile, quod refert Dio: Publicè ſumptuoſam (ſcribit) cœnam Nero dedit. Huic cœnæ Tigellinus præfectus fuerat, eratque eius cœnę magnificus apparatus. fuere in medio amphitheatro & in aqua poſita magna vaſa vinaria lignea, & ſuper ea tabulæ fixæ. circumerant vndique tabernæ & diuerſoria ædificata: cumque Nero, & Tigellinus cum conuiuis ſuis medium locum tenerent, ac in tapetis purpureis, & mollibus ſtragulis epularentur, cęteri in tabernis magnam lætitiam capiebant, intrabantq; lupanaria, & cum omnibus mulieribus, quæ tum ibi conſederant, palàm rem habebant, & impudenter. aderant aũt pulcherrimæ, & clariſſimæ ancillæ, liberæ, ſcorta, virgines, vxores multorum ciuium, non ſolùm plebeię, ſed etiam nobiliſſimæ, & puellę, & mulieres. poterat quiſque ea, quam cuperet, potiri: negare licebat nemini. multitudo congregata videlicet ex plebeijs hominibus largiter potabat, faciebatque iniuriam libidinosè. tum enim ſeruus cum domina præſente domino ſuo, & gladiator cum virgine nobili, inſpectante patre, rem habuerunt. ſequebantur inde grauiſſimæ, & turpiſſimæ altercationes, vulnera, tumultus, non ſolùm ab his, qui intus erant, ſed etiam ab his, qui foris remanſerant, quibus ex cauſis multi homines mortui, multæ mulieres ſuffocatæ, multæ raptę ſunt. occultè noctu per totam vrbem debacchabatur: mulieribus, pue-

puerisq́ue ſtuprum inferebat. Hæc Dion.

De eodem ſic Suetonius, quantum ad pecunias, cap.32. Iam exhauſtus, inquit, atque egens, (Nero) vt ſtipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri, neceſſe eſſet; calumnijs, rapiniſq́ue intendit animum. Ante omnia inſtituit, vt è libertorum defunctorum bonis pro ſemiſſe dextans cogeretur ei, qui ſine probabili cauſa eo nomine eſſent, quo fuiſſent vllæ familiæ, quas ipſe contingeret. deinde, vt ingratorum in Principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent, ac ne impunè eſſet ſtudioſis viris, qui ſcripſiſſent, vel dictaſſent ea. tum, vt lege maieſtatis, facta dictaq́ue omnia, quibus modò delator non deeſſet, tenerentur. reuocauit & præmia coronarũ, quæ vnquam ſibi in certaminibus ciuitates detuliſſent. &, cum interdixiſſet vſum amethyſtini, ac Tyrij coloris, ſummiſiſſetq́ue, qui nundinarũ die pauculas vncias venderent, præcluſit cunctos negotiatores. quinetiã inter canendum animaduerſam matronam è ſpectaculo vetita purpura cultã demonſtraſſe procuratoribus ſuis dicitur, detractamq́ue ilicò non veſte modò, ſed & bonis exſuit. nulli delegauit officium, vt non adijceret, Scis, quid mihi opus ſit; & hoc agamus, ne quis quidquam habeat. Vltimò, templis compluribus dona detraxit; ſimulacraq́ue ex auro, vel argento fabricata conflauit: in his penatium deorum, quæ mox Galba reſtituit. CXXX.

Et cap.32. Aſſueuerat (Nero) tabernulas etiam effringere, & expilare; quintana domi conſtituta, vbi partæ, & ad licitationem diuidendæ prædæ pretiũ aſſumeretur. Et Dion: Exiſtimauit (Nero) Imperatoriæ maieſtatis & poteſtatis eſſe, efficere vt nullius rei, ne viliſſimę quidem, indigeret. qua

ex re cœpit (vt par eſt) magnam pecuniam conſumere, multa per iniuriam quęrere, multa per vim eripere. nec enim paruo, aut abiecto animo erat, & non ſolùm exegit noua vectigalia, ſed etiam inhiauit locupletum facultatibus, quas per iniurias abſtulit à multis; eorumque nonnullos occidit: & occultè noctu per totam vrbem debacchabatur, mulieribus, pueriſque ſtuprum inferebat, ſpoliabatque eos, qui ſibi fierent obuiam. & cauſa belli Britannici fuit publicatio bonorum, quæ cũ eſſet primarijs eorũ à Claudio remiſſa, Decianus Catus, eius inſulæ procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et: Nero magnam pecuniam à priuatis, & populis, propter incendium factum partim vi, partim de voluntate ipſorum exegit, & populo diuiſionem frumenti abſtulit. Et: Gręciam depopulatus eſt, licèt eam liberam reliquerit, fecitque cædes infinitas, & bona quorundam adhuc viuentium publicauit, atque innumerabilia donaria, quæ vel Romæ in templis repoſita erant, abſtulit: quæ in vrbe erant, atque in omni Italia, ea omnia dedit Aelio Cæſariano, cui tanta facta erat omnium rerum poteſtas, vt inconſulto Nerone bona proſcriberet, mitteretque in exilium, ac non modo plebeios homines, ſed etiam viros equeſtres, Senatorijque ordinis iuberet occidi. Et: Polycletus autem, & Caluia Criſpillina ſeparatim vitam degebant, depopulabanturque, & ſpoliabant omnia, quæ occurrerent. Et: Omnem orbem terrarum, cuius imperium tenebat, expilauit.

Ac talis Nero, qui, vt omnibus ſe flagitijs inuolueritt, illud eius facinoroſiſſimum fuit, quod Romam incenderit: cum Totila partem illius tertiam tantum combuſſerit, vt ex Procopio liquet.

Neque verò clades aliæ regnante illo defuerunt. Anno namque illius ſupremo, qui eſt Chriſti ſeptuageſimus, accidit in Italia terræmotus, quo prata, & olivueta agri Marrucini, interced ente via publica, in contrarias ſedes ſunt translata, quod narrat Plinius lib. 2. cap. 83. Et Dion in Nerone. Tam ingens, inquit, terręmotus factus eſt, vt terra funditus conquaſſari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum, inſultare ipſi putarentur. Hæc anno Chriſti ſeptuageſimo, conditæ vrbis 812. Sed & Euſebius anno Chriſti 60. vult alium Romæ terræmotum cõtigiſſe. Tacitus quidem lib. 15. ait terręmotu Pompeios ex magna parte corruiſſe.

Porrò in Italia imperante Nerone incolarum tanta erat infrequentia, quod è Lucano ſuprà etiam narrauimus, atque vrbes adeò deſertę, vt opus fuerit Antium, Tarentumq́ue colonias deduci. neque tamen ob id ſatis eſt prouiſum ſolitudini locorum, quod diſertiſſimè tradit lib. 14. Tacitus, & tamen hæ duæ vrbes in fœcundiſſimis & amœniſſimis erant locis.

Præthereà verò Britanni, ſumptis in Romanos armis, eorum, & ſociorum ſeptuaginta millia crudeliſſimis modis trucidarunt, vt eodem libro idem narrat: quamuis poſtea ſint interfecta octuaginta millia Britannorum. & anno vrbis 819. iuxta Tacitum vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges paſſim diſiecit: pertulitq́ue violentiam ad vicina vrbi, in qua omne mortalium genus peſtilentia depopulabatur. Hæc ille lib. 16.

Galba Neroni ſuccedens, imperauit menſes ſeptem. qualis eſſet futurus in poſterum, non eſt certum. ſæuiſſimum fuiſſe, prodit cap. 12. Suetonius CXXXI.

nius, hæc inquiens: Præceſſerat de eo fama ſæuitiæ ſimul atque auaritiæ, quod ciuitates Hiſpaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius acceſſerant, grauioribus tributis, quaſdā etiam murorum deſtructione puniſſet, & præpoſitos procuratoreſque ſupplicio capitis affeciſſet, cum coniugibus, ac liberis. Hæc ille.

De Galba ſic idem Dion: Erat in coaceruanda pecunia inexplebilis.

Suetonius cap. 18. narrat ſub ingreſſum Galbę terrā tremuiſſe, & aſſimilē mugitui ſonū dediſſe.

Illud verò longè funeſtum Romæ contigit, vt multis in ipſa vrbe commiſſis prælijs, dum pugnant de Imperio Galba & Otho, plurimi ciuium ſint vtrinq; interfecti vnà cum Galba.

CXXXII. Otho igitur, occiſo Galba, tenuit imperium dies nonaginta quinque. qualis eſſet in Imperio futurus, ita Dion: Non erat obſcurum, eum multò etiam petulantiùs atque acerbius, quàm Neronem regnaturum: nomen quidem eius ſibi ſtatim impoſuit. Et mox: Eo genere vitæ quod inſtituerat, quodq; cum ſorore conſuetudinem habebat, cæteriſque Neronianis vtebatur, omnes perterriti erant.

Ipſo imperante, Tyberis inundauit. quod ita deſcribit Tacitus lib. 17. Tyberis, immenſo auctu, prorupto ponte Sublicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modò iacentia, & plana vrbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis, & cubiculis intercepti. fames in vulgus, inopia quæſtus, & penuria alimentorum, corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein remeante flumine dilapſa.

Sed hæc ferenda eſſent, illud luctuoſiſſimum,

nam

nam,cum prælium conſeruiſſent inter ſe Vitellius & Otho, Cremonæ deſiderata ſunt vtrimque militum quadraginta millia, inquit Dio. Cæterùm ſcribit Tacitus lib.2.hiſtoriarum: Italia grauius atque atrocius, quàm bello, afflictabatur. diſperſi per municipia, & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi, & ſtupris polluere, in omne fas, nefaſque auidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. & fuere qui inimicos ſuos ſpecie militum interficerent. ipſique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut, ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant. Et mox: At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia inſepultorum ciuium exhorruit.

Vitellius, his de medio ſublatis, ad imperium venit: de quo Suetonius ita capite 14. Pronus CXXXIII verò ad cuiuſque, & quacumque de cauſa necem, atque ſupplicium. nobiles viros, condiſcipulos, & æquales ſuos, omnibus blanditijs tantum non ad ſocietatem imperij allicefactos, vario genere fraudis occidit; etiam vnum veneno manu ſua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre popoſcerat. tum fœneratorum, & ſtipulatorum, publicanorumque qui vnquam ſe aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitaſſent, vix vlli pepercit. Ex quibus quendam in ipſa ſalutatione ſupplicio traditum, ſtatimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iuſſit, velle ſe dicens paſcere oculos. Alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam, Hæres meus es, exhibere teſtamenti tabulas coegit, vtque legit cohæredem ſibi libertum eius adſcriptum, iugulari cum libero imperauit. Quoſdam

& de

& de plebe, quod Venetæ factioni clarè maledixerant, interemit, contemptu ſui, & noua ipſe id auſos opinatus. nullis tamen inſenſior, quam vernaculis & mathematicis, vt quiſque deferretur inauditum capite puniebat. Trucidatus eſt anno Chriſti 71. regnauit annum vnum, decem diebus exceptis.

CXXXIV. Orto namque inter ipſum, Veſpaſianumque bello, pugna ad Cremonam commiſſa, occubuerunt hominum quinquaginta millia, teſte Dione. Cremona, Romanorum colonia, cunctis vel captis, vel occiſis, incenſa, & euerſa. Quam rem ſic Tacitus deſcribit libr. 3. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum ſpecie complebat. Et mox: Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum, lixarumque amplior numerus, & in libidinem, ac ſæuitiam corruptior. non dignitas, non ætas protegebat, quominus ſupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. grandæuos ſenes, exacta ætate fœminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebāt. vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet, vi, manibuſque rapientium diuulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obuia aſpernati, verberibus, tormentiſque dominorum, abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas, vbi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa per laſciuiam iaculabantur, vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, ſocij, externi intereſſent, diuerſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. cum omnia ſacra profanaque in ignem conſiderent, ſolum Mephitis

tem-

templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine defenſum. Hucuſq; Tacitus.

Rurſus, pugnantibus inter ſe ijſdem, Romæ perempta ſunt hominum quinquaginta millia, ipſe occiſus, quod narrat Dio, ac Tacitus lib. 3. & 4. Atque ita intra annum militum Romanorum centum millia perempta, ac nobiliſſima ciuitas euerſa. Quorũ nihil ſimile Romanis euenit poſt Conſtantinum, maximeq́ue Romani Pontificis auctoritate inter Romanos, atque Italos vigente.

Hucuſque Romani ſanguinis Imperatores regnarunt. Poſt hos Italici tenuerunt imperium, Romamq́ue: vt verum fuerit oraculum, quod narrat Suetronius:

Hinc ter tercentum circumuoluentibus annis
Seditio perdet Romanos.

Numerant enim nonnulli ab vrbe condita ad obitum Vitellij annos octingentos viginti. ſic itaque circumuoluebatur ſæculum nonum, cum necatus eſt Vitellius.

Veſpaſiano eſt imperium delatum poſt annũ, & dies viginti ab obitu Neronis. Veſpaſiano quidẽ patria fuit agri Reatini vicus Phalacrine. quãuis autem nomen Imperatoris Veſpaſianus ferret, Titus omnia tamen adminiſtrauit. quo tempore crudelem maximè extitiſſe, ait Suetonius cap. 6. his verbis: Suſpectiſſimum quemque ſibi, ſummiſſis qui per theatra, & caſtra, quaſi conſenſu, ad pœnam depoſcerent, haud cunctanter oppreſſit. & ſequẽti ait, quaſi alterum Neronem creditũ, & vocatum. Et Victor: Præfecturam Prætorianam (Titus) patre imperante adeptus, ſuſpectũ quemque, & oppoſitum ſibi, immiſſis, qui per theatra, & caſtra inuidioſa iactantes ad pœnam poſcerent CXXXV.

 rent

cerent, quaſi criminis conuictos, oppreſſit. In quibus Cæcinam conſularem adhibitum cœnæ, vix dum triclinio egreſſum, ob ſuſpicionem ſtupratæ Berenices vxoris ſuæ, iugulari iuſſit. Hæc ille. Mutatis tamen moribus, Titus adepto Principatu, optimus omnium, qui hucuſque règnauerant, euaſit.

CXXXVI. De Veſpaſiano hæc Suetonius cap. 16. Creditur etiam procuratorum rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgò pro ſpongijs dicebatur vti, quod quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humẽtes. Et Dion: Multa accipiebat à multis, cum magiſtratus, procurationesque prouinciarum, & officia militum, ac ſacerdotia ipſa, quin reſponſa Principis nonnullis venderet. Hæc ille. Peruolue nunc hiſtorias, ſi lubet, ac poſt Conſtantinum, qui tanta fuerit rapacitate, & Italiæ ſit dominatus, profer, ſi potes.

CXXXVII Titus patri ſuccedens, haud malè ſe geſſit. Ipſo impertãe, anno primo, Veſuuius, eruptione maxima flammarum facta, tot ac tantas cinerũ moles euomuit, vt duas vrbes Campaniæ nobiliſſimas, Pompeios, Herculanumque obruerent, in Græciam, Syriam, Aegyptum, & Africam peruenirent, Romæ theatrum replerent: ex quo peſtis eſt oborta, terræmotus, mugituſque horrendi adeò fuerunt, cælumque caligine obductum tam dira ſpectra obijciebat, vt homines crederent mundũ ruiturum. Quæ Dio latè perſequitur.

Sequenti Romæ, vt idem ſcribit, Serapium, Iſium, Septa, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Galbæ, Scęna Pompeij, Octauiana ædificia, vnà cum libris, Templum

plum Iouis Capitolini cum proximis templis,igne ſunt conſumpta. Triduum duraſſe hoc incendium,Suetonius tradit. An tot tantæq; clades vnquam fuerunt poſt Conſtantinum, Romæ,& in Italia?nunquam certè.

Domitianus Romæ natus,Tito ſucceſſit,anno CXXXVIII
Chriſti 84.de quo ſic Eutropius lib.7. Neroni,aut Caligulæ,aut Tiberio,quàm patri, aut fratri ſuo ſimilior fuit Domitianus.) Et Victor: Atrox cædibus, bonorum ſupplicia agere cœpit. Et mox: Domitianus longe tetrior in omne hominum genus,etiam in ſuos,ferarum more graſſabatur. Et Dion:Spectatoribus multa (Domitianus) crebrò largiebatur in ſphæris paruulis,nonnunquã conuiuium faciebat eis in eodẽ loco ſedentibus,præbebatque ſæpenumerò vinum fluens nocturno tempore. quæ res, vt multitudini erat voluptati, (vt par eſt) ita potentibus viris cauſa erat interitus:multos enim occidebat,cũ non haberet, vnde tantos ſumptus faceret, partim reos factos in Senatu, partim abſentes accuſatos:nonnullis quoq; ex inſidijs clãdeſtinis venenis ſuſtulit. Et deinde: Nec quot homines interfici iuſſerit, dici poteſt. Et pòſt:Indagatis diebus horiſq; in quibus Principes viri nati eſſent, pleroſq; etiam ex ijs,qui potentiam nunquam ſperauerant,ſuſtulerat.

De eodem, quantum ad caſtitatem,ita Suetonius:Fratris filiam adhuc virginem,oblatã in matrimonium ſibi, cum deuinctus Domitiæ nuptijs pertinaciſſimè recuſaſſet,non multo pòſt alij collatam vltrò corrupit, & quidem viuo etiam tum Tito:mox patre,ac viro orbatam,ardentiſſimè palamq; dilexit, vt etiam cauſa mortis extiterit coactè conceptum à ſe abigere.

Et,quoad alienas opes, ita idem capite 12. Bo-

na virorum,ac mortuorum,vſquequaque, quolibet & accuſatore,& crimine corripiebantur: ſatis erat obijci qualecunque factum dictumq́; aduerſus maieſtatem Principis confiſcabantur alieniſſimæ hæreditates, vel vno exiſtente, qui diceret,audiſſe ſe ex defuncto,cum viueret,hæredem ſibi Cæſarem eſſe.

Illud autem memorabile ſimul, ac miſerandũ contigit imperante Domitiano, quod his verbis recitat Dion: Per id tempus cœpere nonnulli acubus oblitis veneno,quos collibitum eſſet,pungere. qua ex re multi eorum, ne ſentientes quidem, moriebantur. multi ex illis,cum delati eſſent,ſupplicio affecti ſunt: idque non ſolum Romæ,ſed in omni etiam ferè orbe terrarum factum eſt. Hæc ille. Occiſus eſt Domitianus, anno Chriſti 98. vrbis 860. cum regnaſſet annis quindecim, demptis diebus 5.

CXXXVIII. Domitiano ſuffectus eſt Nerua, bonus Imperator, & Chriſtianis amiciſſimus, qui regnauit, (ait Dion) annum vnum, menſes quatuor, dies nouem. Ac, ne vacuum foret à cladibus illius imperium, teſte Victore in vita Traiani, Tiberis magna omniuṁ pernicie latè inundauit.

Sed numquid Tiberius,Caius,Claudius, Nero,in propinquos manſueti extiterunt? Audiamus,an ita ſit. Tiberius matrem nihil de ſe male meritam ſic odio perſecutus eſt, vt toto triennio ſemel eam ſit allocutus,ęgrotam inuiſere,funeri, vt mos erat,adeſſe noluerit; teſtamentum fecerit irritum; qui funus curauerunt, afflixerit multis modis,& in his ex equeſtri ordine virum ad lapides cædendos damnauerit, filiorumq́; ſuorum alterum Diuſum neglexerit mortuum, Germanico mortem dederit,eiuſq́; coniugem cum liberis cru

delem

delem in modũ, vt Suetonius ait, afflixerit, Agrippinam nurum relegarit; oculumq́; effoderit per centurionem, cumque audiſſet mortuam, cõqueſtus ſit, quod laqueo ſtrangulatam non abiecerit Gemonias. quid, quod Neronem, Druſumq́; Germanici filios, atque ex eo ſibi nepotes, talibus legum pœnis non obligatos, fame necauit? è quibus hic tomentum è culcitra propter inediam mandere eſt conatus, vt Suetonius ſcribit, nam veneno vult ſublatũ Dio. Verùm non ita forſan crudelis Caligula qui auiam Antoniam compulit ad mortem, dato, vt eſt creditum, veneno, neq; defunctæ vllum voluit haberi honorem, fratrem Tiberium tribuno immiſſo, occidit, Seianum ſocerum coegit ad ſecandas nouacula fauces; Ptolemæum, Regis Iubæ filium, conſobrinum ſuum, nihil malè meritum, Macronemque & Enniam, adiutores imperij, propinquos item ſuos, nulli crimini obnoxios, occidi iuſſit. Nihilo melior Caio Caligula Claudius ſucceſſit. cui non obijciemus, quod vxorem ſuam Meſſallinam peremerit, fœminam nequiſſimam, ſed quod Appium Syllanum, ſocerum ſuum, Liuiaſque alteram Druſi, alteram Germanici filiam, neptes ſuas, crimine incerto, nec defenſione vlla data, interemit. item Cnæum Pompeium, maioris filiæ ſuæ virum, & L. Syllanum, minoris ſponſum, generos innocentes. quæ Suetonius narrat cap. 29.

Verùm, quid de Nerone dicemus? num poterimus eius infandas cædes, quibus in ſuos ſæuijt, referre? Claudium namque Imperatorem patruum magnum, parentemque ſuum adoptiuum, matri conſentiens, dato veneno, interfecit, Britannicum fratrem, matrem ipſam ſuam Agrippinam, per quam fuerat euectus ad imperium,

cum veneno ter fruſtra tentaſſet, & alias molitus eſſet inſidias, pugione tandem confodi iuſſit. ad interfectæ cadauer lætus adcurrit, membra contrectauit, alia laudans, alia vituperans. Huic, amitæ necem addidit. Octauia coniugem ſæpè fruſtrà ſtrangulare conatus, adulterij falſo etiã crimine oneratam peremit, Poppæamque poſtea ductam calce occidit; Antoniam, Claudij Imperatoris filiam, propinquamque ob id ſuam, quod nuptias eius recuſaret, interfecit; Aulum Plancum affinem per vim antea conſtupratum, & innocentem necauit, ob id, quòd amatus eſſet à matre, Rufinum Criſpinum, Poppæa natum, priuignumque ſuum impuberem, mergẽdum mari, dum piſcaretur, ſeruis mandauit.

Denique nullum genus neceſſitudinis, ait Suetonius capite 35. fuit, quod non ſcelere perculerit. Nunquid autem crudelitate cedet huic Domitianus? qui Flauium patruelem ſuum, ex tenuiſſima, inquit idem ſcriptor capite 18. ſuſpicione interemit. huic adiecit & Flauium Sabinum patruelem, quod eum præco perperam non Conſulem ad populum, ſed Imperatorem pronunciaſſet, vt idem cap. 11. refert. Quin Dion ſcribit, & Titum fratrem, quem ipſe inſidijs ad mortem petierat, occiſum: ſubijcitque, tabulas repertas, in quibus notauerat omnium propinquorum, domeſticorumque nomina, quos idem ſtatuerat necare. En igitur, quam fuerint in ſuos pij, poſt Marium, Syllamque Principes Romani. An poterunt igitur tot Romani Principes, ex ijs qui Pontifici Romano obedierunt, argui tantę diritatis in ſuos? Quid vero tot ego cicre velim? Nunquid reperientur duo Romani, qui tot ſuorum per ſummum ſcelus innumerentes occidere vnquam, aut leuiſſima,

aut

aut nulla de cauſa ſint auſi? Age, nunqd vnus Romanus? Fuerũt intra annos circiter octuaginta,ex iſtis,quatuor. Proferatur intra mille ducentos octuaginta propè annos vnus è noſtris. Vide, quid petam. Non me Romæ concludam. perueſtigemus Italiæ regiones ſingulas, quibus per tot ſæcula Principes innumeri fuerunt, legibus Pontificijs obſequentes:an poterit erui,qui tot, ac tanta in ſuos admiſerit? Vnum peto, Italiamque totam pono pro vna vrbe; mille ac trecentos annos pro octuaginta. Rem prorſus admirabilem dicam. Totus Orbis Catholicus in iudicium vocetur;ac ſinguli,qui Papæ decreta ſunt ſecuti,adducantur:exquiratur,an aliquis Princeps extiterit, qui tot cõiunctos innocentes interfecerit, nihil in ſe auſos,nulla de cauſa,aut tenui. Ac ne quis me putet loqui temerè, fuere in Anglia Riccardus Tertius, in Germania Fridericus Secundus,qui Henricum filium, Iolemque vxorem in carcere incluſos mori ob incommoda coegit: Riccardus duos ex fratre nepotes, coniugemque, vt regnaret, è medio ſuſtulit:Petrus,cognomento Crudelis,impios illos æquaſſe videretur,aut aliquos etiam ſuperaſſe, niſi dicamus eum nullo modo noſtris eſſe adnumerandum. hæreticum fuiſſe tradit illorum temporum grauis ſcriptor Petrarcha lib. de ſolitaria vita.

Quin & Fridericus II. eſſet à nobis excipiendus,quod perunlgatiſſimum ſit,eum ſemper Pontifici Romano aduerſatum, paruiſſe illi nunquam. Quot igitur, ac quantis bonis accumulatam Romam dicemus? quot, ac quantis Italiam? quot ac quantis Orbem totum Catholicum? quando per tot ſæcula nunquam contigit, vt ſortirentur vel vnum Principem tantæ diritatis in

ſuos, poſtquam Pontifex Romanus auctoritatem ſuam ſtabiliuit. cum per annos octuaginta infelix Roma tot fuerit perpeſſa.

Hactenus Italici ſanguinis Imperatores rerum ſunt potiti. Ex hoc exteri propè cuncti, vt paulo pòſt oſtendemus. Sed ex ijs, quæ adduximus, apparet clariſſimè, per annos centum viginti duos à principatu Auguſti ſolius vſque ad Neruæ mortem, crudeliſſimos homines, rapaciſſimos, & libidinoſiſſimos omnium mortalium Romæ dominatos, ſæuitiamque incredibilem in ſuos ciues, ac prouinciales exercuiſſe, ac fuiſſe ab iſtis propè cunctos ſibi obſtrictos vinculo cognationis extinctos.

Interrogo peritos igitur hiſtoriarum, num legerint apud vllos probatos auctores, poſt ætatem Conſtantini, ab anno ſcilicet 312. Romæ, vel in Italia natos tot fuiſſe, ac tam ſæuos Imperatores, Principesve vllos, Catholicæ religionis cultores, in ſuos Romanos, aut Italicos? Numquam reperient, quamuis cuncta euoluant. Et hoc igitur eſt vrbi, Italięque bonum ab auctoritate Pontificia, qui per tot ſæcula tantam ſæuitiam, tot Principum, ciuiumque ſuorum, aut prouincialium nullo modo ſint exorti.

Fuerunt Romæ factiones Vrſinorum, Columnenſiumq́;, quæ tamen ſunt ſublatæ: ex quo magis in vrbe Pontifex valet, ſed nunquã per illos tam feræ atrocitatis exempla edita. At exteri fuerunt, inquiet aliquis. Sed neque hos fuiſſe mox ſuo loco aperiemus. Nunc illud vrgeo, vt producatur aliquis Romæ, vel in Italia Princeps, Ciuisve ortus, qui tam ferus in Romanos ciues ſuos fuerit: & tamen centum octuaginta annis oppono mille ducentos octuaginta, & plures, qui transacti

cti ſunt ab imperio per Conſtantinum Romę inito vſque ad ætatem noſtram. Quod eò magis eſt mirandum, quod à primo ciuili bello Mariano vſque ad auguſti Principatum numerantur anni circiter quinquaginta, quibus quinque priuati ciues, Marius, Sylla M. Antonius, Lepidus, Octauius nihil diritatis in ſuos Ciues omiſerunt, vel in innocentes, vt apparet. Quamobrem nunc aliud peto, vt proferatur dimidium tot Ciuium, vel Principum, qui Romæ, vel in Italia nati ſæuierint adeo in Ciues Romanos, vel Italos per tot annorum ſæcula, quæ præterierunt ab imperio Conſtantini, cum tamen intra annos centum vigintiduos tot à nobis fuerint enumerati.

Quid vero tot exigam? Satis erit mihi vnus. Vide, quæſo, quo me redigam, numerauimus octo Ciues, Tyrannideque arrepta Imperatores efferatiſſimos, Octauium, Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem, Othonem, Vitellum, Domitianum. Pro iſtis, qui intra annos centum vigintiduos fuerunt, detur mihi vnus è noſtris Romæ Romanus, aut Italicus intra annos mille ducentos octuaginta, qui talia patrauerit in Romanos, cum tamen poſt Conſtantinum Magnum Romæ imperauerint Conſtantinus II. Gratianus, Valentinianus II. Conſtantinus, Honorij affinis, Valentinianus III. Maiorianus, Iulius Nepos, quos omnes, aut Romani ſanguinis, aut Italici fuiſſe quidam volunt. Sed adhuc maiora ſum dicturus, nihilque diſſidentia à præſcripto veritatis.

Non enim modo nulli Romanorum, vel Italicorum fuit tanta in Romanos atrocitas, verum neque vlla fuit Vrbs Italiæ, quæ tot produxerit in ſuos, aut Ciues, aut Italicos adeo ſæuos, eoſdemque Pontificijs legibus ſubiectos, Catholicę-

cœpit. Hiſpanus autem fuit. & ante ipſum nemo alterius nationis, ait Dion, Imperium Romanorũ obtinuerat. præfuit annis decem & nouem, menſibus ſex, diebus quindecim. Qui cùm vocetur optimus, vno tamen munere gladiatorum millia decem dedit, qui mutuis vulneribus ad oblectandum populum ſe conciderent. quod Dio refert. Illo imperante, magna clade ædium, Tiberis inundauit, ac peſtis fuit. Hanc inundationem Plinius deſcribit lib. 8. epiſt. ſcribit ad Macrinum. Hic aſſiduæ, inquit, tempeſtates, & crebra diluuia. Tiberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur. quamquam foſſa quam prouidentiſſimus Imp. fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quaque planum ſolùm, pro ſolo cernitur: inde, quæ ſolet flumina accipere, & permixta deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit. Anio, delicatiſſimus amnium, ideoque adiacentibus villis velut inuitatus, retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. ſubruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit, atque extulit. viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem ſupellectilem, alibi inſtrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hic ſoluta, & libera armenta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina, variè, lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis. Nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines: perrupta opera. quibus pretioſa rura cinguntur: quaſſata, atque etiam decuſſa monumenta.

multi

multi eiuſmodi caſibus debilitati, obtriti, & au-ćta luctibus damna.

Anno ſeptimo Romæ domus aurea conflagrauit, quæ Vrbem totam cingebat, Plinio teſte lib. 36. cap. 15. decimo tertio Pantheon fulmine eſt concrematum: quod Euſebius refert.

Anno præterea decimo ſexto tantus Antiochiæ terræmotus fuit, vt pæne totam ſubuerterit. cumque in ea Traianus hiemaret, ingens militum numerus Italicorum, Romanorumque eſt oppreſſus. quin ait Dion, in vna Vrbe Antiochiæ omnis Orbis terrarum ſubiectus Imperio Romano detrimentum accepit. Sub imperij finem Iudæi in Aegypto, & Cyrene, Romanorum, Græcorumq; ducenta millia, in Cypro ducenta quadraginta millia trucidarunt, vt Dio ſcribit. Hæc ſcilicet illorum temporum fælicitas ijs, qui Romani eſſe voluiſſent.

Vt igitur bonus vocari Traianus poſſit, Romæ certe, & Italiæ imperante illo maximæ omnium clades intra annos decem, & nouem fuerunt. Vt vix poſt Conſtantinum poſſit inueniri tempus, quo fuerint Romę inundatio Tiberis, peſtilentia, incendium, ac deniq; tot millia Romanorum fuerint occiſa, ac terræmotibus obtrita.

CXLI. Anno Chriſti 120. imperauit Hadrianus, quem non Hiſpanica Patria, quibuslibet humanitatis ſtudijs aptiſſima, ſed ſæuitia Barbarum facit. Teſtatur Spartianus, ipſum fuiſſe Italica Hiſpanıēſi natum, atq; Hadriani Afri filium. de eo ſic Dion ad finem vitæ: Hadrianus in odium venit propter nefarias, & indignas cædes, quas initio, & ſub finem Principatus fecit. Et in principio: Hadrianus, quamquam fuit Princeps humaniſſimus, tamen, propter cædes quorundam bonorum Ciuium,

um, quas, & initio Principatus, & paulo antequam moreretur,fecit,culpa non caruit; parumque abfuit, quin ob eam cauſam ne in heroum quidem numerum referretur, ij, quos, ſtatim vt adeptus eſt Principatum,interfici iuſſit,fuere Palma,Celſus, Nigrinus, & Luſius. quod inſidias ei in venatione feciſſe dicerentur; itemque alij potentiſſimi,ac præclariſſimi viri ob alias cauſas occiſi ſunt. propter quos Hadrianus, cũ vulgo murmurari intelligeret,non modo ſe purgari voluit, verum etiam, interpoſito iureiurando, negauit eos iuſſu ſuo fuiſſe interfectos. paulo vero antequam diſcederet è vita, Seuerianum, Fuſcumque nepotem eius necari iuſſit. Et mox: Multos,propterea quod in aliqua arte, aut facultate excellerent, oppreſſit, multoſque ſuſtulit,cupiens ſcilicet ipſe omnibus antecellere.ea cauſa fuit,cur Fauorinum Gallum, ac Dionyſium Mileſium ſophiſtas tollere conatus ſit, dum ſectatores eorũ perderet.Hæc Dion.At Spartianus: Facile de amicis, quidquid inſuſurrabatur, audiuit (Hadrianus) atque ideo prope cunctos, vel amiciſſimos, vel eos, quos ſummis honoribus euexit, poſtea vt hoſtium loco habuit, vt Tatianum, & Nepotem, & Septitium Clarum. Nam Eudæmonem prius conſcium Imperij ad egeſtatem perduxit; Polenum, & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorum famoſiſſimis literis laceſſiuit; Tilianum,vt conſcium tyrannidis,& argui paſſus eſt,& proſcribi; Vuidium Quadratum,& Catilium Seuerum, & Turbonem grauiter inſecutus eſt; Seruianum ſororis virum nonageſimum iam annum agentem, ne ſibi ſuperuiueret, mori coegit; libertos denique, & nonnullos milites inſecutus eſt. Et mox: Omnem quidem vim crudelitatis

litatis ingenitæ vſque cò repreſſit, donec in villa Tiburtina profluuio ſanguinis penè ad exitum venit. tunc liberè Seruianum, quaſi affectatorem imperij, quòd ſeruis Regis cœnam miſiſſet, quòd in ſedili Regio iuxta lectum poſito ſediſſet, quòd erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coegit. multis alijs venena data ab Hadriano. Et poſt: Ob leues offenſas plurimos iuſſit occidi. Ac talis fuit iſte, qui imperauit, vt idem Scriptor prodit, annis 21. menſibus 11. Fuerunt eius temporibus, inquit Spartianus, fames, peſtilentia, terræmotus, ac Tiberis inundatio.

CXLII. Hadriano ſucceſſit Antoninus Pius Nemauſenſis Gallus anno Chriſti 140. & præfuit vigintiduobus annis, mēſibus ſeptē, dieb⁹ ſex, pius, ac bonus.

Hoc imperante, tanta Romæ caritas annonæ fuit. vt lapidibus à plebe Romana, inquit Victor, perſtringeretur.

Circus etiam corruit, incendiumq́ue exortum trecentas quadraginta inſulas, ſeu domos abſumpſit. Tiberis præterea inundauit, vt refert Capitolinus.

Anno Chriſti 163. M. Aurelius, & L. Verus Antonini Imperatores, Romæ præfuerunt. & regnauit ille, hoc defuncto, annis decē, & nouem, menſibus nouem; quo tempore inquit Eutropius lib. 8. vniuerſi exercitus perierunt. ſub hoc enim tantus caſus peſtilentiæ fuit, vt poſt victoriam Perſicam, Romæ, ac per Italiam, prouinciaſque, maxima hominum pars, militum omnes ferè copiæ languore defecerint. Hæc ille. Hinc factum, vt Marcomanni vſque ad Aquileiam cuncta obuia in Italia vaſtantes irruperint. Famem fuiſſe ſcribit Capitolinus, & inundationem Tiberis, his verbis:

verbis: Interpellauit iſtam fœlicitatem, ſecuritatemque Imperatoris Tiberis inundatio, quæ ſub eo grauiſſima fuit. quæ res, & multa Vrbis ædificia vexauit, & plurimum animalium interemit, & famem grauiſſimam peperit. ita Capitolinus. Et Aurelius Victor: Per omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella feruebant: terræmotus non ſine interitu ciuitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locuſtarum ſpecies agris infeſtæ prorſus, vt propè nihil, quo ſummis angoribus atteri mortales ſolent, dici, ſeu cogitari queat, quòd non illo imperante (Antonino philoſopho) ſæuierit.

Sic itaque, imperantibus tribus iſtis Antoninis, tot, ac tantæ clades in Vrbe, & Italia fuerunt, vt tam breui tot, ac tantas exſtitiſſe poſt Conſtantinum numquàm facilè legamus.

Anno 182. Commodus, patri ſuccedens, rerum potitus eſt annis 12. menſibus nouem, diebus quatuordecim. De hoc ita Lampridius: Adhibitos cuſtodes vitæ ſuæ honeſtiores ferre non potuit, peſſimos quoſque detinuit, & ſubmotos vſque ad ęgritudinem deſiderauit. Et: Honeſtiſſimos quoſque aut per contumeliam, aut per honorem indigniſſimum abiecit. Rurſus: Hac igitur lege viuens ipſe cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ ſpeciem conſciuit, ac trecentis alijs puberibus exoletis, quos æquè ex plebe, ac nobilitate, nuptijsq; forma diſceptatrice collegerat, in Palatio per conuiuia, & balneas bacchabatur. Et: Fœminæ nonnullæ per prouincias à Perennio ob diuitias inſimulatæ ſpoliatæ ſunt, vel etiam interemptæ. His autem, quibus deerat ficti criminis oppoſitio, obijciebatur, quòd ſcribere voluiſſent Commodum CXLIII.

dum hæredem. Iterum: Tunc primum viginti-quinque Conſules in vnum annum; venditæque omnes prouinciæ. omnia Cleander pecunia venditabat; reuocatos de exilio dignitatibus ornabat; res iudicatas reſcindebat. Idem Scriptor, plurimis connumeratis, qui per ſummum ſcelus occiſi fuerant, ſubijcit: Inter plurimas cædes multorum ciuium quaſi quidam nouus Sylla, idem Commodus ille Pius, ille Felix finxiſſe etiam quandam contra ſe cõiurationem dicitur, vt multos occideret. Et: Sacra Mithriaca homicidio vero polluit. cum illic aliquid ad ſpeciem timoris, vel dici, vel fingi ſoleat. Et: Siquis ſane ſe mori velle prædixiſſet, hunc inuitum præcipitari iubebat. Mox: Multos prætereà paſſim extinxit, alios quia Barbarico habitu occurrerant, alios quia nobiles, & ſpecioſi erant. Deinde: Vendidit etiam ſuppliciorum diuerſitates, & ſepulturas, & immunitates malorum, & alios pro alijs occidit. vendidit etiam prouincias, & adminiſtrationes, cùm hi, per quos venderet, partem acciperent, partem verò Commodus. vendidit nonnullis & inimicorum ſuorum cædes. Denique: Vrbem incendi iuſſerat vtpote Coloniam ſuam. Hæc Lampridius. At Dion: Confunderem inquit, & perturbarem hiſtoriam, ſi ſcriberem accuratè de ſingulis, quos ille adductus non ſolùm falſa calumnia, & ſuſpicione non vera, verùm etiam propter opes maximas, nobilitatemque generis, & excellentem præſtantiam doctrinæ, atque ob alias virtutes interfecit. Hactenùs iſti ſcriptores.

An fuit igitur vmquàm talis in Italia Rex, aut Princeps vllus? an orbe Catholico toto, qui fuerit Pontificis Romani ſtudioſus? An iſthæc antiquorum temporum beatitudo?

Sed,

Sed numquid alia luctuoſa defuerunt?tantam CXLIV.
fuiſſe inopiam rei frumentariæ ſcribit Dio Commodo Imperante, vt populus occiderit Cleandrum Commodi amiciſſimum. Idem ſcriptor, Per id tẽmpus,inquit,tanta peſtilentia fuit,quantam numquàm fuiſſe cognoui. nam vno die moriebantur ſæpè numero ad duo millia hominum. Hinc ne finis erit malorum? Multi non ſolùm (ſcribit idem) in Vrbe, ſed etiam ſub omni ferè Imperio Romano necabantur à maleficis hominibus,quòd acus oblitas venenis quibuſdam pretio, atque mercede adducti in alios conijcerent, (id malum etiã extiterat Domitiani temporibus) ob eamque cauſam innumerabiles homines interibant.Bis incendium fuiſſe notat in Chronicis Euſebius; ſemel anno octauo,cum fulmine Capitolium,Bibliotheca, ac vicinæ ædes ſunt concrematæ; iterum duodecimo, cùm Palatium, Veſtæ ædes, plurimáque Vrbis pars eſt ſolo coæquata, inquit ille. Hoc latè deſcribit Herodianus, Totũ, inquiens, de improuiſo pacis templum conſumptum incendio eſt: quod vnum ſcilicet opus cunctorum tota Vrbe maximum fuit, atque pulcherrimum: idem templorum omnium opulentiſſimum, egregieque munitum, multoque ornatum auro,& argento.quippe vniuerſi fermè ſuas illuc diuitias, quaſi in theſaurum congerebant: ideoque per noctem debacchatus ignis multos ex opulentis egenos reddidit. quapropter communem quidem iacturam publicè omnes,ſuam autẽ quiſque priuatim deplorabat. Sed, vbi templũ omne conſumptũ ignibus eſt,plurima quoque, & pulcherrima vrbis ædificia conflagrarunt: inter quæ etiã Veſtæ templum,& multæ prætereà,pulcherrimæq; vrbis partes combuſtæ,plurimosque dies

L peruã-

peruagatum incendium non prius ſedatum eſt; quàm repentinis imbribus extingueretur.

Ac talia temporibus his contigere; Numquàm poſt Conſtantinum, niſi cùm Pontifex Romanus indigniſſimè eſt habitus, eiusq; auctoritas immi nuta, & oppreſſa; vt, cùm Romæ tertiam partem Gothi euerterunt.

Commodo occiſo ſuffectus eſt Pertinax bonus Princeps, qui ob id à Prætorianis eſt interfectus poſt 82.dies. quod illi, rapinis, & iniurijs inferendis aſſueti, refugerent omnem diſciplinam; rapere, inquit Herodianus, cupientes: vt ſciamus, quo ſtatu eſſent omnium bona ante Conſtantinũ. Subſtitutus eſt illi Didius Iulianus, qui pretio cõparauit apertè imperium venale à Prætorianis anno 195. quo, & necatus eſt à Seuero. Obſeruat Herodianus, ex hoc tempore fuiſſe Prætorianis immanem licentiam rapiendi aliena, ac nihil non malè miſcendi. quæ videtur fuiſſe cauſa, cur ſuſtulerit Prætorianos Conſtantinus. Ex hoc tempore præterea lecti Imperatores plerumq; à militibus per factiones, ijque lecti, per quos cuncta ipſis licerent, homines Barbari, ac diriſſimi, qui contra voluntatem Senatus, Romæ, & Italiæ per ſummam crudelitatem dominabantur.

CXLV. Igitur Anno 196. Septimius Seuerus Libya oriundus, è Lepti, vt habent Spartianus, & Eutropius (Leptis verò eſt in Libya, vt diſcimus è Ptolemæi libr.4.tabula Libyæ 2. & Plinio libr.5.) eſt Imperator factus à militibus apud Carnutum, inquit Spartianus. de quo ſic ille: Poſt hoc de ſua clementia diſſeruit, (Seuerus in ſenatu) cùm crudeliſſimus fuerit. & Senatores conſcriptos occiderit. occidit autẽ ſine cauſæ dictiõe hos nobiles. Et mox, enumeratis quadraginta, & vno Senatoribus;

bus addit: Horum igitur tantorũ, ac tam illuſtriũ virorum (multi in his conſulares multi prętorij, omnes certè ſummi viri fuêre) interfector ab Afris vt Deus habetur. Et poſt: Multos inter hæc cauſis, vel veris, vel ſimulatis occidit. damnabantur autem plerique, cur iocati eſſent; alij, cur tacuiſſent; alij, cur pleraque figurata dixiſſent, vt eſſet Imperator verè nominis ſui, verè pertinax, verè Seuerus. Et iterum: Inter hæc Peſcennianas reliquias Plautiano auctore perſequebatur; ita, vt nonnullos etiam ex amicis ſuis quaſi vitæ ſuæ inſidiatores appeteret. multos etiam quaſi Chaldæos, aut vates, de ſua ſalute conſuluiſſent, interemit; præcipuè ſuſpectos, vnumquemq; idoneum imperio. Rurſus: Infinita multorum cæde crudelior habitus. At Dio, qui tum vixit in Senatu Romæ tum perſpicuum fuit nihil eſſe in ipſo (Septimio Seuero) boni Principis, tum verò multò magis nos, populumque per literas perterruit: quippe qui potitus omnibus armatis militib⁹ euomebat apud inermes omnem iram, quam longo tempore antè in ipſos conceperat: ſed, & nobis timorem longè maximum fecit, cum ſe Marci filium, & Commodi fratrem diceret, & Cõmodo, in quẽ anteà cõtumelioſus fuerat, heroicos honores daret. nam, cùm haberet orationem in Senatu extolleretque Syllæ, Marij, & Auguſti acerbitatem, ac crudelitatem, veluti rem tutiſſimam; modeſtiam autẽ, & humanitatem Pompeij atque Cæſaris, vt rem illis ipſis pernicioſam, deprimeret, ad defendendum Commodum proceſſit, increpans Senatũ, quòd immeritò eũ notaret ignominia. Et poſt, vbi dixit vigintinouẽ Senatores ab ipſo necatos, eumq; ad bellum deinde profectũ ſubijcit: Interea Plautianus, cuius erat apud Seuerum maxima

auctoritas, quique Præfecti poteſtatem habebat; eratque omnium hominum potentiſſimus, morte affecit magnũ numerum priuatorum hominũ, & optimatum. is erat homo inexplebili cupiditate: omnia enim petebat ab omnibus, & capiebat omnia; nullamq; gẽtem, nullam ciuitatẽ reliquit, quam non prædaretur: cumque cuncta diriperet vndequaque; ea congerebat in domum ſuam. Hæc Dio de Plautiano, qui ſocer erat Seueri, ac poſteà iuſſu ipſius eſt interfectus vnà cum multis alijs; vel innocentibus. Hinc idem: Intereà Seuerus apertè multas cædes fecit, atque in primis Quintilli Plautiani viri nobiliſſimi, qui erat vnus ex primis Senatoribus: cumque iam eſſet grandis natu, viueretque ruri, nec quidquam quæreret, aut faceret curioſius, tamẽ calumniã non effugit, ſublatusq; eſt. Hæc Dio: qui deinde narrat, occiſum Apronianum, qui præerat Aſiæ, non alia de cauſa; niſi quòd eius nutrix ſomniata eſſet illum regnaturum: ob eamq; cauſàm ſimiliter occiſus Marcellinus, Seueri hæc vltima verba ad filios fuerunt: Locupletate milites: cæteros omnes contemnite. Regnauit annos decem, & ſeptẽ, menſes octo, dies tres. duo bella ciuilia geſſit contra Albinum, & Nigrum, diuerſis temporibus, ac locis, in quibus innumerabiles ceciderunt.

CXLVI. Anno 213. Antoninus Baſſianus Caracalla, Patri, quem gladio conatus eſt occidere, ſucceſſit: ſtatimque, vbi potuit, Getam fratrem, poſt multas vtrimque ſuorum cædes editas in vrbe, necauit, & quidem in ſinu matris, vt ſolus imperaret. Poſt hoc, ait Spartianus, Capitolium petijt, & eos, quos occidere parabat, affabiliter eſt allocutus; innitensque Papiniano, & Chiloni, ad Palatium redijt. Cùm flentem matrem Getæ vidiſſet,

ſet,aliasque mulieres, poſt necem fratris mulieres occidere conatus eſt. ſed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occiſi crudelitas, Lætum ad mortem coegit, miſſo à ſe veneno. ipſe enim inter ſuaſores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus eſt. ipſe mortem eius ſæpiſſimè fleuit. multos, qui cædis eius conſcij fuerant, interemit, eumque, & imaginem eius honorauit. poſt hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cena miſerat, iuſſit occidi. qui cum ſe præcipitaſſet percuſſorum timore, & ad vxorem crure fracto erepſiſſet, tamen per ludibrium à percuſſoribus deprehenſus eſt, & occiſus; occidit etiam Pompeianum Marci nepotem ex filia natum, & ex Pompeiano, cui nupta fuerat Lucilla poſt mortem veri Imperatoris. Et mox, vbi retulit interfectum ſummo ſcelere Papinianum Iuriſconſultum, quòd in Senatu noluerit approbare ſua ſententia cædem Getæ, filiumque ipſius, & Petronium, ſubijcit: Ijſdem diebus occiſi ſunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. occiſi etiam liberti, qui Getæ adminiſtrauerant. cædes deinde in omnibus locis, & in balneis factæ, occiſique nonnulli etiam cœnantes. Et poſt, relatis aliquorum, qui ſunt occiſi, nominibus, addit: Multas prætereà poſteà cædes in Vrbe fecit, paſſim raptis à militibus nonnullis hominibus, & occiſi, quaſi ſeditionem vindicans. Heluium Pertinacem ſuffectum Coſſ. ob hoc ſolùm, quòd filius eſſet Imperatoris, occidit. neque ceſſauit vmquàm ſub diuerſis occaſionibus eos interficere, qui fratris amici fuiſſent. ſæpè in Senatum, ſæpè in populum ſuperbum inuectus eſt, aut edictis propoſitis, aut orationibus editis, Syllam ſe etiam oſtendens futurum. Denique ſic idem

ſcriptor: Hic(Caracalla)omnium durißimus, &, vt vno complectar verbo, parricida, inceſtus, patris & matris, & fratris inimicus in Deos eſt relatus. Ac Xiphilinus ex Dione, Mihi, inquit, non eſt neceſſe percenſere, numerando omnes clariſſimos viros, quibus ille nullam iuſtam ob cauſam mortem attulit, quamquàm enim Dio, quòd eſſent celeberrimi viri, atque notiſſimi illis temporibus, omnes perſequatur nominatim; tamen mihi ſatis erit dicere, eos omnes, quos ipſi collibitum fuit, quoquo iure quaque iniuria morte affectos, vrbemque Romam priuatam bonis viris, comminutam, & quodam modo mutilatam fuiſſe. Et rurſus: Si quis vel ſolum nomen Getæ ſcripſiſſet, aut pronunciaſſet, ſtatim morte mulctabatur, adeò vt ne Poëtæ quidam in comœdijs eo nominne deinceps vterentur. Idem narrat, ab ipſo gladium, quo fratrem peremerat, Deo conſecratum. & poſt innumeras cædes atrociter factas, nobiles cunctos Alexandrinos ad conuiuium vocatos, cæteros autem domi occluſos ab ipſo interemptos, non aliam ob cauſam, niſi quòd ab Alexandrino populo argueretur ob multas cauſas, ac præſertim ob cædem fratris, indigniſſimis modis habitum Romanum Senatum. Hic regnauit annos duos, menſes ſex, dies aliquot. Ac tales fuêre è Libya oriundi Imperatores. Vbi nunc igitur Macchiauellus, qui dicit, Romani Pontificis culpa fieri, vi Italia diripiatur à Barbaris? an non hi barbari erant? an non Italiam maximè diripiebant? Quis autem Rex poſt Conſtantinum tam fœda patrauit, ſtante Pōtificis Romani auctoritate?

CXLVII. Anno 219. Macrinus natione Maurus, Caracallæ eſt ſuffectus. qui magnum, inquit Capitolinus, nume-

numerum Equitum, & Senatorum per calumniam interemit;eos, quos moleſtè ferre ſuſpicabatur aut ignobilitatem eius, aut inopinatam adeptionem imperij, tractabat incurioſius, eosque de medio tollebat. tribunum, qui excubias deſeri paſſus eſt, carpento rotali ſuper adnexum per totum iter viuum, atque exanimem traxit. reddidit etiam Mezentij ſupplicium, quod ille viuos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat longa tabe confectos. viuos etiam homines parietibus incluſit, & ſtruxit. Hæc ille. peremptus eſt Macrinus, cum filio Diadumeno, ac talis fuit, vt tam dirum numquàm paſſa ſit Italia poſt ætatem Conſtantini.

Anno 220. excepit, occiſo Macrino in acie, Imperium M. Aurelius Antonius Heliogabalus, ſiue Auitus Pſeudantoninus Varius. E Syria fuit. de illo ſic Lampridius: Cecidit & humanas hoſtias, lectis ad hoc pueris nobilibus, & decoris per omnem Italiam patrimis, & matrimis, credo, vt maior eſſet vtrique parenti dolor. omne denique magorum genus aderat illi; operabanturque quotidiè hortante illo, & gratias dijs agente, quòd amicos eos inueniſſet, cùm inſpiceret exta puerilia, & excruciaret hoſtias ad ritum gentilem ſuum. Et: Cùm ipſe priuatus (Heliogabalus) diceret ſe Apicium, Imperator verò Neronem, Othonem, & Vitellium imitaretur. Et: Oppreſſit in triclinijs verſatilibus paraſitos ſuos violis, & floribus, ſic, vt animam aliqui efflauerint. Et: Serpentes per Marſicæ gentis Sacerdotes collegiſſe fertur, eosque ſubitò ante lucem, vt ſolet populus ad ludos celebres conuenire, effudiſſe, multosque afflictos morſu, & fuga. Et: Paraſitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine ſub aquas CXLVIII.

mittebat, rurſusque in ſummum reuoluebat. eoſque Ixionios amicos vocauit. Hic regnauit annos tres, menſes nouem, dies quatuor.

An non autem Heliogabalus hic barbarus fuit? An nòn Italiam ſpoliauit, ac miſerrimè vexauit? Et quis vmquàm talis poſt Conſtantinum fuit in Italia, vigente Romani Pontificis auctoritate? Nullus certè. Quid igitur impius aduerſus illam latrat?

Anno 224. interfectus eſt Heliogabalus. Cui ſuccedens Alexander Mammeæ benè imperauit. Sed, hoc occiſo per militarem tumultum.

CXLIX. Anno 237. Maximinus cum filio è Thracia natus imperauit. de quo ſic Capitolinus: Tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Buſiridem, alij Scirronem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantùm timuit, vt vota in templis publicè, priuatimque mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne ille vmquàm vrbem Romam videret. audiebat enim alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris obiectos, alios fuſtibus eliſos. atque omnia hæc ſine delectu dignitatis. cùm videretur diſciplinam velle regere militarem cuius exemplo ciuilia etiã corrigere voluit: quod non conuenit Principi, qui velit diligi. erat enim ei perſuaſum, niſi crudelitate imperium non teneri. ſimul & verebatur ne propter humilitatem generis barbarica nouitate contemneretur. Et: Ignobilitatis tegendæ cauſa, omnes conſcios generis ſui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei ſæpè miſericordiæ, ac pietatis cauſa pleraque donauerant. neq; enim fuit crudelius animal in terris. omnia ſic in virib⁹ ſuis ponẽs, quaſi nõ poſſet occidi. Et: Nobilẽ circa ſe neminem

minem paſſus eſt. prorſus vt Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Et: Cùm eſſet ita moratus, vt ferarum more viueret, triſtior, & immanior factus eſt. Et: Denique ſine iudicio, ſine accuſatione, ſine delatore, ſine defenſione omnes interemit. omnium bona ſuſtulit, & plus quatuor millibus hominum occiſis, ſe ſatiare non potuit. Et: Cùm Romani eius crudelitatem ferre non poſſent, quod delatores euocaret; accuſatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicunque in iudicium veniſſent. Imperauit triennio, & paucis diebus, ait Eutropius.

Quæro igitur, an hic Barbarus fuerit, & an talis in Italia poſt Conſtantinum regnarit. Sed illud longè acerbiſſimum non eſt nobis omittendum. nam Romæ, coorta ſeditione inter Prætorianos, qui Maximino ſtudebant, & populum Romanum, qui Balbino, ſæpius commiſſæ pugnę, plurimique ſunt occiſi, ac magna pars vrbis incenſa, ac tota direpta fuit. Alibi in Balbino idem teſtatur, vrbis maiorem partem perijſſe. ſic enim ait: Populus à Prætorianis laniatus eſt: deniq; magna pars vrbis incenſa eſt. Et Herodianus: Neque verò pauci extincti mortales, quod ianuis igne occupatis, proripere ſe domo copia non foret: bonaque diuitum direpta penitùs, immiſcente ſe militibus ſtudio rapiendi facinoroſiſſimo quoque, & tenui plebecula: ſed adeò peruagatum lõgè lateque incendium eſt, vt plus multò conſumpſerit, quàm quantum ſpatij maxima quæque vrbis ædificijs occupet. Hæc ille. Quæ quantum Romani Pontificis auctoritate in Italia vigente nunquam contigerunt. CL.

Anno 241. occiſis Aquileiæ, dum bella ciuilia CLI.

ferueꝛent in Italia,quibus Italorum multa millia cæſa,Maximinis præfuit Gordianus bonus Imperator.Sed,ne libera à cladibus Italia foret, quid acciderit,è Capitolino referamus:Fuit,inquit ille, terræmotus eouſque grauis, imperante Gordiano,vt ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent:ob quæ ſacrificia per totam vrbem,totumq; orbem terrarum ingentia celebrata ſunt. Sic ille. Atqui poſt Conſtantinum nihil ſimile in Italia legimus accidiſſe.

CLII. Anno 246.Gordiano occiſo, ſuffectus eſt Philippus Arabs, vnà cum filio:quos Maximinis crudelitate æquales fuiſſe, aſſerit Vopiſcus in Aureliano,his verbis: At contra quæ ſeries malorum? vt enim omittamus Vitellios,Caligulas,& Nerones,quis ferat Maximinos & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fecem? Hæc ille. Cumque à nemine Philippi vita, niſi à Victore, ſummatim ſit memoriæ mandata,atrocia ipſius facinora non poſſumus recenſere. Illud è Capitolino in Gordiano Iuniore conſtat, malis eius artibus interfectum Miſitheum Pręfectum Prętorio, cuius ſingulari virtute Reſpub.ſtabat, poſteà verò Gordianum.Quocircà,cum ſe Chriſtianę religioni vellet addicere, à Fabiano Papa non niſi in humilem pœnitentium locum recipi , propter multa delicta,quæ ab illo ferebantur admiſſa,potuit,vt narrat Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro ſexto,capite vigeſimoſeptimo. Regnauit annis ſeptem.

Certè,& hic Barbarus fuit,atque adeò crudelis,vt nullus ei ſimilis in Italia poſt Conſtantinũ regnarit.

Ac,ne quid ad cumulum malorum Romæ deęſſet,memorat in Chronico Euſebius, anno Philippi

lippi tertio theatrum Pompeij incenſum, & heca toſtylon.

Anno 253. Philippis occiſis, Decius cum filio ſucceſſit, è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, inquit Eutropius: eoque imperante amphiteatrum, quod Euſebius notat, eſt incenſum. Qualis autem fuerit, quando ipſius vitam nemo deſcribit, ſcire non ſatis poſſumus: quamuis cum dicat Victor cunctis virtutibus inſtructum. Sed ipſe cum filio vnà cum toto exercitu, à Scythis in Mœſia eſt obtruncatus, quod Conſtantinus in oratione, quam recitat Euſebius, narrat.

Anno 254. imperium Decij exceperunt Gallus Hoſtilianus, Meninge in Africa natus, & Galli filius Voluſianus, Lybici, qui ſunt exercitu profligato occiſi, non completo biennio, ad Interamnā, ab Aemiliano Mauro, qui & ipſe interfectus eſt ad pontem Sanguinarium, propè Spoletum, cum tenuiſſet imperium menſibus, ait Eutropius, tribus. CLIII.

Sic igitur tres Imperatores Barbari Italiam tenuerunt, atque intra anuos quatuor cum ſuis exercitibus cæſi, commotis in Italia ciuilibus inter eos bellis, quibus multitudo incredibilis eſt abſumpta. Quod nunquam legimus accidiſſe poſt Conſtantinum.

Præterea verò peſtilens morbus, ait Euſebius totius orbis multas prouincias occupauit, ita vt ſola peſtilentia, morbis atque ægritudinibus Galli, & Voluſiani notus fuerit Principatus, inquit Eutropius.

Licinius Valerianus his ſucceſſit, anno 256. qui cæſo exercitu victus à Sapore Perſarum Rege, captuſque ignobili ſeruitute conſenuit. nam, quamdiu vixit, Sapor, incuruato eo, pedē ceruici- CLIV.

bus

bus imponens, equum conſcendebat. Quod nulli vnquam Principi Catholico, qui paulo ſit illuſtrior, ſcimus obtigiſſe.

CLV. Anno igitur 262. Gallienus eius filius, imperium iniuit. de quo ſic Pollio: Natus abdomini, & voluptatibus, dies ac noctes vino, & ſtupris perdidit orbem terrarum. Et: Fuit nimię crudelitatis in milites. nam, & terna millia, & quaterna militum ſingulis diebus occidit. Quod autem magis fuit acerbum cunctis, occupato in tranſalpinis expeditionibus Gallieno, Alemanni, ac Scythæ, arrepta occaſione in Italiam ſeſe effuderunt, Romamque petentes, Rauennam peruenere. Zoſimus addit, Italiam propè vniuerſam per iſtos excurſionibus afflictam. nam Borani adijcit, & Gothi & Carpi, & Vrugundi nullam nec Italiæ, nec Illyrici partem à continuis vexationibus immunem relinquebant, omnia, nemine reſiſtente, diripientes.

Sic igitur, vt ab hoſtibus, & à domeſticis ita vexabatur Italia, vt nunquam nacta ſit poſt Cóſtátinum, vel regem tam dirum, vel inimicos, qui Italiæ nullam partem reliquerint à vexationibus immunem, omniaque, nemine reſiſtente, diripuerint.

CLVI. Inter tot bellicas clades, inquit idem Pollio, etiam terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies. auditum præterea tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante. quo motu multæ fabricæ deuoratæ ſunt cum habitatoribus, multi terrore mortui. quod quidem malum triſtius in Aſiæ vrbibus fuit. mota eſt & Roma, mota & Lybia: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua ſalſa in foſſis appareret. maria etiam multas vrbes occuparunt. Et mox: Peſtilentia táta extitit vel Romę,

vel

Vel in Achaicis vrbibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Hucuſq; ille: At Zoſimus, referẽs adductas ab Alemannis, quos vocat Scythas, in Italia vaſtitates. Tanta, inquit, peſtis in oppidis exorta, quantã nunquam prius vllo tempore extiterat, calamitates à Barbaris illatas leuiores reddebat, efficiebatque, vt morbo correpti beatos ſe dicerent, & ciuitates occupatas in quibus omninò virorum ſolitudo eſſe occœperat. Enimuerò poſt ætatem Conſtantini tot, ac tantæ clades, ſimul Italiam nunquam vaſtarunt.

Anno 269. Claudius excepit imperium Gallieni, bonus Princeps, quem Pollio vult à militibus occiſum: nonnulli tradunt morbo perijſſe: Zoſimus libro 1. peſte abſumptum ſcribit: biennium non exegit in imperio. frater verò eius Quintillus paucis diebus imperio potitus eſt, ac poſt decimumſeptimum diem necatus. Zoſimus vult ſibi mortem conſciuiſſe executa vena.

Anno 271. Imperator creatus eſt Aurelianus Dacus, vt Victor ſcribit. Vopiſcus dubitat, Dacusne fuerit, an Mœſus. hic ab initio viſus eſt optimus: ſed, finito, ait Vopiſcus, prælio Marcomannico, Aurelianus, vt erat natura ferocior, plenus irarum, Romam petit, vindictæ cupidus, quam ſeditionum aſperitas ſuggerebat. inciuilius denique vſus imperio, vir aliàs optimus, ſeditionum auctoribus interemptis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curãda, compeſcuit. Interfecti ſunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cum his leue quiddam; & quod contemni à mitiore Principe potuiſſet, vnus, vel leuis vel vilis teſtis obijceret: quid multa? magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non fruſtra ſperatum eſt, infamiæ triſtioris ictu contaminauit imperium. Et: Crudelitas deni CLVII.

que Aureliani, vel (vt quidam dicunt) ſeueritas eatenus extitit, vt epiſtola eius feratur, confeſſionem immaniſſimi furoris oſtentãs, cuius hoc exemplum eſt. Aurelianus Auguſtus Ceionio Baſſo: Non oportet vlterius progredi militum gladios. iam ſatis Palmyrenorum cæſum, atque occiſum eſt. mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, ſenes iugulauimus, ruſticos interemimus. cui terras, cui vrbem deinceps relinquemus? Et: Hæ literæ, vt videmus, indicant, ſatiatam eſſe immanitatem Principis duri. Et: Dicitur præterea huius fuiſſe crudelitatis, vt pleriſque Senatoribus ſimulatam ingereret factionem coniurationis ac tyrannidis, quò facilius eos poſſet occidere. addunt nonnulli filium ſororis, non filiam, ab eodem interfectum. plerique autem, etiam filiam ſororis. Hæc ille. Victor autem, cui conſentit Eutropius, tradit, illum ſæuum fuiſſe, ſanguinariũ, trucemque omni tempore. Regnauit annis, vt volunt aliqui, ſeptem.

Talis denique fuit, vt nullus æquè crudelis Italiæ vel toti, vel maiori parti ſit vnquam dominatus poſt Conſtantinum.

CLVIII. Imperante Aureliano, Alemanni, ac Marcomãni in Italiam iam ſe rurſus effuderunt, & vſque ad Fanum Fortunæ proceſſerunt, teſte Vopiſco, ac Victore, qui narrat ab eo tria prælia commiſſa aduerſus illos, primum ad Placentiam, iterum ad Fanum fortunæ, poſtremò Ticinenſibus in campis. Addit ille, ab ijs cuncta circa Mediolanum grauiter euaſtata, acceptamque ab ipſis per errorem tantam cladem apud Placentiam, vt Romanum penè ſolueretur imperium. Sic ille. Romam tunc muris, ob metum, cinctam fuiſſe, ſcribit Zoſimus. Teſtatur Hieronymus, ad Innocentium ſcribens,

Vercel-

Vercellas raro habitatore ſemirutas ſuo tempore fuiſſe. Et Ambroſius ad Fauſtinam narrat, Placentiam, Parmam, Brixillum, Regium, Mutinam, Bononiam, & Claternam ſemiruta eodem modo, quod accidiſſe Gallieni, & Aureliani temporib⁹, neceſſe eſt dicamus, ob teſtimonium Vopiſci, Victoris, ac Zoſimi. Nam, qui ad tempora Conſtantini hæc referunt, nullo teſte nituntur. cum nihil vaſtitatis attuliſſe Italiæ Conſtantinus vllibi legatur. Ad ſummam, quoties Romæ Pontifex fuit, & auctoritate valuit, tantum vaſtitatis Italię nunquam fuit illatum. nam, cum Gothi eàm vaſtarũt, abductus eſt Roma Pontifex, in vincula cõiectus, Conſtantinopolimq́ue miſſus de iuſſu Theodoræ Auguſtæ. quod Procopius libr. I belli Gothici, & Liberatus in Breuiario tradunt.

Eodem Vopiſco auctore diſcimus, circa Placẽtiam denſiſſimas fuiſſe ſyluas. atqui, ita incultum ſolum nunc non eſſe, quiuis earum regionum peritus non ignorat, cognoſcimusq́ue Italiæ terras nunc magis eſſe excultas.

Anno 278. Aureliano occiſo, ſucceſſit Tacitus poſt interregnum ſex menſium, regnauitq́ue totidem, Floriano eius fratre àrripiente imperiũ, ſed intra duos menſes à militibus interfecto.

Quocirca anno 279. Probus, Pannonici ſanguinis, vt vult Vopiſcus, optimè tamen moratus, imperium ſumpſit. eo imperante, gladiatores numero ad octuaginta, eruptione facta, cuſtodibuſq́ue ſuis interemptis, in vrbem ingreſſi, quidquid offerretur, diripiebant, multis, vt fieri ſolet, eorum numero permixtis. verùm & illos Imperator, miſſis copijs, excidit. Hæc ille. Interfectus eſt autem Probus apud Syrmium, factione militari.

CLIX. Anno 283. Imperator factus eſt Carus, cum filijs Carino, & Numeriano Cæſaribus, qui patri ſuperſtites imperarunt. Et Carum quidem Victor & Eutropius Narbonenſem faciunt, Cærellianus apud Vopiſcum tradit natum in Illyrico, Pœnis parentibus; Oneſimus Romæ ortum, parentibus Illyricianis. Sicut autem Carus ab omnibus laudatur, ita Carinus, qui Occidentale adminiſtrauit imperium, ſceleſtiſſimus, ac diriſſimus fuit. Sic enim Vopiſcus: Amicos optimos quoſque relegauit, & peſſimum quemq; elegit, aut tenuit. Et Victor Carin⁹ (ait) omnibus ſe ſcelerib⁹ inquinauit, plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Et Eutropius: Cōdiſcipulis quoq;, qui eum in auditorio vel leui fatigatione taxauerāt, pernicioſus fuit. Præfuit Carinus annis propè tribus. Cumq; eius pater Carus fulmine ictus interijſſet propè Tigrim, ac Numerianus eius filius in itinere ab Apro ſocero fuiſſet interemptus, Diocletianus à militibus factus Imperator apud Murgum ingenti prælio Carinum vicit, & interfecit, in quo innumeri ex Italis perierunt.

Anno 284. Diocletianus Dalmata iniuit imperium: quem licet aliqui ſcriptores non admodum velint ſæuum fuiſſe, tamen, ait Eutropius, admodum ſubtilis ingenio fuit, & qui ſeueritatem ſuam, aliena inuidia vellet explere. Sed, crudeliſſimum re vera fuiſſe, quamuis id tegere vellet, callidè per alios exequens, quæ animo atrociſſimè concipiebat, plurima oſtenderunt. omittamus eius iuſſu occiſos Caium Papam, Gabiniumq; conſobrinos ſuos, & Gabinij filiam Suſannam; diriſſimamque omnium, quæ fuerant vnquam, proſcriptionem Chriſtianorum, atrociſſima in illos adhibita tormenta: illud referamus. Diocletianus

cum

cum viciſſet Achilleum, qui occuparat Aegyptũ, victoria, inquit Eutropius acerbè vſus eſt, totam Aegyptum grauibus proſcriptionibus, cædibuſque fœdauit. Adijcit Euſebius, Buſirim, Coptomque vrbes ſolo æquatas.

Anno eodẽ collega imperij delectus eſt à Diocletiano Maximianus Herculeus è Pannonia natus, qui vnà cum Diocletiano imperauit. de quo ſic Eutropius libr. 9. Vir fuit ad omnem aſperitatem, ſæuitiamque procliuis, infidus, incommodus, ciuilitatis penitùs expers. ei fuiſſe temeritatem ſanguinariam tradit. Et Victor: Maximianus (ait) cognomento Herculeus, ferus fuit natura, ardens libidine, conſilijs ſtolidus, ortu agreſti, Pannonioque. Imperauit vnà cum Diocletiano annis viginti, ac talis fuit, vt tam diris, duriſq; moribus nullus aut Italiæ toti, aut eius maiori parti poſt Conſtantinũ ſit dominatus. Maxẽtius porrò eius filius ab Eutropio ſcribitur Romæ omnib' exitijs aduerſus nobiles ſæuiſſe. Et Zoſimus lib. 2. Bello, inquit, in hunc modum extincto, latus Sicophantis apertus eſt campus (apud Maxentium) omnes propè dixerim quotquot in Africa vel genere, vel opibus præſtabant, velut Alexandri partium ſectatores, deferendi: nec vlli omninò parcebatur, dum alij necarentur (per Maxentium) alij facultates ſuas amitterẽt. Quin & Romę triumphatum eſt ob perpetrata Carthagine mala. Et Maxentij quidem rerum ita geſtis, & omnibus per Italiã & in ipſa vrbe per ſummam crudelitatẽ, libidinemque ita habitis, hic ſtatus erat. Hæc ille. Regnauit annis ſex Maxentius. Cuius ſimilẽ tyrannũ poſt ętatẽ Conſtantini Italia nõ eſt perpeſſa. Multis prælijs in Italia fuſus à Conſtantino, in Tiberi deniq; eſt ſubmerſus, innumerabilibus ſuorũ cæ-

CLX. (beside "Anno eodẽ collega imperij…")

CLXI. (beside "jis aduerſus nobiles ſæuiſſe. Et Zoſimus lib. 2. Bel-")

ſis.quod è Zoſimo,& Nazario,Euſebioq; conſtat.

E ſuperioribus inter alia conſtat, numquam Romæ, & Italiæ poſt Conſtantinum cõtigiſſe tot Imperatores,aut Reges,è tot barbaris nationibus & tantæ crudelitatis (hoc enim barbarum facit) quot ante ipſum, ſiue quot ante Pontificiam poteſtatem magis conſtitutam.Vbi ſunt igitur imperiti illi, qui conqueruntur,Italię dominatos barbaros ex eo dumtaxat tempore,quo Pontifici Romano obediri eſt incœptum? an non è duodecim nationibus,tum re vera barbaris,quòd Papę haud obedirent,multos protulimus efferatiſſimos Imperatores,Hiſpanica,Libyca Maurica,Syria,Threicia,Arabica,Daca,Gallicana, Dalmatica, Pannonica,Mœſa,Illyrica.

Sed proferantur, quæſo,tot ex Herulis,Gothicis,ac Longobardis, qui aut Italiam totam, aut eius maximam partem tenuerunt, ſæuierintque in Romanos, Italosve, cum ſubiecti ipſis fuerunt; (hoc enim maximè obſeruandum) vel cum bella etiam geſſerunt in ipſos tot ac tanta atrocitatis exempla?

Sed quid ego tot,qui Romæ Italięque ſint dominati,ſæuiſſimos Principes flagito? Satis erint mihi dimidio pauciores.peto vnum;& tamen iſti omnes intra annos ducentos duodecim fuerunt. At poſt Conſtantinum trãſacti iam ſunt anni mille ducenti octuaginta. quid ad iſta reſpondebunt impij? An repetemus hic etiam clades alias,terręmotus,peſtes,incendia, dirutas vrbes, bella ciuilia,ſtrages in eis editas,irruptiones barbarorum, rapinas,latrocinia perpetua prætorianorum, corruptas virgines, matronas, adoleſcentes, pueros ſacrificatos, aliaque huiuſmodi multa, quæ poſt

im-

imperium Traiani extitiſſe retulimus? Sed audiamus maiora.

Oſtenditur, ſuperioribus Imperatoribus illud inprimis fuiſſe in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent è terris: ipſos autem plerunque occiſos.

CAPVT II.

IMPERATORIBVS pleriſque Romanis ante Conſtantinum videtur illud cordi fuiſſe, vt virtutes omnes exſcinderent, ac præſtantiſſimos quoſque è mundo tollerent. nam, cum Senatus Romanus cōſtaret ex ijs, quibus aliquod eſſet ſpecimen virtutis, & laudabilis quiſque in illum cooptaretur, apparet, pleroſque omnes Imperatores illius fuiſſe hoſtes acerrimos, & optimos ex eo quoslibet abſtuliſſe, neciq; tradidiſſe, aut aliquo modo vexaſſe, vnà cum cæteris viris bonis.

De Tiberio ſic Dion: Cumque non haberet (Tiberius) ſibi propinquitate coniunctiorem, ſciret eum peſſimum, & ſceleratiſſimum fore, (Caium Caligulam) libenter ei, vt aiunt, imperium reliquit, quò memoriam ſcelerum ſuorum maioribus Caij ſceleribus obrueret, vtque maxima, atque nobiliſſima pars Senatus poſt mortem ſuam necaretur. ſæpè enim dictum illud vetus fertur vſurpaſſe. CLXII.

Ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί,

Me mortuo, terra igne miſceatur.

Sæpenumerò Priamum fortunatum dixiſſe,

 quod

quod ei vnà cum patria, & regno perire contigiſſet. Quæ de eodem Tiberio verè licet ſcribere ex ijs, quæ tum acciderunt. Tam magna enim multitudo Senatorum interijt, & reliquorum hominũ, vt magiſtratus prouincias, quas ſortiti fuerãt, prętorij quidem viri triennium, conſulares autem ſex annos penuria ſucceſſorum obtinerent. Hæc ille. Quibus quid illuſtrius ad Senatorum bonorumque, quibus adminiſtratio prouinciarum committenda eſſet, interitum, quem Tiberius attuliſſet, explicandum proferri poteſt?

CLXIII. De Caio Caligula ſic idem: Caius, vt eſt in vrbem ingreſſus, ferè voluit vniuerſum Senatum perdere, quod ſibi honores propè diuinos non decreuiſſet. Et Tranquillus cap. 26. Alios (Senatores) cum clam interemiſſet, citare nihilominus, vt viuos, perſeuerauit, paucos poſt dies voluntaria morte perijſſe mentitus eſt. Et cap. 27. Multos honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatum notis ad metalla, & munitiones viarum, aut ad beſtias condemnauit: aut, beſtiarum more, quadrupedes cauea coercuit, & medios ſerra diſſecuit. Et capite 28. Cùm diſcerpi Senatorem concupiſſet, qui ingredientem Curiam repentè hoſtem publicum appellantes inuaderent, graphijsque confoſſum lacerendum cæteris traderent. nec antè ſatiatus eſt, quàm membra, & viſcera hominis tractà per vicos, atque ante ſe congeſta vidiſſet. Et capite 30. Sæpè in cunctos Senatores, vt Seiani clientes, matris, ac fratrum ſuorum delatores inuectus eſt, prolatis libellis, quos crematos ſimulauerat: defenſaque Tiberij ſæuitia, quaſi neceſſaria, cum tot criminantibus credendum eſſet. Et: Ingentia facinora auſus. Et capite 49. Aliquanto maiora moliens. Siquidem propoſuerat Antium, deinde

de Alexandriam commigrare, interempto prius vtriuſque ordinis (Senatorij & equeſtris) electiſſimo quoque: quod ne cui dubium videatur, in ſecretis eius reperti ſunt duo libelli diuerſo titulo: alteri Gladius, alteri Pugio index erat. ambo notas & nomina continebant morti deſtinatorum.

De Nerone autem ſic Dion: Erat crimen omnibus publicum, virtus, opes, nobilitas: atque ob eam cauſam vel ſibi mortem inferebant, vel ab eo occidebantur. Et Eutropius li. 7. Infinitam partem Senatus interfecit, bonis omnibus hoſtis fuit. Et Tacitus lib. 16. Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremum Nero virtutem ipſam exſcindere concupiuit, interfecto Barea Sorano, & Thraſea Pæto. CLXIV.

De Domitiano Eutropius ita lib. 7. Interfecit nobiliſsimos ex Senatu. Et Dion: Ruſticum Arulenum interfici iuſſit, propterea quod philoſophabatur, quodq́ue Thraſeam diuinum fuiſſe hominem dicebat. itemq́ue Herennium Senecionem, quod, cum vixiſſet diutiſſimè, poſt quæſturam nullum magiſtratum petiuiſſet, quodq́; Eluidij Priſci vitam conſcripſiſſet: compluresq́ue alij ex eadem cauſa, quod ſtudio philoſophiæ operam darent, occiſi fuerunt, cæteris omnibus ex vrbe iterum expulſis. CLXV.

De Hadriano ſuprà retulimus è Dione, quemadmodum præſtantiſsimos quoſlibet in ſingulis artibus occiderit, eorumq́ue ſectatores oppreſſerit, & amiciſsimos quoſque, ac ſummis honoribus perfunctos, vita ſpoliarit. ob has cauſas, eodem teſte, Homerum volebat è medio tollere. CLXVI.

De Commodo Lampridius ita ſcribit: Adhi- CLXVII

bitos cuſtodes vitæ ſuę honeſtiores ferre non potuit, peſſimos quoſque detinuit, & ſubmotos vſque ad ægritudinem deſiderauit. Et mox: Honeſtiſſimos quoſque aut per contumeliam, aut per honorem indigniſſimum abiecit. Tot hic Senatores occidit, vt illo occiſo ſic ſtatuerit Senatus, qui Senatum occidit, in ſpoliario lanietur; qui Senatum occidit, vnco trahatur; qui innocentes occidit, vnco trahatur. carnifex Senatus; more maiorũ vnco trahatur; ſæuior Domitiano, qui omnes occidit, vnco trahatur; qui Senatum vendidit, vnco trahatur.

CLXVIII. De Septimio Seuero produximus ſuprà Spartianum narrantem plurima in plurimos Senatores iniquiſſima homicidia perpetrata. Quibus addimus ex eodem, Senatores illos, qui cum Nigro militauerant, ducis, vel tribunorum nomine occiſos, ſimiliter & qui fauerant Albino. Hinc ille: Interfectis, ait, innumeris Albini partium viris; inter quos multi Principes Ciuitatis, multæ fœminæ illuſtres fuerunt. Et tum: Hiſpanorum, & Gallorum proceres multi occiſi ſunt. Et: Vltus igitur grauiter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quoque eius extincto, iratus populo, & Senatoribus, Romam venit, Cõmodum in Senatu, & concione laudauit, Deum appellauit, infamibus diſplicuiſſe dixit. Addit deinde, interfectos quoslibet imperio idoneos, timẽs ne filijs illud eriperetur, ijque à militibus eueherentur. Rurſus idem in Peſcennij vita: Tunc innumeros Senatores interemit Seuerus, & ab alijs Marij nomen accepit.

CLXIX. Antoninus Caracalla omnium duriſſimus, inquit Aelius Spartianus, & Septimio patre duro crudelior, Romã bonis omnibus, ait Dio, ſpoliauit,

nit,ac mutilauit. Et idem,qui fuit his temporibus Hic Antoninus, inquit, Alexandri amantiſſimus, militibus comis atque humanus erat; reliquos omnes ſpoliare,depeculari, & opprimere conabatur,atque in primis Senatores. Hæc ille:qui deinde plurima indigniſſima in Senatores perpetrata deſcribit. Quamobrem Capitolinus in vita Macrini narrat, Caracallam vocatum Senatus decreto interfectorem Senatus, & populi. Hinc Herodianus libro quinto inquit:Vniuerſi gratulabantur extinctum Antoninum.nam,vt quiſque auctoritate aliqua,aut dignitate præcellebat, ita maximè imminentem ſuis ceruicibus depuliſſe gladium arbitrabatur. delatores autem, & ſerui omnes, quicumque dominos detulerant, patibulo ſuffixit : totaque vrbs, atque adeò Romanum imperium, ſceleratis hominibus perpurgatum.

De Macrino qui Antonino ſucceſſit, ita Dion: CLXX.
Macrinus magnum(ait)numerum equitum,& Senatorum per calumniam interemit.

Antoninus Heliogabalus imperium Macrini CLXXI.
excepit. De illo ſic Herodianus, vbi ſcripſit, Alexandrum filium Mammeæ Cæſarē creatum:Mammæa,ab omni illa fœditate(Heliogabali) vindicabat Alexandrum,ſummiſſis clam doctoribus omnium diſciplinarum, modeſtiamque edocens, ac paleſtræ,virilibuſq; gymnaſijs aſſuefaciens,Græciſq; eum pariter & Latinis literis inſtituēs.quibus rebus magnoperè Antoninus indignabatur, iamq; adoptionis,imperijq; participati pœnitebat. quapropter oēs illius doctores aula exegit, quoſdamq; illuſtriores partim morte, partim exilio affecit. Hæc Herodianus. Addit Lampridius, exactū iuſſu ipſi' vrbe vniuerſum ſenatū,iuſſum-

que,vt è Senatoribus nonnulli necarentur.

CLXXII. Maximinus Thrax qualis,quoad argumentum propoſitum fuerit, ita Herodianus: Complures, inquit,exercitibus,aut prouincijs propoſitos,cõſulares, triumphalesque viros (hi ſolebant eſſe ex ordine Senatorio)leuiſſima,tenuiſſimaque calumnia attactos,corripi de improuiſo iubebat,ac ſine vllis miniſterijs ſolos vehiculis impoſitos die noctuque iter facere ab Oriente, aut Occidente,ſi ita cecidiſſet,itemque à meridie in Pannoniam vſque,in qua tunc ipſe morabatur,dein ſpoliatos,omnique ignominia affectos,exilio,vel morte puniebat.Et Capitolinus: Sine delicto,inquit, conſulares viros,& duces multos interemit.

CLXXIII. Aurelianum necem attuliſſe nonnullis nobilibus Senatoribus ob leues cauſas, è Vopiſco ſuprà retulimus.

CLXXIV. Carinus,vt Vopiſcus ait, optimos quoſq; relegauit,peſſimum quemq; elegit,aut tenuit, præfectũ vrbi vnum ex Cancellarijs ſuis fecit.quo fœdius nec cogitari potuit aliquando,nec dici. præfectum prætorio,quem habebat,occidit.Et:Superbas ad Senatum literas dedit, vulgo vrbis Romæ, quaſi populo Romano bona Senatus promiſit. Et: Hominibus improbis plurimum detulit.

CLXXV. Maxentium narrauimus ſuprà ex Eutropio omnibus exitijs in nobiles ſæuijſſe. Hinc Prudentius contra Symmachum lib. I.

Ipſe Senatorum meminis clariſſimus ordo,
Qui tunc concreto proceſſit crine,catenis
Squalens carcereis,aut nexus compede vaſta.

Et paulo antè, alloquens Romam:

Hoc ſigno inuictus tranſmiſſis Alpibus vltor
Seruitium ſoluit miſerabile Conſtantinus.

Cum

Cum te peſtifera premeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Vt ſcis ipſa, patres.

Hinc in Panegyrico Nazarius, verba faciens de Conſtantini triumpho: Non augebantur (inquit) quidem ante carrum vincti duces; ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas; non coniecti in carcerē barbari, ſed deducti è carcere conſulares; non captiui alienigenæ introitum illum honeſtauerunt; ſed Roma iam libera nihil ex hoſtico accepit, ſed ſe ipſam recuperauit, nec præda auctior facta eſt, ſed eſſe præda deſiuit.

Tales itaque fuêre Imperatores quatuordecim. non enim filios aliquorum connumeramus ijs, quamuis fuerint & ipſi Imperatores. Imperauerunt omnes annis centum triginta ſex, & aliquid amplius. Quocirca, cùm numerarentur à Tiberij principatu vſque ad Maxentium defunctum ducenti nonaginta quinque anni, dimidium propè tempus eſt illud, quo Senatus eſt adeò vexatus, interfectis eorum plurimis vnà cum cæteris bonis, Imperatorum iuſſu; cùm reliqui tamen Imperatores memorentur crudeliſſimi fuiſſe.

Hic peto à quibuslibet, an poſt imperium Conſtantini vſque ad Momyllum fuerint tot Imperatores Catholici in Senatum crudeles per annos centum ſexaginta quatuor plus minus, qui intercedunt à Conſtantino ad Momyllum? Quid tot exigo? Proferatur eorum dimidium: proferantur duo: proferatur vnus.

Age, maiora dicamus. Excepto Vittige, ac Teia, nullus vrbi imperauit, eave potitus eſt, non dico Catholicus, (vittiges enim, Teiasque Ariani fuerunt, ac Pontifici Romano infenſi) ſed cuiuſuis

ſuperſtitionis, qui in Senatum Romanum, ac bonos ſæuierit adeò, vt iſti ſæuierunt. Et tamen à Conſtantino ad noſtra tempora colliguntur anni mille ducenti octuagintaduo. Senatus enim Romanus ille conſtans ex hominibus, quos laicos vocamus, deſijt eſſe, quòd, recepta Vrbe, Gothiſque deletis, non curarunt Imperatores in locum Senatorum, qui moriebantur, vllos ſufficere, aut extinctis plerisque, dum bella Gothica ardebant, aut Romam redire, è qua profugerant, vt oſtendimus, negligentibus, Clerus in antiquum Senatum ſubſtitutus eſt, quod alibi explicauimus.

Neque verò mihi ſatis eſt hoc dixiſſe. Tot ſunt Vrbes in Italia, quibus ſuus eſt tenuis Senatus, ac fuit: nulla erit tamen, cui contigerint tot Principes, tam ſæui, tam nulla de cauſa atroces in ſuum Senatum, vel ipſos bonos, ſæculis omnibus, quæ tranſacta ſunt ab ætate Conſtantini. Vide, quæ bona ſint nobis Catholicis poſt Romani Pontifices auctoritatem magis conſtitutam.

Nec conſiſtamus hic. Eſt Pontifici Romano Cardinalium cœtus, loco cuiuſdam Senatus; & cuilibet Epiſcopo ſuum, quod vocant, Capitulum Clericorum. Non quæram, num fuerit ex iſtis Catholicus aliquis (nam de his eſt nobis ſemper oratio) adeò ſæuus in illos, quamuis Vrbanus VI. Ioannes XII. & Alexander VI. in Cardinales ferantur fuiſſe crudeles, cùm nemo ex iſtis occiderit ſex Cardinales. Sed totus orbis Catholicus in iudicium vocetur. Sunt in eo, fueruntque Reges innumeri, quibus ſunt Procerum conuentus loco Senatorum, quibus, & Epiſcopi annumerantur, vt Poloniæ, Hungariæ, Boemiæ, Germaniæ,

Daniæ,

Daniæ, Suetiæ, Angliæ, Galliæ, Aragoniæ, Caſtellæ, Luſitaniæ. Num tot Reges Catholici, tam ſæui, tam breui tempore vlli iſtorum Regnorum fuêre in proceres ſuos, aut generatim in bonos ipſos, vt vel nullas, vel leues ob cauſas ipſos interficerent? numquid per tot ſæcula extiterunt tot? numquid eorum dimidium? ſed neque vnum credo produci poſſe talem ex ijs Regibus, qui Pontificis dicto, ac legibus fuerunt audientes.

CLXXVI. Sed forſan benè iſtis Imperatoribus, aut Regibus fuit: eorum vita in tuto poſita erat: omnes ferè atrociſſimè interfecti. Quin à Iulio Cæſare, vſque ad Conſtantinum nonnulli numerãt quinquaginta ſeptem tum Cæſares, tum Auguſtos: ex his octo ad ſummum non fuerunt indubitatè vel veneno, vel ferro ſublati. quod eorum vitas legentibus apparebit. effugerunt violentam mortem Veſpaſianus, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Antoninus Philoſophus, Septimius Seuerus, Claudius Conſtantius. Quæ fuit igitur fœlicitas vitæ Romanis, Italicisve priuatis hominibus, aut Imperatoribus per iſta tempora? Illud enim poſco ab eruditis, vt omnium Italicorum Principum, qui Catholici fuerunt, ſucceſſiones recordentur, aut euoluant; ac proferant mihi ex aliquatot Principes, tam breui interemptos. quid peto tam breui? ſumant, me dante, omne tempus, ex quo Pontifices Romanos colunt: neque poterunt tot Principes alicuius gentis inter Italos ab alijs ſublatos enuntiare. Atque, vt pudeat impios, qui Pontificum Romanorum tempora incuſant, circumſpiciatur totus Orbis Catholicus, excutiantur omnium Regum, Principumque illuſtrium, qui fuerint Catholici, ſucceſſiones, ac

nihil

nihil tale reperient. Non temerè verba effundimus. libro namque de ſignis Eccleſiæ xx. ſigno LXXXIX. noſtra nos cũ quibuslibet cæteris, quorum ſint exitus memoriæ proditi, ſigillatim contulimus, atque iccirco hęc poſſumus aſſeueranter affirmare. Hoc autem cui non faciat admirationẽ? toto orbe Catholico, per tot ſęcula, nullam Regũ ſeriem poſſe inueniri, qui cùm Pontificij fuerint, nihil adeò ſæuum perpeſſi ſunt, quale tot Imperatores per annos tercentum ſexaginta plus minus.

Verùm enimuerò, ſi non oſcitanter legimus ſuperiora, & contulerimus cum cæteris, quæ memoriæ fuerint vmquàm prodita, cognoſcemus Imperatores Romanos ad ſummum nequitiæ, quę fuerit inter mortales, & quæ ad hos perdendos à Principibus vllis extiterit, perueniſſe. Nam, quis crudelitate par Tiberio, Caio, Neroni, Domitiano, Commodo, Septimio, Seuero, Maximino, Carino, vt cæteros mittamus? quis luxu, ac libidine tum iſtis propè omnibus, tum Heliogabalo? Hæc ſcilicet Italiæ fœlicitas: Hæc Romæ erat beatitudo; & non pudet aliquos iſtis vllam tribuere partem laudis? non iſta tempora abominari?

En igitur, quo loco vita eſſet Imperio Romano florente, non modò quibuslibet, ſed etiam bonis ipſis, & quidem præſtantibus dignitate, opumq́ue abundantia, quin ipſis Imperatoribus. quo loco erant itaque plebeij? quo pauperes, ac cæteri omnes? neceſſe eſt, vt fateamur, iniquiſſimo. Quid ad hæc dicemus? quot, & quanta bona nobis Catholicis adſunt auctoritate Pontificis Romani magis dilatata? Sed reliqua inſpiciamus.

Tribu-

Tributa immenſa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante ætatem Conſtantini.

CAP. III.

VEniamus, quæſo, ad Tributa. Nam, ne quis ſibi fingat fuiſſe Imperatores quidem rapaces, vectigalia tamen fuiſſe modica, & tolerabilia; demõſtremus, hæc ab Auguſti temporibus vſque ad Conſtantinum fuiſſe immoderatiſſima, & quæ nullo modo ferri poſſent.

Atque, vt omittamus ab Auguſto ſtatutum, quod refert Dion, vt vigeſima pars hæreditatum, legatorum, donationumve cauſa mortis fiſco inferretur, niſi ad proximos agnatos, aut pauperes homines pertinerent, idque præter ordinaria Tributa, vectigalia, & portoria, quibus adeò Senatores oppreſſit, vt multi Senatu migrare ſint coacti. quæ Dio lib. 53. hiſtoriæ ſuæ teſtatur, & à Tiberio plurimis Ciuitatibus, ac priuatis hominibus veteres immunitates, & ius metallorum, vectigaliumque adempta, quòd hæc ſint leuiora, ſi comparentur cum alijs, quæ dicturi ſumus.

Caius Caligula, inquit Suetonius cap. 40. vectigalia noua, atque inaudita, primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones, tribunosque prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omiſſo, cui non tributi aliquid imponeret. pro edulijs, quæ tota vrbe venirent, certum, ſtatumque exigebatur; pro litibus, atque iudicijs vbicumque conceptis, quadrageſima ſummæ, de qua litigaretur; nec ſine pœna, ſi quis compoſuiſſe, vel donaſſe negotium conuinceretur; ex gerulorum diurnis quæſtibus pars CLXXVII.

octauæ

oɫtaua; ex capturis proſtitutarum quantum quæque vno concubitu mereret; additumque caput legis, vt tenerentur publico quæ meretricium, & quæ lenocinium feciſſent; nec nô & matrimonia obnoxia eſſent. Et cap. ſequenti: Ac, ne quòd non manubiarum genus expediretur, lupanar in Palatio conſtituit; diſtinctiſque, & inſtructis pro loci dignitate compluribus cellis in quibus matronæ, ingenuique ſtarent, (nota incredibile ſimul, & abominandum facinus) miſit circum fora & baſilicas, nomenclatores ad inuitandos ad libidinem iuuenes, ſeneſque, præbita aduenientibus pecunia fœnebri: appoſitiſque, qui nomina palàm ſubnotarent, quaſi adiuuantium Cæſaris reditus; ac, ne ex luſu quidem aleæ compendium ſpernens, plus mendacio, atque etiam periurio lucrabatur. Et cap. 42. Filia verò nata, paupertatem, nec iam Imperatoria modò, ſed & patria conquerens onera. collationes in alimoniam, ac dotẽ puellæ recepit. edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitq; in veſtibulo ædium Kal. Ian. ad captãdas ſtipes, quas plenis ante eum manibus, ac ſinu, omnis generis turba fundebat.

CLXXVIII. Nero, ait Suetonius cap. 38. collationibus non receptis modò, verùm & efflagitatis, prouincias priuatorumque cenſus propè exhauſit. Et Dion: In Britannia, cauſa belli fuit publicatio bonorum, quæ cùm eſſet primarijs eorum à Claudio remiſſa, Decianus Catus, eius Inſulæ procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et mox, inducens Bunduicam, fœminam Britannicam, quæ loquatur, Nónne (inquit) maximis, atque ampliſſimis facultatibus priuati ſumus? nónne reliquorum tributa pendimus? nónne præter cætera, quæ damus, & agros quos colimus, ad eorum vtilitatem,

litatem, noſtrorũ etiam corporum à tributa conferimus?

Galba, inquit Suetonius cap. 12. Cùm ciuitates Hiſpaniarum, Galliarumque, quæ cunctãtius ſibi acceſſerant, grauioribus tributis, quaſdam etiam murorum deſtructione puniſſet, & præpoſitos, procuratoresq; ſupplicio capitis affeciſſet cum coniugibus, ac liberis, quodq; oblatam à Tarraconenſibus è vetere templo Iouis coronam auream librarum xv. conflaſſet, ac tres vncias, quę põderi deerant, iuſſiſſet exigi. Et Dion: Erat inquit (Galba) in coaceruanda pecunia inexplebilis. CLXXIX.

De Veſpaſiano ſimiliter cap. 16. Sola eſt (inquit) in qua meritò culpetur pecuniæ cupiditas. non enim contentus omiſſa ſub Galba vectigalia reuocaſſe, noua, & grauia addidiſſe, & auxiſſe Tributa prouincijs nonnullis, & duplicaſſe negotiationes quoque vel priuato pudendas propalàm exercuit, coemendo quædam tantùm, vt pluris poſteà diſtraheret; nec candidatis quidem honores, reis vetam innoxijs quã nocentibus abſolutiones venditare cunctatus eſt. creditur etiam Procuratorum rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgò pro ſpongijs dicebatur vti, quòd quaſi, & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes. & 23. reprehendenti filio Tito quòd etiã vrinæ vectigal commentus eſſet, pecuniã ex prima penſione admouit ad nares, ſciſcitans num odore offenderetur; & illo negante. atqui (inquit) è lotio eſt: & Dion, Nullo genere Tributi prætermiſſo, vt ne mendicis quidem pepercerit, ac de diuinis humaniſque rebus pecuniam fecerit, multa enim vectigalia, quæ tum ſolui deſierant renouauit, auxitque multa ex CLXXX

ijs, quæ obtinebant. idque in cæteris Prouincijs ſubditis imperio Romano, ac poſteà in vrbe fecit.

CLXXXI. Atque hæc iſti: Romæ porrò erant Tributa vſitata, quæ pendebātur à lenonibus, meretricibus, exoletis ob ſcelera ſua. quod in Alexandro Lampridius teſtatur; quem laudat ex eo, quòd illa in ædificia publica conuerterit, & quod ad Thermas conſtruendas à ſingulis quibusq; artificibus exegerit nummos.

At Conſtantinus omnium Tributorum ſuſtulit quartam partem. quod Euſebius teſtatur in vita ipſius lib. 4. cap. 2. 3. 4. Lenones, atque exoletos expulit. qua in re mendaciſſimus & calumniarum plenus eſſe Zoſimus apparet.

Producantur itaq; è tot ſæculis poſt Conſtantinum tranſactis tot vel Imperatores, vel Principes, qui Romæ ſint dominati, ac tam grauibus eam tributis onerarint. Quid ego tot produci flagitē? duo ſint ſatis ſimiles, aut Caligulæ, aut Veſpaſiano. Agè detur vnus horum par, aut ſimilis aliquo modo. Quid autem Romam duntaxat tanta fœlicitate donatam contendo? En tot Vrbes Italiæ, tot Regiones, quibus principes aliqui dominati ſunt per annos octingentos, cùm poteſtas Comitum, Marchionum, Ducumq; maximè cœpit vſurpari, quam multò antè Longobardi viſi ſunt inuexiſſe, & tamen huiuſmodi vllus non poterit cieri, qui Caligulæ, Veſpaſionove ſimilis fuerit in exigendis tributis. Atqui tantum bonū poſt ætatem Conſtantini neque ſoli Romæ, neque ſoli Italiæ contigit. nulla Catholicorum Regio Regi Pontificis Romani ſtudioſo ſubiecta vmquàm fuit, quæ memoretur tam grauibus exactionibus toties, ac tot oppreſſa. Quid toties dico, vel atq; à tot? A nullo vmquā Principe Catholico, vel per exiguū tēpus.

Diræ

Diræ,& infandæ leges, moresve vſu recepti, & comprobati in Vrbe,& Italia.

CAP. IIII.

INtolerabilia ſunt hæc,quæ diximus:ſed multò intolerabiliora, & pernicioſiſſima quædam,legibus apertis, aut moribus publicis ita comprobata, vt vel laudabilia reputarentur, vel nulla ijs perpetratis pœna aut irrogaretur, aut conſtituta fuerit. quamuis enim ſit neceſſe quodammodò, vt admittantur flagitia, atque, vt aiebat Chriſtus, ſcandala naſcantur, & in omni domo magna Paulus adijciebat, Sint vaſa honoris ad vſus ſplendidos. & vaſa ignominiæ ad vſus inhonoratos, ſi tamen ſupplicio fuerint admiſſa facinora aliquando caſtigata, aut ſaltem pæna legibus fuerit appoſita, quæ repeti poſſit, ſine dubio rarius delinquitur;cùm veriſſimum ſit illud:

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

ac rectiſſimè dixerit Plato, reſpublicas pœna, ac præmio contineri, ita, vt, ſi quid mali fiat, idque non coerceatur, neceſſe ſit in præceps ire Remp. Igitur, quamuis ſuperiora fuerint hominibus maximo detrimento,& grauia, quæ ſubijcientur, tamen multò erunt acerbiora, & magis damnoſa, quòd vel honeſta exiſtimarentur, vel ſaltem nulla mulcta coercerentur. Sit igitur hoc Romæ,& Italiæ adductum bonum per Pontifices Romanos poſt ætatem Conſtantini, quod non ampliùs innumeri mortales cancellis vllis includuntur coacti ſeſe mutuis vulneribus concidere. quod fiebat in ludis gladiatorijs, qui ſolebant quotannis CLXXXII.
edi à magiſtratib⁹ multis diuerſo tempore ad ob-

lectandum populum, conciliandamque ſanguinis humani copioſa profuſione illius beneuolentiam. atque hoc adeò laudabile iudicabatur, vt Traianus maximam ſibi comparare gloriam ſit viſus, qui decem millia gladiatorum dederit vno ſpectaculo. quod refert Dion. Suſtulit hanc immanitatem Conſtantinus, vt eſt in Codice Theodoſiano. & nihilominùs adeò peſſima cõſuetudo confirmata erat, vt, quamuis eandem ſanctionem Conſtantius Conſtantini filius renouauerit, breui fuerit repetita. Hinc Auguſtinus in Confeſſionibus, ea ſe Romæ aliquando vidiſſe dolet, & ingemiſcit; ac Symmachus qui Theodoſio imperãte florebat, exhibitos refert in Conſulatu Flauiani. Sublati verò fuerunt prorſus imperãte Honorio. Operæpretiũ porrò eſt cognoſcere, qui mos fuerit Veſtali virgini, cùm gladiatores inuicẽ ſe necarent. Deſcribit illum Prudentius his verſibus, contra Symmachum lib. 2.

Intereà, dum torta vagos ligat infula crines,
Fataleſq; adolet prunas innupta ſacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa, plateas,
Pilento reſidens molli, ſeq; ore retecto
Imputat attonitæ virgo ſpectabilis Vrbi.
Inde ad conſeſſum caueæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum viſura cruentos
Congreſſus, morteſq;, & munera vendita paſtu
Spectatura ſacris oculis. ſedet illa verendis
Vittarum inſignis phaleris, fruiturq; laniſtis.
O tenerum, mitemq; animum. conſurgit ad ictus,
Et, quoties victor ferrum iugulo inſerit, illa
Delitias ait eſſe ſuas, pectuſq; iacentis

Virgo

Virgo modeſta iubet conuerſo pollice rumpi,
Ne lateat pars vlla animæ vitalibus imis,
Altius impreſſo dum palpitat enſe ſecutor.

Hæc ille. An hic illud adijciemus? ſolitum bibi ſanguinem gladiatorum, qui occidebantur. Hæc ſunt Plinij verba libr. 28. cap. 1. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis comitiales morbi pellantur: quod ſpectare facientes eadem arena feras quoque horror eſt. At Hercule illi ex homine ipſo ſorberi efficaciſſimum putant calidum, ſpirantemque, & vna ipſam animam ex oſculo vulnerum. En felicitas antiquorum. CLXXXIII.

Huic proximum ſit illud, in more apud Romanos, & Italos fuiſſe, vt homines ipſi, quaſi pecora ad aras ſacrificarentur. &, quamuis ſublatus fuerit hic mos in Latio, cùm dicitur Hercules eò veniſſe multò ante Aeneæ aduentum, (quod Dionyſius refert lib. 1.) in Italia tamen perdurauit, vt refert Plinius, vſque ad annum 656. & eam conſuetudinē reſtituerunt Imperatores aliqui. Octauius namque Auguſtus plurimos Romanos ad aram Iulij Cæſaris Peruſiæ mactauit, & Heliogabalus nobiliſſimos quoſque pueros, & formoſiores, quibus eſſent parentes, ex Italia deligi iuſſit, quos litaret. quòd in eius vita Lampridius narrat. & Imperator Domitianus (niſi me fallit) Gallam, Græcumque innocentes defodi viuos ex oraculis Sibyllinis imperauit. Iulianus eodem modo multos pueros ad artis magicæ vſum diſſecuit. quod refert Theodoretus. & Hadrianus Antinoum ſuū ſcribitur à nonnullis ad eadem ſcelera interfici voluiſſe. quod aſſeueranter affirmat Dion: qui & teſtatur, à Didio Iuliano Imperatore pleroſ- CLXXXIV.

que pueros interfectos artium magicarum cauſa: quamuis tota hæc conſuetudo publicè remanſerit in gladiatoribus buſtuarijs. En, quæ Religio quondam foret italicis populis. Et hic itaq; mos ita ſublatus, vt nihil ſimile vnquàm toto orbe Catholico ſit auditum.

CLXXXV. Illud verò longè grauiſſimum, fuiſſe in poteſtate Dominorum ſuos ſeruos caueis publicis includere, vt cum ferociſſimis beſtijs ad oblectandum populum depugnarent; à quibus illi ſæpè atrocem in modum diſcerpi ſolebant. Et, quamuis Lucius, & Verus Antonini Imperatores, qui inierũt imperium anno Chriſti 16[illegible]. id vetuerint, vt Martianus Iuriſconſultus teſtatur, ac Modeſtinus lege Petronia cautum dicat, ne id fieret abſq; Iudicis conſenſu; tamen, id non omninò obſeruatum fuiſſe, ex eo liquet, quod & Iudicum conſenſu id fiebat. [illegible] ante hos per multa ſæcula hic mos eſt obſeruatus. & Cõſtantinus habuit neceſſe Antoninorum legem renouare. vt eſt in Codice Iuſtiniani tit. de emend. ſeru.

l. domini. ff. de cont. empt. l. circu. de ver. §. ad l. Corn.

CLXXXVI. Cui ſimilis erat alius, quo licebat dominis ſuos ſeruos, vt iubebat, interficere. quod fuiſſe olim iuris gentium, & ab omnibus gẽtibus obſeruatum, teſtatur Caius Iuriſconſultus. hinc oſtendimus, ſuprà Auguſto imperante fuiſſe, qui carnibus humanis ſeruorum p[illegible]ſcerent murenas. Verùm temperauit hæc Antoninus Pius vt idẽ ſcribit. quod & Vlpianus, qui floruit Alexandro Mammeæ imperante, narrat. Sed, & ante hunc, qui cœpit imperare anno Chriſti 140. impunè admitti id poterat; poſteà verò cum cauſa licebat. quòd per multa ſæcula fuerat in Vrbe, in Italia, ac toto Orbe factitatum.

l. 1. ff. de iis, qui sui. [illegible], vel al. iur. is. l. ſi dominus. de Co.

CLXXXVII. Quod adeò verum, vt parẽtibus ipſis fas olim

foret

foret ipſo iure filios arbitrio ſuo necare. quod Paulus Iuriſcon.refert, & Diony.lib.2. Quocirca cùm lege à Pompeio lata puniantur plurimi, qui ſuos propinquos occidunt, non recenſetur in his Pater, cùm filium morti tradit, vt habetur in Digeſtis. Primus Hadrianus Imperator, quod Martianus ſcribit, hoc delictum coercuiſſe videtur. Defunctus eſt Hadrianus anno 163. Sic itaque per tot ſæcula, antequàm Romæ Pontificia poteſtas confirmaretur, atrociſſimis legibus hic locus erat. *l.in ſuis.l.de lib.& poſth.* *l.diuus.D.ad l.Pomp.*

CLXXXVIII

An omittemus illud in omnes debitores diriſſimum? ſi qui ex ijs die conſtituta non ſoluiſſent, creditoribus vincti tradebantur, plumbatis cędebantur. adijcitque Gellius, qui verba legum duodecim tabularum recenſet, permiſſum fuiſſe ijs, poſt tertias nundinas hominem diſſecare, ac partiri. Teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. nó modò debitores, ſed & eorum filios creditoribus tradi ſolitos. Et, quamuis tanta atrocitas ſecandorum debitorũ, quoad Romanos ciues, poſteà fuerit aliquo modo temperata, quin & necandorum ac verberandorum, anno, vt vult Liuius libr. 8. 429. tamen vſque ad Conſtantinum durarunt aduerſus alios ponderum, ac plumbatarum ſupplicia, quibus illi cædebantur, ac diſtendebantur incredibili tormento. quod apparet è Codice Theodoſiano l.3. tit. de exactionibus. *Gell.libr.10. cap.1.*

En, quanta in ſeruos, in debitores, in ipſos filios ſæuitia exerceretur à ciuibus Romanis, & Imperio Romano ſubiectis, in ipſa Roma, in Italia, ac toto Orbe Romano? Num quis vult has leges renouare, has diritates ex inferis educere, cùm fuerint ablatæ poſt Romani Pontificis auctoritatem conſtitutam? Nemo erit, qui non excla-

maret nullo modo reuocanda atrocitatis immaniſſimæ exempla. Vnus ei it Macchiauellus, qui velit reuocari;credo,vt ſeruos, filios innocentiſſimos,ac Ciues ſuos Italos omnes his pœnis addicat. Addicatur ijs ipſe,quandò vult,& experiatur, non qui Pontificem Romanum colunt, à quo ita Conſtantinus edoctus, alijque Imperatores hæc ſuſtulerunt.

Atque hæc quidem', quantum ad vitam, & ea, quæ proximè accedunt ad illam tuendam in mores inducta & comprobata. Nunc ad alia reſpiciamus,ſpectantia ad facultates. neque de Colonijs aliquid dicamus, ex quarum deductione contingebat,vt ex alijs in alios omnia bona transferrentur, ſed de vſuris, quibus priuatorum quælibet res breui abſumebantur. Has igitur Romanis,& cunctis Romano imperio ſubiectis fuiſſe permiſſas,nemo eſt antiquitatis mediocriter peritus, q ignoret. poſterioribus quidem temporibus per leges modus eſt vſuris accipiendis præſcriptus.

CLXXXIX. Summa verò moderatio fuit huiuſmodi, vt duodena poſſent exigi quotannis in ſingula centena. iccirco autem vocabantur Centeſimæ, quòd menſibus quibuslibet centeſima pars dati exolueretur;atque ita,centum menſibus trāſactis,intra annos octo menſesque ſeptem æquabatur vſuris ipſa ſors. Illud præterea concedebatur,vt,niſi fœnus exolueretur ſuo tēpore,ſingulis ſcilicet menſibus,ex illo etiam deberentur vſuræ, atque id vocabatur Anatociſmus, cuius ſæpè Cicero meminit in Epiſtolis ad Atticum. quamobrem,quæ viſæ ſunt Romanis mitiſſimæ vſuræ, ſine dubio erant huiuſmodi, vt Cato dixerit, nihil aliud eſſe illas exercere, niſi homines ipſos occidere. quod in libris de Offic. Cicero narrat. Ob hæc factæ in

vrbe graues exactiones; multæque, ac periculoſæ ſeditiones, vt anno 258. & rurſus 260 vt meminit in Coriolano Plutarchus; ſed & paulò antè, cùm Tarquinius vrbe fuiſſet eiectus, coniuratio eſt inita ab ijs, qui fœneratoribus reſpondere non poterant; cuius meminit Dionyſius lib. 5. nam binis, ternis ac quaternis etiā centeſimis multi fœnerabantur. quod è Verrinis, & Epiſtolis ad Atticum cognòſcimus. Tacitus lib. 3. ſcribit, grauia bella in Romanos excitata à multis populis ob fœnoris grauitatem. Dion refert in Nerone, inter alias cauſas defeciſſe Britannos à Romanis, & ob hanc, quod Seneca ille Philoſophus, quē nonnulli tantoperè laudant, quadringenta millia aureorum ſub magnis vſuris credidiſſet, eamq; ſummam omnem ſimul magna vi, atque violentia exigebat. Sic etiam Salluſtius ait, Catilinæ adhæſiſſe in primis maximam obæratorum manum. Et ſanè Gracchorum, Cinnæ, Carbonis, Marij, Syllæ, & aliorum ſeditiones ab oppreſſis huiuſmodi fœnore oriri ſolebant. Nunc, quis ignorat has ſublatas toto Orbe Catholico per Pontificias leges? an nō hoc bonum? quis negabit, niſi impius?

Quòd ſi mentis oculos aduertamus ad ineptas Romanorum, gentiumque ſuperſtitiones, nullus eſſet dicendi finis. Ab his Cloacinæ, quod Cloacis præeſſet, Deæ, ab his ſterquilinio, quod ſtercoribus, Febri, Pallori, Serpenti, Aeſculapij lapidi è Peſinunte allato, monſtris Aegyptiacis, diuini honores decreti; vt rectè hæc deridens Prudentius cecinerit, contra Symmachum lib. 1. CXC.

Sint hæc barbaricis Gentilia Numina pagis.
Quos penes omne ſacrum eſt, quidquid formido tremendum

Suaſerit:horrificos quos prodigialia cogunt
Credere monſtra Deos, quos ſanguinolentus edendi
Mos iuuat, vt pinguis luco lametur in alto
Victima, viſceribus multa inter viua vorandis.

CXCI. Sed, numquid hic finis? fœdiſſima quæque, & obſcęniſſima ſuperis ſunt aſcripta, & veluti cœleſtia numina ſupplicationibus, ac ſacrificijs culta. An non talis Venus, Flora meretrix, Antinous Hadriani cynædus, Fauſtina coniux impudiciſſima Antonini Phioſophi, Liuia Auguſti, Priapus ipſe hortorum Deus? En ait Prudentius:

Hic Deus è patrio prænobilis Helleſponto,
Venit adusq; Italos ſacris cum turpibus hortos:
Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris ſeruat vineta Sabini.
Turpiter affixo pudeat quem viſere ramo.

Quocircà Romæ, & in quibuslibet paulò celebrioribus Ciuitatibus erant publica obſoletorum proſtibula: quæ fuiſſe à Conſtantino deleta, teſtatur Sanctus Hieronymus in Iſaiam libr. 2. cap. 2.

Quin multis in locis habebatur ab aliquibus pium, religioſumq́ue, ſi quando corpore ſuo quęſtum feciſſent, quem Dijs offerrent, ac dedicarēt. quæ refert Euſebius in vita Conſtantini, & libro de præparatione Euangelica. Sic igitur nihil erat purum toto Orbe Romano; nihil non erat omnibus modis contaminatum. Quæ ſublata ſunt omnia per ipſos Romanos Pontifices, eorumq́ue ſtudioſos. Sed pergamus ad alia.

Clades

Clades maximæ è terra, aquis, aere, igniq; oborræ, in Italia, & Romæ, ante tempora Cõſtantini.

CAPVT V.

SVPERIORIBVS alia non minora mala ſuccedunt, quæ diuinitùs immiſſa ſunt, eaq; pertinent ad terram, aquam, aërem, ignem: quæ quidem elementa interdum coniuraſſe aduerſus Italos, ac Romanos videri poſſunt ante ætatem Conſtantini, poſteà verò non ita, niſi cum Pontifices Romani, vel Roma, Italiaque depulſi, vel alioquin malè habiti ſunt à Principibus, vt appareat ab eis bona, vel mala pendere. Incipiamus à terra nobis viciniore: ac de terræmotibus agamus primo loco, quibus olim ſæpiùs Italia concutiebatur, ita vt in agro Gabienſi non procul ab vrbe Roma forent olim ducenta telluris iugera, quæ ſemper tremebant, vbi equites in ijs ſtetiſſent, idemque in Reatino agro contingebat. quæ Plinius teſtatur. nunc horum nihil auditur. Vt autem cæteros minores terrarum motus, aut antiquioris memoriæ omittamus, quoſdam referemus, qui humanam fidem ſperare videantur. Anno 536. ſepties & quinquagies Italia interruptis quaſſationibus eſt concuſſa, quod idem ſcriptor narrat. *Lib. 2. c. 94.* *Lib. 2. c. 84.*

At 662. in agro Mutinenſi duo montes inter ſe concurrerunt ſtrepitu maximo aſſultantes, inquit ille, recedentesq; inter eos flamma, fumoque in cælum exeunte, interdiu ſpectante è via Aemilia magna equitum Romanorum, familiariũ, viatorum multitudine, eo concurſu villę omnes eliſæ, animalia permulta quæ intra fuerant, exanimata CXCII.

mata. Et 536. in Sabinis fuiſſe terræmotus, Liuius tradit lib. 41. 560. L. Cornelio, & Q. Mucio Coss. crebros Romæ & in Italia fuiſſe. quo tempore crediderim contigiſſe, vt maxima pars Rhegij in Calabria corruerit. quod lib. 6. Strabo refert. Is verò funeſtiſſimus, qui contigit 770. Chriſti vigeſimo, & Italiæ parum nocuit ille quidem, ſed Aſię tredecim vrbes vna nocte ad ſolum proſtrauit. eę ſunt, vt refert Euſebius, Magneſia, Sardis, Moſthene, Magaechyero, Cæſarea, Philadelphia, Timolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahrcania. Idem refert Tacitus libro Annalium ſecundo..

Plin. lib. 2. cap. 83. Anno Neronis ſupremo, qui eſt Chriſti ſeptuageſimus, accidiſſe in Italia terræmotum, quo prata quædam & oliueta agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias ſedes ſunt tranſgreſſa, teſtatur Plinius. Et Dion: Tam ingens, inquit, terræmotus factus eſt, vt terra funditus conquaſſari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum inſultare ipſi putarentur. Atq; hæc anno Chriſti 70. conditæ vrbis 812.

Sed & Euſebius anno Chriſti 60. vult alium Romæ terræmotum contigiſſe. minora ſunt illa, cum Galba ineunte imperium terra in vrbe, & palatio non modo concuſſa eſt tremore, ſed ſimilem mugitui ſonum dedit, quod Suetonius refert. Imperãte autem Tito, ſub annum Chriſti 82. de Campania ſic Dion: Repentè ita graues terræmotus facti ſunt, vt & omnis ea planities feruida eſſet, & culmina montium ſubſiderent. ad hæc ſonitus ſubterranei tanquam tonitrua, & ſuper terrã mugitibus ſimiles extiterunt. ob id mortales innumeri perierunt.

Traiano rerum ſummam tenente, anno Chriſti

ſti 107. & 108. terræmotus vniuerſalis orbem totum viſus eſt quatere. Illo quatuor vrbes Aſiæ dirutæ ſunt, Elea, Myrrhina, Prytanæ, Cumæ, & duę in Græcia Opuntiorum. Rurſus, alio, quod contigit anno 112. tres Galatiæ Ciuitates erutæ, & 126. aliæ ſubmerſæ; Antiochia tota propè concidit. quæ latè deſcribit Dio. Refert Euſebius in Chronico, hunc terræmotum per prouincias multas extitiſſe, narrat Victor, Romæ & Italiæ. An aliquid inſignis detrimenti attulerit, nobis non eſt compertum.

Hadriano rerum potito, circiter annum 123. Nicomedia terræmotu corruit, & Nicenæ vrbis plurima conciderunt, quod Euſebius narrat. Capitolinus ait, Romæ circum corruiſſe. Xiphilinus è Dione, Cyzicum funditus perijſſe.

Gordiano imperante, ſub annum 241. terręmotum fuiſſe vniuerſalem, Capitolinus indicat, inquiens, adeò grauem fuiſſe, vt ciuitates cum populis perirent: ob idque in vrbe inſtituta fuiſſe ſacrificia.

Galieno autem pręſidente, circiter annũ Chriſti 260: terræmotus Romæ fuit, in Aſia, & Libya, quo multa abſorpta, & diruta ædificia ſunt, vt è Trebellio habemus.

At hi terræmotus per annos quadringẽtos ſexaginta ſex, in Italia, & vrbe contigeruut. ab anno enim 536. vrbis conditæ, vſque ad 260. Chriſti, tot anni numerantur. Quærant igitur homines curioſi, num tot, ac tanti extiterint ab anno 312. quo pontificia poteſtas robur nanciſci eſt viſa vſque ad ætatem noſtram per annos mille ducentos octuaginta, in Italia, & vrbe: ac nil ſimile comperient.

Atqui neque dimidium contigit harum cladium

dium. Et tamen nos annis quadringentis ſexaginta ſex, opponimus mille ducentos octuaginta, quod eſt triplo propè amplius. Non hic mihi quieſcendum videtur. nulla Catholicorum regio Regi Catholico parens, tot, ac tantos, tam breui tempore terræmotus vnquam paſſa memoratur. En, quantum boni Romæ, Italiæ, orbi Catholico peperit Pontificia poteſtas.

CXCIII. Poſt terræmotus, ponemus hiatus ac voragines terrarum dehiſcentium, cum ſcilicet illæ fatiſcunt, & vrbes populosve abſorbent; qualis accidit, cùm Sicilia à continenti Italiæ eſt auulſa, & alias Prochyta contra Campaniam ſita facta eſt inſula, quod ſubſederit quicquid eſt intermediũ ſpatij, quod à mari eſt abſorptum. Idem contigit Pithecuſuæ, Capreiſque inſulis: vt diligens au-

Strab. lib. 1. ctor Strabo narrat ſic. Vrbis Tindaridis in Sicilia

Plin. lib. 2. cap. 92. dimidium à mari eſt abſorptum, quod Plinius teſtatur, & Archippe oppidum Marſorum à Fucino lacu, quod refert Plinius lib. 3. cap. 12. & aliud in Campania vt habet idem lib. 2. cap. 88. Sed hæc forſan antiquiora. illud non ita, quod Plutarchus in M. Antonij vita refert, hiatu terrę hauſtum Piſaurum, quam coloniam deduxerat Antonius. videtur hoc contigiſſe ſub annum conditæ vrbis 720. & adhuc aiunt non longè ab ijs ſedibus, in quibus eſt illa vrbs reſtaurata, conſpici ædificia in profundo mari demerſa, vbi nunc eſt vicus, qui dicitur Catholica, quò videtur vndis aſportatum, niſi velimus ibi olim fuiſſe. Poſt obitum Neronis hauſtas ſimiliter vrbes in Italia ſcribit Tacitus, hiſtoriarum libro 1. quæ fuerint illæ, haud refert. Idem diſcimus è Capitolino accidiſſe imperante Gordiano, cum ſcribit: Ciuitates cum populis hiatu terræ hauſtas: & Trebellius, rerum potito Gal-

Gallieno, multas fabricas ait terris dehiſcentibus deuoratas cum ſuis habitatoribus. Quorum nihil vnquam poſt annum .12. ab ortu Chriſti eueniſſe, quod inſigne ſit in vrbe, & Italia, memoratur.

His proximum ſit illud, ſterilitas terræ, frugumq; inopia, quas conſequitur fames. atq;, vt omiſſa faciamus vetuſtiora, contenti erimus ea recitaſſe, quæ poſt Auguſtum contigere. CXCIV.

Prima ſit igitur, quæ contigit Auguſto ipſo imperante, quam refert in annum Chriſti octauum Euſebius in Chronico, qui fuit Auguſti quinquageſimus. ob hanc Roma expulſi peregrini omnes, laniſtæ, ac ſerui venales, aliorumq; mancipiorum magna pars, vt ca.42. refert Suetonius. tum Romæ quinque modij vendebantur 27. denarijs ac ſemis ait Euſebius.

Secunda, eſt imperante Tiberio, vt retulimus.

Tertia, eſt imperante Claudio, quæ toto orbe terrarum vagata eſt, ob quam Romæ iterum peregrini eiecti. fuit autem ſub annum Chriſti 50. prædicta eſt ab Agabo in Actibus Apoſtolorum. tum modius in Græcia ſex drachmis eſt venditus. aſſiduas autem fuiſſe imperante Claudio ſterilitates, non vnam, docet Suetonius cap.18 habens, ipſum vix effugiſſe manus populi maledicentis.

Quarta extitit Principatu Traiani: vt Victor refert.

Quinta eſt imperio Hadriani: quod tradunt Spartianus & Capitolinus.

Sexta eſt, Antonino Philoſopho imperante, cum locuſtæ cunctas fruges exediſſent: quod Victor narrat & Capitolinus.

Septima, Commodo rerum potito, ſub annum 184.

Octa-

Octaua contigit imperio Gordiani.

Nona, Galli & Voluſiani.

Decima Gallieni.

Vndecima Claudij.

Duodecima Maxentij Principatu, quo tanta Romæ inopia fuit, quantam fuiſſe vnquam nulla memoria extabat. quæ omnia Spartianus, Capitolinus, Vopiſcus, Pollio, Victor, Eutropius, Zoſimuſque ſcribunt. In Oriente quidem pro vna tritici menſura perſolutę ſunt bis mille quingentæ drachmæ Atticæ, inquit Euſebius lib.9. cap.7.

Sic igitur intra annos tercentum duodecim, fuit duodecies maxima annonæ caritas, ac tanta, quantam tam breui, ac toties haud facilè comperies contigiſſe, non dico Romæ, & in Italia, ſed in vlla orbis Catholici regione.

Illud mirum, ſi proferamus in Italia fuiſſe olim loca quædam non aëre duntaxat inſalubri, qualia vult eſſe Strabo libr.5. finitima Tuſculano agro mare ſpectantia, aut loca Latij maritima, aut propè Grauiſcas, vt Rutilius ſcribit:

Quas premit æſtiuæ ſæpè paludis odor.

Sed peſtilentia, quæ protinus afflatu ſuo, atque odore necarent non modo volucres, ſed & homines ipſos accedentes. Quatuor autem talia ſcribuntur olim fuiſſe; primum in agro Puteolano; ſecundum, in Sinueſſano; tertium, in Soracte, hoc tamen volucribus tantum Plinius ait mortiferum fuiſſe; quartum, Amſancti in Hirpinis, vt idē refert lib.2. cap.93. è quibus halitus letales emittebantur. Deſcribit ex his tria Virgil. Primum, libro 6. volens ex illo ad Tartara deſcendi, quaſi foret inferorum ianua.

Spelunca alta fuit, vaſtoq; immanis hiatu,

Scru-

Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq́; tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat.
Vnde locum Graij dixerunt nomine auernum.

Secundum, lib. 7.

Eſt locus Italiæ in medio, ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus nemoris: medioq́; fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto vertice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſæui ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoq́; ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces. queis condita Erynnis
Inuiſum numen, terras, cælumq́; leuabat.

Tertium, lib. eodem.

At Rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit lucosq́; ſub alta
Conſulit Albunea nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamq́; exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisq́; Oenotria tellus
In dubijs reſponſa petunt. huc dona ſacerdos
Contulit. & cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnosq́; petiuit.
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces fruiturq́; deorum
Colloquio, atq; imis Acheronta affatur Auernis.

Quo nunc igitur abierunt loca iſta? cuncti ignorant, vbi extiterint. abolita ſunt veſtigia, niſi illius, quod in agro Puteolano, & Hirpinis erat: quorum tamen neutrum dicitur homines

nes accedentes enecare, neque volucres etiá prò-tinus, aut animalia, quæ tamen exanimentur. En, quid boni nacta ſit Italia poſt Romani Pontificis auctoritatem conſtabilitam. Omittimus inſalubri aere terras, quales fuiſſe maritimas Latij, finitimæque huic Etruriæ, & quæ in agro Tuſculano reſpiciebant Auſtrum, de quibus Strabo li.5. nam tales etiam nunc cuncti fatentur. In Italia priſcis temporibus erant mures aranei, quibus venenatus erat morſus, vltra Apenninum duntaxat non erant, Plinio teſte, lib.9.cap.58. Nunc relegati videntur iſti in extremos Apuliæ tractus; alibi nunquam, aut non ita infeſti.

CXCV. Quid illa? Boæ ſerpentes olim frequentes erant in Italia, tantæ magnitudinis, vt Claudio Principe Romæ fuerit occiſa ex his in Vaticano quædam, ſolidusq; infans in aluo ipſius fuerit repertus. quod Plinius, ac Solinus narrant. addit hic ab illis regiones aliquando redigi ad vaſtitatem. quocirca haud mirandum fuiſſe, Amyclas à ſerpentibus vaſtatas, ac deletas. quod idem Plinius ſcribit. Quo nunc abierunt iſtæ Boæ? quò tot ſerpentes? quò tot per Italiam totá ſparſi mures aranei? Ecquis audiuit vnquam, ſolidos infantes poſt ætatem Conſtantini abſorptos? Ecquis deletas ab anguibus ciuitates? Quis iſta portenta difiecit, exterminauit, ad nihilum redegit? Numquis illa iterum vult reuocari? Is profectò volet, qui in Pontificem Romanum non benè animatus, illum de Italia ſublatum cupit. Ridet Rutilius Numatian⁹, qui ſcripſit imperante Honorio, poſt Conſtantinum, quòd Coſa fuerit à muribus euerſa, incolæque ab illis fugati. & tamen multò incredibiliora his narrantur:

Cer-

Cernimus antiquas nullo cuſtode ruinas,
Et deſolata mœnia fœda Coſa.
Ridiculam cladis pudet inter ſeria cauſam
Promere, ſed riſum diſsimulare piget.
Dicuntur ciues quondam migrare coacti,
Muribus infeſtos deſeruiſſe lares.

Abſoluimus, quæ pertinent ad terram. Videamus de aquis: quarum nonnunquam tantæ erant eluuiones, vt anno, quantum nonnulli colligunt, vrbis quingenteſimo ſexageſimo primo à palude Pomptina viginti tres ciuitates demerſę fuerint, ac Roma à Tiberi inundata duodecies, omniaque illius ædificia poſita in plano diſiecta. Numquis aliquando audiuit, aut legit, poſt imperium Conſtantini talia paſſam vel vrbem, vel Italiam? Num viginti tres Italiæ ciuitates vndis obrutas? numquid decem? numquid vnam? Num toto orbe Catholico contigit aliquid ſimile in regione Catholicorum, quæ Catholico Regi obediat: quamuis in Friſia ſcribant aliqui inſignem aliquando eluuiem contigiſſe? Chriſtophorus Caſtellettus magna diligentia collegit ſingulas Tiberis inundationes ab vrbe condita vſque ad nós. & ex illo tẽpore ad Conſtantinum per annos 1064. triginta quatuor enumerat. ſed à Conſtantino ad nos per annos 1282. recenſet viginti. ſic itaque duplo ferè plures ante illum contigerunt; ſi temporis habeamus rationem. CXCVI.

Videamus autem, quæ fuerit aëris clementia Romæ, & Italiæ priſcis temporibus ante Conſtantinum. Et quidem nos collegimus alias ab anno 248. vſque ad annum 572. per annos 324. peſtes decem, & octo in vrbe, ita, vt cuilibet non detur annorum viginti interuallum. Sed, his omiſſis, recenſea-

cenſeamus, quæ imperio Romano florente contigerunt.

Prima imperante Auguſto, cuius meminit Solinus c.2. & Dio.

Secunda euenit imperante Nerone, vt in Tacito habetur.

Tertia euenit imperante Veſpaſiano, cum per multos dies Romę decem millia mortuorum propè referrentur in Ephemeridem, quod Euſebius ſcribit anno Chriſti 80.

Quarta, Tito, cum cinis è Veſuuio monte erumpens in Syriam, Aegyptum, Africamque peruenit, ac Romæ theatrum cooperuit, aëremque & morbum peſtilentem, & grauem immiſit. Quod refert Dio.

Quinta Traiano, hanc vocat atrocem Victor.

Sexta Hadriano. quod teſtatur Spartianus.

Septima Antonino philoſopho, ſub annum 8. Quod refert Euſebius.

Octaua, eodem regnante, ſub annum duodecimum. quæ tanta per orbem fuit, inquit idem, vt penè vſq; ad internecionem Romanus exercitus deleretur, vehiculiſque & carrucis cadauera exportarentur, ait Capitolinus.

Nona, Commodo regnante.

Decima, Gallo & Voluſiano.

Vndecima, Gallieno, vt docuimus ſuprà.

Sic itaque intra annos ducentos ſeptuaginta; (nam tot numerantur à prima peſte, quæ contigit ſub Auguſto vſque ad Gallienum) decem maximę peſtes extiterunt, vt vigeſimo quinto quoquo anno videatur peſtis extitiſſe in vrbe quod adeò non euenit poſt Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam. vt numerentur iam ſexaginta ſex anni, ex quo nulla Romę fuit: & poſt Conſtantinum vſque

vſque ad Alaricum propè nulla memoretur per annos centum.

Eodem ſpectant ventorum maximę tempeſtates. E quibus ſatis erat retuliſſe, tantam fuiſſe imperante Nerone, vt eius turbine vaſtatum fuerit quidquid erat villarum, arbuſtorum, frugumque à Capua ad vrbem. quod eſt interuallum centum quinquaginta milliariorum, diſiectis omnibus. Et Titi principatu ventus è Veſuuio erumpens, tam latè cineres diſperſerit, vt propinqua terrarum, mareque, & Theatrum Romæ oppleuerit, in Africam & Aegyptum peruenerit, ac duas vrbes in Campania Pompeios & Herculanum obruerit. Quorum nihil vnquam contigit poſt imperium Conſtantini, Romæ, aut vllo Italiæ loco. CXCVII.

Huc referri poſſunt illa prodigia, quæ in ſingulos annos Liuius refert, pluiſſe ſcilicet lapidibus, ſanguine, carnibus, & ſi quid eſt huiuſmodi monſtroſum. quæ vix vnquam poſtea cōtigerunt, vel rariſſimo ſcimus audita. Credimuſque olim tam crebra fuiſſe, quod dæmones ea procurarent, & efficerent. atque ijs euenientibus publicæ ſupplicationes fiebant, ac publica ſacrificia, quibus dæmones ipſi colebantur. Nerone imperante, ait Tacitus, ita ſanguine in Albano pluiſſe, vt eo fluerent amnes. Veniamus modo ad ignem. CXCVIII.

Incipiamuſque à Fulminibus, quę tam crebra olim iaciebantur, vt Plinius aſſerat, Italiam præ cunctis regionibus fuiſſe illis obnoxiam, maximè verò Romam, Campaniamq́;. Et verò, ita eſſe colligimus ex hiſtorijs. Imperante Nerone, ait Tacitus, non aliàs fuiſſe tam crebram fulminum vim. Domitiano autem, per octo menſes continuos tot fulmina cecidiſſe, inquit Dion, vt Imperator exclamarit, Feriat iam, quem volet. At imperante Tra- CXCIX.

te Traiano, inquit Euſebius, Pantheon fulmine eſt concrematum. Commodi imperio Capitolium, Bibliotheca, vicinæque ædes fulminis ictu arſerunt. quod Capitolinus refert, & Euſebius. Denique Plinius libro 2.cap.55.narrat, olim deſiiſſe fieri turres inter Terracinam, & ædem Feroniæ, quæ erat ad montem Soractis, quod nullæ non earum fulmine diruerentur. Oroſius libr. 4. cap.4.ſcribit: anno 477.mœnia Formiarum fulminibus crebris ambuſta, & diſſoluta. & eodem lib. cap.1.in exercitu Romano triginta quatuor milites fulminibus occiſos.

Quocirca mirum non videbitur, Vulſinium, oppidum opulentiſſimum Tuſcorum, inquit Plinius lib.2.cap. 52. fulmine percuſſum conflagraſſe. Quin addit idem in more poſitum fuiſſe apud antiquos, vt magicis quibuſdam cantionibus, ac precibus fulmina aduerſus inimicos impetrarēt. ob idque tum prædictam vrbem concrematam, tum verò ipſius agros à mōſtro quodam vaſtatos: ac citat L. Piſonem, grauem, vt ait, auctorem, qui afferat, à Numa Pompilio ſæpius euocata fulmina, Tullumque Hoſtilium, qui id non ritè tentaſſet, occiſum. Sed quis vnquam poſt Conſtantini tempora audiuit in Italia tantam fulminum frequentiam? quis vllo eorum fuiſſe vllam vrbem incenſam? hoc ſcilicet peperit nobis Pontificia poteſtas, vt minus eſſet nobis iratus Deus.

cc. Atqui apertiſſimum cunctis erat, hæc fulmina de cœlo miſſa. Quid illud? E terra ſæpius enatos ignes, qui maximas mortalibus in vrbe, & Italia vaſtitates inferrent. Huc ſpectat ignis Veſuuij qui Tito imperante erupit, Campaniæq; toti plurima dāna intulit. quæ Dion refert, ac ſuprà retulimus. Inſequēti anno Romę extitit è terra incēdium,

dium, quod conſumpſit fana Serapis, atq; Iſidis, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Balbi, Scenam Pompeij, Octauiana ædificia, Templa Iouis Capitolini, cũ proximis templis. Hæc Dion: Triduum duraſſe hoc incendium, narrat Suetonius. Incertum porrò eſt, aliqua incendia, quæ contigerunt, an è terra ſint orta, an aliundè excitata. quæ nos capite ſequenti referemus.

Incredibile namque eſt, quot, & quanta incendia Romæ ante Conſtantini tempora ſæuirent, ſiue fortuitò, ſiue acciderint aliquorum dolo malo. vt omittamus, quod intulit Nero. Et quidem, priuſquam Octauianus Auguſtus imperium iniret, id malum frequentius erat. ipſe enim prior inſtituit excubias nocturnas, vigileſque, acſuis eos in vrbe ſtationibus diſpoſuit, vt viderent', ne quid incendij exoriretur, & exortum ſtatim reſtingueretur. quod habetur in Digeſtis, tit. de off. præfect. vigil. & Suetonius refert cap. 30. & nihilominus mirum, quam crebris incendijs multę ac magnæ vrbis partes concremarentur. Referamus illa, vt cognoſcamus antiqua fuiſſe multò crebriora. Primumq́ue fit, cum Capitolium, pugnantibus inter ſe Vitellij, Veſpaſianiq́ue militibus, eſt incẽſum. quod Dion refert, & Tacitus.

Secundum, contigit imperio Traiani, vt Victor narrat. illo conflagraſſe auream Neronis domum, ſcribit Euſebius. ea porrò tanta erat; vt ille dixerit:

Roma domus fiet. Veios migrate, Quirites,
Si non & Veios occupat iſta domus.

Teſtis eſt Plinius lib. 36. cap. 15. hac domo vrbem totam cinctam.

Tertium, fuit Antonino Pio regnãte, quod abſumpſit trecentas quinquaginta domos, vt auctor eſt Capitolinus.

Quartum, Commodi Principatu: quo conflagrauit Palatium, Veſtę ędes, ac plurima vrbis pars inquit Euſebius. Et ipſe quidem Commodus, vrbem, Neronis exemplo, iuſſerat incendi, quod Lampridius teſtatur. Et Dion: Incendium, ait, excitatum in quibuſdam ædibus, ad templum Pacis peruenit, conſumptiſque tabernis, in quibus merces Aegyptiorum, & Arabum erant, comprehendit Palatium.

Quintum, imperio Philippi, quo Theatrum Pompeij incenſum, & Ecatoſtylon, inquit Euſebius in Chronico.

Sextum, Decio regnante, quo Amphitheatrum concrematum ſcribit idem.

Septimum contigit imperante Maximino, quo magna pars vrbis eſt incenſa, quod Herodianus teſtatur, cuius hæc ſunt verba: Adeò peruagatum longè lateque incendium eſt, vt plus multò conſumpſerit, quam quantum ſpatij maxima quæq; vrbs ædificijs occupet.

Octauum fuit, cùm Maximianus imperiũ contra Maxentium recepit. eo fanum Fortunæ conflagrauit, ac parum abfuit quin tota vrbs à militibus incenderetur. quod Zoſimus lib. 2. refert, & anno 307. Sigonius reponit.

Cum verò incendium primum contigerit anno 71. vt è Tacito colligi poteſt, fit, intra ducentos triginta annos hæc incendia fuiſſe. vt omittamus quod Nero attulit. Atqui, ſi mille ducentos octuaginta poſt Conſtantinum tranſactos circumſpicias, certiſſimo cognoſces, neque tot in vrbe, vel in vlla Italiæ parte, aut etiam totius orbis Catholici vl-

ei vllo tractu, qui Catholico Regi obedierit, obtigiſſe neque dimidium. En, quibus ſeruiebant illæ opes Romanorum, moles illæ vaſtiſsimæ, vt ſępiùs igne abſumerentur, vt è ditiſſimis pauperrimos homines facerent, ac forent in cauſa, vt ad eas reficiendas tributis nimijs totus orbis Romanus oneraretur, atque exhauriretur; atque ita breuis hæc molium magnificentia, &, ſi quidem vocare ita velimus, felicitas infelicitati, & ruinæ maximæ foret omnibus prouincijs, & Romæ ipſi.

De incendio, euerſione, & direptionibus vrbis, perpetuiſque ac diuturnis Italiæ vaſtitatibus ante Conſtantinum.

CAPVT VI.

ROMAM, quam vocarunt antiqui ſcriptores orbis epitomem, quod ſcilicet contineret vna quidquid in terris eſſet admirandi, plurimæ clades afflixerũt ante Conſtantinum, quibus nullæ poſteà pares euenerunt. vt ſciamus, quot, ac quantis ſit à DEO bonis illa cumulata, quamuis iacturam fecerit immenſæ illius admirabilitatis, quæ in ſede imperij profani, vaſtitate molium conſtructarum ad iactantiam, voluptateque, ac rerum luxu ſpurciſſimo poſita erat. Hęc enim ſecum ferebant vim maximam malorum, ita vt Romanis atque Italis adeſſet adumbrata quædam felicitatis imago, ac larua, ſed re vera nullo non malorum genere diſcruciarentur, ac miſerrimè vexarentur. Et quidem numerauimus huc-

uſque mala tam dira, vt eorum propè nullum contigerit vllo ſæculo, vlli Catholicorum regioni, aut vrbi Regi Catholico ſubiectæ. Recenſeamus adhuc alia. Sitque hoc inter illa: Numquam fuiſſe Romam poſt Conſtantinum concrematum incen-
CCI. dio per aliquem Principum ſuorum, vt à Nerone ſcimus fuiſſe incendio conſumptam. In regiones, ait Tacitus, quatuordecim Roma diuidebatur: quarum quatuor integræ manebant; tres ſolo tenus deiectæ; ſeptem reliquis pauca tectorum veſtigia ſuperarent lacera, & ſemiuſta. Hæc ille. At inquies, Totila Gothorum Rex vrbem incendit, atque euertit. Quid autem refert, Catholicusne fuerit, an in Pontificem Romanum contumax? Equidem, Romæ eueniſſe mala multa poſt Conſtātinum, non diffiteor: ſed nullo modo à Pontifice Romano, vel eius ſtudioſis: quin longè ſecus accidiſſe illa oſtendemus, vel ab hoſtibus Romanorum Pontificum, vel cum Roma Pontifex Romanus eſt exturbatus, aut etiam Romani Imperatores, vel ciues in illum fuerunt iniquiores. vt ſcilicet apertiſſimum fiat, quidquid eſt vrbi, & Italiæ boni, id cælitùs à Deo per Pontificem deriuari, per eumque innumera mala, quæ Romæ, & Italiæ prius obueniebant, fuiſſe depulſa. Igitur & Totilas hæreticus erat Arrianus, ac Papæ inimicus, & quod malorum caput fuit, Pontifex Romanus, tūc Vigilus peſſimè habitus à Iuſtiniano, Roma expulſus, Conſtantinopolim cum ſumma ignominia perductus, & in vincula coniectus. Non itaque mirum, ſi Roma eſt hoc tempore incenſa. &, quod maximè ſit obſeruandum, anno quingenteſimo quadrageſimoquinto captus eſt à Beliſario Vigilius, Conſtātinopolimq; miſſus, & ſequenti percuſſus eſt alapis, per vrbem tractus, in carcerē tradi-

traditus modico pane,& aqua ad vitã miſerè tolerandam datis: eodemque anno Roma per Totilam capta & inflammata, vt è Marcellino, Liberato, Procopioque poſt alios refert Sigonius lib.19. de occidentali Imperio. En, vt bona Italiæ per auctoritatem Pontificis conſtitutam, mala per euerſam contingant.

Neque tamen Roma prorſus eſt incendio tradita per Totilà. teſtatur enim, qui vidit hæc, Procopius lib.3. belli Gothici, tertiam tantùm Romę partem fuiſſe ab illo deiectam. at incendio Neronis è quatuordecim decem Tacitus narrat abſumptas.

Quòd ſi quis dicat, à Nerone Vrbem reſtitutã, non id negamus. Sed, quo modo? Audi eundem ſcriptorem, qui ſic lib. 15. Intereà conferendis, inquit, pecunijs peruaſtata Italia, prouinciæ euerſæ, ſocijque populi, & quæ Ciuitatum liberæ vocantur. Hæc ille, narrans euerſas omnes regiones, vt Vrbs reſtitueretur, ædificiaque ad omne illicitarum voluptatum genus excitarentur.

Stet itaque, numquàm ſic Romam fuiſſe ab vllo Catholico Principe, qui Pontifici Romano faueret, quamdiù paruit Vrbs eidem, fuiſſe concrematam. Sed, quid ego Romam dumtaxat in comparationem voco? nulla Vrbs illuſtrior Catholicæ Religionis adhærens, Catholicoque Principi ſubiecta ab eodem ſimile aliquid eſt vmquàm paſſa: vt, iam ſit hoc commune totius Orbis Catholici bonum.

Succedet huic aliud Romæ proprium, numquàm fuiſſe illam poſt ętatem Cõſtantini ita ſubuerſam, vt à Gallis anno 363. qui, Capitolio excepto, cuncta ſolo æquarunt. quod Plutarchus in vi- CCII.
Camilli tradit, Polybius libr.8. Dionyſius, &

Plinius lib.34.cap.1.Poſt hanc Gallorum numquã maior accidit Romæ clades,ac ruina. nam Totila partem dumtaxat illius tertiam proſtrauit. quod Procopius,qui vixit eo tempore,teſtatur libr.3. Gothici belli. Quòd enim priſca ædificia collapſa videamus, id fuit in cauſa, quod nulli ſeruiebant alij rei ipſorum plurima,ac maxima quçque,niſi luxui,ac voluptatibus,quas in poſtremis habent Chriſtiani. ac talia ſcilicet fuerunt amphitheatra duo, nymphæa, lupanaria 45. theatra quatuor,ludi quinque,naumachię quinque,thermæ duodecim,balneæ, lacusque priuati innumeri,circi duo. quæ ſanè ædificia maximam totius Vrbis partem conſtituebant; ſuaque vaſtitate, & magnificentia cunctos,qui aſpicerent,ſtupore defixos tenebant,vt è Publio Victore apparet. Pro his verò neque tam vaſta,aut ſumptuoſa, & elegantia,ſed honeſtiſſima, & vtiliſſima ſunt ædificia repoſita Romæ domorum hoſpitalium viginti;monaſteriorum,in quibus Virgines Deo ſacratæ morantur,vigintiduo;aliorum, in quibus Viri religioſi,vigintiquinque; in quibus adoleſcentes literis operam dant,octo;præter alia, quæ ſunt alijs pijs operibus dedicata, de quibus mox loco ſuo.

CCIII. Iamverò,ſicut neque vmquàm Roma,vel adeò incenſa,vel euerſa,ſic poſt Conſtantinum non eſt ex omni, aut maiori parte toties direpta. nonum namque eſt illa à militibus fœdè ſpoliata ante ætatem Conſtantini.

Primum,à Gallis,cum ſolo eſt æquata;

Secundum,à Cinnæ militibus. quod Appianus lib.1. Ciuilium bellorum narrat,ita, vt ea verba ſcripta reliquerit de vrbe: Omninò, inquit,nihil à multitudine, & varietate malorum aberat.

Ter-

Tertium, à Syllæ copijs, vt eodem libro idem refert.

Quartum, ab exercitu triũ virorum. quod lib. 4. ſcribit idem.

Quintũ, à Neronis ſatellitibus, cùm fuit vrbs inflãmata. ſic enim Dio: Multi ſua exportare, multi aliena rapere, ſe inuicem decipere, in ſarcinis errare, nec, quò progrederentur, aut vbi ſtarent, ſcire, tum expellere & expelli, exturbare alios, mox ipſi exturbari, multi ſuffocari, multi opprimi; poſtremò nihil, quòd in huiuſmodi calamitate hominibus accidere poteſt, prætermitti: neque verò aliò poterant profugere. nam, ſi quis proximum euaſiſſet ſaluus, mox incidebat in alium, & ab eo necabatur: Id non vno tantùm, ſed pluribus diebus, ac noctibus, eodem modo factum eſt. Et mox: Milites cæteri, & excubiæ nocturnæ ad rapinas ſpectantes, nõ ſolùm non reſtinguebant incendium, verùm etiam magis incendebant.

Sextum, à Vitellij, & Veſpaſiani militibus eſt Roma direpta, quin & Italia tota. Sic enim Dio: Neque enim milites hæc ob aliam cauſam agebãt, quàm vt Italiam diriperent. quod & factum eſt. Et deinde: Dum Vrbs (Roma) hoc modo diriperetur, pugnarentque alij, alijque fugerent, & ijdem poſteà rapinas, & cædes pariter facerent.

Septimum, à Seueri militibus. Sic enim Spartianus: Tota deinde vrbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quaſi in ſtabulis, manſerunt: fuitque ingreſſus Seueri odioſus, atque terribilis, cùm milites inempta diriperent, vaſtationem vrbi minantes.

Octauum, à Maximini fautoribus aduerſus Balbinum pugnantibus. Sic enim Capitolinus. Balbinus, inquit, Romæ bellis inteſtinis, & do-

meſti-

meſticis ſeditionibus vrgebatur, occiſis prçcipuè per populum Gallicano, & Mœcenate; quod populus à Prætorianis laniatus eſt, cùm Balbinus reſiſtere ſeditionibus non ſatis poſſet. denique magna pars Vrbis incenſa eſt. Hæc ille in Maximinis. At in Balbino: In Vrbe autem, prius quàm dictum eſſet, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis iactæ ſunt, & omnia, quæ in domibus erant, vaſa proiecta. atque ideò maior pars ciuitatis perijt, & multoſum diuitiæ. nam latrones ſe militibus miſcuerunt ad vaſtanda ea, quæ norant, vbi reperirent. Et Herodianus libr. 7. Intellecto periculo milites, (Prætoriani) ac rebus deſperatis, erumpunt vniuerſi patentibus portis, congreſſiq; multitudinem fugientem in Vrbem vſque perſequûtur. ſed, vbi iam ſtatario illo certamine plebs inferior intra domos ſe receperat, ac tegularum, lapidumque, & teſtarum iactibus deſuper vrgere cœperat milites, haud auſi illi ignota ædificia ſubire, clauſis etiam domibus, & tabernis, ignem ianuis, ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in Vrbe plurimæ ſunt, illicò admouerunt. Quò factum eſt, vt partim crebitate inſularum, partim lignea materia, bona pars Vrbis conflagrauerit, multique ex opulentis pauperes facti, maximis, atque egregijs amiſſis poſſeſſionibus, vel prouentu vberrimis, vel ſplendore ipſo, & varietate pretioſis. neque verò pauci extincti mortales, quòd, ianuis igne occupatis, proripere ſe domo copia non fuerat. bonaque diuitum direpta penitùs, immiſcente ſe militibus ſtudio rapiendi facinoroſiſſimo quoque, & tenui plebecula. ſed adeò peruagatum lõgè lateque incendium eſt, vt plus multò conſumpſerit, quàm quantum ſpatij maxima quæque Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille.

Nonum,

Nonum, Probo imperante, ab octuaginta gladiatoribus quibus deinde alij multi ſe admiſcuerunt, qui egreſſi è carceribus, atque interemptis multis, conſpiratione facta, Romæ obuia cuncta diripuerunt: quod Zoſimus refert libro primo ad finem.

Sed, cùm recenſuerimus nouem Vrbis direptiones, vel à ciuilibus bellis, vel hoſtilibus quibuſcumque obortas; ſi quis ſuperioribus alias velit adnumerare, quas ipſi Imperatores prætextu ſcelerum vindicandorum, quæ diuitibus obijciebantur, per calumniam faciebāt, adiungentur his octo aliæ: quarum prima aſcribetur Tiberio, Secunda Caligulę, Tertia Domitiano, Quarta Commodo, Quinta Caracallę, Sexta Heliogabalo, Septima Carino, Octaua Maxentio. Sed, quandò nō prouenerunt hæ à ciuilibus ſeditionibus, vel externis bellis, meritò diſtinguendę nobis videntur: quamuis hæ re vera dicantur non Vrbem modò; ſed Orbem prætereà terrarum ſpoliaſſe: apparetque multò flagitioſiùs, & atrociùs id ipſos feciſſe. nam falsa crimina impoſuerunt ijs, quos diripuerunt; ac plerumque eos capitali ſupplicio; aut alioquin acerbo affecerunt: neque potuerunt illi effugere hæc omnia, quæ in publicis Vrbium direptionibus ſæpè effugi ſolent; cùm quis vel occultat rerum ſuarum pretioſa quæque, ac ſubtrahit imminenti rapinæ, quæ cùm duret duobus; tribusve menſibus, videtur omnium ſæuiſſima. at iſti Imperatores pluribus annis ſunt crudeliſſimè dominati: ac pauci potuerunt euadere ex illorum manibus: vt è verbis ſcriptorum, quæ ſuprà recitauimus, liquet. Quocircà, ſi vellemus iſtas multò diriores prædationes ſuperioribus adiungere, ſeptimum decimum dicemus eſſe Ro-

mani

mam direptam. Atqui, ſi enumeremus, quoties eadem fuerit ſpoliata poſt ætatem Conſtantini, cognoſcemus, nullo modo toties, neque tam diriter: excepta, credo, hac ſuprema, quam duce Borbonio Germani, & Hiſpani fecerunt.

Prima eſt autem, quæ contigit ab Alarico, Viſigothorũ Rege, cùm regnaret Honorius, de qua ſic Iornandes: Romam ingreſſi (Gothi) Alarico iubente ſpoliant tantùm, non autem, vt ſolent gentes, ignem ſupponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitùs iniuriam irrogari patiuntur. Idem ſcribit Socrates libr. 9. cap. 9. & S. Auguſtinus lib. de Ciuitate Dei.

Secunda eſt, quæ accidit imperante Maximo, cùm Genſericus vrbem populatus eſt. quod lib. 1. belli Vandalici refert Procopius. Poſt hæc neque Odoacer Herulorum, neque Theodoricus Oſtrogothorum Reges, qui Italiam ſummo imperio tenuerunt, aliquid vrbi abſtulerunt.

Tertia eſt, cum Totila eam cepit, ac tantùm viginti è militibus ſexaginta plebis Romanæ ſunt obtruncati. quod lib. 3. Procopius narrat. nec paſſus eſt Barbarus Rex, vt Gothi Romanos fugientes vllo modo proſequerentur.

Quarta eſt, cùm rurſus eandem populati ſunt ijdem Gothi, eodem regnante, & humanè ſimiliter actum cum Romanis.

Quintam volunt eſſe nonnulli, cùm fuit ab Arnulfo Germaniæ Rege capta, ſed ab Arnulfo fuit tantum ſuburbium Vaticanum, quam Leoninam vocant vrbem, populatum. quod Luitprandus horum temporum ſcriptor libr. 1. cap. 8. narrat. neque Otho. I. eandem prædatus ſcribitur, quamuis eam bis ceperit, vt ex eodem habemus libr. 6. cap. vlt. quæ poſt alios refert etiam Sigonius

ſius lib.7. de regno Italiæ anno 464. Conſentiunt antiqui Marianus Scotus, & Rhegino. Idemque aſſerimus de Henrico III. quod liquet è Sigeberto æquali horũ temporũ, in Chronico anni 1084. & de Henrico IV. vt Sigonius narrat anno IV. lib. 10. Et Dodechinus, qui fuit hac ætate, & Friderico II. quod liquet ex Vrſpergenſi, qui temporibus his viuebat. quãuis hi verè dici poſſint agros populati, & partes Vrbis, quæ mœnibus haud includerentur, vel ædificijs Vaticano cõtinentibus cis Tiberim, quòd innumeri fecêre ante Conſtantinum, quibus cum bella Romani gerebãt. Quamobrem quinta eſt, quam fœdiſſimè hoc ſęculo fecerunt Borbonio Duce Germani, & Hiſpani. Atq; ita intra annos mille ducentos octuaginta, & ampliùs, quinquies dumtaxat Roma tota militares prædationes eſt paſſa, cùm ſupra illud tempus intra annos mille quinquaginta quatuor plus minus, qui numerãtur ab vrbe cõdita ad Cõſtantinũ, ſit nonũ direpta, aut omninò, aut maiori ex parte.

Age verò, nondum finem faciamus, oſtendamusque Italiam ſemper in maximis maximarum regionum vaſtitatibus, ac ſolitudinibus fuiſſe vſque ad Conſtantinum. Atque, vt omittamus Aboriginum, Pelaſgorumque incredibiles, quas memorauimus, clades, vrbesq; ipſorũ in deſertũ redactas; veniamus ad ea, quæ non ita ſunt antiqua. Anno ducenteſimo ſecundo ab vrbe cõdita, Galli tranſalpini, irruptione facta, cunctas circa Padum terras occuparunt, vndecimq; Ciuitates ab Etruſcis conditas in ijs locis euerterunt, ita vt vna ſuperfuerit Mantua è duodecim, quas illi ędificauerant. quod nos docet Liuius libr. 5. Dionyſius 7. & Plinius libr. tertio cap. 17. & 19. Ex illo, quamdiu Galli tenuerunt eas oras, neque Romani co- CCIV.

lonias

lonias in illis deduxerant, in vicis eſt habitatum tercentum propè annorum ſpatio, vſque ad Hannibalis aduentum, qui fuit anno 533. Hinc Strabo lib.5.ait, Mediolanum non ita pridem ante ętatem ſuam (floruit autem Strabo imperante Tiberio) vicum fuiſſe, populoſque illarum regionum vicatim habitaſſe. Ac Liuius libr.21. teſtatur, loca circa Mutinam pleraque inculta, & circa viam ſiluas fuiſſe. Similiter in Placentino, ac Parmenſi agris paludes erant, ac ſtagna lata, quæ Scaurus, vt retulimus, exiccauit anno 638. Veluti multò antè Etruſci loca mari Hadriatico viciniora, vt ſuprà narrauimus. Donec autem Galli tenuerunt circumpadanas terras per annos tercentum, & ampliùs, nulla in ijs vrbs fuit, ſed vici tantùm. quod Polybius, qui fuit poſt ſecundum bellum Punicum, libr.2. teſtatur, his verbis: *Præcipuæ igitur auctoritatis populi ex Gallis qui in Italia morabantur, hi ſunt: Villas habitabant, nullis ſeptas mœnibus; apparatuum omnium prorſus expertes erant; in terra ſuper ſtrato gramine dormiebant; veſcebantur carne; bellicas ſolummodò res, atque agriculturam exercebant, & ſimplicem vitam viuentes neque ſcientijs, neque alijs artibus operam dabant.* Hæc ille de Laijs, Lebitijs, Inſubribus, Cenomanis, Ananibus, Boijs, Eganibus, Senonibus, qui è Gallia profecti terras Italicas circa Padum multos ante annos occuparant, vndecimque inter alia Ciuitates euerterant, latiſſimique terrarum tractus nihil aliud, niſi vicos habebant. Sed, nondum finitis in Gallia Ciſalpina vaſtitatibus per Gallos illatis, ita vt nulla vrbs in ijs locis per annos tercentum fuerit, tantùm villæ eſſent, Hannibal loca Apuliæ, Calabriæque cum ſuis vrbibus vaſtauit. Romani etiam Bruttio-

rum

rum, Lucanorumque Ciuitates in vicos redegere. quod lib.5. Strabo refert, qui duraſſe illas clades adhuc ſuo tempore vſque ad annum prope octingenteſimum narrat. Ex eodem diſcimus, à Sylla dirutas vrbes omnes Samnitum, ita vt nō niſi vici eſſent in latiſſimis terris, & has euerſiones extaſſe temporibus ſuis imperante Tiberio. Rurſus è Cornelio Tacito habetur, Nerone in Italia regnante tam magnam fuiſſe ſolitudinem, vt ob incolarū infrequentiā deducti fuerint coloni Tarentum, & Antiū, neq; tamen loca deſerta fuiſſe ab eis repleta. Recitauimus prętereà è Lucano, in Italià tempore Neronis extaſſe vrbes deſertas, ſemirutas, agros incultos ob ciuilia bella. quādiu poſteà durarint, certò non poteſt omninò affirmari. poſt obitū ſanè Neronis, Italiā rurſus vniuerſam à Vitellianis direptā, ac multas editas ruinas oſtendimus. &, imperante Pertinace, docet nos Herodianus in Italia fuiſſe plurimos agros incultos, donec Gallieno, & Aureliano imperium tenentibus plurimæ vrbes in Gallia Ciſalpina à Marcomannis, Alemannisq; ſunt ſemirutæ, ad ſolitudinem que adductæ, quę perſtitère vſq; ad tēpora Hieronymi, & Ambroſij, qui florebant anno 390. poſt Conſtantini imperium Romæ initum 78.

En igitur, vt, Imperio Romano florente, antè Conſtantinum, ante Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam, latiſſima Italiæ loca perſtiterint, euerſis vrbibus, inculta, ac propè deſerta, nō vno ſæculo, ſed multis, ob incurſationes barbaricarū gentium: quorum tamen nihil vmquàm ſimile contigiſſe poſteà, palàm fiet à nobis: vt, qui ſecùs opinantur, facilè poſſint illi confutari.

Illud tamen haud pręteribimus ab Aeliano adnotatum, qui floruit imperāte Hadriano, ad quem CCV.

nonnullos è ſuis libros mittit: in Italia per multos, variosque exterarum gentium populos habitaſſe, plures quidem quàm in vlla alia terra. Sic ille lib.9.cap.15. variæ hiſtoriæ. Quod eſſe verum, conſtat è ſuperioribus. nó ita contigiſſe poſt Conſtantinum, facillimè dignoſcemus inde, ſi aduertemus, nullas exteras gentes in ea conſediſſe, niſi Longobardorum, per annos mille ducétos octuaginta. nam Gothi poſt Herulos ab ipſis deiectos fuêre omnes vel occiſi à ducibus Iuſtiniani, vel adducti in ſeruitutem. quod Iornandes lib. de rebus Geticis, Procopius lib. vlt. Gothici belli, Agathiasque ſcribunt.

Similiter, quod Aelianus idem tradit eodem capite, in Italia fuiſſe aliquando ante Hadriani tempora vrbes mille centum nonaginta ſeptem, clariſſimè oſtendit, Imperio Romano florente, fuiſſe in Italia minus vrbium, quàm fuerit ante illud. Et verò ita videtur eſſe aliquo modo, antequàm Galli tranſalpini Etruſcas vrbes in circumpadanis oris diruerent, Romani Latium fœdiſſimè vaſtarent, oppida quadraginta, & vnum ſubuerterent in Aequicolis, ac vaſtitates aliæ Samnitijs, Bruttijs, Lucanis, Apulisque contingerent. de quibus eſt à nobis tractatum. nihilominus falſum putamus, tot vrbes vmquàm fuiſſe Italiæ, niſi dicamus, vrbes antiquis dictas, vel ipſas arces; quod in vita Poblicolæ notat Plutarchus. Quem ſenſum ſi ſequamur, nihil impedit, quin dicamus eſſe hodiè in Italia vrbium viginti millia. Quòd ſi vrbes vocemus coniunctionem plurium domorum, quibus ſint communia ſpatia, templum commune, quo modo definit Cicero libris, de Republica, falſum putamus, quod inquit ille. Nam Plinius memorat populos omnes, quicumque vmquàm

vmquàm narrentur in Italia fuiſſe, quorum multis nullæ erant ciuitates,& oppida;ad quæ conſtituenda populus eſt neceſſarius aliquis; &, his adnumeratis, vnà cum dirutis vrbibus, & extantibus, non perueniunt ad ſummam ſexcentorum. quod ſequentibus libris apertiſſimè explicabitur. Igitur Aeliani verba accipienda ſunt in eam ſignificationem, vt vrbium nomine intelligamus ipſas quoque arces paulò laxiores, quomodo Plinius ſcribit Tyrrhenos ademiſſe vmbris tercentum caſtella, ita, vt Hadriani Imperatoris tempore in Italia non fuerint oppida, & arces ſimul mille centum nonaginta ſeptem. Sed huius rei veritas maximè elucescet, cùm populos, & oppida Italiæ, tum temporis antiqui, tum noſtri enumerabimus.

Interim non omittemus illud ad Italiæ vaſtitatem, quæ florente Imperio Romano contigit, ac durauit, potétiſſimas ab ipſis Romanis ciuitates, vel excisas, vel imminutas, neque illorum loco vllas ijs æquales vſque ad Conſtantini ætatem ad tantam magnitudinem perductas. ſecùs autẽ poſt illam. nã noſtra ſunt multæ. vt ſequentibus libris aperiemus. Ciuitates porrò, ante ætatem Conſtantini exciſæ, aut diminutæ ſunt, vt memorauimus ſuperiori tractatu, ſequentes. CCVI.

Sybaris quæ tercentum millia militum produxit aliquãdo in aciem, euerſa anno tercenteſimo.

Croto, quæ centum viginti millia, exciſa eſt ab Hannibale, & cuius circuitus erat duodecim millium paſſuum, teſte Liuio lib. 24. atque ita par ferè Romæ erat, vt habet Plinius lib. 3. cap. 5.

Spina, quæ Hadriatici maris, inquit Strabo, imperium diu tenuit, euerſaq; eſt à Gallis.

Canuſium, &

Argyripa, Italicarum vrbiũ, ait idem lib.6.maximæ, verùm deletæ ipſius ętate. quòd ſi Italicarũ maximæ fuerũt, haud Sybari, & Crotoni cedebãt.

Agylla quæ tantæ fuit potentiæ, vt Gallos Romæ dirutæ, ac ſeptem iam collibus inſidentis ſpolijs onuſtos vicerit, templumq́; habuerit opulentiſſimum, è quo ſcutatorum ſeptingenta viginti millia diripuit, quod ſuprà retulimus, Dionyſius Syracuſarum Tyrannus,

Veij, quæ anno 360. tantæ erat amplitudinis, vt ſitu, magnificentiaq́; priuatorum, ac publicorum tectorum Romæ ipſi præponeretur, & opulentiſſima Etruſcarum foret, inquit Liuius libr.5. Iam tum ſeptem colles Roma erat cóplexa ſtudio Tullij Regis, vt habet Dionyſius lib.4.

His haũd paulò minores Vulſinij erãt, Pæſtum Lucanorum, Picentia Picentinorum metropoles, & quidem ſuperioribus nullæ vſque ad Conſtantinum pares poſt Romam fuerunt in Italia. nam quæ? producantur, ſi quæ creduntur huiuſmodi fuiſſe. adducantur teſtimonia antiquorum. Atqui ego contrà adducam. Mela ſcribit lib.2.cap.2. Vrbium, quæ procul habitantur à mari, opulentiſſimas in Italia fuiſſe, Patauium, Bononiam, Mutinã, Capuã, Romam. Nulli harum, Roma excepta, tantùm fuiſſe potentiæ poſt imperium conſtitutum, legimus, quantum ſuperioribus. Quin Strabo lib. 5. teſtatur, ætate ſua imminutum maximè Patauiũ: quamuis ita magnã retineret dignitatem, vt equeſtris ordinis quingentos haberet viros, & præcelleret cunctis vrbibus Galliæ Ciſalpinæ, & finitimarum regionum, cùm prius temporibꝰ antiqui cẽtum viginti millia militum mitteret. Sic igitu hæc vrbs amiſerat plurimum è priſcis opibus: & cùm cenſeret quingentos ordinis equeſtris viros

omni

omnibus alijs præſtabat. qua in re ſuperata fuiſſet ætate noſtra à pluribus Ciuitatibus, vt Mediolano, Brixia, Cremona, Ferraria, Mātua, ſi fuiſſent hæ tunc eo ſtatu quo nunc ſunt, vt Neapolim, Venetiasque omittamus.

Apparet itaque, poſt Imperium Romanum conſtitutum plurimum dignitatis, atque opum, ciuitatibus Italicis detractum.

Simulque ante Imperium Romæ ſtabilitum, multò nobiliores, ac potentiores in Italia fuiſſe vrbes, quàm poſt illud, excepta ſcilicet Roma: idque fuit vſque ad Conſtantinum. nam poſt illum, vt oſtendemus, clariſſimæ vrbes ad maximum dignitatis ſunt euectæ ſplendorem, qualem nunc etiam multæ habent, neque Conſtantini tempore vel ipſæ vel vllæ aliæ habebant in Italia, quod in ſequentibus aperietur.

Numquàm porrò in Italia poſt illius imperiū fuêre tot, ac tam diræ ſterilitates, diluuia, peſtilentiæ, incendia, clades è terra, aqua, aëre, igne, tot terrarum gentium irruptiones, à quibus priſtini coloni vel eijcerentur, vel in ſeruitutem redigerentur, aut etiam trucidarentur. tot, ac tantæ vrbes euerſæ, regiones euaſtatæ, populi deleti, tot Italicorum, Romanorumq; ſtrages editæ, tot, tam ſæua, perpetuaque bella, tot, ac tam crudeles tyranni, rapaces, contaminati; tot ac tam barbari, & efferati Principes, fœdi, ac truculenti mores; atrociſſimæ leges, peſtilentia loca. quæ ſequentibus adhuc libris illuſtriſſima lectori fient. vt liquidiſſimum ſit, ante conſtitutam Romani pontificis auctoritatem fuiſſe infelicius Italiæ, ac Romæ, quam poſt illam magis dilatatam.

De maiori fœcunditate Italicæ telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant ea magis habitata: pluribusque illius vrbibus poſt Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam, quàm prius.

CAP. I.

RECENSVIMVS hactenùs mala, quibus Itali olim, Romaniq; ſunt oppreſſi ante ætatem Conſtãtini. explicatum abundè, quot, & quãtis illi cladib⁹ fuerunt afflicti, ac vexati: quarum nulla euenit poſt ea tẽpora, quibus Romani Pontificis auctoritas eſt maximè conſtituta. Nunc aperiamus, quot, & quantis Italia bonis ex illo fuerit amplificata, & cumulata; quorum nullum prius ei contigit. Et quaſi enauigauerimus è ſcopulis periculorum pleniſſimis, inter maximos æſtus, ac turbulentiſſimos fluctus, exordiamur à terrenis.

1. Et verò fœcunditatem telluris nunc eſſe in Italia multò maiorem, negari non poteſt. argumẽto ſit illud, quod Plinius lib. 18. cap. 18. ſcribit. Multifariam, inquit ille, in Italia octoni boues ad ſingulos vomeres anhelant. Hæc Plinius. Atqui nunc bini, aut ad ſummum quaterni iunguntur.

Omittimus fertilitatis eſſe apertiſſimum ſignũ, quod nullibi modò in Italia Boæ illæ, quæ ſolidos infantes deglutiant, aut alioquin tam vaſti ſerpentes, quales ſuprà memorauimus, gignuntur. ſicut etiam peſtilentes hiatus, quos olim fuiſſe recitauimus, non ita diri apparent, neque tot in locis. ſic etiam nunc videmus tellurem magis excultam, quàm prius. quod infrà oſtendemus.

Hinc innumera, iucunditatem, fructumq́ue maximum ferentia ſecum, quæ priſcis temporibus nũllo modo producebantur, nunc ſcimus in Italico ſolo produci. ſic enim Virgilius libr. Georg. ſecundo: 2.

Diuiſæ arboribus patriæ: ſola India nigrum
Fert hebenum: ſolis eſt Thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno,
Balſamaq́;, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraq́;, vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus Orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumq́; ſaporem
Fœlicis mali, quo non præſentius vllum,
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ:
Miſcueruntq́; herbas, & non innoxia verba.
Auxilium venit, ac membris agit atra venena,
Ipſa ingens arbos, faciemq́; ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:

Flos apprime tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo & ſenibus medicantur anhelis.

Hæc Virgilius de Goſſypio, quod in Aethiopia duntaxat olim naſcebatur; de Serico, quod inter Seras tantùm; de malis medicis, & arboribus, quæ naſci niſi in Media nolebant, ac nequaquàm tentatum eſt olim transferre in alias terras, Plinio teſte lib. 12. cap. 3. de Citrijs, eorumque varijs generibus: quorum tamen magna nunc eſt copia in tot Italiæ locis, cùm prius in illis haud orirentur: vt poſt alios adnotauit Matthiolus lib. 1. cap. 132. Quid autem de Saccaro dicemus, quòd Arabia fœlix, & India ſolæ ferebant? quod idem Plinius ſcribit libr. 12. cap. octauo. Hinc Lucanus de Indis:

Quiq; bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos.

Et Varro, vt refert idem Matthiolus lib. 2. cap. 74. in Dioſcor.

Indica magna nimis non arbore creſcit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeunt ſucco contendere mella.

3. Iam verò; cùm Virgilius è verſibus Sibyllinis canat, Italiæ atque vrbi, quę aduenientem Chriſtum ſuſcipiet, ac venerabitur, maximā futuram fœlicitatem, cuius euenta in primis illa prędicit, Ecl. 4.

Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgò naſcetur amomum.

Et:

Incultisq; rubens pendebit ſentibus vua,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Hoc

Hoc ſanè ſic accidiſſe, planum fit ex eo, quod immaniſſimæ illę boæ, q̄ regiones totas ad vaſtitatem redigebant, in Italia non amplius vllibi viſuntur. Sic enim Solinus c. 8. Calabria Chelydris frequentiſſima eſt, & Boam gignit; quem anguem ad immenſam molem ferunt coaleſcere. captat primo greges bubulos; &, quæ plurimo lacte rigua bos eſt, eius ſe vberibus innectit, ſuctuq; continuo ſaginata, longo ſæculo ita funebri ſatietate vltimò extuberatur, vt obſiſtere magnitudini eius nulla vis queat: poſtremò, depopulatis animãtibus, regiones quas obſederit, ad vaſtitatem cogit: denique D. Claudio Principe, in loco, vbi Vaticanus ager eſt, in aluo occiſæ boæ ſpectatus eſt ſolidus infans. Hæc ille. Occidit igitur iſte ſerpens. Sic etiam cicutam conſentiunt omnes antiqui ita venenoſam cunctis in locis, vt nullibi nõ occideret. quod Plinius habet lib. 25. cap. 13. nunc, vt in Italia venenoſa vocari poſſit, venenum tamen eius nõ ita, vt olim, letale apparet. quod Matthiolus adnotauit li. 4. c. 31. in Dioſcoridem. Quod ſi ex incultis ſentibus in Italia dicemus noſtris tẽporibus vuas naſci, ac pendere, admirationem faciemus. Atqui idem teſtatur lib. 1. ca. 103. vuas ſpinæ, ribes, criſpini, barberis, cognitas antiquis haud fuiſſe, quæ ſanè ex incultis ſentibus naſcuntur ſponte, & paſſim viſuntur in Italia, ita vt in Eugubinenſi territorio propè Cantianum non ignobile oppidum ſint ſyluulę huiuſmodi vuarum ſponte exorientium. An non autem duræ quercus ſudant mella roſcida? quando plurimis in locis Italiæ manna laudatiſſima è frondibus arborũ defluat, excudaturq; ex ornorũ fraxinorumq; cortice inciſo, aut earũ ramis, qui frondibus fuerint ſpoliati. Id tam raró antiquis cõtingebat, vt Auer

P 5 roes,

roes,aliiq; exiſtimarint, mannam non fuiſſe ipſis cognitam: falli tamen eſt certum. nam cognouere illi quidem: ſed huiuſmodi ros melleus ijs rarus: ars,qua poſſet exprimi ex arboribus,nulla. atque idcircò verè olim quercus duræ roſcida mella haud ſudabant. nunc autem ſecùs. En itaque,vt bonitas Italicæ telluris ſit mirabiliter aucta poſt imperij Romani caſum, poſt auctam Pontificis Romani auctoritatem.

Magis prætereà nunc eſt exculta Italia, quàm fuerit antè Conſtantinum, teſtis eſt Vopiſcus in Aureliano,quidquid eſt terrarum ab Aurelia porta Romæ vſque ad Alpes maritimas, fuiſſe incultum,ac ſyluoſum,regnante Aureliano, qui paulo antè Conſtantinum vixit. Benè eſt, vt eius verba reddamus,ne quis fidem nobis abroget. Sic igitur ille: Etruriæ inquit per Aureliam vſque ad Alpes maritimas ingentes agri ſunt, iique fertiles ac ſyluoſi. ſtatuerat igitur (Aurelianus) dominis locorum incultorum,qui tamen vellent, pretia dare, atque illic familias captiuas conſtituere, viribus montes conſerere,atque ex eo opere vinum dare, vt nihil redituum fiſcus acciperet, ſed totum populo Romano concederet. Hæc ille: Atqui ſcimus nunc omnes hoſce tractus eſſe vrbibus, villiſque frequentiſſimos, cum nihil huiuſmodi olim foret in ijs locis,vt mox oſtẽdemus. Circa Placentiã ſimiliter, Aureliano imperante, denſiſſimæ erant ſyluæ,in quas ſe Marcomannorũ copię innumerę abdiderãt,atque,vt à Romanis tuti eſſent,eorumque manus effugerent,ſe contulerant: vt idem Vopiſcus teſtatur in eiuſdem vita. Nunc eant omnes ac perluſtrent, ſi quid inuenire ſyluarum denſiſſimarum (ſic enim ſcribit ille) poſſint in Placentino territorio,in quas ſe abdant innumeræ Mar-

comannorũ copiæ. Ex Herodiano prætereа lib. 2. diſcimus in vita Pertinacis, hoc regnãte in Italia fuiſſe agros incultos, ad quorũ culturã cũ vellet homines ipſe inuitare, occupantibus eos, & colẽtibus largitus eſt: agricolis autem perpetuam libertatem, decemque annorum conceſſit immunitatem. Rurſus docemur à Tacito lib. 14. à Nerone veteranæ militiæ colonos miſſos Antium, Tarentumque, quod ea loca deſerta eſſent, atque adeò deſerta, vt hoc adhuc modo non fuerit infrequentiæ locorum conſultum: & tamen ſcimus amœniſſima eſſe, ac ſemper fuiſſe loca Tarenti. Hinc ille Vates præfert eas locis omnibus orbis totius poſt Tibur, Carm. lib. 2. od. 6.

Tibur Argeo poſitum colono
Sit meæ ſedes vtinam ſenectæ:
Sit modus laſſo maris, & viarum,
Militiæq́;.
Vnde ſi Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ouibus Galeſi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet: vbi non Hymetto
Mella decedunt, viridiq́; certat
Bacca Venafro.
Ver vbi longum, tepidasq́; præbet
Iuppiter brumas, & amicus Aulon,
Fertili Baccho minimum Falernis
Inuidet vuis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Poſtulant arces, &c.

Igitur

Igitur,ſi lóca tam fœcunda,& amœna, Romano imperio florente, deſerta erant in Italia, quid de cæteris dicemus? Nunc aſpice, an poſt auctam Romani Pontificis auctoritatem talia cótingant? Nihil minus.

Atque,vt accedamus ad propiora, non grauabor (id enim lectori veritatis amico non erit iniucundum, & plurimum momẽti habebit ad rem propoſitam) recenſere, quot fuerint priſcis temporibus vrbes,& oppida, populique in Italia, & quot ætate noſtra: ſic enim cuncti noſcent, quantum decoris, magnificentiæque fuerit illi allatũ, poſt Romani Pontificis auctoritatem dilatatam. Illud autem primum monebo, oppidum, & vrbem, Latinis eſſe idem. Hinc Cicero libro de Diuinatione,Pheræ, (inquit) quæ erat vrbs Theſſaliæ, in quo oppido. Et in epiſtolis familiaribus, & ad Atticum,vocat Antiochiam oppidum.Quin vrbem priſci nominabant, vel ipſas arces, teſte Plutarcho in Poplicola. Ob id Plinius libro ſeptimo,cap.56.oppidum ait Cecrops appellauit Cecropiam,quæ nunc eſt arx Athenis.At rectè Cicero,linguæ Latinæ magiſter, vrbem definit libro de Repub. & oratione pro Sextio,plurium domorum coniunctionem,cum ſpatijs,& delubris communibus. Quocirca plures ædes, quibus nullum commune ſpatium,nullum templum, vicos efficient,non vrbem.Caſtra porrò, & Caſtella, ſunt loca munita,quibus neque plateæ communes,neque delubra,aut priuatorum domus vllæ. Ob id caſtra dicuntur, quibus exercitus cinguntur, ac muniuntur,vbi locum milites ceperunt,ac ſedem fixere ad tẽpus.Hæc ideo præfari oportuit, quod nonnulli imperiti,vrbem Latinè haud vocant, niſi qui ſit Epiſcopus, ridiculè prorſus. nam, ſi ita

foret,

ſoret, antiquis nulla vrbs fuiſſet, quando nullus ijs erat Epiſcopus. Caſtra ijdem nominant, quæ Latinè oppidula vocarentur, aut, ſi volumus ita loqui, vrbeculæ. Hinc illi affirmant ineptè, pauciores nunc eſſe vrbes in Italia, quam priſcis temporibus fuerint. Quod vti eſt imperitiſſimè aſſertum, ſic ab ipſiſmet Geographis antiquis apertiſſimè refellitur; qui plurima oppidula deſerta, quod ipſi aſſeuerant, vrbium tamen nomine dignantur, quòd apertiſſimè infrà ſæpius apparebit. Quin Plinius, cum libro tertio Italiam deſcribat omnium, qui ſint in manibus antiquorum, diligentiſſimè, ipſiusque omnia loca, eam diſtinguit in Colonias, Oppida, Fora, & populos, ac tantum refert omnium ſummam quadringentorum quadraginta octo.

Vt autem diligentiæ nihil à nobis omitteretur, quæ faceret ad inueſtigationem veritatis, quā præ oculis ſemper habuimus, & cui ſoli ſtudemus, quas vrbes nominet Strabo, & quas Ptolemæus, à nobis hic recitabitur. Et hic quidem refert ducentas ſeptuaginta octo; Strabo ducentas triginta quinque. Atque hæc variatio inter iſtos contingit, quod ætate ipſorum multa eſſent oppidula (quæ indocti Caſtra vocant) &, quæ duxit alius omittenda, alius noluit tacere.

COLONIAE,

Quæ extaſſe memorantur à Plinio ſua ætate, libro 3.

In prima Regione, Cap. V.

1 Oſtia.
2 Antium.
3 Minturnæ.
4 Puteoli.
5 Capua.
6 Aquinum.
7 Sueſſa.
8 Venafrū, quòd vocat oppidu-

oppidulum Strabo libro 5.
9 Sora.
10 Theanō Sidicinorū.
11 Nola.
In Secunda, Cap. XI.
12 Beneuentum.
13 Venuſia, &
14 Luceria, in Apulia Dauniorum.
In tertia, Cap. XI.
15 Tarentum.
In Quarta, Cap. XII.
16 Bouianum vetus, in Samnitibus.
In quinta, Cap. XIII.
17 Atria.
18 Aſculum.
19 Ancona, omnes in Piceno.
In ſexta, Cap. XIV.
20 Fanum Fortunæ, in Vmbria.
In ſeptima, Cap. V.
21 Luca.
22 Piſæ.
23 Volſcientium.
24 Faliſca.
25 Lucus Feroniæ.
26 Ruſellana.
27 Senenſis.
28 Sutrina, omnes in Etruria.
In octaua, Cap. XV.
29 Ariminum.
30 Bononia.
31 Brixillum.
32 Mutina.
33 Parma.
34 Placentia.
In nona, Cap. V.
35 Dertona, in Liguria.
In decima, Cap. XVIII.
36 Concordia.
37 Aquileia.
38 Tergeſte, in Iſtria.
39 Pola, ſeu Pietas Iulia.
40 Cremona.
41 Brixia.
42 Ateſte.
In vndecima, Cap. XVII.
43 Auguſta Taurinorum.
44 Auguſta Prætoria.

ITALIAE OPPIDA A Plinio memorata.

In prima regione, Cap. V.
1 Laurentum.
2 Ardea.
3 Terracina, Anxur lingua Volſcorum.

4 Fol-

4 Formiæ.
5 Sinueſſa.
6 Vulturnum.
7 Liternum.
8 Cumæ.
9 Miſenum.
10 Neapolis.
11 Herculanum.
12 Pompeij.
13 Nuceria.
14 Surrentum.
15 Abellinum.
16 Aricia.
17 Alba longa.
18 Bouillæ.
19 Calatiæ.
20 Caſinum.
21 Calenum.
22 Capitulum.
23 Cernetum.

Oppida ſecundæ regionis. Cap. V.

24 Salernum.
25 Picentia, quæ deleta fuiſſe ſcribitur à Strabone, lib. 5. & capite 11.

Oppida tertiæ, Cap. XI.

26 Varia Apula.
27 Meſſapia.
28 Aletium.
29 Gallipolis, ſiue Anxa.
30 Baſta.
31 Hydruntum.
32 Soletum, quod deſertum ſcribit idem Plinius.
33 Fratuertium.
34 Lupia, quam Stationem militum dicit.
35 Baleſium.
36 Cœlium.
37 Brundeſium. Strabo teſtatur à Tarento ad Brundeſium nullam fuiſſe vrbis effigiem tenuia duntaxat oppidula.

In Pediculis.

38 Rudia.
39 Egnatia.
40 Barium.
41 Canuſium.

In Apulia Daunia.

42 Salapia.
43 Sipontum.
44 Vria.
45 Theanum.
46 Larinum.
47 Cleternia.
48 Arpi.

Oppida tertiæ, Cap. V.

49 Pæſtum, ſeu Poſidonia.
50 Helia, ſeu Velia.

51 Baxen=

51 Baxentum.
52 Blanda.
53 Tempſa.
54 Terina, quam dicit Strabo ab Hannibale euerſam.
55 Coſentia.
56 Acheron.
57 Hippo, ſeu Vibo Valentia.
58 Tauranum.
59 Scyllæum.
60 Rhegium.
61 Petilia.
62 Caulo. huius veſtigia tantum ſuperfuiſſe, Plinius tradit libro 3.1.10.

Et Cap. XI.

63 Crotô.
64 Thurium.
65 Heraclea.
66 Metapontum.
67 Tarentum.

Oppida quartæ, Cap. XII.

In orâ Frentanorum.

68 Hiſtonium.
69 Bucâ.
70 Ortona. hãc petram piratarum fuiſſe, nõ vrbem, Strabo teſtatur.
71 Alba ad Fucinum lacum.

In Samnitibus.

72 Bouianum Vndecumanõrum.

Oppida quintæ in Piceno. Cap. XIII.

73 Cupra.
74 Firmanorum caſtellum.
75 Nouana.
76 Cluana.
77 Potentia.
78 Numana.
79 Vrbs Saluia.

Oppida ſextæ, in Vmbria. Cap. XIV.

80 Senogallia.
81 Piſaurum.
82 Hiſpellum.
83 Tuder.

Septimæ in Etruria. Cap. V.

84 Luna.
85 Vada Volaterrana.
86 Populonium de quo ſic Strabo lib. 5. Oppidulum ipſum totum, præter ſacras ędes, deſertum, & domos modicas.
87 Coſa, quam ex antiquis temporibus fuiſſe deſolatam, Numatianus his verſib. teſtatur:

Cer-

Cernimus antiquas nullo cuſtode ruinas,
Et deſolata mœnia fœda Coſæ.

88 Grauiſcæ.

89 Pyrgi.

Et hæc duo fuiſſe oppidula, aut potius villas, idem ſcribit:

Alſia prælegitur tellus, Pyrgiq; recedent,
Nunc villæ grandes, oppida parua prius.

Et:

Inde Grauiſcarum faſtigia rara videmus,
Quas premit æſtiuæ ſæpè paludis odor.

90 Cere. Et hoc vix vrbis veſtigia ſeruaſſe, Strabo ait lib. 5.

91 Alſium.

92 Fregenæ.

93 Fæſulæ.

94 Florentinum, quod vocat oppidulum Strabo.

95 Feſcennia.

96 Hortanum.

97 Hebanum.

98 Nepet. Dicit oppidulum Strabo.

Octauæ regionis, Cap. XV.

99 Rauenna.

100 Butrium.

101 Cæſena.

102 Cliterna.

Nonæ regionis, Cap. V.

In Liguria.

103 Nicæa.

104 Cemelion.

105 Albium Intemelium.

106 Albingaunum.

107 Genua.

108 Tigulia.

109 Segeſta.

110 Libarna.

111 Trira.

112 Barderate.

113 Induſtria.

114 Pollentia.

115 Carrea, quod & Potentia.

116 Forumfuluij, quod Valentinum.

117 Auguſta Vagiennorum.

118 Alba Pompeia.

119 Aſta.

120 Aquę Statiellorum.

Decimæ regionis Cap. 18. & 19.

121 Altinum.

122 Acelum.
123 Patauium.
124 Opitergium.
125 Bellunum.
126 Vicetia.
127 Mantua.
128 Verona.
129 Neſactium.

Vndecimæ regionis, Cap.XVII.

Seguſio, quam nos omittimus cum gentib⁹ Alpinis, quod Galliæ, Germaniæq; attribuantur, quas ſi vellemus Italiæ aſcribere, innumera ſunt oppida in ijs locis noua.

130 Eporedia.
131 Vercellæ.
132 Nouaria.
133 Ticinum.
134 Laus Pompeia.
135 Mediolanum.
136 Comum.
137 Bergomum.

Populi à Plinio commemorati.

In prima regione, Cap.V.

1 Acerrani.
2 Allifani.
3 Atinates.
4 Aletrinates.
5 Anagnini.
6 Atellani.
7 Aſulani.
8 Arpinates.
9 Auximates.
10 Auellani.
11 Alfaterni. Hæc omnia oppida fuiſſe, indē videtur indicare.
12 Corani.
13 Cubulterini.
14 Caſtrimonienſes.
15 Cingulani.
16 Fabienſes.
17 Foro populiēſes in monte Albano.
18 Fruſinates.
19 Ferentinates.
20 Freginates.
21 Fabaterni veteres.
22 Fabaterni noui.
23 Ficolenſes.
24 Fregellani, quorum vicū fuiſſe ait Strabo lib.5.
25 Foro Appi fuiſſe locū duntaxat nautarum & cauponum, ſcribit Horatius.

——inde forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

Feren-

26 Ferentani.
27 Gabini.
28 Interamnates.
29 Sucaſani, qui & Lirinates.
30 Ilionenſes.
31 Lauinij.
32 Norbani.
33 Nomentani.
34 Præneſtini.
35 Priuernates.
36 Setini.
37 Signini.
38 Sueſſullani.
39 Teline.
40 Trebulani Balinienſes.
41 Trebani.
42 Tuſculani.
43 Verulani.
44 Veliterni.
45 Vlubrenſes.
46 Vluernates.

In ſecunda regione, Cap. XI.

Hirpini.

47 Auceculani.
48 Aquilonij.
49 Abellinates Protropi.
50 Compſani.
51 Caudini.
52 Ligures Corneliani.
53 Bebiani.
54 Veſcellani.
55 Deculani.
56 Aletrini.
57 Abellinates.

Marſi.

58 Atrani.
59 Aecani:
60 Alfellani.
61 Atinates.
62 Arpani.
63 Borcani.
64 Collatini.
65 Corinenſes.
66 Cannenſes.
67 Dirini.
68 Forentani.
69 Genuſini.
70 Hordonienſes.
71 Hyrini.
72 Larenates Frentani.
73 Metinates.
74 Mateolani ex Gargano.
75 Neritini.
76 Matini.
77 Rubuſtini.
78 Siluini.
79 Strapellini.
80 Turmentini.
81 Vibinates.
82 Venuſini.
83 Vlurtini.

In Calabria.

84 Aegetini.

85 Apameſtini.
86 Argentini.
87 Butuntinenſes.
88 Deciani.
89 Brumbeſtini.
90 Norbanenſes.
91 Palionenſes.
92 Saturnini.
93 Tutini.

In Sallentinis.

94 Aletini.
95 Baſterbini.
96 Neretini.
97 Valentini.
98 Veretini.

In tertia regione, Cap. XI.

99 Apruſtani Brutiorum.

Lucanorum.

100 Atinates.
101 Bantini.
102 Eburini.
103 Grumentini.
104 Potentini.
105 Sontini.
106 Sirini.
107 Tergilani.
108 Vrſentini.
109 Volcentani.
110 Numeſtrani.

In quarta regione, Cap. XII.

111 Anxani Frentani.
112 Carentini infernates.
113 Carentini ſupernates.
114 Lanuenſes.

Marucinorum.

115 Theatini.

Pelignorum.

116 Corfinienſes.
117 Superæquani.
118 Sulmonenſes.

Marſorum.

119 Anxantini.
120 Atinates.
121 Fucentes.
122 Lucenſes.
123 Maruuij.

Albenſium.

124 Albenſes.

Aequiculanorum.

125 Cliternini.
126 Carſeolani.

Veſtinorum.

127 Angulani.
128 Pinnenſes.
129 Peltuinates.
130 Aufinates ciſmontani.

Samnitum.

131 Aufidenates.
132 Eſernini.
133 Fagi.
134 Fugali.
135 Ficolenſes.
136 Sæpinates.
137 Treuentinates.

Sabino-

Sabinorum.

138 Amiternini.
139 Curenſes.
140 Fidenates.
141 Interamnates.
142 Nurſini.
143 Nomentani.
144 Reatini.
145 Tribulani Mutuſcęi.
146 Suffenates.
147 Tiburtes.
148 Tarinates.

In Quinta regione Picenũ, Cap. XIII.

149 Auximates.
150 Beregrani.
151 Cingulani.
152 Cuprẽſes Montani.
153 Falarienſes.
154 Pauſulani.
155 Pleninenſes.
156 Ricinenſes.
157 Septempedani.
158 Tollentinates.
159 Triacenſes.
160 Pollentini.

In ſexta regione Vmbri, Cap. XIV.

161 Amerini.
162 Attidiates.
163 Aſirinates.
164 Aeſinates.
165 Camertes.
166 Caſuentillani.
167 Carrulani.
168 Dolates Salentini.
169 Fulginates.
170 Foroflaminienſes.
171 Foro iulienſes Con cubienſes.
127 Foro bremitiani.
173 Foroſemproniẽſes.
174 Iguuini.
175 Interamnates Nahates.
176 Meuanates.
177 Meuanienſes.
178 Matilicates.
179 Narnienſes, quorũ oppidũ Nequinũ.
180 Nucerini Fauonienſes.
181 Camelani.
182 Ocriculani.
183 Oſtrani.
184 Pitulãi Piſuertes, &
185 Mergentini.
186 Peleitini.
187 Sentinates.
188 Sarſinates.
189 Spoletini.
190 Suarrani.
191 Seſtinates.
192 Suillates.
193 Tadinates.
194 Trebiates.
195 Tuficani.
196 Tifernates Tiberini, &

197 Metaurenſes.
198 Veſionicates.
199 Vrbinates Metaurēſes,&
200 Hortenſes.
201 Vettionenſes.
202 Vindinates.
203 Viuentani.

In ſeptima regione Etruriæ, Cap.V.

204 Aretini veteres.
205 Aretini Fidētiores.
206 Iulienſes.
207 Amitinenſes.
208 Aquenſes Taurini.
209 Blerani. Horum oppidulum fuiſſe ait Strabo.
210 Cortonenſes.
211 Capenates.
212 Cluſini noui, & veteres.
213 Fluentini.
214 Suanenſes.
215 Saturnini, qui Aurinini.
216 Sudertanes.
217 Statones.
218 Tarquinienſes.
219 Tuſcanienſes.
220 Vetulonienſes.
221 Veientani.
222 Vulſinienſes.

In octaua regione, Cap.XV.

223 Fauentini.
224 Fidentini.
225 Oteſini.
226 Padinates.
227 Regienſes.
228 Solonates.
229 Galliāi Aquinates.
230 Tanetani.
231 Veliates Vecteri.
232 Regiates.
233 Vmbranates.

In Nona, Cap.V.

234 Veneni.
235 Vagienni.
236 Statielli.
237 Vibelli.
238 Magelli.
239 Euburiates.
240 Caſmonates.
241 Veliates.

In Decima, Cap.19.

242 Fertini.
243 Tridentini.
244 Bernenſes. Hos nos omittemus. nam, ſi horum regiones adnumeraremus, innumera ſunt ijs oppida noua.
245 Alutraenſes.
246 Aſſertiates.
247 Flamonienſes.
248 Vannienſes.
249 Culici.

Foro

250 Foroiulienſes Trāſpadani.
251 Foretani.
252 Venidates.
253 Quarqueni.
254 Tauriſani.
255 Togienſes.
256 Vauuani.

Fora Italiæ, in Sabinis, regione quarta, Cap. 12.

1 Forum Decij.
2 Forum nouum.

In Octaua regione, Cap. 15.

3 Forum Clodij.
4 Liuij.
5 Popillij.
6 Truentinorum.
7 Cornelij.
8 Licinij.

In vndecima regione, Cap. 17.

9 Vibij.
10 Licinij.

In Nona, Cap. V.

11 Forum Fuluij.

In ſeptima, Cap. V.

12 Forum Clodij, præfectura.

Sic igitur Plinio, niſi mendoſi ſint codices, aut malè interpuncti, Coloniæ ſunt quadraginta quatuor.

Oppida centum triginta ſeptem.

Populi ducenti quinquaginta ſex.

Fora vndecim, ſeu duodecim. nam repetit Forum Fuluij.

Summa eſt omnium quadringentorum, quadraginta octo.

Obſeruandum porrò, plurimis iſtorum populis nulla fuiſſe oppida, vt de pleriſque omnibus Liguribus, Samnitibus, Brutijs, ac Lucanis affirmat Strabo libro quarto & quinto, quos ait in vicis habitaſſe, & villis. ſed, quando ijs erat communis denominatio aliquo in loco, hinc populi vocabantur: & nos tamen perinde rationem inibimus, ac ſi ſingulis oppida ſua quondam fuiſſent.

Oppida à Strabone deſcripta.

1 Albium Intemelium.
2 Albi gaunum.
3 Sabatia.
4 Genua.
5 Eporædia.
6 Auguſta.
7 Auguſta Taurinorũ
8 Auguſta Prætoria.
9 Mediolanum, quam dicit haud ita pridem vicum fuiſſe.
10 Verona ampliſſima ciuitas.
11 Brixia.
12 Mantua.
13 Regium.
14 Comum.
15 Patauium, omnibus ſuperioribus præſtans.
16 Rauenna tota lignea, maxima.
17 Spina, viculus.
18 Opitergium.
19 Hadria.
20 Ordea.
21 Vicetia, hæc quatuor vocat ille oppidula, ac Vicetiã fuiſſe exiguum municipium, refert Tacitus hiſt. lib. 3.
22 Pola.
23 Placentia, &
24 Cremona, vocantur ab ipſo celeberrimæ ciuitates.
25 Parma.
26 Mutina.
27 Bononia.
28 Acara.
29 Regium Lepidi.
30 Nacri.
31 Campi.
32 Citerna.
33 Forum Cornelij.
34 Fauentia.
35 Sarſina.
36 Ariminum.
37 Ticinum.
38 Claſtidium, viculus à Tacito vocatur.
39 Derthona.
40 Luca.
41 Cuſtodia.
42 Tellia.
43 Cęre, vix ſeruãs veſtigia vrbis.
44 Luna, Ciuitas haud magna.
45 Piſæ.
46 Volaterræ.
47 Populonium, oppidulum deſertum.
48 Coſa.
49 Grauiſcæ.
50 Pyrgi.

Halium

51 Halium.
52 Fregenia. Has quatuor inquit eſſe exiguas vrbes.
53 Aretium.
54 Peruſia.
55 Vulſinum.
56 Sutrium.
57 Blerate.
58 Ferentium.
59 Falerij.
60 Faliſcum.
61 Nepet. Has quinq; vrbes vocat oppidula.
62 Foronia ad Soracte.
63 Cluſium.

Vmbria.

64 Sarſina.
65 Ariminum.
66 Sena.
67 Carinum.
68 Sentinum.
69 Fanum fortunæ.
70 Ocriculi.
71 Larallum.
72 Narnia.
73 Çarſuli.
64 Meuania.
71 Florum Flaminij.
76 Nuceria.
77 Forum Sempronij.
78 Interamna.
79 Spoletum.
80 Aſiſium.
81 Camerte.
82 Ameria.
83 Tuder, claraciuitas.
84 Iturum, ſiue Iguuium.
Sabini, inquit idē, paucas, ac tenues habitāt Vrbes, ob bella.
85 Amiternum.
86 Interocrea, vicus.
87 Foruli petræ, ad rebellādum, quàm ad habitandum aptiores.
88 Reate.
89 Curis, viculus.
90 Trebula, &
91 Erratum, vici.
92 Nomentum.

Latium.

93 Ardea.
94 Alba.
95 Lauinia.
96 Collatia.
97 Antennæ.
98 Fidenæ. Viculi omnes, ait Strabo, & priuata quorūdam ædificia.
99 Oſtia.
100 Antium, in rupe ſitum.
101 Laurentium.
102 Circeium caſtellū.

103 Terracina.
104 Formiæ.
105 Minturnæ.
106 Sinueſſa.
107 Caieta.
108 Fregellæ, vicus.
109 Fundi.
110 Roma.
111 Tuſculum.
112 Algidum, oppidulum.
113 Pictæ.
114 Pandoſia.
115 Labicum, oppidum diſiectum.
116 Ferentum.
117 Fruſinum.
118 Fabrateria.
119 Acuenum, magna ciuitas.
120 Caſinum, præclara.
121 Theanum Sidicinum.
122 Calenum, eximia.
123 Setia.
124 Signa.
125 Priuernum.
126 Cora.
127 Syes.
128 Velitræ.
129 Alatrium.
130 Gabij.
131 Præneſte.

Hernici.

132 Pitutum, oppidulum.
133 Anagnia.
134 Cærete.
135 Sora.
136 Venafrum, oppidulum.
137 Caſilinū, Vrbs: ſed eius tātùm reliquias extaſſe, ait Plinius.
138 Aternia, oppidum deletum.
139 Allife.
140 Valeria.
141 Carſeoli.
142 Alba.
143 Tibur.
144 Aricia.
145 Lanuuium.
146 Alba, Marſis finitima.

Picenum.

147 Ancona.
148 Auximum.
149 Septempeda.
150 Potentia.
151 Pneuentia.
152 Firmum.
153 Druentum.
154 Aſculum.
155 Hadria.

Marſi.

156 Corfinium.

157 Sub

157 Sulmo.
158 Maruuium.
159 Tegeate.
160 Auternum, oppidulum.
161 Buca.
162 Forentanum.
163 Orthium, petra piratarum.

Campania.

164 Liternum.
165 Vulturnum.
166 Cumæ.
167 Baiæ.
168 Puteoli.
169 Neapolis.
170 Heraclia.
171 Pompeij.
172 Nola.
173 Nuceriæ.
174 Ancheranum colonia.
175 Capua præ qua inquit Strabo omnia ſuperiora ſunt Caſtella.
176 Callateria.
177 Calydium.
178 Beneuentum.
179 Calce.
180 Sueſſula.
181 Atella.
182 Acerræ.
183 Auella.
184 Boianum.
185 AEſernia.
186 Pauna.
187 Teleſia. Quatuor hæ funditùs exciſæ.

Picentini, deleti.

188 Poſidonia, ſeu Pæſtum.
189 Marcinna.
190 Picentia euerſa.

Lucani, deleti.

191 Hiela.
192 Talaus.
193 Petelia Lucanorum metropolis.
194 Vertine, &
195 Calaterni, vici exigui.

Bruttij, deleti.

196 Temeſa.
197 Terina, ab Hannibale euerſa.
198 Coſentia, metropolis.
199 Pandoſia, propugnaculum.
200 Hipponium, ſeu Vibo Valentia.

Locri.

201 Medama.
202 Conys.
203 Rhegium, bona Ciuitas.
204 Locri Epihephirij.

205 Ma-

205 Mamertium.
206 Caulonia, Vrbs, inquit Ptolomęus, vacua, & cuius veſtigia tantũ ſuperfuiſſe, ait Plinius.
207 Scyllacæum.

Magna Græcia.

208 Croto.
209 Sybaris, exciſa.
210 Thurij, ſeu Copias.
211 Lagaria, caſtellum.
212 Heracleopolis.
213 Siris, ſeu Polyum.
214 Metapõtus deleta.

Iapygia.

215 Tarentum.
216 Brũdiſium. His exceptis, cætera ſunt oppidula in Iapygibus.
217 Bariũ, vrbs tenuis.
218 Leuca, non magna.
219 Hydrus, paruula.
220 Rhodæi.
221 Lupiæ.
222 Salepia.
223 Vria.
224 Egnatia.
225 Celia.
226 Netia.
227 Canuſium deletũ.
227 Cerdonia.
229 Vria.
230 Venuſia.
231 Argyripa, exciſa.
232 Sypuns.
233 Syla.
234 Siluium.
235 Theanum Apulum.

Vrbes à Ptolomæo commemoratæ ac primo maritimæ.

1 Nicæa.
2 Portus Herculis.
3 Portus Monœci.
4 Albintemelium.
5 Albingaunum.
6 Genua.
7 Tigullia.
8 Portus Veneris.
9 Portus Erycis.
10 Launa.
11 Populonium.
12 Liburnum.
13 Coſa.
14 Grauiſcæ.
15 Gaſtrum nouum.
16 Pyrgi.
17 Alſium.
18 Oſtia.
19 Antium.
20 Eloſtra.
21 Terracina.
22 Formiæ.
23 Sueſſa.

24 Vul-

24 Vulturnum.
25 Cumæ.
26 Liternum.
27 Miſenum.
28 Puteoli.
29 Tropæa Auguſti.
30 Neapolis.
31 Surrentum.
32 Salernum.
33 Pæſtum.
34 Buxentum.
35 Tempſa.
36 Rhegium.
37 Locri.
38 Scyllacæum.
39 Croto.
40 Thurium.
41 Metapontum.
42 Tarentum.
43 Hydrus.
44 Lupia
45 Brunduſium.
46 Egnatia.
47 Barium.
48 Salapia.
49 Sipus.
50 Apeneſte.
51 Trium.
52 Brica.
53 Iſtonium.
54 Orthona.
55 Caſtrum.
56 Cupra.
57 Potentia.
58 Numana.
59 Ancona.
60 Senogallia.
61 Fanum.
62 Piſaurum.
63 Ariminum.
64 Rauenna.
65 Tergeſte.
66 Parentium.
67 Pola.
68 Pinguentum.
69 Aluo.

Mediterraneæ Vrbes Carni.

70 Forum Iulij.
71 Concordia.
72 Aquileia.
73 Viceria.
74 Bellunum.
75 Acedum.
76 Opitergium.
97 Ateſte.
78 Patauium.
79 Altinum.
80 Hadria.

Cænomani.

81 Bergomum.
82 Forum Diugunſi.
83 Brixia.
84 Cremona.
85 Verona.
86 Mantua.
87 Tridentum.
88 Butrium.

Becuni.

B[illegible]uni.

89 Vaunia.
90 Carraca.
91 Bretenta.
92 Anaunium.

Inſubres.

93 Mediolanum.
94 Nouaria.
95 Comum.
96 Ticinum.

Salaſſi.

97 Auguſta Prætoria.
98 Eporædia.

Taurini.

99 AuguſtaTaurinorũ.
100 Auguſta Batienorũ.
101 Tra.
102 Derthona.

Libici.

103 Vercellæ.
104 Gaumellum.

Centrones.

105 Forum Claudij.
106 Aſſima Lepontij.
107 Oſcela.

Caturiges.

Eborodunum. hoc nõ numeramus: nã a. Galliæ attribuunt. alioquin in ijs locis nũc oppida ſunt noua innumera, ſic neq; Sedunos, Neruios, Sarios, & Vedientios.

Liguriæ.

108 Sabata.
109 Pollentia.
110 Aſta.
111 Alba Pompeia.
112 Liburnum.

Galliæ togatæ.

113 Placentia.
114 Fidentia.
115 Brixellum.
116 Parma.
117 Regium Lepidi.
118 Nuceria.
119 Tanetum.
120 Mutina.
121 Bononia.
122 Cliterna.
123 Forum Cornelij.
124 Cæſena.
125 Fauentia.
126 Forum Liuij.

Etruriæ.

127 Biracellum.
128 Foſſæ Papirianæ.
129 Bondelia.
130 Luca.
131 Lucus feroniæ.
132 Piſtorium.
133 Florentia.
134 Piſæ.
135 Volaterræ.
136 Roſellæ.
137 Fæſulæ.
138 Peruſia.
139 Arretium.

140 Cor-

140 Cortona.
141 Aucula.
142 Biturgia.
143 Manliana.
144 Senæ.
145 Suana.
146 Saturnia.
147 Eba.
148 Volci.]
149 Cluſium.
150 Vulſinium.
151 Sudernum.
152 Ferentia.
153 Villa Elbij.
154 Sutrium.
155 Tarquinij.
156 Blera.
157 Coricum.
158 Forum Claudij.
159 Nepet.
160 Falerinum.
161 Cære.
162 Senæ.
163 Oſtia.

Picenorum.

164 Traiana.
165 Vrbs Saluia.
166 Septempeda.
167 Cupramontana.
168 Firmum.
169 Aſculum.
170 Atria.

Vmbrorum.

171 Pitinum.
172 Tifernum.
173 Forum Sempronij.
174 Iguuium.
175 AEſium.
176 Iuſicum.
177 Peruſia.
178 Sentinum.
179 Aſiſium.
180 Camerinum.
181 Nuceria

Vilumbrorum.

182 Arna.
183 Hiſpellum.
184 Tuder.
185 Forum Flaminij.
186 Spoletum.
187 Meuania.
188 Ameria.
189 Narnia.
190 Ocriculi.

Sabinorum.

191 Nurſia.

Aequicolorum.

192 Citernum.
193 Carſeoli.

Marſorum.

194 Exa capra.
195 Alfabucelis.

Præcutinorum.

195 Bererra.
197 Interamnia.

Veſtinorum.

198 Penna.
199 Auia.
200 Amiternum.

201 An-

201 Angulum.

Marrucinorum.

202 Theate.

Latinorum.

203 Roma.

204 Tibur.

205 Præneſte.

206 Tuſculum.

207 Aricia.

208 Ardea.

Rutulorum.

209 Nomentum.

210 Trebia.

211 Anagnia.

212 Vempſum.

213 Velitrum.

314 Lanuuium.

215 Atina.

216 Fidenæ.

217 Fruſino.

218 Feentinum.

219 Priuernum.

220 Setia.

221 Aquinum.

222 Sora.

223 Minturnæ.

224 Fundi.

Pelignorum.

225 Corfinium.

226 Sulmo.

Frentanorum.

227 Anefanum.

228 Larinum.

Samnitum.

229 Boianum.

230 Aeſernia.

231 Sæpinum.

232 Alliſa.

233 Tuticum.

234 Teleſia.

235 Beneuentum.

235 Caudium.

Campanorum.

237 Venafrum.

238 Theanum.

239 Sueſſa Pometia.

240 Cælenum.

241 Caſilinum.

242 Trebula.

243 Forum populi.

244 Capua.

245 Abella.

246 Atella.

Picentinorum.

247 Nola.

248 Nuceria.

Lucanorum.

249 Volci.

250 Compſa.

251 Potentia.

252 Blanda.

253 Grumentum.

Hirpinorum.

254 Aquilonia.

255 Abellinum.

256 Herculanum.

257 Trattuolum.

Apuliæ Dauniæ.

258 Theanum.

259 Nuceria.

260 Vi-

260 Vibarnum.	269 Petilia.
261 Arpi.	270 Arbiſtum.
262 Erdonia.	*Sallentinorum.*
263 Canuſium.	271 Rudia.
Apuliæ Pecentiæ.	272 Neritum.
264 Venuſia.	273 Altetium.
265 Celia.	274 Bauota.
Bruttiorum.	275 Vxentum.
266 Numiſtrum.	276 Veretum.
267 Coſentia.	*Calabriæ.*
268 Valentia.	277 Turni.
Magnæ Græciæ.	278 Vretum.

Hucuſque Ptolemæus, qui nouiſſimus omnium loca Italiæ cuncta deſcripſit, neque Vicos, & Vrbes exciſa omiſit, & tamen non niſi ducenta, ac ſeptuaginta octo huiuſmodi recenſet. Nam populis, quos Plinius commemorat, pleriſque nulla oppida fuerunt, villæ tantùm, ruſticæ ac ſeparatæ à cæteris habitationes, quod auctoritate Strabonis eſt confirmatum alioquin fruſtrà ille diſtinxiſſet inter Colonias, oppida, populos, fora, præfecturas, neque ſolent illi præterire diſiectas, ac deſertas Vrbes, oppidula exigua, vicos, & viculos, quod vt oculis legentium clariſſimè ſubijciatur, ſeparatim rurſus hic ſeponemus in vnũ paruula loca, quæ enumerarunt iſti inter maximas Italiæ ciuitates, ac videamus ab aliquibus Geographis Vrbium numero adiectas Vrbeculas, & Vicos. inprimis igitur.

1 Populonium.	5 Grauiſcas.
2 Soletum.	6 Coſam.
3 Caulonium.	7 Cære.
4 Labicum.	8 Pyrgos deſerta ſcri-

bunt, & tamen recenſent inter magnas Vrbes Italiæ.

9 Aeſerniam.
10 Boianum.
11 Aterniam.
12 Paunam.
13 Teleſiam.
14 Picentiam.
15 Terinam.
16 Metapotum.
17 Canuſium.
18 Argyripam.
19 Caſilinum.
20 Sybarim tradunt euerſa, & tamen reliqui adſcribunt.
21 Spinam.
22 Claſtidium.
23 Curim.
24 Fidenas.
25 Trebulam.
26 Eratum.
27 Ardeam.
28 Albam.
29 Sauiniam.
30 Collatium.
31 Antemnas viculos nominant.
32 Intetocream.
33 Fragellas.
34 Vertinem.
35 Circeium.
36 Calaternos.
37 Orthium.
38 Lagardam vicos exiguos dicunt.
39 Opitergium.
40 Hadriam.
41 Ordeam.
42 Vicetiam.
43 Lunam.
44 Halium.
45 Fregenium.
46 Lupiam.
47 Blerate.
48 Ferentinum.
49 Falerium.
50 Faliſcos.
51 Nepet.
52 Forulos.
53 Algidum.
54 Pitutum.
55 Venafrum.
56 Auternum.
57 Barium.
58 Hydruntum Vrbes exiguas & oppidula dicunt quamuis aliquæ nunc iſtarum ſint magnitudine inſigni & tamen illi cuncta adnumerant Vrbibus, quæ ætate ipſorum magnæ erant.

Nos

Nos igitur, vt euidentiſſimè appareat, quanto nunc habitatior ſit Italia, & quanto ſint in ea frequentiores Vrbes, quàm olim: huiuſmodi loca cuncta præteribimus, quæ modò memoratis ſunt longè ampliora, ac referemus ea tantùm, quibus ſunt ſupra tercẽtum domus, ac regni duntaxat Neapolitani. mutuabimurque totam hanc deſcriptionem à deſcriptione regni Neapolitani, quæ recenſet illius domicilia diligentiſſimè. Omittemus reliqua Italiæ, quod exactam cuiuſlibet oppidi deſcriptionem non potuerimus expiſcari. & quamuis multos regionum peritos interrogauerimus, variationem tamen aliquam, & ſæpè alicuius momenti deprehendimus: Ex illis autem, quid ſit dicendum de partibus alijs Italiæ quoad habitationum, & Vrbium multitudinem facilè eſt colligere. Nam ſi aſcribamus Italiæ Graias Alpes, Lepontias, Cottias, Pæninas, Carnos, & Iſtriam, quod faciunt Strabo, Plinius, ac Ptolomæus, nunc verò Germaniæ, Galliæ, Dalmatiæque attribuuntur, Neapolitanum regnum non conficiet Italiæ tertiam partem. Conuenitque inter omnes illud ſuperari à plurimis eiuſdem Italiæ regionibus oppidorum frequentia, & magnitudine. Vide igitur quanto inferiori conditione velimus certare cum antiquis, quando nos innumera oppida ſileamus, quibus multò minora ipſi enumerant, & infrequentiorem magna ex parte regionem nunc in certamen adducamus: Veniamus ad remſe, quamurque in diſtinctione prouinciarum Regni Neapolitani ordinem, nominaque proferamus vulgata inflectentes duntaxat vltimam ſyllabam linguæ latinæ modo.

62 Monſtorum.
63 Maiure.
64 Marſicum nouum.
65 Mons Caruinus.
66 Mons Coruinus Rauelli.
67 Nuceria.
68 Nuceria inferior.
69 Olibanum.
70 Padula.
71 Polla.
72 Sala Laterani.
73 Salernum.
64 Sanſeuerinum.
75 S. Angeli Faſan.
76 Saponaria.
77 Sarnum.
78 Sicignagnum.
79 Tramonte.
80 Vietre.
81 Maiure.

Tertia prouincia Principatus vlterior ex parte cõtinens Campaniam, Veſtinos, Pelignos, Hirpinos, Sabinos, Samnitas, Picentes.

82 Arianum.
83 Aierola.
84 Bagnolum.
85 Biſaccia.
76 Ceruinara.
66 Chiuſanum.
88 Calitrum.
89 Furinum.
90 Geſualdum.
91 Monſculanum.
92 Mirabella.
93 Mons Sarchius.
94 Montella.
95 Padula.
96 S. Agathæ.
97 Solofra.
98 S. Iorij molinare.
99 Torella.
100 Vitulanum.
101 Tuncoli.
102 Mercoglianum.
103 Beneuentum.
104 Tripalta.
105 Abellinum.

Quarta prouincia Baſilicata, Lucanos, Brutios, magnam Græciam, Peceutios, & Hirpinos ex parte continens.

106 Abriola.
107 Acerenza.
108 Anſa.
109 Albanum.
110 Alianum.
111 Armentum.
112 Attela.
113 Columbarium.
114 Carbuni.
115 Cracum.
116 Caſtellum Saracinum.

117 Caluiellum.
118 Ferrandina.
119 Forenza.
120 Grottula.
121 Lacignana.
122 Inonigrum.
123 Iaſcanum.
124 Latronicum.
125 Lauiellum.
126 Laurentiana.
127 Marſicum Vetus.
128 Marathia inferior.
129 Mons Albanus.
130 Mons ſcaioſus.
131 Miglionicum.
132 Mons Peloſus.
133 Mons Murus.
134 Murum.
135 Petra Petroſa.
136 Piſticcium.
137 Pumaricum.
138 Poſentia.
139 Riuiellum.
140 Rocca Imperialis.
141 Rotonda.
142 Spenaruola.
143 Siniſium.
144 S. Martini.
135 S. Mauri.
146 Tiſum.
147 Tricaricum.
148 Tramanſula.
149 Turſum.
150 Venuſia.
151 Viggianum.

Quinta prouincia Calabria citerior.

152 Acris.
153 Aiellum.
154 Amanthia.
155 Amendolara.
156 Apigliarium.
157 Beluedere.
158 Biſignanum.
159 Caſale nouum.
160 Caſtellum.
161 Caſtellio Coſentiæ.
162 Caſſanum.
163 Caſtrouillare.
164 Carpanſanum.
155 Colicum.
166 Cerediarum.
167 Citrarum.
168 Cumpanum.
169 Curiglianum.
170 Coſentia.
171 Depignanum.
172 Felignum.
173 Flumen frigidum.
174 Friſcaldum.
175 Ipſicrum.
176 Lainum.
177 Lapparum.
178 Lungobuccum.
179 Luzze.
180 Mangune.
181 Martoranum.
182 Mendicinum.

183 Mor-

183 Mormandum.
184 Motta S. Luciæ.
185 Mons altus.
186 Nuceria ſuperior.
187 Rioluum.
188 Paula.
189 Paſernum.
190 Pendace.
191 Petrafitta.
192 Regina.
193 Roggianum.
194 Rouitum.
195 Rende.
196 Roſſanum.
197 Roglianum.
198 Saracina.
199 Siciglianum.
200 Spezanum paruum.
201 Spezanum magnũ.
202 S. Feli.
203 S. Marci.
204 Strongolis.
205 Tarria.
206 Toranum.
207 Terranoua.
208 Verrinum.

Sexta Prouincia Calabria vlterior.

209 Arena.
210 Bagnaria.
212 Badulattum.
213 Biancum.
214 Briaticum.
215 Burellum.
216 Cantanzanum.
217 Calanna.
218 Carilla.
219 Caſtellum vetus.
220 Corro.
221 Cropane.
222 Cuero.
223 Ferolilum.
224 Fiumara.
225 Francia.
226 Galatrum.
227 Cirace.
228 Gruttaria.
229 Lopizum.
230 Maida.
231 Melicucea.
232 Meſuraca.
233 Meſianum.
234 Miletum.
235 Monsleo.
236 Mottaiuuenis.
237 Mottabuccolina.
238 Motta Philo caſtri.
239 Nicaſtrum.
240 Nicotera.
241 Oppidum.
242 Palone.
243 Polycaſtrum.
244 Poliſthena.
245 Rhegium.
246 Roſanum.
247 Seminara.
248 Sciglium.

249 Sinopolis.
250 Squillace.
251 Stylum.
252 Surianum.
253 Suritum.
254 S. Agathæ.
255 S. Chriſtinæ.
256 S. Georgij.
257 S. Laurentij.
258 S. Seuerinæ.
259 Taberna.
260 Terra noua.
261 Tropæa.
262 Vallis longa.

Septima Prouincia Hidruntina.

263 Brunduſium.
264 Ceglie.
265 Caſtelaneta.
266 Campſe.
267 Caſale nouum.
268 Cuperinum.
269 Curigianum.
270 Francauilla.
271 Fagnanum.
272 Gaſuiola.
273 Gallipolis.
274 Genoſa.
275 Aletium.
276 Leueranum.
277 Martina.
278 Maſera.
279 Maraggium.
280 Maſſafra.
281 Oira.
282 Oſtunum.
283 Hydruntum.
284 Solitum.
285 Squintanum.
286 S. Viſi.
287 S. Petri in Galatina.
288 Tarentum.
289 Tertia.

Octaua Prouincia Barenſis.

290 Aquauiua.
291 Altamura.
292 Andria.
293 Barium.
294 Barletta.
295 Bitontum.
296 Bitettum.
297 Caſa Maxima.
298 Capurſum.
299 Caſſanum.
300 Ceſterninum.
301 Conuerſanum.
302 Faſcianum.
303 Gioia.
304 Iuuenatium.
305 Grumum.
306 Grauina.
307 Monopolis.
308 Molfitta.
309 Modugnum.
310 Mola.

311 Monoruinum.
312 Noia.
313 Nuce.
314 Palum.
315 Puglianum.
316 Pulignanum.
317 Quarata.
318 Ruum.
319 Rutiglianum.
320 Tranum.
321 Iure.
322 Viſeglia.

Nona prouincia, Aprutium citerius continens ex parte Samnitas, Præcutinos, Frentanos, Pelignos, Veſtinos, Marrucinos, Hirpinos.

323 Agnon.
324 Ateſſa.
325 Bocchianicum.
326 Curauicum.
327 Caſtellum ſangri.
328 Theate.
329 Francauilla.
330 Guardagele.
331 Lancianum.
332 Ortona.
333 Palena.
334 Peſcum Conſtantinum.
335 Sulmo.
336 Toccum.
337 Vaſtum.

Decima prouincia, Aprutium vlterius.

338 Acumolum.
339 Aquila.
340 Camplis.
341 Penna.
342 Ciuitella S. Angeli.
343 Iulia noua.
344 Leoneſſa.
345 Loriſum.
346 Lucolum.
347 Mons Realis.
348 Montonium.
349 Montagna.
350 Peſcum.
351 Pixxulum.
352 Roccamedum.
353 Theramum.
354 Truentum, ſiue Ciuitella, vt alij volunt.

Vndecima prouincia Comitatus Moliſis Samnij partem continens.

355 Boianum.
356 Campobaſſum.
357 Gambureſa.
358 Morcone.
359 Aſeruia.

Duodecima prouincia, complectitur Latij, Sabinorum,

rum, Samnitumque partem, de qua ſupra.

Decimatertia prouincia Iapygiam, Dauniamque complectitur.

360 Alarinum.
361 Aſculum.
362 Biccarum.
363 Bouinum.
364 Cerignola.
365 Celeuſa.
366 Cereolum.
367 Dellecitum.
368 Toggia.
369 Guglioniſis.
370 Luceria.
371 Manfredonia.
372 Parcina.
373 S.Agathæ.
374 S.Bartholomæi.
375 S.Seueri.
376 Troia.
377 Termole.
378 Vicum.

Tot itaque ſunt Regni Neapolitani oppida, quibus ſint plures, quam tercentum domus. At ſi illud Italiæ non æquat tertiam partem connumeratis Alpibus Cottijs, Graijs, Lepontijs, Pæninis, Carnis, & Iſtria, prætereà verò duæ reliquæ partes plerunque ſunt vrbium frequentia & amplitudine præſtantiores, quilibet nunc videt, quanto hac parte præſens Italiæ ſtatus fœlicior ſit antiquo. Quod, vt adhuc illuſtrius fiat apponemus ſummatim, quot oppida, & habitationes, qui deſcribunt regnum Neapolitanum teſtentur eſſe in illo. omittunt autem vicos & pagos.

Prima prouincia Laboris.

Prouincia Laboris continens etiam Neapolim, Aenariam, Procytam, complectitur oppida habitata centum triginta octo. 138

Domorum verò quinquaginta octo millia, centũ quinquaginta duas. 58152

Principatus Citerior.

Habet oppida centum viginti quatuor. 124

Domo-

Domorum quadraginta ſeptem millia, quingentas ſexaginta duas. 47562

Principatus vlterior.

Recenſet oppida centum quadraginta nouem. 149

Domorum triginta millia, quingentas triginta-quinque. 30435

Prouincia quæ dicitur Baſilicata.

Numerat oppida nonaginta octo. 98

Domorum triginta octo millia, ſeptingentas, quadraginta ſeptem. 38747

Prouincia Calabriæ Citerioris.

Complectitur oppida centum triginta quatuor. 134

Domorum quinquaginta millia, octingentas ſeptuaginta octo. 50878

Prouincia Calabriæ vlterioris.

Habet oppida centum triginta vnum. 131

Domorum quinquaginta quinq; millia, quadringentas quinquaginta ſeptem. 55457

Prouincia Hydruntina.

Continet oppida centum ſexaginta vnum. 161

Domorum quinquaginta milliã octingentas ſeptuaginta. 50870

Prouincia Barenſis.

Recenſet oppida quinquaginta nouem. 59

Domorum triginta octo millia, octingentas ſeptuaginta vnam. 39141

Aprutium Citerius.

Numerat oppida centum quadraginta ſeptem. 147

Domorum viginti ſex millia octingentas viginti octo, prętérea Sclauinorum ducentas decem octo ſummę omnium. 26828

Apru-

Aprutium vlterius.

Habet oppida centum viginti. 120

Domorum quadraginta octo millia quingentas nonaginta nouem, Sclauinorumque nonaginta. 48689

Comitatus Moliſis.

Numerat oppida nonaginta nouem. 95

Domorum quindecim millia quingētas nonaginta tres. 15693

Capitaniata.

Continet oppida ſexaginta nouem. 69

Domorum decem & nouem millia ſexcentas quadraginta nouem Sclauorumque mille centum quinquaginta quinque. 20804

Sunt igitur oppida mille quadringenta ſexaginta tria, habitationum quadringenta octuaginta tria millia, quadringentas ſeptuaginta octo.

Sed præter hæc plurimi ſunt pagi (caſalia vocant) quibus tot ſunt domus, vt vrbibus, quales multas recenſet Strabo, Plinius, Ptolomæus, poſſent adnumerari, eorumq; nullam nos habuimus in ſuperiori deſcriptione rationem, verbi gratia, In Anuerſano territorio, Iulianum continet domos 743

Pagus S. Antami. 436

In Summano, Pagus S. Anaſtaſij. 482

Adhuc autem præter memorata oppida ſunt veluti extra ordinem.

365 Neapolis.	370 Nola.
366 Auerſa.	371 Puteoli.
367 Capua.	372 San. Germani.
368 Caieta.	373 Surrentum.
369 Maſſa.	

Iam

Iam cum dixerimus à regno Neapolitano vix confici Italiæ tertiam partem, ſi adſcribamus Italiæ Iſtriam, Carnos, Alpes Læpontias, Graias, Pæninas, Cottias, quod faciunt Strabo, Plinius, ac Ptolomæus, ac propterea nos ex ipſorum ſententia ſuprà attulerimus vrbes Iſtriæ, Carnorum, & Alpium dictarum, quæ nunc Italiæ non attribuuntur, & conſtet regni Neapolitani oppida, quibus ſint ædes pluſquam tercentum, eſſe trecenta ſeptuaginta tria. hic numerus ſi ter multiplicetur conficiet mille centum, ac decem nouem, qui erit numerus oppidorum Italicorum è domibus pluſ quam trecentis conſtantium. Sed eſſe longè plura hinc colligimus, quod reliquæ duæ partes Italiæ ſint plerunque frequentiores, quam regnum Nea politanum, & habet oppida ampliora, nam ſi excipias Neapolim, cui poſſumus adijcere longo interuallo diſtans Aletiũ, nõ eſt in toto illo regno ſimilis vrbs vlla Romæ, Venetijs, Mediolano, Genuę, Florẽtiæ, Ferrariæ, Veronæ, Bononiæ, Brixiæ, Cremonæ, Placentiæ, Peruſiæ, Patauio, Senis, Mantuæ, vrbibus quindecim reliquæ Italiæ: Atque ita de cæteris idem dici poteſt maiora maioribus, ac minora minoribus conferendo. ſic quoad frequentiam ſcribunt principatui Pedemontano cis Alpes eſſe oppida pluſquam ducẽta quinquaginta quinque, in Marchionatu, vt vocatur, Montisferrati tum maiora, tum minora tercentum ſexaginta.

In agro Patauino ſeptem ſunt oppida inſignia Montinianum, Caſtrum Baldum, Ateſte, Mons Silicis, Sacum, Campus ſancti Petri Cittadella, quibus alia ſex haud multò minora adiunguntur Miranum, Oriacum, Titulum, Liuianum, Arquadum, Conſiluium, Anguillaria. Numerantur prætereà tercen-

tercentum quadraginta ſeptem oppidula ita vocamus, quod illis ſua ſunt templa, forum, plateaque communis, è quibus vrbem Cicero definit. vt iam certiſſimo cognoſcamus, Italiam longè eſſe habitatiſſimam in his locis.

Cum verò ſingulis oppidis ſuus ſit populus, liquet etiam plures nunc eſſe populos Italiæ, quam prius. nam Plinius populos, & oppida ſimul enumerat tantum 448. Strabo oppida 235. his poſterior Ptolemæus 278. & tamen aſcribunt, euerſa, & exigua. Nos verò omiſimus oppidula minora, quibus domus tercentum plerumque haud ſint; quamuis illi recenſeant oppidula multò minora: quæ ſi nos voluiſſemus perſequi, numerus eorum longè ingens excreuiſſet. Nam deſcriptio Regni Neapolitani refert Oppida Regni duntaxat Neapolitani & hæc conſtat non conficere Italiæ tertiam partem, neque eſſe ita habitata, vt duas reliquas, aut oppida tam magna eius, vt aliarum regionum. E quibus fit, oppida Italiæ omnia nunc eſſe ſupra tria millia ſexcenta quinquaginta. Nam, ſi regni Neapolitani ſunt, quot inde habemus; illud autem non conficit niſi Italiæ tertiam partem, habetque oppida mille quadringenta ſexaginta tria; colligitur neceſſariò, reliqua eſſe multò plura, quam quot diximus, & inſuper aliarum partim multò maiora.

Quod ſi antiquorum more, cuius meminit in vita Poplicolæ Plutarchus, vellemus oppidis aſcribere arces, ac præterea vicos, quos liber non adijcit numero memorato, incredibile eſſet, quot eorum numerus in Italia foret. Atque ita quod Aelianus qui imperante Hadriano viuebat, ſcripſit, aliquando Italiæ fuiſſe oppida, ſiue vrbes mille centum nonaginta ſex, quæ florente Imperio

tio tunc non extarent omnia, nunc locum non habet, quando liqueat eſſe longè plura, quàm fuerint vnquam. Quin Regnum Neapolitanum quoad frequentiam, ſiue oppidorum, ſiue habitationum, vix vt diximus iuxta antiquos fines Italiæ tertiam partem conficit. Quocirca habebit Italia, ſi hanc rationem ſequi velimus; oppidorum quinque millia octingenta quinquaginta-duo: quibus ſi, vt dicebamus, adiungeres, quos deſcriptio regni Neapolitani non adnumerat, vicos, & arces, quibus non eſt delubrum, ſuæ plateæ, ſpatiaque communia, ex quibus Cicero cum antiquis vrbes definit, multitudo foret innumera illorum.

Cum verò aſſeueretur ibi Regno Neapolitano eſſe habitationum quadringenta octuaginta-ſex millia, & quingenta ſeptuaginta octo, quibus non adnumerat habitationes Neapolis, Neapolitanique agri, hinc Italiæ totius ſi quis dicat eſſe habitationum quindecies centena millia, non aberrabit à vero. Cumque plures ſint vni domicilio homines, quàm alteri; penſatiſque omnibus, aſſignari ſoleant cuilibet domui quinque homines, aut etiam plures, Regno Neapolitano erunt hominum propè tricies centena millia, adnumeratis ijs, qui Neapoli, & in agro eius morantur, quorum volunt eſſe trecenta ſexaginta millia.

Neque verò hac in re, quoad habitationes, decipi poſſumus. è regijs enim cenſibus, qui exiguntur quotannis, certiſſimus ille numerus habetur, quod ſi è quolibet domicilio tantummodò vnus educeretur, ſolùm regnum Neapolitanum daret militum quingenta millia, & tamen quadruplo plures mortales domi remanerent. Italia porrò

tota

tota produceret in aciem, ſi cogere ad arma ſuos incolas vellet militum quindecies centena millia,& nihilominus, vt diximus, quadruplo amplior multitudo in ſuis ædibus conſideret.

De maioribus Italiæ vrbibus, magnificentioribus ædificijs, frequentiori Italicorum multitudine, Venetiarum dignitate, monaſterijs, templiſque extra vrbes admirandis, hoſpitalibus, domibus, collegijs, baſilicisq; ad omnes diſciplinas percipiendas pulcherrimè cõſtructis in Italia poſt ætatem Conſtantini, ſiue poſt Romani Pontificis auctoritatem ſtabilitam.

Capvt II.

Ostendimvs itaque apertiſsimè, vt nemo iam tergiuerſari poſsit, nunc eſſe multò plures vrbes in Italia, quam fuerint olim. Vrgebit tamen aliquis, ac dicet, vrbes antiquorum fuiſſe ampliores: atque ita, quod multitudini illarum deerat, magnitudini debebitur: ac, ſi ſuperamus priſca tempora oppidorum numero, illa nobis præſtabunt amplitudine paucorum. Sed, qua ratione id aſſeuerari poteſt? effutire enim quælibet, eſt omnium; probare paucorum.

Equidem percurrenti antiqua, ac ſigillatim ſæcula tranſacta peruoluenti, non occurrit vnquam fuiſſe in Italia tam magnas vrbes, vt ætate noſtra, ſi Romam demas. Proferatur enim, quæſo, ecquando fuerint in Italia nouem vrbes eodem tempore, quantæ ſunt Roma, Venetiæ,

Neapolis,Mediolanum,Genua,Florentia, Ferraria,Verona, Bononia. Quibus addas licet alias octo,quæ ſunt Brixia,Cremona,Placentia,Perufia, Patauium,Senæ,Mantua, Aletium. Omnes erunt decem,& ſeptem. quibus eodem tempore tot pares in Italia non habuit antiquitas tota. Nunc enim quidem Romæ eſt idem murorum circuitus, qui olim,ſed & amplior multò. Nam, quidquid eſt ædificiorum in Vaticano colle, ſpatioque, quod inter Tiberim, ac templum Sancti Petri intercipitur,non erat olim,ac proinde etiam nullis mœnibus cingebatur. nunc omnia cernimus eſſe domibus, palatijsque repleta, ac muris circumſepta. Cognoſcimus prætereà, locorum, quæ antiquo circuitu ambiuntur, dimidium non habitari, cuius quidem ſolitudinis detrimentum reſarcit aliqua ex parte Vaticani frequentia. Superiores tamen nouem ciuitates frequentiſſimæ ſunt incolis, neque à priſca Romæ magnitudine multum diſtant. Atqui Auſonius, qui imperante Theodoſio vixit,poſt Romam tres tantum ciuitates amplas in Italia recenſet, quas non illi ſecundas vult eſſe, ſed longo interuallo diſtantes, ita, vt primus Romæ locus debeatur, ſecundus Conſtantinopoli, tertius Carthagini, quartus Antiochiæ,quintus Alexandriæ, ſextus Treueri, ſeptimus Mediolano,octauus Capuæ,nonus Aquileię, quam vocat oppidum Pacatus in Panegyrico Traiani. Vt rideamus,qui diſtinguunt vrbes,ab oppidis. Neque tamen Mediolano contigit amplitudo ante Conſtantinum.

Pomponius enim Mela non ponit illud inter Italiæ ciuitates celebres.neque illius, vt celebris vllam mentionem facit, præponens Patauium, Mutinam, Bononiam, quas in mediterraneis Ita-

liç opulentiſſimas omnium à ſiniſtro latere facit, à dextro Capuam. Strabo autem ſcribit, Mediolanum non ita pridem vicum fuiſſe: contigitque illi magnitudo poſt Diocletianum, & Maximianum: è quibus hic Thermas, in illo Herculeas, quod Herculeus ipſe nominari vellet, exſtruxit, anno tercenteſimo primo, ante imperium Romæ initum per Conſtantinum vndecimo, quod Auſonius idem refert. Patauium porrò; Mutinam, Bononiamque hic nullo loco ponit, cum det decimum Arelate, vndecimum Emeritę, duodecimum Athenis, tertiumdecimum Catinæ, quartumdecimum Syracuſis, quintumdecimum Toloſæ, ſextumdecimum Narbonæ, ſeptimumdecimum Burdegalę. Vt cognoſcamus Mutinam, Bononiam, Patauiumque imperio Romano flórente, vſque ad Conſtantinum, non inter præclaras omninò, de quibus agimus, referendas; neque pares ijs, quas retulimus. Alioquin Auſonius haud eas prætergijſſet. poſt has nulli tribuit vrbi ſingularem dignitatem. florebat Auſonius anno tercenteſimo nonageſimo. Sic igitur ante Conſtantinum, dempta Roma, non fuit in Italia, Romano imperio florente, vlla vrbs magnitudine præſtanti, quæ nouem ſuperiores æquaret.

Neque tamen ſit, qui putet antiquæ Romę ambitum fuiſſe ex omni parte domibus repletum; nam latiſſimi intra illum campi octo fuere, plures alij volunt præter Bacchij prata. In regione Tranſtiberina duo campi, Bruttanus, & Codetanus. vt omittamus amplos hortos Domitij, & Getæ Imperatoris. In regione duodecima Piſcinæ publicæ, vbi ſeptem domus Parthorum viſuntur, erat Campus lanatarius. In decima Palatij, erant prata Bacchij. In nona Circi Flaminij, Campus Martius,

Martius,& Villa publica;hic tam latè patebat, vt populus in eo cenſeretur,ac deſcribitur à Strabone lib.5. In regione ſeptima Viæ Latæ,Campus Agrippæ. In quinta,Campus Exquilinus, & Viminalis,ac duo luci Petelinus,& Fagutalis. In ſecunda, Martialis. Sic itaque intra vrbem campi octo, ſuis herbis virentes, vt è loco citato Strabonis apparet referentis,perennes ſolo herbas fuiſſe, coronatos vſque ad flumen collis, atque hortos nemoroſos. Quid memorabimus primæ regionis lacus 83.tertiæ 65.quartæ 78.quintæ 79.ſextæ 76. ſeptimæ totidem, octauæ 120. decimæ 80. vndecimæ 60.duodecimæ 80.decimætertiæ 78.decimæquartæ 180.vt narrat Victor?An igitur omnia ædificiorum plena erant in illa vrbe,in qua ſeptem campi & lacus 1055.habebantur.Plurima iacebant vacua ſpatia,& quidem latè pertinentia, in quibus nullæ conſpiciebantur ædes, vt è Victore conſtat?

Quòd autem nonnulli adducunt ædificia Romanorum pertinentia vſque Ocriculos, Oſtiam, Campaniamque,villarum illa erant, quæ ruſticãtibus æſtiuo tempore ſeruirent,alioquin vernarum ſedes, & agricolarũ:ita,vt nihil aliud ſit hoc obieciſſe,quam ſi quis Florentiam, Genuam, Venetias, Neapolimq́; circumſtantia ædificia nobiliſſima vrbibus illis aſcribat, earumq́ue partem velit eſſe,& è ruſticis prædijs faciat vrbana.

Quòd ſi omnia redacta in vnum fuiſſent, non tantùm ſolitudinis Romæ adiudicaremus nunc eſſe perantiqua illa, quantum nonnulli putant. Ad ſummam non modò noſtris temporibus Italię ſunt plures vrbes,ſed etiam multò maiores. Roma eſt excipienda,non eo tamen modo, quo quidam ſomniant. De magnificentia non eſt diſputatio, qua ſe Italia in vrbibus ſuis olim iactabat,

& nunc ſe antiquæ meritò audet præferre, ita, vt illam longo interuallo poſt ſe relinquat in multis. Sed tamen, ſi de ædificijs ad voluptatem, iactantiamq́ue, & proprij nominis celebritatem conſtructis, nos agamus, hæc noſtra nulla ſunt reſpectu priſcorum. Nam quis amphitheatra, theatra, circos, naumachias, ſeptizonia, mauſolea, thermas, nymphea, & obeliſcos, ſi oſtentationem quęras, admirari ſatis queat in antiqua vrbe? Hac igitur parte nos quidem nulli ſumus. Quod ſi agatur de ſacris, & pijs ædificijs, aut ijs quę bonas artes ac diſciplinas promouere poſſint, noſtri ſuperant ita priſcos, vt nullo ſint illi loco. Nam, quis pro dignitate celebrare vnquam valeat noſtram templorum maieſtatem? Pantheon oſtentat vetuſtas, quod ſanè omnia templa ab impijs olim conſtructa ſuperauit, ac templum Pacis vincebat. Atqui Tholus duntaxat impoſitus templo admirabiliſſimo Sancti Petri tantę eſt celſitudinis, atque etiam maioris, latitudinis autem propè vno palmo minoris, quam totum Pantheon: ſupereſt deinde altitudo à pauimento templi ad tholum, qui hoc amplius habet, quàm Pantheon; quod duplici concameratione, quę multis domunculis interſępitur, eſt conſtructus.

Quid autem dicemus de quatuor templis quę ad quatuor latera ſe ſe in altum mirabiliter extollunt, ac ſingula ſingulos tholos oſtentant? Quid inter vnumquodque intercurrentia ſpatia? Quid, nihil non è lapide Tiburtino affabre elaboratum? An huic ſimile è ſacris ædificijs habuit antiqui-
Plin. lib. 36. tas tota? Certè Plinius aſſerit opera pulcherrima
cap. 25. quæ fuerint Romæ, baſilicam Pauli è columnis
Ammian. Phrygibus mirabilem, forum Auguſti, templum-
lib. 16. q́ue Pacis fuiſſe, Pantheon ſimiliter, quod veluti

ſu-

ſuperioribus admirabilius deſcribere videtur Ammianus Marcellinus. & quidem templum Pacis Pantheo fuiſſe ignobilius, oſtendunt loca ei propinqua, quæ nunc extant, & in anguſto illud poſitum demonſtrant. Vt neceſſe ſit, eodem non fuiſſe minus nobilia S. Pauli, ac S. Ioannis in Laterano. Alia deinde plura minoribus alijs, quæ Romæ olim conſpiciebantur, opponi poſſunt. Nam, quale, & quantum S. Mariæ maioris, S. Crucis in Hieruſalem, S. Laurentij extra muros, S. Mariæ in Aracœli, & ſuprà Mineruam? Mittimus S. Cæciliæ, S. Chryſogoni, & quæ auorum, noſtraque memoria ſunt exſtructa, S. Auguſtini, Sanctæ Mariæ in Vallicella, Transpontinæ, ad Populum, Lauretanæ, ad Hortos, in Montibus, Animæ, S. Ioannis Florentinorum, S. Ludouici Gallorum, S. Hieronymi Sclauonorum, S. Athanaſij, S. Catharinæ Funariorum, S. Trinitatis in Colle hortulorum, ſeu Pincio, S. Spiritus in Saxia, & quod iſta omnia vincit, templum IESV, à magnificentia Panthei non admodum diſtãs. Sicut autem Romæ, ſic in vrbibus, de quibus veluti nobilioribus egimus mentionem, nemo non ſcit Auguſtiſſima templa haberi, quæ miraculo fuiſſent antiquis. Neque in vrbibus iſtis duntaxat, ſed in omnibus vel exiguis oppidulis, vicis, ipſis pagis, ac denſis nemoribus excitatas videmus Deo, cælitibusque ędes, ita, vt vbi ſolitudines maximæ erant, ac deſerta loca, ſint ibi celeberrima omnium delubra. quod ſcilicet qui condidere illa, fuerint viri rerum diuinarum contemplationi inprimis addicti, atque idcircò deuia ſectabantur, ne quis ipſos interpellaret: quorum deinde ſanctimoniam demirati populi, ædificauerunt in ijs locis pulcherrima. Nam, qualia, quæſo, templa Mediolani, vt Epiſcopale, &

quod Gratiarum vocant? qualia, & quanta S. Marci, & S. Georgij, Venetijs? S. Petri, & Petronij, Franciſci Bononiæ? S. Ioannis Euangeliſtæ, S. Vitalis, Geruaſij, & Protaſij, S. Andreæ, S. Mariæ Rotundæ, Rauennæ? S. Mariæ Floris, S. Mariæ Nouellæ, & S. Spiritus, S. Crucis, Florentiæ? S. Marię, Senis? Epiſcopale vrbe veteri? S. Iuſtinæ, & S. Antonij, Patauij? S. Mariæ Lauretanæ, in Piceno? Aedes Epiſcopalis, ac S. Dominici, Cremonę? S. Ioannis, Modoetiæ? S. Mariæ in domo, Piſis.

Interim non omittemus duo. Ac primum ſit illud: Romam, cæteraſque vrbes Italiæ non multum decoris habuiſſe ante imperium conſtitutum, verum fuiſſe illis ædificia rudia, & impolita. Nam veteres illi (ſunt hæc Strabonis verba) Romani vrbis pulchritudinem contempſere, cum maioribus magiſque neceſſarijs animum adieciſſent. Poſteri verò, & ij præſertim (nota hoc) qui noſtris fuere temporibus, haudquaquam illis hac in re ceſſiſſe videntur: ſed innumerabilibus, ac præclariſſimis vrbem Romanam impleuerunt inſignibus. Pompeius namque, & Diuus Cęſar, & Octauius, & eius filij, & familiares, & vxor, & ſoror cunctorum ſtudium ſimul, & impenſas ad apparanda decora ſuperarunt. Hæc ille. Quin Plinius lib. 17. capite 1. ait, columnas marmoreas in publico Romæ nullas viſas niſi ætate Craſſi: à quo ad Conſtantinum non intercedunt anni quadringenti. vt videas, quanto tempore fuerit Italia ſine vllo magnificentiæ ornamento. Paulatimque acceſſit ad alias vrbes, ita, vt idem Strabo teſtatur, Rauennam fuiſſe vrbem maximam, totamque ætate ſua ligneis compactã ædificijs. Quocirca venient, cum noſtris temporibus in contentionem tempora duntaxat illa, quæ nouiſſima imperij fue-

fuerunt,ac ſimul breuiſſima, nos deinde excepimus imperante Conſtantino Italiam magnificentiæque artes ad cultum Dei, non ad hominum rerumque humanarum luxum traductas, tenemuſque per annos mille tercentum, conſtatque iam noſtras vrbes antiquis eſſe magnificentiores in ijs,quæ pertinent ad diuina; illas in ijs, quæ ſunt voluptatis,& inanis oſtentationis:quorum tantæ erant moles,vt Roma verè hac parte orbis epitome,ac miraculum foret.Hinc Propertius;

Omnia Romanæ cedant miracula terræ
Natura hic poſuit quidquid vbiq; fuit.

Secundum ſit, ædificia priuatorum Romæ neceſſario fuiſſe humilia,& anguſta. non enim licebat illa attollere ſupra pedes ſeptuaginta. ita enim cauit Auguſtus ad arcendas ruinas, quod idem ſcriptor libro 5.narrat.lata haud fuiſſe,incredibilis inſularum numerus oſtendit in qualibet regione, quem recenſet Victor. cum verò inſulæ coarctarentur ædificijs publicis,quę vaſtiſſima erant,& crebra,fieri non poterat, vt aliquid in inſulis & domibus magnifici foret neque verò poteſt eſſe hic error. nā Publius Victor ſcribit,quot pedum foret ambitus quarumlibet regionū, quas Romę quatuordecim ſcimus ex eo fuiſſe, verbi gratiā narrat ille primā regionē cōtinuiſſe in ambitu pedes duodecies mille ducētas viginti duos, in illa verò fuiſſe inſulas quater mille ducentas quinquaginta domusq; cētū viginti,balnea octuaginta duo,lacus octuaginta tres,horrea tredecim, piſtrina viginti, ædiculas decem, pręter ędificia multa duplica. Atqui diametrum circuitus aſſignati eſt,pedum circiter ſeptuaginta ſeptem ſuprà quater mille. Quocirca, ſi tota area daretur

inſulis,ac memoratis duntaxat ædificijs, & æqualis omnium menſura foret,ac daretur ſuus vijs locus publiciſq; ſtructuris,anguſta admodum foret ædificijs area.

Reſtat videre, an populi nunc in vrbibus, & regionibus ſint frequentiores, quam dicantur olim fuiſſe. Romæ non eſſe, nemo eſt qui inficietur,cum ſi ſpectes antiqua, ſint pauci Romæ mortales. Neque tamen, quod aliquando me fefellit, Romæ fuit illa hominum multitudo, quam nonnulli ridiculè prodiderunt in deſcriptionibus ciuium Romanorum. Referendus quidem videtur inter maximos cenſus Repub.ſtante,qui actus eſt anno 667.cum cenſa ſunt ciuium capita millia quadringenta ſexaginta tria, teſte Euſebio. Mox bellis ciuilibus adeò eſt numerus imminutus, vt Plutarchus tradat anno 703. inuenta ciuium Romanorum capita tercentum ſexaginta millia. ſed anno ſeptingenteſimo ſexto, rurſus inito cenſu deſcripta tantum centum ſexaginta millia. Numquid autem deſcribebantur cenſu hoc, qui in vrbe ſtatas ſedes haberent,an etiam qui alibi morarentur,ſed ciues Romani eſſent, ac proinde in dicto cenſu nomen ſuum deferrent, & quidquid opus foret?Sine dubio,& iſti cenſebantur, ac ciues Romani dicebantur,atque illorum nomina, cum vel Reipub.cauſa abeſſent ipſi,vt iudices, milites alijq́ue huiuſmodi,vel alio iuſto prætextu,per alios deferebantur,ac ſcribebantur. Quamobrem, non ex eo quis ciuis Romanus erat, quòd Romæ moraretur,ſed quòd ius ciuitatis adeptus eſſet,cēſebatur;neq; ſoli cenſebantur, qui arma ferre poſſent ætatis anno decimo ſeptimo exacto, ſed quicunq; liberi forent,ſiue fœminæ,ſiue mares eſſent, puerive, aut ſenes, vt colligi poteſt ex Vlpiani lib.

lib.2.de cenſibus. nam cenſus agitabatur, vt, etiam quid cuique eſſet, ſciretur, ob tributa præſtanda; iccirco & ſerui adnotabantur, vt inquit idem lib. 3. Quod verò nonnulli ſecùs opinantur, ex eo, quod Liuius lib.1.ait, primo luſtro cenſa Ciuium octuaginta millia, adijcitque Fabium prodidiſſe eum numerum fuiſſe eorum, qui ferre arma poſſent, nihil afferunt, aut concludunt: nam Fabius oſtendit, eum numerum non accipiendum, vt aliorum cenſuum, quo continentur imbelles etiam, alioquin non erat, quod Liuius afferet Fabij dictum veluti ſingulare, ſi commune fuiſſent cenſibus alijs. Hinc Plinius libr.7.cap.49.apertè deſcriptos in cenſibus ſenes prouectiſſimæ ætatis teſtatur. Sed & Dionyſius Halycarnaſſeus lib. 4. apertiſſimè inquit, omnes cuiuſcunque ætatis, licèt infantes, ac fœminas, deſcribi ſolitas ex inſtituto Tullij Regis. Cùm verò ius hoc latiſſimè per Imperatores fuerit communicatum, ita vt ad extremum toti orbi Romano, ſiue omnibus Imperio Romano ſubiectis patuerit, hinc Romanorũ Ciuium numerus erat prope infinitus, ac Roma proinde dici ex hoc cœpit patria cõmunis. quod Modeſtinus Iuriſconſultus in Digeſtis ait. quamuis non omnes eodem iure ciues eſſent Romani, vt è titulo de cenſibus in Digeſtis apparet. nemo verò cogebatur in cẽſibus nomen veluti ciuis Romanus dare. quod nos docet Cicero in oratione pro Balbo.

Cenſebantur itaque ij, quibus ius erat ciuitatis Romanæ communicatum, ſi modò voluiſſent, atque hi ciues erant Romani. quod adeò verum erat, vt per cẽſum ſoliti eſſent fieri Romani, & qui vel furtim fuiſſet aſcriptus haberetur, atque eſſet ciuis Romanus: quod diſcimus è Cicerone in

Sextiana, & Liuij lib.41. à quo ſimiliter habemus lib. 42. multitudinem iuniorum ingentem ex foris Italicis,& conciliabulis deſcriptam, luſtro,de quo ipſe meminit. nam luſtro quolibet olim plerumque cenſus inibantur. & lib.42. ait iuſſos Latini nominis ſocios in ſuas Ciuitates redire, atque ibi cenſeri. & lib.29. Luſtrum inquit conditum ſerius, quia per prouincias dimiſerunt cenſores, vt ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique eſſet, referretur numerus. cenſa cum ijs ducenta ſexagintaquinque hominum millia, duodecim deinde coloniarum, quod numquàm anteà factum erat, deferentibus cenſoribus cenſum acceperunt. Gellius item refert, P. Scipionem Aemilianum cenſorem in oratione ad populum de moribus hæc dixiſſe, abſentes cenſeri iubere, vt ad cenſum nemini neceſſe ſit venire.

Ad ſummam, cùm poſt Italicum bellum fuerit Italicis data ciuitas Romana, & mox ad exteras Prouincias plurimæ Romanorum coloniæ miſſæ, præſertim vſque ad Auguſtum, poſtremò autem ius Romanæ Ciuitatis collatum quibuslibet imperio Romano ſubiectis, quamuis non omnibus eodem prorſus modò, ſi quando Romæ cenſus inibatur ciuium Romanorum, cunctique deferebant nomen ſuum, qui ciues eſſent, ſiue præſentes, ſiue abſentes, quorum tabulæ Romam tranſmitterentur, incredibilis erat numerus ciuium Romanorum. nam vix erat vllus, qui priuilegijs eorum gaudere nollet, quod maxima forent. Hinc Numatianus:

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam:
Profuit inuictis te dominante capi.

Dumq;

Dumq́, offers victus proprij conſortia iuris,
Vrbem fecisti: quod prius Orbis erat.

Quod itaque ait Euſebius in Chronico his omninò verbis, Cenſu Romæ agitato, inuēta ſunt ciuium Romanorum quadraginta & vnum centena, & ſexaginta quatuor millia, cùm ſolus Auguſtus regnare cœpit, non loquitur de ijs duntaxat, qui Romę habitarent anno, vt quidam colligunt, 724. cùm doceat nos Plutarchus anno 706. Romæ commorantium numerum fuiſſe ad centum ſexaginta millia. qui fieri potuiſſet itaque vt, cùm ſequentia bella ciuilia innumeros abſumpſerint, cunctis id ſcriptoribus teſtantibus, è centum ſexaginta millibus aucti eſſent ad quadraginta & vnum cętena millia, ac præterea ſexaginta quatuor item millia?

Eodem modo intelligēdus eſt Euſebius idem, cum Claudio imperantę, ſcribit deſcriptione Romæ facta, inuenta ſunt ciuium Romanorum ſexaginta nouem centena, & centum quadraginta quatuor millia. Hæc ille. Nam Caſſiodorus in Faſtis ſic habet: His coſſ. deſcriptio Romæ facta eſt, & inuenta ſunt ciuium Romanorum centena millia & 43. Et Taciti codices in ręferendo numero huiuſmodi varij ſunt.

Ac meritò Lipſius in notis ad Tacitum libr. 11. deridet vti antiquos, ac ſimplices, qui tãtam mortalium multitudinē Romæ fuiſſe autumant in deſcriptionibus relatis. nam quæ domicilia illos capiebant, cùm circuitus vrbis non fuerit maior, quàm qui cernitur, & in eo multa, vt oſtendimus, ſpacia vacua forent, ac Romæ pluſquàm dimidiū publicis molibus habitationem non ferentibus occuparętur, ædesque non admodū præcelſæ

eſſent ex Auguſti lege? Nam ſuburbana ædificia pro tempore ruſticantibus ſeruiebant, ex eo vernis & agricolis. ac meritò deridet Panuinius, qui ex deprauatis Vopiſci verbis putant ambitum Romæ fuiſſe milliarium quinquaqinta. Et quidem Zoſimus lib. 2. ſcribit, campos patentes fuiſſe ad pontem Miluium, neque vrbis mœnia perueniſſe ad illum, cùm bellum Maxentij, & Conſtantini deſcribit. Et tam ex Rufo, quàm ex Victore, qui poſt Conſtantinum vixêre, apparet, nõ fuiſſe ampliorem Romæ circuitum, quàm nunc antiqua mœnia complectantur.

Enimuerò, ſi tot Romæ mortales fuiſſent, cum regnante Claudio maxima Romæ fames extitiſſet, Tacitus hiſtoriarum peritus, & antiquitatum libr. 12. non attuliſſet, quaſi illius mali cauſam, quòd tellus Italica non exerceretur, vt prius, ſed quòd numerus incolarum, ciuiumque Romanorum fuiſſet auctus. atqui ille non hoc dicit: incuſat autẽ tacitè ſæculi illius homines, quòd terras non exercerent, atque ob id Romæ fames eſſet.

Iam verò, Imperio Romano florente, Itáliam minùs habitatam fuiſſe, docuimus ex eo, quod idem Tacitus teſtatur, agrum Tarentinum, qui fœcundiſſimus, & ſi quis alius delitijs pleniſſimus foret, & Antiatem deſertos fuiſſe imperante Nerone, atque ob id miſſas colonias, neque tamẽ iccirco ſatis conſultum ſolitudini fuiſſe. Aelianus autem, qui imperante Hadriano vixit, cùm ſcribit in Italia fuiſſe aliquando longè plurimas vrbes, quàm fuerint eo regnante, quod nos ſuprà retulimus, manifeſtò nos docet, hominum maiorem copiam, qui Italiam colerẽt, extitiſſe ante Imperium conſtitutum.

Noſtris

Noſtris autem temporibus in Italia multò maiorem mortalium eſſe mnltitudinem, poſſumus inde colligere, quod Plinius libr.3.cap.13.ſic ait: Quinta Regio Piceni eſt,quondam vberrimæ multitudinis. tercentum ſexaginta millia Picentium in fidem populi Romani venêre. Hæc ille: oſtendens, ætate ſua non tot Picentes fuiſſe. Atqui nunc Picentium numerant duplo plura, & ampliùs, quam cùm demiratur Plinius fuiſſe vberrimæ multitudinis, quaſi ætate ſua non foret.

Quòd ſi quis dicat, Italiam Gallico tumultu ſolam ſine externis auxilijs, ac tranſpadanis populis armaſſe peditum ſeptingenta millia, equitum octuaginta, quod idem ſcribit cap.20.libr.3. Reſpondemus, Italicos tunc nihil niſi bella cogitantes ſolitos fuiſſe,quicumque ſupra annum decimum ſeptimum fuiſſent,vellent illi,aut nollēt armare. quòd ſi mos hic retineretur, ab vno Neapolitano regno educi poſſent militum quingenta millia,vt oſtendimus ſuprà.Sed nos ſcilicet nō niſi tranquillitatem meditamur,ac molimur.

His explicatis,quando apparet in Italia fuiſſe olim pauciores, quàm nunc homines, vrbes etiam pauciores, easque non ita magnificas, niſi in ijs, quæ inanem apparatum voluptatemque cōtinerent,quis quæſo, non incredibile Italiæ totius ornamentum iactet, cui cedant antiqua omnia, Venetæ vrbis conſtructionem; conſidêre illam in medijs aquis, è quibus extent moles adeò ſuperbæ,ac decoræ? an non hoc accidit poſt auctam Romani Pontificis auctoritatem? An non valdè diuinum? An non verè, & eleganter ille Vates?

Vide-

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in vndis
Stare vrbem. & toto ponere iura mari.
Nunc mihi Tarpeias quantumuis Iuppiter arces
Obijce, & illa tui mœnia Martis, ait:
Si Pelago Tibrim præfers. vrbem adſpice vtramq;,
Illam homines dices, hanc poſuiſſe Deos.

An aliquid huiuſmodi producet antiqua Italia ſimile ad magnificentiam, decusque æternum?

Quid verò hic ego tot monaſteria, templaque extra vrbes in ſaltibus, ac nemoribus poſita, magnificentiſſimeque conſtructa commemorem? paſſim viſuntur illa, & occurrunt iter facientibus. Sed, vt minora innumera mittamus, quales queſo Ticinenſium Carthuſia? S. Michaëlis in Boſcho, in Bononienſi? S. Benedicti, in Mantuano? Mons Oliueti, in agro Senenſi? Valles vmbroſa, & Sanctæ Mariæ Saxi in Fæſulano? Abbatia, & S. Dominicus in Florentino? Farfenſe monaſterium in Sabinenſi? Sublacenſe, Caſinum, & Cauenſe, in Latino? Mons Virginis in Hirpinis. In Campano Sanctæ Mariæ Tridetti? Sanctæ Mariæ in Patiro in magna Græcia? monaſterium Carthuſianorum in Franca Villa? in Iapygibus Sanctæ Mariæ in finibus Terræ? in Apulia Peceutia, ſeu Barenſi Sancti Viti, Sancti Leonardi? Sanctæ Mariæ in Tremito in Inſulis Diomedeis? in Pelignis autem, Samnitibusque monaſterium Sancti Liberatoris Sancti Spiritus? & in Gallia togata prope Ceſenam, monaſterium Sanctæ Mariæ Montis? in Taurinis autem Sancti Antonij, & Ambroſij? in Piſano Carthuſia, & Sancti Saluatoris prope Calcem? Monaſterium Pracæ, in Patauino? Sancti Fructuoſi in ora Genuenſi.

Hæc

Hæc igitur magnificentiſſima monaſteria extra vrbes, vt alia innumera mittamus, non longè ab his, eorumq́ue dignitate diſſimilia, ſunt huiuſmodi, vt antiquitas tota nihil poſſit oſtendere extra vrbes poſitum par illis vllo modo. Nam quid, quæſo, proferetur? credo, aliquod amphiteatrũ, nihil aliud continens, niſi inani voluptati ſeruiens. Sed neque tot amphitheatra habuerunt priſci extra vrbes, neque tanti ſplendoris, quanti hæc Monaſteria. Ex his poſſumus colligere Monaſteriorum, quæ vocabimus vrbana, multitudinem, magnificentiamq́ue priſcis omninò incognitam, quorum ſanè inire numerum nemo poteſt. His aliud ędificiorum genus nulla his parte cedens ſuccedit. antiqui enim neque Romæ neque in alia vrbe, quòd legatur, habebant vlla ampla ædificia ad ægrotos curandos, egenos alendos, expoſitos, orbos, virgines cuſtodiẽdas, educandas, dotandas. Romæ in Inſula Tiberina dicitur vnum, vel alterum in Tranſtiberina regione, quod Taberna meritoria vocabatur, cùm tanta foret vrbs, Noſocomium fuiſſe. ſed illud erat non ægrotis alendis, aut ope medici curandis; verùm recipiendis dumtaxat ijs, qui ad Aeſculapij templum, quaſi ab illo opem diuinam ſuppliciter implorantes expectaturi, confugiebant. 12.

Huc ſpectat aliud ædificiorum genus nullo modo ignobile: In multis namque, vt oſtẽdemus, vrbibus Italiæ ſunt omnium diſciplinarum gymnaſia publica, atque in earum pleriſque habentur ampliſſimæ ædes, in quibus collegia iuuenum ſolent habitare, qui bonis artibus operam dant, atque in ijs commorari ſolent. Illæ verò plurimum decoris habent, ſeu quòd ampliſſimæ ſunt, ſeu quod etiam præſeferunt ſtructuræ non exiguam 13

digni-

dignitatem. Huiuſmodi ſicut olim nullæ erant in Italia tota, ſic huiuſmodi illa bono carebat. quod poſt auctoritatem Pontificis Romani amplificatam, vt aperietur, eſt adſecuta.

13. Neque verò nobis omittendæ Baſilicæ (ſic enim vocabimus) ædificatæ ad omnium diſciplinarum magiſteria, & excipienda, & colenda. in ijs enim ſunt ſcholæ complures eleganter conſtructæ, in quibus Doctores artium quarumlibet, doctrinarumque è ſuperiori loco verba faciant ad Auditores. quot verò illæ ſint, & quales, appoſitè nos infrà dicemus. Vt enim priſci baſilicas ſuas haberent; non ad hunc tamen finem; ſed vel ad inanem voluptatem, vel ad oſtentationem ſolam. Qualis verò hoc in genere eſt, quam Gregorius decimustertius ędificauit Romæ Societati IESV; aut etiam quæ publico Gymnaſio omnium doctrinarum ſeruit? Qualis, quæ Bononiæ, Patauij, Ferrariæ, Ticini, Piſis, ac Senis habetur?

Ad ſummam, cùm viderimus Italiam nunc eſſe aëre ſalubriori, terra cultiori, in eaque nunc eſſe plures vrbes, ac Roma excepta, ampliores, templa magnificentiora, populos in ea frequentiores, ſtructuras Ciuitatum, ſi demamus ædificia ad iactantiam, voluptatemque excitata, in vniuerſum multò magis mirabiles, ita, vt Venetiæ ſolæ præſtare cunctis alijs poſſint, monaſteriorum porrò dignitas antiquis fuerit incognita, ſicuti Hoſpitalium domorum, ac miſerabilibus perſonis ſeruientium, Baſilicarumque ad omnes diſciplinas tradendas nulla fuerit eis copia, vt oſtendemus, ante Pontificis Romani auctoritatem dilatatam, colligitur ex ijs, Italiam nunc eſſe multò fœliciorem, quàm prius.

De diu-

De diuturniori libertate, ac potentiæ communione, paceq́ue Italicarum ciuitatum poſt Imperium Conſtantini, ſiue poſt auctam Romani Pontificis auctoritatem magis florente quàm prius.

CAP. III.

EX his, quæ libro primo aperuimus, liquet, Italicis ciuitatibus nunquàm fuiſſe diuturnam libertatem, quę in populi totius, vel in optimatium præcipua gubernatione ponatur; idq́ue propter exterarum gentium frequentes irruptiones; à quibus non modò latiſſimæ regiones occupabantur, & ſub imperium mittebantur, ſed incolæ priores omnibus bonis expoliabantur. ex quo deinde tot irruptiones ceſſauerunt, (vltima enim Gallorum fuit) Romani cuncta in Italia adduxerunt in poteſtatem ſuam: qui & ipſi, colonijs inductis, populos antiquos fundis omnibus exuerunt: quin eos deleuerunt, exceptis ferè ſolis Liguribus, & Vmbris. atque hi maximè omnium libertatem retinuerunt, ſed Ligures in vicis habitaſſe vſque ad tempora Strabonis, ac Diodori Siculi, ex eorum libris diſcimûs, Vmbros nõ ita. tradit enim Dionyſ. li. 1. fuiſſe ijs ciuitates, in quibus Crotona q̃ Cortona deinde eſt vocata. Sed tàm Liguribus, quàm Vmbris, quę fuerit gubernandi ratio, nobis eſt ignotum, neque vllis eſt literis ad poſteritatis memoriam commendatum. Sic etiam, quæ populorum quorundam, qui aliunde in Italiam venerunt, ac ſedes in ea fixêre, nobiliſſimasq́ue vrbes, quibus latum fuerit Imperium, conſtruxerũt, libertas extiterit, eſt

altiſſimis ſilentij tenebris inuolutum, & in neutram partem poteſt aliquid affirmari, ſiue in Regis alicuius aliquãdo peruenerint ditionem, ſiue permanſerint ſemper in ſua poteſtate, conſilijq; publici rectione integra, & abſoluta. At illud eſt
14. certiſſimum, poſtquàm Carolus Magnus à Pontifice accerſitus Lõgobardos ſuis ditionibus in Gallia Ciſalpina, quæ Lõgobardia vocatur, ſpoliauit, pleroſq; illius populos in maxima libertate vixiſſe; quæ qualis foret, his verbis Otho Friſingentis, qui ante annos ferè quingẽtos viuebat, ita deſcribit lib.2.cap.12. Libertatẽ tantoperè affectant, vt poteſtatis inſolentiam fugiendo Conſulũ potius quàm Imperantium regantur arbitrio. cumque tres inter eos ordines Capitaneorum Vauaſſorum, Plebis eſſe noſcantur ad reprimendam ſuperbiam, nõ de vno, ſed de ſingulis prædicti Conſules eliguntur. neve ad dominandi libidinẽ prorumpant, ſingulis pænè annis variantur. ex quo fit, vt tota illa terra (Longobardiæ) intra Ciuitates fermè diuiſa, ſingulæ ad commanẽdum ſecum diœceſanos compulerint; vixque aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inueniri queat, qui Ciuitatis ſuæ non ſequatur imperium. conſueuerunt autem ſinguli ſingula territoria ex hac comminandi poteſtate comitatus ſuos appellare, vt etiam ad comprimendos vicinos materia nõ careat. inferioris cõditionis iuuenes, vel quoslibet cõtemptibilium etiam mechanicarum artium opifices, quos cæteræ gentes ab honeſtioribus, & liberalioribus ſtudijs tamquàm peſtem propellunt, ad militiæ cingulum, vel dignitatum gradus aſſumere non dedignantur. ex quo factum eſt, vt cæteris Orbis (nota hoc verbum) Ciuitatibus diuitijs, & potentia præemineant. Iuuantur ad hoc

non

non ſolùm, vt dictum eſt morum ſuorũ induſtria, ſed & Principum in tranſalpinis manere aſſuetorum abſentia. Hæc ille de Ciuitatibus Longobardorum. Vt ſciamus, eas maxima ex parte liberas fuiſſe; in exiguis ſolitos agnoſcere Imperatorum poteſtatem, Regum ve, quos elegiſſent, quod etiã prope cõtingebat omnibus alijs Ciuitatibus, quæ Pontificiæ ditionis erant. En igitur, vt Longobardorum Ciuitates præcellerent cunctis alijs, quæ in orbe erant, diuitijs, & potentia, ſimulque maximam libertatem poſſiderent: ex quo Carolus Magnus Longobardos eiecit anno 773. vt è Rhegino-ne apparet. licèt enim ſubiectæ eſſent Imperatori in aliquibus, libertatem tamẽ in maximis retinebãt, vt Sparta cum Regibus ſuis, ac magiſtratus ipſæ creabant, & publico conſilio gubernabãtur. quòd antequàm Pontifex Romanus Carolum Magnum non accerſiuerat, haud euenit. permanſere in hac libertate Longobardi vſque ad illud tempus, quo Pontifices Romani exceſſerunt Italia, & Auenionem commigrarũt per annos quingentos quinquaginta, & amplius: quòd non facilè reperies accidiſſe Italiæ ante ętatem Conſtantini.

Sed hæc à nobis haud numerentur inter maiora: illud præſtantiſſimum, numquàm fuiſſe Italiæ tandiu liberas, ac tam potentes ſimul Ciuitates. fuerunt potentiores, ſed non tandiu liberæ. Nam Venetię ſemper omninò liberæ fuerunt ſupra annos iam mille ducentos, ac latiſſimo imperio potiuntur, quale poſt Romam nullum maius in Italia fuit Italico Regi, aut Ciuitati. Roma quidẽ perq̃ latiſſimo eſt potita, ſed in libertate haud fuit, niſi ab exactis Regibus anno 244. vſq; ad Cæſaris dictaturam 704. per annos quingentos quadraginta, atque ita non perſtitit in libertate 15.

tanto tempore, vt Venetorum mirabilis Reſp. Nam quæ Italiæ Ciuitas, ſi Romam demas, tòt in Italia Regiones Dalmatia Illyrioque quę Corcyræ. Cophaleniæ, Zacyntho, Cretæque inſulas æquales obtinuit vmquàm poſt gentium diſperſionem? Atqui ætate auorum noſtrorum Venetijs multò latiùs imperium contingebat. Sed tamen haud curamus de præteritis: de præſentibus agamus. quòd ſi illæ vellent antiquorũ more in prælia mittere quoſcumque armis ferendis idonei forent ditioni ſuæ ſubiecti, aut eorum maximam partem, an non ſupra decies centena mortalium poſſent armare?

16. Illud etiam poterimus adijcere, ante ætatem Conſtantini numquàm fuiſſe Italiæ tot, ac tam potentes; ac tandiu liberas ſimul Ciuitates. En Genua, cui paret non modò quidquid eſt ab intemilio vſque ad ſpetiam, ſed Corſica etiam, maiorumque noſtrorum memoria paruit Sardinia, paruerunt multæ è Cycladibus Inſulis, Theodoſia in Taurica Cherſoneſo multaque alia loca. An fuêre vmquàm ſimul in Italia duæ Ciuitates tantæ, ac tam longè imperitãtes? Quòd ſi Genua vellet, quicumque militię ſunt apti, vel eorum maximam partem, producere in aciem: an non ſupra ſexcenta millia armatorum ſub ſignis haberet? & eadem tamen Genua plerumq; poſt exactos Longobardos in libertate permanſit per annos ferè octingentos, quamuis ad breue tempus aliquando fuerit adducta in aliquorum poteſtatem. Nominentur ex Annalibus antiquis duæ ſimiles in Italia Ciuitates. Quid hic referemus Florẽtiam, Piſas, Senas, Lucam? quarum illæ tandiu libertatẽ ſunt tutatæ, ac latè dominabãtur, hæc verò adhuc tutatur.

Neque

Neque in minoribus bonis reputandum no- 17.
bis eſt, quòd Italis omnibus tot fundi ſint commu
nes, qui Clericis, dum viuunt, aſſignantur, vt ex
eorum fructibus vitam poſſint honeſtè tueri. Simile aliquid anteà non ſcribitur in Italia fuiſſe ad vtilitatem Prouincialium communem, cuiuſcumque illi conditionis forent. De beneficijs, vt vocant, Eccleſiaſticis loquor, quæ clericis conferuntur, per quę egeſtas plurimorum ſubleuatur, dignitas familiarum nobilium conſeruatur. Vt igitur tot hominibus benefiat, per Pontificias leges, Religionemque & pietatem, cura, ſtudioque ipſius, & eorum, qui ipſi obediunt, ſtabilitam, ſcimus effectum.

Eodem refertur Epiſcoporũ dignitas, quæ nul- 18.
li non, quamuis ſit ortus ex humili loco, modò ſit probatis moribus, ac meritis, patet. Tantum ſanè bonum non fuit Italicis ante Pontificis Romani auctoritatem ad Italos adductam. Vidit hoc Iulianus Imperator: iccirco, vt antiquas ſuperſtitiones reſtitueret, Antiſtites earum in qualibet ciuitate curauit honeſtari, & ampliari opibus, dignitate, atque omnibus rebus, quæ poſſent auctoritatem conciliare, admirationem facere, ſplendoremque augere: vt ex eis literis ad Arſacium Galatiæ Pontificem liquet, atque ijs, quæ latè refert Nicephorus lib. 10. cap. 21. & 22.

Huc etiam faciunt prouentus illi communes, 19.
qui ſeruiunt tot mortalium miſerorum neceſſitatibus, & vſibus pijs, vt dotandis puellis nobilibus, quæ egeſtate premuntur, mutuo dandis pecunijs, ſi quando ciues egent, neque habent quo confugiant, ac pignoribus datis nummos accipiunt, quibus ſuccurrant præſenti neceſſitati; aut benè ſit ægrotis, qui ſatis de ſuo morbum curare haud

poſſunt ob inopiam ſummam vt omittamus perpetuos aliorum fundorum fructus ad expoſitos alendos, peregrinos excipiendos, ac paſcendos ægros, quibus nulla eſt domus, nulla res, curandos, parentibus orbos educandos. Quorum ſanè nihil erat antiquis, & Italicis oppidis; nunc maximo omnium bono adſunt. Iulianus Imperator hæc transferre in ſuarum ſuperſtitionum ſectatores eſt conatus: vt idem Nicephorus teſtatur, quo nobilitaret illas ac promoueret. Quæ ſanè omnia per Pontificem Romanum, Pontificiosque procurata ſunt: ac, ſi quis ea non magnifacit, vel maximum præſefert ingenij ſtuporem, vel publicæ vtilitatis contemptum, & dignus eo ſupplicio foret, vt in huiuſmodi ærumnas incideret, ſerioque miſerijs opprimeretur, ac diſceret, quid ſit illud:

Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.

10. Atque hic ego non ago de ædificijs, quæ ad hos fuerint vſus excitata, ſed de fructibus, ac reditibus amplis in idem contributis, qui nulli erãt ante amplificatam Pontificis Romani auctoritatem.

An non autem ſingulare erit illud bonum, diuinumque in primis, quòd Italia poſt auctam Romani Pontificis auctoritatem temporibus pacatiſſimis fruitur, pacatiſſimis, inquam, ſi reſpicias antiqua. quòd ita eſſe abundè explicauimus lib. de Signis Eccleſiæ vigeſimo ſigno 90. Eo nos reijcimus Lectorem, ne agamus actum.

De latiſſima Pontificij Imperij poteſtate, & eius diuturnitate.

CAP. IIII.

ENIM-

ENimvero torquet illud aliquos Italos, quòd Italiæ nõ adſit Imperator, vt olim, qui tot Prouincijs dominetur, quòd Romę deſit ille Sanatus Imperatori adſidens, & ſi quando ille voluiſſet, cum conſilio iuuans ad tot populorũ gubernationem. Atqui poſt Neruam nullus ferè fuit Imperator Italici ſanguinis, omnes exteri, ac plerumque efferi, ac truculentiſſimi, vt oſtendimus, Pauci fuêre generis Italici, aut ſaltem è gente ciuiliori, & ad humanitatem nata, & inſtituta. Quin rarò Imperatores iſti Romæ morabantur, in expeditionibus bellicis ſemper occupati erant. Quæ cùm veriſſima ſint, & nunc Romanis, Italisque eſt Imperator, & ſemper quodammodò fuit ab anno 312. vſq; ad ætatem noſtrã, qui ſe Romanorum vocaret Imperatorem, à Pontificeque 25 Romano id dignitatis aſſequeretur poſt annum octingenteſimum, & cum dignitate ius, quo magna Italiæ pars ratione feudi illi pareret. Non fuêre ſcilicet iſti tam diri in Romanos, & Italos, nec tot ac tantis eos Tributis onerauerunt, & exhauſerunt, non coegêre, vt, vellent. nollent, Itali nomen militiæ darent, & in bella procederent, non in Italia cõſederunt, & eius viſcera comederunt, non tam latè dominati ſunt. Et quidem, ne ſuperiora acciderent, benè illud fuit. Haud negamus, tam latè non imperitaſſe; diutius tamen: & nihilominùs haud anguſtè, vt nos oſtendimus libris de fortitudine bellica, & amplitudine imperiorum Catholicorum. Quocircà vſque ad Momyllum Auguſtulum deiectum imperio, Anno 476. fuêre in Italia Imperatores poſt Conſtantinum per annos centum ſexaginta quatuor. Inde Herulorum, & Oſtrogothorum Reges vſque ad 552. poſt hæc Imperatores, qui Conſtantinopoli

morabantur,ac Romanorum ſe vocabant Imperatores,magnamque Italiæ partem tenuerunt,cætera Longobardi. donec anno 800. Longobardis nō longè anteà depulſis,creatus eſt à Leone Papa Imperator Romæ & Italiæ Carolus Magnus, teſte Eginartho, Ademaro, Rheginone, qui latiſſimè dominabatur, cuius poſteritate deficiente, Italici nonnulli hanc dignitatem,poteſtatemque retinuerunt Pontificis Romani beneficio: denique anno 962.Germaniæ Rex Otho 1.à Ioāne 12.creatus eſt Imperator, atque ex illo Germanici Reges ampliſſimè olim dominātes Romæ,& Italiæ fuerunt Imperatores, Pontifice Romano eis hoc donante,vt Rhegino, Marianus Scotus, Sigebertus, Vrſpergenſis,aliique tradunt.

Quamuis igitur olim latius plerumque,(non enim ſemper imperarunt Romani Imperatores ante Conſtantinum) non tamen diutius, & tunc quidem,cùm latiùs,ſimul etiam crudeliùs,& maximo Romæ, & Italiæ malo, poſteà maiori Italiæ bono. Id verò totum eſt à Romano Pontifice, vt per annos prope octingentos Imperatoris dignitas Romæ,Italiæque attributa ſteterit.

Quid,inquit aliquis, ad meam dignitatem, ſi Gallicus, aut Germanicus Rex latè imperitans, Romanorum ſeſe imperatorem, Regemque Italiæ vocet? Atqui, ſi ad Italiæ dignitatem non pertinet hoc, quid conqueruntur aliqui moroſi concidiſſe imperium Romanum, neque nobis ampliùs impotenter, & crudeliſſimè dominari Hadrianum Hiſpanienſem, Macrinum, Heliogabalum Syrum,Seuerum,Caracallamque Afros,Philippos, Arabas, Maximinos Thracas, aut alia efferatiſſimarum gentium monſtra, quæ Italiam,Romamque miſerrimè laniarunt: quod ſuprà apertiſſimè

tiſſimè oſtendimus? Eſt ſanè, quod pudeamus iſta ſcelera tot annos Italis dominata, & tamen adcò quidam præpoſteri ſunt, vt iſtos habuiſſe Reges non pudeat, doleant iſtos non regnare, conquerãtur ab huiuſmodi feris Italiam, Romamque, & orbem non lacerari, ac diſcerpi.

Italiæ, Romæque decus eſt, habere per Pontificis Romani ſtudium, curamque & poteſtatem, qui è Gallis latiſſimas ditiones habuerit, è Germanis ampliſſimè præfuerit, & tamen hoc maximè glorietur, quod ſe nominet Imperatorem Romanorum, Regemque Italiæ, & ab alijs nominetur.

Neque inane eſt hoc decus, atque vmbratile. tantę eſt maieſtatis, vt, cui Romanus Pontifex fuerit largitus Imperatorium nomen, & dignitatẽ, is primas inter Chriſtianos Reges, qui ſemper potentiſſimi fuerunt, & maximæ apud omnes gentes exiſtimationis, teneat in conſeſſibus, conſultationibus publicis, & alijs rebus tractandis, expediendis, tranſigendis, maxima apud omnes fuerit auctoritate. quæ ſi quis nihili facit, nihili ſanè videtur. An non enim plurimi cunctis in rebus eſt momenti, præcipuas in rebus mortalium parteſ habere?

Ecquando igitur ab orbe condito ſortita eſt hoc Italia, vel Roma, vt eius vllus Antiſtes potuerit vnquam largiri tantam dignitatem, tantum decus Regi potentiſſimo inter potentiſſimos omnium Reges? ecquando potuit hoc largiri Rex vllus Imperatorve Romæ, aut Italiæ? Hui, quantum ſibi Roma tribuit, cum Nero, inſpectante populo Romano, Tyridati coronam impoſuit, eumque Armenię Regem declarauit? neque tamen inter potentiſſimos omnium Reges potentiſſimus

ipſe Rex primas ob id tenuit.

Atqui Pontifex Romanus per annos ferè ſeptingentos multis Galliarum, multis Germaniæ Regibus maximis dedit, vt primas haberent inter maximos omnium Reges.

Iccirco illud inter ornamenta Italiæ, Romæque cæleſtia ponetur, & ſingulare bonum reputabitur, vt illi contigerit Pontifex Romanus, quem tantis honoribus coluerint Imperatores ampliſſimi, & ampliſsimi omnium Reges, vt ad eius pedes in morem ſupplicum procubuerint. quod nos aperuimus libro XX. ſigno 86. de ſignis Eccleſiæ Dei feciſſe cum Ioanne Pontifice Iuſtinum Imperatorem, cum Conſtantino Iuſtinianum, Pipinum verò Francorum Regem cum Stephano Secundo, cui Stratoris etiam voluit exhibere humile miniſterium; Carolum Magnum cum Hadriano, Leone Tertio; Ludouicum Pium cum Sergio Secundo, & Nicolao Primo; Henricum Quartum cum Paſchali Secundo, Fridericum Primum cum Hadriano Quarto. at Ludouicus Franciæ, Henricuſque Angliæ Reges, cum ſcirent Alexandrum Tertium venire ad eos, obuiam progreſsi, Stratoris functi ſunt officio, dextra leuaque equi frenum tenuerunt, quod etiam hoc noſtro ſæculo ad illuſtre Chriſtianæ pietatis documẽtum, & in Sedem Apoſtolicam reuerentiam feciſſe fertur non minus religione pius, quàm bello inuictus Imperator Carolus V. quamuis notiſſimum ſit cunctis, plurimos alios Reges idem feciſſe, Pontificumq; pedes eoſdem ſolitos oſculari. Num tempus è tota antiquitate vllum proferri poteſt, quo Pontifici vlli Italico, vlli Imperatori, aut Regi, (quid Italicos moror?) vlli Regi, Imperatori ve quicumque vnquã fuerint toto æuo, toto orbe, tot, ac tan-

ti honores, à tot, ac tantis Imperatoribus & Regibus fuerint dati, vt Pontifici illi, qui Romę Chriſti nomine, Chriſti perſonam ſuſtinens præſidet? En, quibus gloriari Roma poteſt, quibus Italia, ꝑ Pontificem Romanum.

Age verò, an non quotidiè videmus, vbi creatus eſt Pontifex Rom. ad illum colendum, obediētiam illi præſtandam venire Regum maximorum nomine Legatos è tota Europa? & quorumdam Regum, Philippi verbi gratia ſecundi noſtra ætate, qui latiſſimè omnium, quicunque vnquam fuerint ab orbis fabricatione, dominetur; qui tertiam totius terræ partem teneat imperio, Rudolphi II. Germaniæ, Boemiæ, Hungarię Regis, & Imperatoris, Sigiſmundi Tertij, qui in Septentrione ampliſsimas omnium ditiones habet, vt alios aliarum mittamus? An hoc vnquam Regi vlli, Imperatori ve haud dicam Romano, & Italico, ſed cuiuſuis gentis legitur contigiſſe? & hoc igitur habet Roma & Italia à Pontifice Romano.

Nunquid hic finis? An non ad colendum Pontificem Romanum, iurandamque illi, & præſtandam obedientiam venere Legati Dauidis Aethiopum Regis ex vltima Africa, & Principum Mexicanorum è remotiſſimis Indiarum Occidentalium regnis ad Clementem VII. & ab extrema Africa rurſus Manicongi Regis ad Iulium Secundum, noſtraque memoria è Iapone, & longiſſimè poſito Oriente Iaponenſium Regum ad Gregorium XIII. Quid ego hic referam Legatos ad eundē Pontificem Rom. miſſos ad idem à potētiſſimis Tartarorū Regibus ex Aſia? è quibus Cobilas à Cappadocia, Cilicia, Syriaque dominatus eſt vſq; ad vltimos Seras: quam ſanè Imperij magnitudinē nullus vnquam Rex eſt aſſecutus ante ipſum in vlla orbis

bis parte. quod nos aperuimus libris de Fortitudine bellica, ampliſſimis ac diuturnis Catholicorum Regnis, aduerſus impia Macchiauelli ſcripta.

Verum, dicet aliquis, Pontifex iſte Summus, qui Romæ præſidet, à Regibus huiuſmodi, & Imperatoribus ſpecioſos refert honores. nihil illi prætereà eſt poteſtatis. Atqui, vbi opus eſt, & viderit ille opus eſſe, Imperatores ac Reges ſolio deiecit, alios eorum loco poſuit. Sic Conſtantinus Papa abrogauit Occidentale imperium Philippico Imperatori, anno 712. vt refert poſt Bedā Paulus Diaconus libro 6. cap. 10. & ſub idem tempus, idem fecit Gregorius Secundus cum Leone Iſaurico, quod ab eodem notatur. Anno deinde 750. Zacharias Papa Chilpericum Francorum Regem Regni adminiſtratione ſummouit, ob inertiam, Pipinumque creandum decreuit: quod Rhegino, & Ademarus ſcribunt. Et, ne ſingula perſequamur, quæ nos alibi complexi ſumus lib. XVII ſigno 76. de ſignis Eccleſiæ Dei, Gregorius Septimus, ac ſequentes Pontifices Imperatoria poteſtate exuerunt Henricum Tertium, Innocentius Tertius Otthonem Quartum, Innocentius Quartus Fridericum Secundum. Spoliatis autem ſubſtituti alij Imperatoriam dignitatem tenuerunt. Sic Innocentius Secundus Sanctium Portugalliæ Regem loco mouit, alium ſuffici curauit, Gregorius autem Decimus, Imperij Conſtantinopolitani iura Michaeli Palæologo adiudicauit, alijs abſtulit. Sic alios alij regno depoſuerunt, alijque ſubſtituti. En itaque, vt ſpecioſis honoribus duntaxat nō contineatur Pontificia maieſtas? Quid? Nonne temporibus noſtris Alexander Sextus Indiarum ſiue in Oriente, ſiue in Occidente poſitarum latiſſimas

tiſſimas regiones, ac denique tractus omnes terrarum, quas circumfluit Oceanus, & qui antiquis peruij non erant, diuiſit inter Caſtellanos, ac Luſitanos: & ex hac partitione ſic vtrique ſibi iura vindicarunt, vt, oborta controuerſia de finibus imperij ampliſſimi, ex illius præſcripto ſit iudicatum; neque illi ad alia confugerent, aut confugiendum fore affirmarent? Quocirca Pontificia poteſtas apud Imperatores ac Reges Chriſtianos, qui ab ætate Conſtantini non minus latè ſemper omnes imperarunt, quàm forent Imperij Romani limites, non fuit poſita in vmbris, & imagine tantum, ſed in ſolida, & efficaci vi dante, aut auferente imperia, regnaque opulentiſſima, & omnium maxima, Orbem terrarum diſtribuens, ac partiens inter maximos omnium Principes, veluti inter filios ſuos. Quod ſanè bonum, quæ ſanè præſtantia numquam contigit Italiæ, numquam Principi vlli Italico, aut in Italia regnanti. Quod enim Romanis hac in re non euenit, nullis accidit. At hi regi vlli non abſtulere, aut dedere vel toties, vel vnquam tantum terrarũ, quantum poſſidebant Henricus Tertius, Ottho Quartus, Fridericus Secundus, quibus totus propè Septentrio, cum magna Italiæ parte, obediebat: nunquam tam latas terrarum plagas iure ſuo partiti ſunt inter vllos, quot, ac quantas Alexander Sextus Pontifex Romanus; numquam Regnum florens ita, vti Galliarum, leguntur alteri quidem dediſſe, alteri verò abſtuliſſe. Atqui hoc Pontifex Romanus egit, cuius opera ſuperioribus annis Polonica regna Sigiſmundus Tertius pacificè tenet, cum de illis controuerſia grauiſſima oborta eſſet, & periculum foret, ne bella exitialiſſima exardeſcerent, cognoſcente tantam cauſam ſumma cum maturita-

turitate ad hanc rem miſſo Hippolytio Aldobrãdino, qui nunc eſt Clemens Octauus, à quo maxima Reipub. Chriſtianæ bona expectamus. Numquid Romani tantas vlli regiones in Europa iure ſuo addixerunt? idem porrò factitarunt ſæpiſsimè Romani pontifices, huiuſmodi litibus excitatis inter Principes de maximis regnis, Boemico, Hungarico, Anglicano, Gallico, Hiſpanico, Siculo, Neapolitano, Italico, Hieroſolymitano, & alijs, quę longum nimis foret proſequi omnia, & recenſere. Et nunc quidem Gallicum regnum nonne Pontificis Romani ſententiam vel reformidat vel expectat?

46 Quid, an non illi tributa pendent, ac pependerunt ex antiquiſſimo tempore potentiſſima, ac remotiſſima regna? an non illi etiam feudi iure multa ſubiecta vel fuerunt, vel etiam nunc ſunt? Mittamus Siculum, Neapolitanum, Sardum. talia fuiſſe oſtendimus alibi Luſitanicum, Anglicum, Polonicum, Danicum, Boemicum, Noruegicum, Hieroſolymitanum, ſigno octuageſimo ſeptimo de ſignis Eccleſiæ Dei. Non eadem repetere hic volumus: cũ quiuis hæc ſibi videre poſſit. Quod ſi quibus hæc iura Romanus Pontifex remiſit, obedientia ſincera, ac ſimplici contentus, non id minuit eius poteſtatem; quamuis eam quidem diffugerint, quando illa in nummorum penſione nõ collocetur. Certè tamdiu tãta Romanis haud adfuerunt. Anno enim 851. ſiue 47. Adelophus Angliæ regnum Romanæ Eccleſiæ tributarium fecit. vt ſcribit poſt alios Polydorus Virgilius, atq; ita ꝑ annos ſeptingẽtos tributũ Romano eſt hoc Pontifici perſolutum, donec illud Henricus Octauus negauit. Romanis quidẽ nulla regio tam remota dedit hoc nomine aliquid huiuſmodi per annos

annos ſeptingentos ante Conſtantinum. mi-
nus antiqua, ac diuturna ſũt aliorum regnorum.

Enimuerò finibus hiſce Romani Pontificis po- 37
teſtas haud coarctatur. Notiſſimum namque eſt, ab ipſo ordinari Epiſcopos, quibus obediant longiſſimè poſiti populi ad Auſtrum, Boream, Solis ortum, & occaſum. &, qui ex his per alios eliguntur, neceſſe eſt ab ipſo confirmari. Quocirca ex vltimis Meſopotamiæ, Perſidisq; finibus, ex Armenia, & Media veniunt, mittuntque, qui accipiant ab ipſo plenam poteſtatem, qua populis iura diuina præſcribant. Sic Pio Quarto ſedente Abdiſu Romam venit hac de cauſa, cui Perſæ, Medi, Armeni, Indique parent: vt è literis eius, ac fidei profeſſione liquet, quæ in Latinum ſermonem cũ multis alijs ſimilibus vertit Andreas Maſius Bruxellanus, & habet in ſua Bibliotheca Sixtus Senẽſis: Sic ab eodem Romano Pontifice Epiſcopi dátur, qui populos regant in vltimis Serum, Iaponenſium, Indorumque Orientalium, & Occidentaliũ terris. Vt verè Dauid illud cecinerit Pſalm. 41. Conſtituet eos Principes ſuper omnem terrã: memores erunt nominis tui Domine; & Iſaias ca. 49. Ecce iſti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & iſti de terra Auſtrali; aut, ſi quos delectant prophana, nunc multò veriùs Romæ, quam priùs conuenit, quod ait Virg. Aen. lib. 1.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. Et
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris.

Olim namque vltra Oceanum Romana arma non penetrauerunt. nunc ſummota ſunt per pontificis Romani ditionem, fixa Oceani confinia. & Romanorum ſanè Imperio antiquo me-

ta

tæ rerum poſitæ fuerunt,tempora prꝑſtituta,quibus illud concidit, niſi quatenus ab ipſo Romano Pontifice eſt ſuſtentatum. Huius ditio ſine fine erit vſque ad vltimum magni iudicij diem,& multò diutius,quam Romæ imperium durauit.

28. Sed,quoniam nonnullis adeò cædes,mortaliumque ſtrages, vrbium, regionumque vaſtitates placent, vt, niſi hæc, cum populi ad obedientiam adducuntur,accidant,nihil ijs actum videatur;ideò Romani Pontificis poteſtas in diuinitatis æternæ ſplendore,atque intimo illapſu poſita à cædibus, quantum fieri poteſt, Ciuitatumque ruinis abhorrens,iſtis non probatur; & addunt præterea nihil illi eſſe diuitiarum,nil opum,quod ſcilicet ferro non agat, vt prius à Chriſtiana religione alieni agebant,ac more Octauiani,Tiberij,Caij,Claudij,Neronis,Galbæ,Othonis,Vitellij,Veſpaſiani,Domitiani,Hadriani, Commodi,Seueri, Caracallæ,Heliogabali,Maximini, Gallieni, Aureliani,Carini,Maximiani, Orbem terrarum non expilet.Cùm tamen,ſi agatur de opibus, nullus vnquam tot, ac tantas diſtribuerit, ac diſtribuat quotidie;toto orbe terrarum,veluti Pontifex Romanus; ita,vt,ſi quis affirmet, in reditibus Eccleſiaſticis,quos inter varias gentes, variosq; homines Romanus Pontifex partitur,eſſe ducenties cētena millia aureorum,ſiue ducentas myriadas,nō aberrabit à vero. vni Toleto aiunt eſſe decies centena millia. quarum Eccleſiarum ius patronatus & nominationes nonniſi à Sede Apoſtolica fuere Regibus,ac Principibus Chriſtianis conceſſæ,& liberalitate eius datæ. vt omittamus opulētiſſimos prouentus Epiſcoporum Germaniꝑ,Boemiæ,Galliæ,ac reliquæ Hiſpaniæ. Atqui nulli imperio re vera fuiſſe tot diuitias, quas inter ſuos

diſtri-

diſtribueret Princeps, poteſt aſſeuerari, niſi ſequi velimus fabulas Aegyptiacas, aut huiuſmodi quædam.

Verum non his cancellis ampliſſima Romani 29
Pontificis poteſtas concluditur, & aſtringitur. Epiſcopi namque vel ab ipſo delecti, vel confirmati ipſos Reges creant, Reges eligunt potentiſſimos, aut ius regnandi eis dant legitimum, & plenum. notiſſimum namque eſt, in creandis Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Poloniæque Regibus maximis primas eſſe Epiſcoporum. notiſſimum, Reges Galliæ, Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Suetiæ, niſi vngerentur, & coronarentur ab Epiſcopis, non fuiſſe omninò pro Regibus habitos, vt aperuimus ſigno 76. de admiranda ſacræ poteſtatis progreſſione lib. XVII. At Hiſpaniarum Rex, omnium, quicumque vnquam fuerint, ampliſſimus, Inquiſitionis ſacræ Tribunali ſpeciatim præ cunctis alijs eſt ſubiectus. Eodem ſigno oſtendimus, olim à Patriarcha Conſtantinopolitano, & Hieroſolymitano ſolitos Imperatores, ac Reges coronari, neque illis Imperatoriam, Regiamve poteſtatem conſueſſe attribui, niſi poſtquam ritè fuiſſent coronati. quod in Anaſtaſio Zonaras tomo 3. tradit. quamuis, ex quo Patriarchæ Conſtantinopolitani abiecerunt obedientiam Papæ, ius coronandi Imperatores ad ipſos pertinens, ad nihilum fuerit redactum. Nam, & ſolitos, vbi coronantur Reges, iurare, ſe religionem Catholicam, cui Pontifex Romanus præeſt, tuituros, nemo eſt, qui ignoret. Quamobrem, cum Papa Epiſcopos ordinet, à quibus vel Reges tanti eliguntur, vel plenum ius aſſequuntur per tot iam ſæcula annorum, quodnã fuit vnquam tempus, quo Regi alicui aut Imperatori Italico per tot ſæculorum ſpatia tantum po-

teſtatis contigerit? Romani enim quingenteſimò ab vrbe condita anno, vix Italię fines egreſſi erãt, quin Italiam totam nondum adduxerant in ſuam poteſtatem.anno enim 595.cum Ligures continenter bella cum Romanis geſſiſſent,per annos octuaginta, neq; vnquam fuiſſent adducti in poteſtatẽ, tandem ſub imperium miſsi ſunt.quod Strabo libro 4.Florus in epitome tradit. Galli autem Ciſalpini,cũ venit Hannibal in Italiam anno 535. nõdum ditioni Romanæ parebant milleſimo autem ſexageſimo quarto, imperium Romanũ peruenit ad Conſtantinum, vt quidam numerant. Sic itaq; ſexcentis annis amplitudo illius inter gentes à Chriſti cultu alienas non ſtetit, Pontificia verò poteſtas,reges ita ſubiectos habens,vt regium ius pendeat ab Epiſcopis ab ipſo ordinatis, durat ex quo Clodoueus Galliarum rex anno 496. nomen Chriſto dedit,& à Remigio baptizatus, vnctusq; eſt rex Galliarum,quin ex quo Pulcheria Auguſta anno 450. Marcianum ſibi imperij conſortem adſciuit, & induxit in mores, vt Imperatores à Patriarchis coronarentur: vt adnotauimus ſigno 76. Atque ita poteſtas hæc Romani Pontificis perſiſtit in his ſuprà annos mille centum quadraginta.An hoc exiguum videtur? Et quæ maior non Italiæ modo,ſed vlli regioni contigit vnquam maieſtas?

30 Hæc autem vera ſunt adeò, vt,cum Galliarum rex vngitur ab Archiepiſcopo Rhemenſi, is accipiat baculum,diſſeratque, per illum ſe dare Galliæ principatum regi,propter ius,quod Hormiſdas Papa ſancto Remigio dedit,aſſeuerans ad ſe in primis eligendi regis poteſtatem pertinere. quæ refert Papirius Maſſonus Gallicus ſcriptor in vita Henrici Primi Rurſus eligendi Germaniæ re-

gis;

gis, & Imperatoris poteſtas, Electoribus Septem conueniens, ijs data eſt ab ipſo Pontifice Romano, qui ſibi hoc ſpeciatim vindicant non alia de cauſa, niſi quod Pontifex Romanus id ipſis eſt largitus, vt poſt Innocentium Tertium in c. venerabilem, de elect. Germanici ſcriptores tradunt, Iordanus lib. de translatione imperij, Iacobus Vvimphelingius in Epitome rerum Germanicarum, ca. 20. Crantzius lib. 4. Saxoniæ, c. 25. Nauclerus vol. 3. generatione 34. vt taceamus Ioannem Carionē, & hæreticos Magdeburgenſes. Et eiuſdem conceſſionis extat teſtimonium Concilij Viennenſis generalis, vt eſt in Clementina Romani, de iureiur. quin ipſorum Electorum, quorū verba ex inſtrumento publico anni 1279. refert cum ſuperiorib⁹ Robertus Bellarminus proprio libro edito aduerſus oppugnatores huius rei. Igitur poſt annū 995. Gregorius Quintus hoc ius ſeptem Germanicis Epiſcopis, ac Principibus dedit: antea ſolus Pontifex Romanus Imperatorem legebat ab anno 800. quo Carolum Magnum coronauit. Epiſcopi porrò & proceres Germaniæ omnes ſimul ſuum regem conſtituere cœperunt ab anno 887. quo in Concilio Triburienſi deiectus eſt Carolus Craſſus, illiq; ſuffectus Arnulfus, vt è Rheginone, Sigeberto, & alijs apparet. Ex anno autem 995. Septē Principibus id iuris datum. En itaque, è quanto tempore Pontifex Romanus tantam ſuis Epiſcopis poteſtatem fuerit largitus, quos ipſe ordinat, & confirmat. an tanta fuit vnquam Regi vlli per tot annorum ſpatia? quid amplius velis? num bella? num cædes? num populorum, regionumq́ue euerſiones? Hæc non à Pontificibus vnquam Romanis proficiſcuntur, ab ipſis ornamenta, decoraq́ue latiſſima locorum, quæ deſerta & inculta ab

orbis fabricatione perſtiterunt, vt oſtendemus lo co ſuo.

51 Iam verò inter exigua connumerabitur, quod ab anno 717. vſque ad noſtra tempora Pōtifici Romano plerumque obedierit Latium, magna Etruriæ pars, Vmbria, Picenum, Rauennæque Exarchatus, & vſque ad Northmannorum Principatū, Beneuenti Ducatus, qui continebat Campaniam, Samnites, Veſtinos, Pelignos, Marſos. Vt enim docuimus ſigno de admiranda progreſſione ſacrę poteſtatis, Philippico & Leone imperantibus, omnes hæ regiones Pontifici Romano ſe prorſus addixerunt, & in eius obedientiam iurarunt, abalienatæ à Conſtantinopolitanis, vt ex hiſtorijs Landulphi Sagacis, Pauli Diaconi, & aliorum, nos ibi probauimus. ex eo per annos nongentos ſeptuaginta quinque, vt plurimum Papæ paruit Roma, cum ſuperioribus locis, quamuis Imperatores quidam Germanici, ac Tyranni interturbauerint aliquando has Papæ ditiones. Atqui nulli Italico in Italia contigit, vt ante Conſtantinum, vel etiam poſt illum tanto tempore imperium tantum tenuerit. Romani anno 264. quo fuit à Gallis vrbs euerſa, paucis & exiguis oppidulis imperabant circa illam. & millеſimo, vt diximus, & ſexageſimoquarto Chriſtiani Imperium Romanum exceperunt: atq; ita ſeptingentos annos à ruinis illud produxere ad noſtros. quod ſi his adijcias annos etiam, qui intercedunt à Conſtantino ad Momyllum, colligentur nongenti ſeptuaginta ſex. Atqui poſt vrbis exciſionem anni ducenti elapſi ſunt, antequam Romani tantum terrarum in Italia acquirerent, quanto potitus eſt Pontifex Romanus tot annos, quot recenſuimus, vt è Liuio, & Floro apparet: ita, vt verè aſſeri poſſit, nulli Italico Princi

patui

patui contigiſſe, vt in Italia tot annos tantum regionum ditione ſua contineret, quantum Pontifex Romanus, qui & ante Philippum Leonemq́ue Iſauricum Gothis exactis in vrbe, & Occidente, cœpit magis ac magis exercere imperium ſuum, quod oſtendimus latè ſigno de liberalitate 42. ca. 13. lib. 10. atque ita multo diuturnius tempus Pontificij principatus colligere poſſemus.

Illud intereſt inter hunc, & priſcum Romanę vrbis imperium, quod hoc extenuabat, vt vidimus, & exhauriebat Italicorum omnium vires ac poteſtatem, & ad ſe omninò transferebat, euertēs oppida, delēs populos, adimens fundos, inducens colonias. Pontifex non ita. Id ſi malum eſt Italis; quid bonum ſit, nemo iam ſciet.

Denique, ſi Italicis eſt ornamentum, decuſq́;, habuiſſe per tot ſæcula Principem ſuum in Italia cōſidentem, quo ex omni tempore nemo latiores in Italia ditiones habuerit, id per Pontifices Romanos habent.

Non omittamus & illud Pontificiæ poteſtatis eximium, ſpectare ad illum, nomen Regis Principibus attribuere, id eſt conſtituere, qui primas inter alios Principes huiuſmodi honore haud dignatos obtineant, exterisq́ue præcellant, & auctoritate maiori polleant apud alios mortales. Nam, quod Hungariæ Rex appellatur, eſt à Pontifice Romano conceſſum Stephano, vt teſtatur Bonfinius & Cartuitius, qui Poloniæ, à Ioanne Vigeſimo ſecundo, vt Cromerus ſcribit: nomen enim Regis interciderat in eo Principatu: quod Portugalliæ, ab Eugenio Tertio, id tradit Rodericus; quod Scotiæ Rex vocetur, ab Vrbano Secundo earum Regionum ducibus eſt indultum, refert hoc Leslæus. 32

33 Eiuſdem poteſtatis eſt, Concilia generalia Epiſcoporum conuocare ex omni totius orbis natione illuſtriori. Ad quæ conuenientes innumeri ab extremis vſque partibus terrarum, de rebus diuinis tractent, & quæſtiones grauiſſimas decernant, ad publicum totius Reip. Chriſtianæ ſtatum regnorumque & imperiorum decus, & ſtabilitatem pertinentes: quod ſpectat ad ſolum Pontificẽ Romanum, cuius eſt ea cogere, moderari, ac diſſoluere. quæ nos latè perſecuti ſumus ſigno de ſanctionibus vniuerſalium Conciliorum 14. lib. 5.

34 Illud autem ſine culpa non poteſt omitti, Pontificem poſſe decernere alicui quaſi in cælites recepto cæleſtes honores; ita vt in vota à ſupplicibus inuocetur, & omnium maxima veneratione in terris colatur, idq; licet fuerit is homo abiectiſsimus, modo ſanctè, ac purè ſuprà omnes vixerit, & diuina cæleſtis vitæ documenta dederit inter mortales. Atque is anniuerſaria commemoratione aſcriptus in Martyrologio toto orbe Catholico ſuperis annumeratur, ſuperumq; reuerentia ſuppliciter honoratur. Hoc autem nemo vnquã valuit efficere. Imperatores olim viui conſecrabantur. ſed mortui vituperationibus ſcriptorum proſciſſi erant deriſui, patebantque omnium, & præcipuè ſapientum ludibrio, & pauci ſimulatè illi honores impendebant: at Pontifex id vel humillimis, vt habeãt, iure elargitur. An hoc tenue? an non diuinum?

Ad ſummam, hac in re maximè ſe diuino munere extollunt ſupra omnes nationes Itali, quod habuerint principem cæleſtem, Pontificem ſcilicet Romanum, qui per multa ſæcula dederit potentiſſimis regibus, vt primi eſſent inter potentiſſimos orbis terrarum reges hoc ſolo, quod ip-

ſius

ſius conceſſu vocabantur Imperatores Rom. quã dignitatem ſequebãtur amplæ in italia ditiones, ipſe autem Pontifex ita colatur à maximis omnium regibus, & imperatoribus, vt nemo vnquam viuens à talibus ſit cultus, quin illi obedientiam ſingularem per ſuos Legatos ſemper iurẽt, & quidem è tam remotis oris miſſos, vt ex adeo longinquis nunquam ad vllum fuerint hac de cauſa, vel vlla etiam, miſsi; ipſe autem reges & Imperatores maximos ſolio deiecerit, alioſq; ad illud euexerit, ita, vt nemo ex vlla orbis parte vnquam tot, ac tam magnis ditionibus imperantes vel eis exuerit, vel ad eas promouerit. & eidem per tantum tẽpus maxima regna tributum ſoluerint, quantum nulli hac in re euenit. opes porrò tantas inter ſuos partiatur, quantas nullus vnquam rex, vel Imperator; ex his verò Epiſcopi ab ipſo ordinati potentiſsima imperia, ac regna dent; atque ex antiquiſsimo tempore ſoliti ſint dare, ac rurſus ex his aliqui vt poſsint id, habeant ipſius Pontificis largitione; & ipſe ſimiliter tot in Italia ditiones per tantum temporis poſſederit, quantum nulli in Italia Principatui legitur vnquam contigiſſe, nomenque, & decus regium magnis Principibus impartiatur, Epiſcopos è toto orbe in vnũ cogat ad grauiſsima omniũ decernẽda, eorumq; cõuentus ipſe diſſoluat, ac moderetur. atq; vt finẽ tandẽ faciamus, nã reliqua dicemus ad operis finem, cæleſtes honores hominib', vel abiectiſsimis, toto orbe Catholico, toto æuo habendos, iure decernat.

Singularia maximæ felicitatis bona à Pontifice Rom. & Italis profecta in exteras nationes poſt Pontificiam poteſtatem magis in Italia auctam, Conſtantino imperánte.

Capvt V.

Beatitvdinis magnæ à cunctis eſſe reputatur, ſi quis potuerit maximis alios bonis afficere, & cumulare: hoc eſt enim diuinum. Atqui oſtendemus, poſtquam Pontificia poteſtas imperante Conſtantino magis eſt aucta, à Pontifice Romano, & Italis ſingularia maximæ felicitatis bona in exteras nationes, quæ ſeſe illi ſubiecerũt, emanaſſe. Quocirca iactent ſe Romani priſci, iactent ſe Itali antiqui, quod exteras nationes armis adduxerint in poteſtatem, vectigalia impoſuerint illis grauiſſima, opes eripuerint maximas, ipſas agris, ac bonis propè omnibus mulctarint, quod apud ſuos Britannos Bunduica conqueritur, vt in vita Neronis Dio refert, ediderint ſtrages eorum cruentiſſimas, populos ad internecionẽ deleuerint. Iactabunt multo iuſtius, ac laudabilius nunc ſe Romani & Itali Pontificię poteſtati ſubiecti, nationibus exteris innumera beneficia, poſt illam dilatatam Conſtantino imperante mirabiliter contuliſſe, quibus ad maxima felicitatis humanæ ac diuinæ incrementa, ad altiſſimum culmen illæ peruenerint, aditu per ipſos patefacto, ac via munita.

Igitur, vt à Septentrionis regionibus initium capiamus, multis eſt monumentis teſtatum, in Britanniam ab Eleutherio Papa fuiſſe miſſos Fugatium, & Damianum anno 182. qui Lucium Regem, plurimosq; Britannorum dicuntur Chriſto adiunxiſſe. Verũ Chriſtiana religio in ijs oris maximè proſtrata eſt, ac propè euerſa, imperãte Diocletiano, quod Gildas cõqueritur; neq; poſteà benè reſtituta vnquam. Quin anno, vt quidam numerant, 432. cum Pelagius Britannus hæreſi ſua genti

les ſuos corrupiſſet, Palladius Romanæ Eccleſiæ Diaconus effecit, vt Cœleſtinus Pontifex eò mitteret Germanum Epiſcopum Antiſſiodorenſem, qui ſuo nomine illos ad fidem Catholicam reduceret, & 434. idem Palladius ab eodem Cœleſtino eſt ordinatus Epiſcopus, ac miſſus ad Scotos, credentes, inquit Proſper, qui his temporibus vixit, in Chronico ſuo, cui Beda conſentit libr. 1. cap. 13. hiſtoriæ Anglicæ, & libro de ſex ætatibus mundi, ſiue de temporum ratione, in Theodoſij minoris vita. ex quo apparet, falli, qui vitā S. Patricij ſcripſit, affirmantem Scotos Deo nomen haud dediſſe Palladio Epiſcopo viuente, cùm tam Proſper, quàm Beda teſtentur, eos iam crediditſſe, cùm primus eſt illis Epiſcopus datus Palladius, & nihilominùs à Pontifice Romano Patricius Britannus eſt ad idem munus delectus, qui tamen Epiſcopus non eſt conſecratus, niſi poſt obitum Palladij, diſcipulis huius petentibus per Amatorem Epiſcopum, vt vult; qui ſcripſit eius vitam. Tum verò Scoti Hiberniam tenebant, & in eam Britanniæ partem irruperant, quam de ſuo nomine Scotiam vocarunt. Commaculatus porrò eſt, ac ferè exciſus in Britannia verus Chriſti cultus hæreſibus Pelagij, & aliorum, vt Gildas conqueritur, quo tempore Angli è Saxonia à Britannis aduerſus ingruentes Pictos, & Scotos acciti, non modò Inſulæ loca cuncta occupauerunt, ſed cuncta vaſtitatibus repleuerunt, ac viginti octo, inquit Beda, nobiliſſimas Ciuitates euerterunt; ita, vt, imperante Iuſtiniano, Iornandes ſub annum 558. ſcripſerit libr. de rebus Geticis, Britanniæ Reges in virgeis caſis, cæteros autem cum pecoribus ſimul in ſtabulis habitaſſe. ſic autem pura, quæ & Catholica Chriſti doctrina eſt ab hæreſibus extermi-

nata, vt Beda in vita Auguſtini referat, quo tempore ille ad Inſulam venit, qui ſuperfuerant, Britannos, omnes hæreticos fuiſſe.

Igitùr anno 603. centum quinquaginta annis poſt aduentum Anglorum Auguſtinus, alijq; Itali à Gregorio Magno miſſi, populos Britanniæ, quæ ab Anglis eſt Anglia vocata, ad Chriſtum perducere cœperunt; atque ex eo ſic Inſula eſt omnibus bonis amplificata, quod aperiemus, vt nulli vlla in re Inſulæ, quæcumque illa ſit, cedat; plerasq́ue omnes poſt ſe longiſſimo interuallo relinquat: cùm prius, vt è Iornande diximus, ipſi Reges in virgeis caſis habitarent. &, quamuis Beda dicat, in illa fuiſſe 28. Ciuitates nobiliſſimas, antequàm diruerentur ab Anglis, anno ſcilicet 453. tamen intelligo nobiliſſimas, vt illa tempora in huiuſmodi locis ferebant, quin eas colonias Romanorum fuiſſe, nòn Britannorum ſedes: vt videtur Gildas aſſerere. Certiſſimum namq; eſt, anno Chriſti 220. hunc fuiſſe Inſulæ ſtatum, quem deſcribit his verbis Dio in vita Seueri: Britannorum duo ſunt genera, Caledonij, & Mæatæ. nam cæterorum nomina ad hos ferè referuntur. incolunt Mæatæ iuxta eum murum, qui inſulam in duas partes diuidit: Caledonij poſt illos ſunt. poſſident vtrique montes aſperrimos, & ſine aqua; itemq́ue campos deſertos, plenosq́ue paludibus: quodq; mœnia non habent, nec vrbes; agros nullos colunt: de prædà, & venatione, bacchisq́ue arborum viuunt: nam piſces, quorum ibi maxima eſt, & innumerabilis copia, non guſtant: degunt in tentorijs nudi, & ſine calceis: vtuntur communibus vxoribus, liberosq́ue omnes alunt. apud hos populus magna ex parte principatum tenet: latrocinātur libentiſſimè: militant de curribus: equos habent paruos, & cele-

celeres:pedites currunt celerrimè:dum ſtant firmiſſimi ſunt. horum arma ſunt ſcutum, & haſta breuis: in cuius inferiore parte pomũ eſt ex ære, vt,dũ concurritur,hoſtes ſonitu perterrefaciant. pugiones quoq; habent: ſed in primis famem,frigusque,ac labores omnes perferunt:nam merſi in paludibus capite tenus, per multos dies inediam ſuſtinent:in ſiluis autem, corticibus, atque radicibus arborum aluntur. Hæc Dio. E quibus,vt inſulæ ſquallorem, incolarumque feritatem diſcimus,ſic mendacia illorum deteguntur, qui Reges quoſdam Britannorum proferunt,eorumque longiſſimas ſucceſſiones:cùm Dio teſtetur, inter eos plerumque fuiſſe gubernationem popularem. Quocircà è Porphyrio docet nos ipſe Gildas,Britannos,ſi qui fuerunt in Britannia,Reges, pleroſque omnes Tyrannos fuiſſe;ita, vt ille ſcripſerit, Britannia fertilis prouincia Tyrannorum. Ac,re vera ita eſſe docet nos, multis editis querelis, idẽ Gildas, cùm facta deſcribit atrociſſima Conſtantini,Aurelij,Conani,Vortipotoris,Cuneglaſi,Magocluni Tyrannorum. Talis itaque ſtatus Angliæ fuit ab ortu mundi vſque ad Auguſtini aduentum per annos,vt quidam numerant,quatermille ſexcentos,nonaginta duos.

Auguſtinus autem miſſus à Gregorio I. Papa Cantuariam ſtatuit ſedem, quæ toti Inſulæ in ſacris tradendis præeſſet:in eaque ſeptem ſibi ex ordine ſuccedentes Archiepiſcopi fuerunt, omnes Itali, vt poſt Bedam notauit Polydorus hiſtoriæ Anglicæ libr.4.Miſſi ſunt etiam poſt illum ab eodem Gregorio Mellitus, Iuſtus, Paulinus, Ruffinianus; Romæ prætereà eſt inſtituta Anglorum ſchola, multiq; ad Vrbem non modò priuati viri ex Anglis, ſed & ipſi Reges religionis cauſa ven-

ventitabant, vt ex eodem Beda, & Polydoro habemus.

Ex Anglia per Italos ad Chriſti cultum perducta prodijt eorum doctrina excultus Bonifacius Anglus, qui de mandato Gregorij Secundi anno Chriſti 720. in Germania Chriſti doctrinam cœpit diſſeminare, & ab eodem mox Epiſcopus ordinatus anno 724. deinde à Zacharia Papa petentibus Carolomano, & Pipino Francorum Regibus ante annum 750. Archiepiſcopus Moguntinus effectus plurimos Epiſcopatus in intimis Germaniæ locis, ac plurima monaſteria erexit. ex illo Germania prius horrida, & nihil culti habens, ad tantam, quam cuncti ſuſpiciunt, & mox attingemus, fœlicitatem peruenit, poſt annos quater mille octingentos tredecim ab Orbis fabricatione.

Nicolaus I. ſedere cœpit anno 858 ab eo miſſi in Boemiam, terram ſquallentem, ac nihil habentem dignitatis, Cyrillus, & Methodius, qui Romę in monaſterio, quod in cliuo Scauri extruxit Gregorius Magnus, vt nos alibi docuimus, cômorabatur. ab his ad humanitatem, moresque ciuiles, & Chriſtianos, expoliti Boemi, cum ſua regione ad hanc, quam nemo nô miratur, omnium bonorum affluentiam perducti.

Idem Nicolaus Eccleſiam Bremenſem, Hamburgenſemque coniunxit, ab Epiſcopo Colonienſi exemit, eique præficiens Anſcharium, & mox, eo defuncto, Rhembertum, dedit in mandatis, vt inter Aquilonares gentes Chriſti cultum propagarent: quin, cùm Froto Danorum Rex ad Agapetum Pôtificem Legatos miſiſſet petens, vt ad eius Regna mitteret, qui Chriſti doctrinam diſſeminarent, quod Saxo lib. 9. ſcribit, adijcit Crantzius,

ab

ab eodem Agapeto conceſſum fuiſſe Adalgago Archiepiſcopo Hamburgenſi, vt Romanæ Sedis nomine in Dania Epiſcopos crearet.

Poſteà tamen, quòd tēpora ita exigerent, cū Rex Daniæ Ericus Romā petiſſet, obtinuit à Pontifice Romano, vt Laudenſis Epiſcopus Daniæ, Suetiæ, Noruegiæq́ue præeſſet, & Romanæ Sedis nomine mitteret, qui in ijs locis latè doctrinam Chriſti amplificarent. Id tanti fuit, vt Danicus ſcriptor Saxo lib.12. ſcriptum reliquerit: Nec parum Dania Romanæ benignitati debet, qua non ſolùm libertatis ius, ſed etiam exterarum rerum dominium aſſecuta eſt. Sequenti deinde tempore Nicolaus Cardinalis multos populos Noruagienſium Chriſto adiunxit, eiſque Archiepiſcopum ſuum conſtituit. quod Saxo lib.14. & Crantzius in Metropoli ſua tradunt.

Adalbertus Epiſcopus Pragenſis à Boemis eiectus Romam veniēs, & à Pontifice Romano exceptus, de ipſius iuſſu rediens, àcceptoq́ue ab ipſo, inquit Cromerus libr.3. commeatu, in Hungariam profectus, Hungarorum Regem Geyſam, Stephanumq́ue Chriſto adiunxit. quod & Dubrauius ſcribit hiſtoriæ Bœmicæ lib.5. qui & addit, ab eo ſex monachos Romanos in Hungariam, Poloniamq́ue adductos illi auxilio maximo fuiſſe in promouendis rebus Chriſtianis: è quibus aliqui inter Hungaros Epiſcopi creati, Gaudentiusq́ue illorum vnus Gneſnæ primus Epiſcopus factus, qui eſt Metropolita Polonæ.

Aegidius ſimiliter Cardinalis Romanus in Poloniā miſſus à Pontifice, Regi, qui iam tum Chriſto nomen dederat, animum dedit in amplificādo Chriſti cultu, multoſq́ue Italici ſanguinis Epiſcopos Poloniæ dedit. quod Cromerus lib.3. refert.

Deni-

Denique, vt finem faciamus, oſtendimus nos latè lib. 4. de ſignis Eccleſiæ Dei, ſigno VI. nõ alio, quàm Romanorum Põtificum ſtudio cultũ Chriſti diſſeminatum in Anglia, Scotia, locíſque omnibus ſupra Danubium, Rhenumq; poſitis: quin pleroſq; omnes, qui huic rei dederunt operã, fuiſſe monachos ex ordine, & inſtitutis S. Benedicti Itali, aperuimus ſigno 12. cap. 2. lib. 5. Populos porrò illarum regionum maximæ feritatis fuiſſe, nullis literis, nulla diſciplina ſigno 28. lib. ſeptimo, & libr. 22. cap. 9. ad finem; loca horrentia, ac nullo cultu ex antiquiſſimo tempore ſemper extitiſſe docuimus ſigno 88. de cultu deſertorum locorum lib. 20. ſigillatim verò, quantum malorum terris, ac populis illis anteà fuerit, quantum bonorum ſit acquiſitum, recenſuimus libro vigeſimo ſecundo, certiſſimis omnium teſtimonijs in medium productis. Rurſus, quantum præ cunctis Regibus Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ, Poloniæ, Daniæ, Suetiæque Reges fuerint diuinitùs amplificati, ex quo Pontifici Romano obedientiam præſtant, explicauimus lib. 21.

Mirabile ſit igitur, poſt tot annorum millia tantos terrarum tractus, qui duplo ſunt Europa reliqua maiores, tot bonis auctos, tot malis liberatos, tam breui (ſi reſpicias anteacta ſæcula) tempore, ex quo amplexatę ſunt eorum nationes Pontificis Romani præcepta, ac diſciplinam. Prius enim nullæ illis certæ ſedes, indigentia omnium cibariorum, fœditas turpis in conuictu, nullæ vrbes, nullæ domus: nunc vrbes, & quidem munitiſſimæ, frequentiſſimæ, plurimæ, mirabili decore, amplitudine, ſitu, emporia nobiliſſima, nundinę, mercatura opulentiſſima; pro ſterili olim tellure ſubijt fecunda; &, cùm nulla ijs eſſet agricultura, nunc

nunc ſingularis ſit; multis in locis etiam vineta, viuaria, nemora exculta; pro dumetis villæ inſignes; pecôrum, & equorum ſpecies vtilior; innumeræ porrò auri, argenti, ferri, æris, cupri, omniumq́ue metallorum fodinæ, machinæq́ue ad hæc ingenioſiſſimæ, quarum prius aut nullus, aut tenuis erat vſus. Quid hic memorem gemmas, thermas, lina, lanificiũ, aulæa, ſericeas artes, artificiaq́; omnis generis infinita: quæ ſanè prius aut nulla erant iis, aut obſcura.

An referemus exterarum gentium inundationes in iſta loca repreſſas? tot indigenarum millia prius occiſa, capta? nullus erat antea publicarum rerum ſtatus, nulla familiarum nobilitas, nulla Regiarum cognationum ſatis diuturna ſucceſſio, nulla ijs facta egregia, & quæ laudem gloriamve honeſtam ſuis auctoribus inter exteras, ac remotas gentes adſciſcerent: poſteà verò nobilitas ſingularis, Regiarum cognationum longiſſimæ ſucceſſiones, cum maximis, & Regibus, & Imperatoribus Orientis, & Occidentis affinitatis, geſta immortalia, & laudabiliſſima, ad gloriam nominis; celebritatemq́ue ſempiternam vſque ad remotiſſimos populos compararam.

Pudet me hic repetere ſuperſtitiones diras, ſtolidas ac magicas, quæ olim populis iſtis erant; eas adductis locis aperuimus.

Non tamen ſilentio præteribimus, in vnius Dei cultum conuenisſe tot, ac tantas nationes, tam diſſimiles, tam diſcrepantes, & belluinas coijſſe in incredibilem mentium coniunctionem; extitiſſe ijs innumeram ſanctiſſimorum virorum, fœminarum, virginum multitudinẽ, & ex ijs aliquas linguarum multiplicium doctrina, liberalibus, dono prophetiæ admirabiles, præterea verò

Regi-

Reginas, aut Regum ſorores, & quidem religioſarum ſodalitatum inſtitutrices, plurimas adhuc, quæ intrepido pectore pro virtutis officio tuendo, aut Religione vitam libétiſſimè profuderint, & in his Reginas clariſſimas, ac præter has innumeros exercitus Martyrum, Reges ipſos Martyres, aut alioquin ſanctiſſimos, quorum memoria cultu anniuerſario toto Orbe Catholico colatur. Vt omittamus Pontifices, Archiepiſcopos, Epiſcopos, Sacerdotes, Abbates, & cuiuſuis conditionis, ætatisque, ſanctimonia, vitæque cœleſti admirabiles, ordinum religioſorum auctores, cultus Chriſtiani amplificatores.

Quid hic recitabimus Epiſcoporũ, Abbatum, Canonicorumque nobiliſſimos conſeſſus, Illuſtriſſima monaſteria, innumera, ditiſſima, templa magnificentiſſima, plurimaq; ornamenta eorum, opes Eccleſiaſticas, Theologos, & Philoſophos eminentiſſimos? tot eòrum ſcripta, concionatores ſacros, præclariſſimos omnium literarũ, linguarum, diſciplinarum cognitionẽ profundam, ſcholas frequentes, gymnaſia omnium doctrinarum publica, tot, ac tanta? Aſtrologos, Arithmeticos, Geographos, Diopteras, Meteoroſcopos, Geometras, Mathematicos ſummos, omniumque iſtorum ſcripta, & inuẽta ſingularia? Hiſtoricos, Medicos, Muſicos, Pictores, Plaſtas, Statuarios, Architectos, artifices, inuentoresque horologiorum, typographicæque artis admirabiles?

Hæc verò omnia tot, ac tanta, cùm nihil eorũ
35. Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ,
36. Poloniæ, Suetiæ, Pruſſiæ, Liuoniæ, Lituaniæ, Nor
37. uegiæ, duodecim latiſſimis Regionibus adfuiſſet
38. ex omni æuo per tot annorũ millia, quamuis po-
39. puli pugnaciſſimi forent, & iſtorum quædam ſibi

compa-

comparare viribus poſſent, poſtquã Romani Pon 41.
tificis auctoritatem ſecuti ſunt, quos ipſe miſit, ac 42.
delegauit, doctrinam ſunt amplexati, breui tem- 43.
pore ſic aſſecuti ſunt, vt protinùs ad eorum ſum- 44.
mum peruenerint, cùm prius neq; longo per tan 45.
ta temporũ ſpatia potuerint illa attingere, aut ad- 46.
umbrare. An verò tempore exiguo tot, ac tam cœleſtia dona poſſederũt? Per multa ſæcula ſunt conſecuti, & adhuc potiuntur, cùm tamen videant innumeras gentes eodem cœli tractu cõſiſtentes ad Aquilonem ſquallere cum ſuis terris, neq; minimam tantæ beatitudinis partem comparaſſe. quæ nos omnia clariſſimè aperuimus adductis locis.

Oſtentent itaq; ſe Romani, & Itali priſci cum ſuis Imperatoribus, ac Ducibus, quòd per arma, per cædes, tanta patrauerint. En, quantò laudabilius, quanto diuinis Italia ſe iactabit, Pontificis ſui doctrina, ſtudioque, & auctoritate ſola perfectum, vt Europę duplo amplius, quàm Romani, non ſpoliauerint, non vaſtauerint, ſed ad tantæ fœlicitatis culmen prouexerint. Hæc Italiæ vera laus, hæc ſolida gloria, hæc fœlicitas ſingularis.

Sed, an Pontifex Romanos, & qui illius do- 47.
ctrinam ſecuti ſunt, intra hos anguſtiſſimos fines exundantia ſuæ beatitudinis è cœlo demiſſæ flumina continuerunt? An non in reliquas Europæ partes, & loca ſe effuderunt? Audi an ita ſit. Quid Græcia fœlicius olim poterat exiſtimari? Quid, ſi illi oſtendemus adiectum plurimũ, ex quo Pontifici Romano obedijt, ac perſtitit in obedientia? & quidem per eos maximè, qui maximè Pontificem Romanum coluerunt. Enimuerò, quantum Pontifex Romanus iuuerit Græcos, quantum ruentes ſuſtentarit, oſtendimus ſigno de confir-

mata vndique fide lib.5.cap.4. Nunc aliud aperiamus. Eſt in confeſſo apud pleroſque omnes Græcorum ſcriptores, Conſtantinum fuiſſe à Silueſtro Papa baptizatum. ſic Photius in Nomocanone, Glycas, Zonaras, Cedrenus in annalibus ſuis, Nicephorus: ita Hadrianus Papa in ſeptima Synodo, Concilium Romanum Conſtantino imperante habitum, Gregorius Turonenſis tradiderunt. Illa verò in re nemo dubitauit, eum fuiſſe in omnibus, quæ pertinent ad religionem Chriſtianam, maximè edoctum Romæ à Silueſtro Papa, Romæque Chriſtianæ penitus ſe religioni addixiſſe. Cùm verò, vt ait Zoſimus lib.2. ad finem contenderet, vt à Senatoribus cunctis Chriſtiana religio admitteretur, plurimique ex illis obſiſterent, is largiſſimis Pontificem Romanum donis amplificans, relicto illius Sedi Palatio Lateranẽſi omnium nobiliſſimo, quin Occidentalis Imperij potiſſima ditione, vt optimè oſtendimus è Codicis Theodoſiani lege, monumentiſque alijs ſigno 76. lib 17. cap. 3. Nouam Romam condere in animum induxit, Conſtantinopolimque Romæ parem ferè extruxit, & conſecrauit anno 330. Imperijque Orientalis caput eſſe ſanxit.

Grego. Tur. lib.2.cap.31.

Romanorum verò Senatorum, nobilitate præ cæteris illuſtrium, Chriſtianæque fidei addictiſſimorum, duodecim cum ſuis familijs, Conſtantinopolim duxit, Olybrium, Verum, Vrbicium, Zoticum, Eugenium, Eubulum, Studium, Florentium, Calliſtratum, Maurianum, Seuerum, Iſidorũ. quod Glycas teſtatur annalium quarta parte. Ab his non modò Conſtantinopolis, quòd in ea ſedem poſuerint, eſt illuſtrata, ſed etiam magnificis ædificijs, optimis inſtitutis, quæ perpetuo durarent, aucta. Nam Zoticus, Presbyter factus, amplif-

ampliſſimum, vt Græci vocant, orphanotrophium in illa vrbe excitauit, vt eſt in Codice Iuſtiniani, ac Menologio vltima Decembris die. Studius verò monaſterium nobiliſſimum conſtruxit, in quo erat locupletiſſima bibliotheca atque in eo monachos omnium doctiſſimos commorari voluit: quibus tantùm fuit ſemper auctoritatis, vt eorum Præfectus Oecumenicus Magiſter vocaretur; ipſi ad omnia grauiſſima ab Imperatoribus adhiberentur. meminit eorum Zonaras in vita Leonis Iſauri, Nicephori Generalis, Michaelis Rangabis. Denique Glycas inquit: Omnes hi Conſtantinopoli domos, templa, hoſpitium, ędes exſtruxerunt. Quin ipſe Conſtantinus, ait Zoſimus lib. 2. quibuſdam Roma eum ſecutis Senatoribus domos ædificauit. Tantæ porrò dignitatis, & amplitudinis Conſtantinopolis euaſit, vt poſt Romam prima eſſet in orbe terrarum. quod Auſonius, vt ſuprà dicebamus, poſt Zoſimum, cæteroſque teſtatur. In ea manſit Imperij omnium maximi ſedes, quæcumque ab orbe condito vmquàm fuerint, vſq; ad Cõſtantinum Palæologum, cùm capta eſt a Turcis anno 1453. per annos mille centum viginti tres. Atqui numquàm Gręciæ contigit, vt vllus in ea foret Imperator, cui tot regiones parerent, tantum foret imperij, quantum pluribus eius Imperatoribus. Licèt enim Cõſtantinopolis eſſet in Thraciæ confinibus, & Græciæ, huic tamen eſt illa adiuncta, & adnumerata. Similiter nulla in orbe terrarum fuit vmquàm regio, cui tam magnum ſimul, ac diuturnum foret imperium, Latio excepto, ob Romam veterem. Sed hoc intereſt, quod vſque ad annos 400. Romanis fuit anguſta ditio, at Imperatoribus Cõſtantinopolis à principio maxima omnium, & rarò

ad illas anguſtias eſt redacta, in quibus Romanorum perſtitit annos 400. ita, vt verè, aſſerir, poſſit, illud imperium latius fuiſſe, niſi facta fuiſſet diſiunctio Orientalis, & Occidentalis: & nihilominus hoc in vno non perſtitit, niſi ab Auguſto vſque ad Conſtantinum per annos 394. vt quidam numerāt, ſæpè tamen aut à Tyrannis diſcerptum, aut à rebellibus populis: & Orientale adhuc Occidentali coniunctum perſtitit aliquando in vno, vt Conſtantino, Conſtantio, Iuliano, Iouiniano, Valentiniano, Theodoſio, & aliquot alijs per aliquod tempus. Iam verò vſque ad vltimas irruptiones Turcarum, quæ contingere ex quo Andronicus Palæologus ab obedientia Pōtificis Romani diſceſſit anno milleſimo ducenteſimo octuageſimo tertio, tanta plerumque pax in intima Græcia fuit, nimirum Peloponneſo, Achaia, Attica, Theſſalia, Macedonia, vſque ad fines Thraciæ, & Epiri, per 971. vt nihil illa tranquillius vmquā fuerit experta, licèt in finibus Thraciæ, & Epiri olim Gothorum, Hunnorum, Slauinorum, Bulgarorum, & Hungarorum ſit aliquid perpeſſa ſimile antiquis populationibus, cladibuſque, ac vaſtitatibus, nullum tamen habuit è ſuis Alexandro in bellicis rebus æqualem, vel Ariſtoteli in naturalium ſcientia, Euclidi in Mathematicis, Hippocrati & Galeno in medicina. De rerum verò diuinarum doctrina, & ſanctitudine, virtutibuſq; ſolidis non eſt quòd loquamur: cum Chriſtianis nulli ſint comparandi, & priſci illi nihili ſint præ Græcis Chriſtianis. fuerit Alexander, aut ſi quis alius Græcorum militari peritia nobilior: cum tamen poſt conſecratione Conſtantinopolis Græci ſint tutati potētius, latius, ac diuturnius imperium, quàm vel Alexāder, Seleucidæ, Ptolemæive

Reges,

Reges, illud eſt in cauſa, quod Catholica gubernandi doctrina (Catholicum vocamus, quod Pontificijs decretis eſt conſonum) cunctis præſtat Deoque ipſi innititur. Quocircà, ne Græci attribuerent arti militari hanc tanti Imperij diuturnitatem permiſit, ac prouidit Deus, vt eorum maiores, copiarum duces maximi, à Pontificia doctrina alieni, neque adipiſci Imperium tantùm, neque adeptum quodlibet magnum diu tutari poſſent, aut ſaltem non ita diu, vt poſt Conſtantinum ſunt tutati. quod ſigno de infelici poſteritate alienorum conſtat lib.23. cap.8. Hinc etiam, quicumque Imperatores Græci abalienauerunt ſe à Pontificis Romani obedientia, ijdem paſſi ſunt inſigne Imperij detrimentum. quod nō euenit illis, qui Pontificis Romani fidem ſunt ſecuti. Denique ijs imperantibus illud eſt euerſum, qui diutius, ac maximè omniū ſe ab ipſo abiunxerunt.

Rurſus, ne humanæ aſcriberent peritiæ tanti Imperij diuturnam conſeruationem, voluit in ea Græcos Chriſtianos quodammodò ſuperari à maioribus ſuis, cùm tamen his præſtiterint illi in diuinarum rerum cognitione, ac ſanctitate morum.

Sed, quando conſtant homines ex animo & corpore, animi verò fœlicitas, & beatitudo ſit, vbi ille à vitijs, & perturbationibus vacuus in diuinæ veritatis contemplatione iugiter defixus, quantū fieri poteſt, occupatur, & hac parte Græci Catholici infinito interuallo ſuperent antiquos, colligitur neceſſariò, eſſe animi bonis abundantiores.

Hinc poſt Conſtantinum vſq; ad Baſilium Macedonem ſunt habita octo Concilia Generalia in Græcorum terris, ad quæ ex omni propè cogniti

Orbis Regione doctiſſimi viri aduenerunt, & in vnam fidem conſenſêre. habemuſque plurimorum ſcripta eruditiſſima. Idem colligitur ex innumeris virorum, fœminarumque ſanctitudine illuſtrium vitis, quas Metaphraſtes, alijque collegerunt. inſtar ſit omnium Pulcheria Auguſta, quæ tandiu tamque prudenter Imperium Orientale adminiſtrauit, cui nullam tota antiquitas parem nominare poteſt: vt ſigno de prudentia politica eſt explicatum. Ab hac porrò diuinarum rerum notitia Græci exceſſerunt, ac proinde ab intima mentis beatitudine, cum Pontificis Rom. obedientiam ſimul abiecerunt, vt oſtendimus toto lib.12.

Ad corporis beatitatem facit non modò decus, ſanitas, ac robur eius, ſed affluentia externorum bonorum, quæ Græcis Catholicis adfuit magis, quàm maioribus à vero Dei cultu auerſis, ob imperij, quo ſunt potiti, amplitudinem, & diuturnitatem. ad hæc autem plurimum confert tanta, ac tam diuturna tranquillitas, qua per tot ſæcula abundarunt. maximè in mediterraneis locis. Ex quo fit, vt vita magis in tuto fuerit Græcis poſt Conſtantinum, quam prius, ac propterea, quoad corpus, fuerint magis fœlices. corporis enim primum, potiſſimumque aliorum omnium bonum, vita. Hinc nullas in Græcia legimus, quantum recordor, vrbes exciſas poſt illum vſque ad Andronicum Palæologum, cùm prius multas nemo non ſciat euerſas.

Iactabunt itaque ſe Itali antiqui, & Romani, Gręciam vi bellica adduxiſſe in poteſtatem ſuam, aliquot illius vrbes euertiſſe, vt Corinthum, quam Græciæ lumen Cicero vocat, multa illinc monumenta nobiliſſima aſportaſſe, ſępè illā ſpo-

liaſſe,

liaſſe, quadringentis annis plus minus illam tenuiſſe vſque ad Conſtantinum.

Itali autem, Romaniq́ue Catholici gloriabuntur, habuiſſe Imperatorem Chriſtianum, Pontificis Romani (ſi quis alius) re vera ſtudioſiſſimum, qui cum ipſis in Græcorum ſolo condiderit vrbem Romæ æmulam, & æqualem, cui nullam Romani antea parem condere vmquàm potuêre, vel in Græcorum, vel in aliorum terris. quin circumuolue quoquouerſus oculos mentis; & circumſpice ſingulas Orbis regiones, nullam reperies gentem, cui Princeps vllus fuerit, qui tanti, ac tam diuturni Imperij ciuitatem conſtruxerit, vt Conſtantinus Pontifici Romano addictus vnà cum Catholicis aliquot, Patritijsq́ue Romanis ædificauit.

Quòd ſi Galliam reſpiciamus, ac tempora illius antiqua conferamus cum illis, quæ poſt Conſtantinum fuêre, quot quæſo, ac quantis illa poſt Romani Pontificis auctoritatem auctam, & à Gallis, Franciſque cultam bonis eſt amplificata? aucta vrbibus nouis, antiquæ vrbes nouis, & admirandis, ſiue decoribus, ſiue incrementis, agri exculti non modò ad fructus terræ vberrimæ producendos, ſed ad habitationem mortalium commodiſſimam. Quid hic Regum potentiſſimorum longiſſimas ſucceſſiones, affinitateſq́ue cum omnibus totius Orbis Regibus, & Imperatoribus iunctas familias, Principum nobilitate, vetuſtate, ac rebus pręclarè actis illuſtriſſimas, Reges amplſſimos tot Regionibus datos in Africa, Europa, atque Aſia; Imperatores Orienti, atque Occidenti datos, bella geſta, victoriasq́; relatas è bellicoſiſſimis, ac remotiſſimis gẽtibus, præſtantiſſimos in omni doctrinarũ genere viros editos, atq; 48.

alia bona priſcis Gallis ignota recenſebimus? ea complexi ſumus ſigno 32. de prudentia Politica cap.1. tomo 1. & de fœlici poſteritate Catholicorum 92. tomo 2. cap.4 oſtendimus quidem nos ſupra Galliæ Regnum dari ſolitum de auctoritate Pontificis Romani Regum defunctorum ſucceſſoribus.

Iam verò nemo poteſt negare, cùm tot bona Gallis euenerint, poſtquàm Romani Pontificis auctoritatem colunt, ab eodem Chriſti cultum, per eos, quos ipſe miſit, accepiſſe. id enim clariſſimè fatetur Epiſcopi ipſorũ in literis quas ad Leonẽ primũ dedêre. plurimos aũt eorũ, quos ad doctrinã Chriſti in Gallijs diſſeminãdam Pontifices Romani deſtinauerũt italos, atq; etiam Romanos fuiſſe, colligi poteſt ex ijs, quæ ſigno de fidei propagatione libr.3. diximus. non eſt opus eadem repetere. Sed habemus adhuc alia, quibus oſtendere poſſumus, quãtum Romani Pontifices euexerint Gallos, ſeu Francos; ijdem namque nunc quidem ſunt Galli, & Franci, quantum dignitatis, ac potentiæ fuerunt ijs largiti, conſilioque, & ope. tantùm certè quidem, quãtum numquam leguntur anteà conſecuti.

In primis igitur, cùm Deſiderius Longobardorum Rex inuaderet in ditiones Pontificias, Eccleſiæque Romanæ vrbes conaretur occupare, Hadrianus Papa idemque ciuis Romanus Carolum Magnum poſteà dictum. conſilio, monitiſque impulit vt in Italiam veniret, Regnum Longobardorum ſibi armis compararet, eiuſque auctoritate, & opibus, quantis poſſet, effectum, vt in Italia tantum ditionis acquireret, quantum Galli numquã potiti fuerant vmquàm. Huic conſilio, monitiſq; Papæ reluctati ſunt omnes Gallorum proceres,

vt ait Eginarthus, Caroli Magni ſcriba, in ipſius vita: Carolus tamen Pontificis fidem ſecutus eſt: venit in Italiam, latiſſimumque in illa imperium ſibi, ac poſteris ſuis, magno tamen Italorum bono, acquiſiuit anno 774. Rurſusque anno 80·. à Leone Tertio Romani ſanguinis viro coronatus eſt Occidentis Imperator. quod illi, ac nepotibus eius apud omnes auctoritatem maximam, potentiamque adauxit. Hæc poſt Eginarthum, Ademarum, Aimoinum, Rheginonemque, & alios multos latè perſequitur Sigonius libris de Regno Italiæ. Quantum porrò conati ſunt ijdem Romani Pontifices poſterorum Caroli Magni dignitatem, & imperium tueri, diximus ſigno 8. de cura Pontificis Romani in Catholicis tuendis, lib. 19. cap. 4. Rurſus anno 1095. Vrbanus II. Pontifex Maximus Italici ſanguinis, cum ſe in Gallias contuliſſet, & in dicto ad Claramontem Concilio Regem Philippum ob illicitas nuptias extommunicaſſet, vt cunctis notum fieret, Gallorum decus, ac maieſtatem ab vnius Papæ conſilio multò magis pendere, quàm ab ipſius Regis, quem à ſe Pontifex abalienauerat, potentia, & viribus, Gallos in primis, atque alias deinde nationes impulit, vt, expeditione facta in Orientem contenderent. quod illi cõſilium ſecuti Turcos nobiliſſimis victorijs relatis profligarunt, Aſiam, quam Conſtantinopolitano Imperatori conceſſere, Ciliciam, Syriamque, quæ Gallici ſanguinis Regibus, ac Principibus vnà cum Cypro diu paruere cœperunt: tantumq; nominis ſibi, ac celebritatis adepti ſunt, vt Occidentales omnes ab Orientalibus, Franci ob egregia ipſorum facta appellentur, quæ referunt Robertus Monachus, & Gulielmus Tyrius proprijs libris.

At poſt annum 1201. cum rurſus vrgentibus Cœleſtino III. & Innocentio III. Pontificibus Romanis, & è gente Romana ortis, Galli in Græciam profecti eſſent, vt inde Orientem peterent, contigit, vt Conſtantinopolis fuerit ab eis capta, Imperatorque Græciæ creatus Balduinus Galliæ Belgicæ, que tum Regi Francorum ſubiecta erat, Comes è ſanguine Gallicano. atq; ita Galli conſilia Romani Pontificis ſecuti, diu Conſtantinopolitano imperio ſunt potiti. quod nunquã contigerat vlli Gallorum Principi ab orbis ipſius conſtitutione. Refert hiſtoriã Vvillardinus Gallicus ſcriptor, Villaneus lib. 5. cap. 27. Extat epiſtola Balduini Imperatoris, qua rei geſtæ ſeries explanatur, apud Helmoldum lib. 6. cap. 20. in qua aſſeritur, ab Epiſcoporum militibus primum captã Conſtantinopolim, delectumq; Imperatorem tum a Proceribus ſex, tum ab Epiſcopis, in quibus erat, & Apoſtolicæ Sedis Legatus Epiſcopus Bethlehemiticus.

Anno deinde 1265. cum Papa Vrbanus IIII. natione Gallus, & Clemens Quartus Prouincialis elegiſſent Regem Neapolis, ac Siciliæ Carolũ, aduerſus Manfredum Tyrannum, is electioni acquieſcens, ac multas Francorum copias ſecum ducens, multoq; maiores Italorum, Romanorumq;, à quibus Senator vrbis eſt electus, & adhuc ipſius ſtatua viſitur in Capitolio, rem totam teſtificans, Romę coronatus eſt à duobus Cardinalibus Legatis, atq; his opibus aſſecutus eſt regnum Neapolis ac Sicilię, Tunetenſem regem in Africa ſibi tributarium fecit, multaq; in Epiro, Peloponneſo, & cõtinentibus terris oppida, & loca, adeptuſq; eſt iura regni Hieroſolymitani dono Mariæ filię Bohemundi Principis Antiocheni. cumq; hac de re lis

eſſet

eſſet inter eam, Regemque Cypri Hugonem Luſinianum, Carolus pro ſe retulit ſententiam à Pontifice Romano, à quo & obtinuit, vt Imperij Vicarius eſſet in Italia: quod maximas ipſi, ac poſteris vires comparauit. Hæc latè Villaneus illorum tẽporum ſcriptor, lib. 7. cap. 6. Mazella in deſcriptione regni Neapolitani. Carolo filius fuit Carolus Secũdus: cui cum nupta eſſet Maria, nata è Stephano Quinto Hungariæ Rege, illud eſt regnum conſecutus. & quamuis multi Proceres Hungarię reluctarentur; Rex tamen Hungariæ declaratus eſt Carolus à Bonifacio Octauo, tandemque regnum ſibi illud acquiſiuit. Ex hoc ortus Carolus Martellus, ſuſcepit Carolum Robertum, atq; hic Ludouicum, qui Hungariæ regnum Polonicũ adiecit. Hæc tum Villaneus, qui temporibus his viuebat, libro ſeptimo & octauo, tũ Bonfinius ſcribunt. tenuit poſteritas Caroli Neapolitani regnum vſque ad annum 1442. per annos centum ſeptuaginta ſeptem.

Sic igitur Galli, conſilio atq; ope Romanorũ Pontificũ, atq; Italorum, conſecuti sũt tam magnas ditiones in Italia, Hungaria, ac propterea mox etiam Polonia, Africa, & Græcia, quas nulli è maioribus ipſorum fuerant adepti vllo tempore aut etiam tanto.

Glorientur itaq; priſci Itali, & Romani, Galliã domuiſſe, colonijs repleſſe, atq; eius agros ſibi vindicatos primis incolis abſtuliſſe, tributis illã, vectigalibuſque oneraſſe, rapinis ſæpius miſerri mè ſpoliaſſe, ciſalpinos Gallos ad interitum perduxiſſe: rectius, ac laudabilius poſt ætatem Conſtantini gloriabuntur ſe per illos, ope, & conſilio Romani Pontificis in libertatem quandam, iugo imperij Longobardici excuſſo, aſſeruiſ-

ſe,

ſe,ac per tot annos in ea ſtetiſſe :ex qua factum, vt Genuenſium,Piſanorum,Florentinorum, Senenſium, Venetorumque Reſpublicæ maximè effloreſcerent,ac tandiu permanerēt in libertate,quādiu nullæ huiuſmodi vnquam;Occidentale imperium reſtitueretur, & Romani nominis dignitas ſupra omnes vrbes,quæ hucuſque inſignium Regnorum ſedes fuerunt,ſuſtineretur;Eoſdem Gallos impulſu Pontificis Romani euexiſſe ad imperium Conſtantinopolitanum,regnaque Syrię,Cypri,& Antiochenorum Principatum,quæ ſpectāt feudi iure,vt diximus, ad ipſum Pontificem, qui Romæ ſedet,ſicuti etiam Neapolitanum, & Siculum,quæ per eoſdem, ac ſucceſſores deinde illorum tot ac tantis ſunt amplificata ornamentis, vt regiones illæ nunquam tot, ac tantis præſtiterint vnquam. quæ Mazzella proprio libro eſt complexus.

Per eos autem viciſsim permanentes in obedientia Romanæ Eccleſiæ per tot annorum ſæcula conſequitur Pontifex, (quando nonnulli hæc ſpectant,& admirantur) vt immenſas opes, ac dignitates Eccleſiaſticas,non,vt illi Imperatores,ac Romani priſci, rapiat ſibi, & vitioſis, ſed partiatur,detq; habendas tum plurimis ex eadem natione, tum verò alijs Romanæ Eccleſiæ ſtudioſis, ac denique feudorū nobiliſsima iura tueatur in honorem Dei, Romanæq; Sedis, quæ nunquam vel tandiu,vel tantum contigere vlli Italico Principi aut vrbi.

Reliqua eſt Europæ extrema regio Hiſpania. Hæc ex antiquo tempore poſt gentium diſperſionem primos,& antiquiſsimos habuit incolas,qui in Bætica conſedere,ac Turditani,Turduli ve ſunt appellati,vt ait Strabo. dein verò ſic eſt ab Iberis

Aſiaticis occupata, vt nomen ab illis acceperit. quod poſt alios Dionyſius Alexandrinus tradit. poſteà verò ex magna parte adducta eſt in poteſtatem ab Afris, è quibus Geryon dicitur fuiſſe. inde à Græcis, Troianis, Tyrijs, quin & ab ipſo Nabuchodonoſoro, Chaldæiſque, vt vult Ioſephus libro contra Appionem, mox autem Celtis, vnde Celtiberi, Carthaginienſibus & Romanis: ſed & varijs temporibus occupatæ illius regiones fuere à Lydis, Thracibus, Rhodijs, Phrygibus, Cyprijs, Aegyptijs, Mileſijs, Caribus, Leſbijs, Phocenſibus, ſi Franciſco Taraphæ Barchinonenſi credimus. De Phocenſibus, qui Hiſpanias occuparint, habemus Herodotum teſtem lib. 1. à quo diſcimus circiter ætatem Cyri id accidiſſe ſub initia Romanæ vrbis, quantum colligimus ex Iuſtini libro 43. atque ita decem & nouem nationes exteras illa habuit, à quibus ante imperium Romanum detenta fuerit. neceſſe eſt autē, maximas clades ſubierit, tot exteris in illam irrumpentibus, ac priores incolas, vt mos erat antiquus, exturbantibus, aut in ſeruitutē rapientibus per annos mille quingentos. tot enim numerant plus minus aliqui ab irruptione Iberorum, vſque ad imperium Romanū. vnus porrò inferiori tempore Tiberius Gracchus dictus eſt à quibuſdam ſubuertiſſe in Hiſpania trecentas vrbes, vt è Polybio narrat Strabo, quod quamuis ipſe irrideat libro Geographiæ tertio, Florus tamen in Epitome ait, in Celtiberia ſola dirutas vrbes à Tiberio centum quinquaginta. Illudque certum, Traiano imperante à Romanis euerſam nobiliſsimam Lemacenorum vrbem Emporiumque, vt aliqui volunt, Norbæam præterea in Pompeianis, Illyturgium, Caſtulonem, Carthaginem veterem à Scipione Africano; Numan-

mantiam, Iberiam, Bilbilimque ab iiſdem Romanis, & Saguntum à Carthaginenſibus præclariſſimas ciuitates ſolo æquatas. quæ refert poſt alios Ioannes Gerundenſis Paralipomenon libr. 1. cap. vltim. Atque, vt omittamus bella à Carthaginenſibus aduerſus Hiſpanos in Hiſpaniæ medio geſta, Romani eos varijs prælijs conciderunt per annos ducentos quinquaginta, vt Paterculus teſtatur: atq; ita non immeritò cecinit Horatius, Carmi. lib. 3. od. 8.

Seruit Hiſpanæ vetus hoſtis oræ.

Cum verò per annos mille quingentos tot in illam nationes exteræ irruperint, ac tandem Romani illam ſub imperium miſerint, &, colonijs inductis, antiquos fundorum dominos pluribus in locis ſpoliarint, Mauri poſt hæc, imperante M. Antonio, Hiſpanias prope omnes, inquit Capitolinus, vaſtarint, quos & bæticam populatos ſcribit Lampridius in vita Seueri Imperatoris, Germanique Gallieno imperãte eaſdem diripuerint, quod Eutropius refert; quin illæ ſæpius ab Imperatoribus Romanis vario modo ſint vexatæ, & ſpoliatæ, vt à Caligula, & Galba, qui multas vrbes Hiſpanicas mœnibus priuauit. imperante tãdem Conſtantino ab anno 312. vſq; ad 414. in maxima tranquillitate ſteterunt, quo ſcilicet Oſius ille Cordubenſis, Romanę Sedis ſtudioſiſsimus; in Niceno, ac mox etiam Sardicenſi Concilio Pontificiam poteſtatem decretis clariſsimis maximè ſtabiliuit, donec in Hiſpania Priſcillianiſtæ hæretici cuncta, teſte Seuero Sulpitio, cõturbarunt, atque eo tempore, vt notauimus ſigno de interitu fidei XVI. libr. 5. in illam ſe effuderunt Sueui, Alani, Vandali, ac poſtremò Viſigothi; qui tamen,

ſi

ſi ſuperiora tempora ſpectemus, exigua Hiſpanis damna intulerunt, &,quod aliqui de fame neſcio qua ingenti in ſcripta retulere, à quonam ex antiquis ſcriptore id acceperint, ignoramus. Excitarunt autem Viſigothi nobiliſsimum in Hiſpanijs regnum, quod adhuc durat in eorum conſanguinitate, vt aperuimus ſigno de felici poſteritate Regum Catholicorum 92. lib. 2. cap. 3. Cumque Viſigothi omnes Ariani forent, anno 586. Rechāredus eorum Rex amplexatus eſt religionem Catholicam, quæ vnà cum regno & Hiſpania tota floruit vſque ad annum 709. per annos centum viginti tres, quibus Hiſpania pacatiſsima fuit. Poſt hos Vitiza deſciuit à fide Romani Pontificis, fecitque poteſtatem cuilibet Sacerdoti, vt plures habere vxores codē tempore poſſet, iuſsit ne quis ad Romanum Pontificem poſſet appellare. Succeſſit illi Rodericus, eiſdem moribus; quo imperante, Arabes Hiſpanias, conciſa Viſigothorum nobilitate, anno 714. occuparunt, ac multas illis, grauiſsimasq; clades attulere. expulſi verò ſunt prorſus ex illis anno 1492. Atque ita per annos ſeptingentos prope, & ſeptuaginta ſex non diſsimili ſtatu Hiſpaniæ fuerunt, quo vel ante Conſtantinū, vel, quod veritati propius eſt, ante Auguſtum. ante hunc enim ſemper Hiſpaniæ coloni priores ab exteris bello fatigati ſunt, eorumq. regiones prędationibus, & vaſtationibus patuerunt. quod tum ex ijs, quę diximus, tum ex Strabonis lib. tertio liquet, cum latrocinia domeſtica, feritatem maximam, prælia que Hiſpānis inter ſe, & cum exteris plerumq; continentia in medijs terris fuiſſe ſcribit, per quæ contingebat, vt incolæ priores a poſterioribus eijcerentur è ſedibus ſuis, aut bonis omnibus priuarentur.

Igitur

Tribunali Inquiſitionis inſtituit, cui ſe, regiamque poteſtatem ſubiecit, quod nos ſigno de admiranda progreſsione ſacræ poteſtatis oſtendimus, lib. 17. Atque ita, veluti cum maximis eſt Hiſpania calamitatibus afflictata, cum receſſerant eius Reges, aut plerique è populo ab obedientia Pontificis Romani, ſic cum maximè eſt euecta ad felicitatem, maximè obedientiam Romani Pontificis eſt amplexata.

Eſt autem iucundiſsimæ contemplationis, intueri Hiſpanias primo tempore ad ampliſſimam felicitatem prouectam tribus ſanctionibus in honorem Dei, ac Pontificiæ Sedis, quaſi tribus gradibus factis per Oſium Cordubenſem Sedis Apoſtolicæ Legatum in Concilio Niceno, ac Sardicēſi contra autem corruiſſe in acerbiſſimas ærumnas euerſis à Vitiza Gothicaq; natione tribus illis ſanctionibus, quaſi tribus gradibus deiectis.

Prima eſt in Concilio Niceno can. 3. qua vetātur clericis cuiuſuis mulieris contubernia, niſi ſit mater, auia, ſoror, matertera, amita, atque ita, quod explicant docti, coniugia prohibita clericis apparent: vt alibi oſtendimus.

Secunda eſt, vt appellare cuiuis liceret ad Pōtificem Romanum. quod quamuis in more poſitū foret, ac diuini iuris habeatur, Concilij tamen au ctoritas clarior acceſsit.

Tertia denique erat in vtroque Concilio ſta bilita, qua filius patri conſubſtantialis aſſerebatur. vt enim Marinæus notat lib. 7. Alfonſus I. cognomento Catholicus, Caſtellæ Rex, qui regnum iniuit anno 737. curauit, celebrato Concilio, vt omnes Gothi, qui hæreſi Ariana infecti erant, quaſi in illam relapſi, amplecterentur veram doctrinā: atque ita tres præcipuę ſanctiones per Oſium ſta-

bilitæ,per Vitizam Rodericumque,& eorum gẽtiles proſtratæ fuerunt.

Vitiza verò,cuius mores imitatus eſt Rodericus,duas has ſanctiones euertit,ac vetuit appellari ad Pontificem Romanum, Clericiſque, & Sacerdotibus poteſtatem fecit vel plures vxores ducendi.

Nacta verò eſt Hiſpania primo tempore non modò fructuoſiſsimam pacem,ſed & per clericos Romanos,vt haberet è ſua natione Pontificẽ ſummum Damaſum Papam, quo viuente eſt habitum Concilium ſecundum vniuerſale Conſtantinopoli,ac Romæ, inquit Ammian. Marcellinus libr.14. erat Pompiliani ſecuritas temporis,& qui virtutum, laudumq; omni genere excelluit. Amplius; vt orbi daret optimum,fortiſsimumq; Imperatorem Theodoſium Magnum, cuius poſteritas per multos annos eſt imperium Romanum moderata, ſuccedentibus illi filijs Honorio, & Arcadio, ac mox iſtorũ progenie Theodoſio Iuniore,cui ſubſtituta eſt Pulcheria ſoror,& Eudoxia imperatrix Valentiniani vxor,cuius liberi à Vandalicis regibus ſuſcepti,Africam diu tenuerunt, vt Procopi⁹ illorum temporum ſcriptor libris de bello Vandalico narrat. Atq; ita Hiſpani Theodoſij conſanguinitas diutius imperauit in orbe Romano, quã Imperatoris vllius,qui fuerit ante ipſum. Hiſpaniæq; contigit, vt eodẽ tempore nanciſceretur electũ à clero Romano Damaſum Pontificem ſummum, ſimulq; Imperatorem ſummum Theodoſiũ quem Gratianus Romæ,& Occidentis Imperator Orienti dedit, vt nobiliſſima regio gloriari poſſit tantæ proſperitatis euentu,quanto nulla in orbe terrarum toto omniũ ſæculorum decurſu. id verò per clericos, & Imperatores Romanos.

Videa-

Videamus autem, quid Itali, ac Romanus Pontifex Hiſpaniæ contulerit in aſſequenda, qua nũc fruitur, felicitate. Vt verò antiquiora mittamus, maximè Hiſpanos iuuerunt illę expeditiones indictæ aduerſus Saracenos ab Vrbano II. cum cruce primus ſignare cœpit eos, qui in ea bella nomẽ darent. Ex quo factum, vt Henricus Comes Biſuntinus nepos ex fratre Gulielmo Lotharingiæ Duce Godifredi regis Hieroſolymitani, Pontificum Romanorum cunctos aduerſus Mahometem mouentium conſilia, & hortationes ſecutus, cum militibus ſuis ad Hiſpanias appellens, iunctus ſit affinitate Regibus Caſtellæ, & variè Saracenos in Hiſpanijs fatigans, ac frangens, nobiliſsimum regnum Portugalliæ conſtituerit, vireſq; Saracenorum diſtraxerit, quominus poſſent aduerſus alios Hiſpaniæ Reges, ac populos. Idem conſilium ſecuti Genuenſes, ac Piſani, ſed maximè illi claſſib' comparatis, multas in Hiſpania ciuitates Saracenis abſtulere, multis eos victorijs relatis cõtudere, ne tanta in Hiſpanos molirẽtur, ac poſſent. Anno enim 1117. Piſani Maioricã ceperunt. quod Villaneus lib. 5. ca. 30. quam cum deinde Saraceni iterum tenerent, Genuenſes diripuere anno 1146. & ſequenti, profligatis in littore Granatenſi ad Almeriam Saracenis, ingentem prædã fecerunt: poſteroq́, in ora Barchinonenſi Tortoſam aggreſſi, eam Saracenis eripuerunt; quod poſt Othonem Friſingenſem notauit Sigonius libris de regno Italiæ. Sed maximè Hiſpanorum vires auxit illud, quod his verbis de Equitibus S. Iacobi, illorumq́; ordine recitat Antonius Nebriſſenſis: Extat in monumentis Alexandri III. Pontificis Maximi, anno Põtificatus ſui 17 ſalutis verò Chriſtianę ſexto & ſeptuageſimo ſuprà milleſimũ centeſimũ, in fauo

rem ordinis priuilegiũ, in quo refertur, fuiſſe in Hiſpania temporibus illis viros quoſdam nobilis ordinis Equeſtris, qui ſeipſos, omniaq; bona ſua, Chriſti militiæ deuouerunt, profeſſi, quoad viuerent, ſe geſturos bellũ contra Chriſtiani nominis hoſtes Saracenos, qui totam propè Bæticam, magnamq; Tarraconẽſis prouinciæ partem occupauerant, tenuerantq; per annos 400. fuerũt autem ea tempeſtate Equitum illorũ facultates perquã tenues, quippe qui non multò plura quam viginti caſtella, & ea quidem munitiſsima, poſſiderent, q̃ ſub obſcuris nominibus in ipſo priuilegio nominantur. Per idem tempus Magiſter ipſe, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum pleriſq; ſui ordinis Equitibus Romam profectus, ſuo, atq; ſuorum omnium fratrum nomine, rem omnem cũ perſonis Apoſtolicæ Sedi ſubiecit ſupplicauitq́;, vt ab eadem in proprios, ac peculiares filios admitterentur, traderetq́; illis viuendi normam. id quod eſt à Pontifice factum. nam, & illos in filiorũ ſuſcepit locum, & bona omnia ſub Apoſtolicæ Sedis patrimonio repoſuit, normamq; viuendi tradidit, quã deinceps in ordinem cũ monitorio pœnali magiſter Albertus S.R.E. Cardinalis vir planè optimus, atq; eiuſdem militiæ admodũ ſtudioſus redegit. q̃ noſtra quoq; ætate recenſuit, confirmauitq́; Iulius II. Pontifex Max. anno Chriſtianæ ſalutis ſeptimo ſuprà milleſimum quingenteſimũ. Ex paruo itaq; illo principio per quoſdam incrementi gradùs eo potẽtię hic Equeſter ordo peruenit, vt noſtro ſæculo mille cataphractos equites bello armare poſſit: quas copias beneficio Principum acquiſiuit ob inſignes res geſtas in bello, quod ſine intermiſsione cõtra Mauros Bæticæ iniuſtos poſſeſſores ad hæc tempora geſſimus. Nam & pugna

illa

illa memorabili, qua Miramolinũ ſuperauimus, ſub Petro Ario eiuſdem ordinis Magiſtro ſingularem operam nauauit: quæ victoria parta eſt anno ſalutis duodecimo ſuprà milleſimum ducenteſimum, Hiſpanorum Rege Alfonſo IX. Atq; deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vberę, & Cordubę perquam ſtrenuè hic ordo militauit, ſed præcipuè in obſidione Hiſpalenſi, vbi Pelagius Corrigia, cognomento Enſiferorum equitum magiſter, firmiſsimum tenuit præſidium, fuere deinde huius ordinis magiſtri viri ſplendidiſsimi, quorum inſigni opera in bellis reges vſi ſunt, quæ contra nominis Chriſtiani hoſtes Mahometis cultores geſta ſunt. Hæc ille lib. 2. Decadis primæ cap. 9. Hiſpanarum rerum de militia S. Iacobi inſtituta exemplo aliarum, quas Romani Pontifices excitarunt aduerſus Chriſtianæ religionis hoſtes, vt oſtendimus ſigno de cura Pontificis Romani in tuendis Catholicis, ſicuti hanc etiam maximo Hiſpanicarum ditionum bono. Poſt hęc, aliud incrementum Romani Pontifices adiecerũt illis, & quidem maximũ. Anno enim 1296. Bonifacius octauus conſtituit Iacobum Admirantẽ, vt vocãt, vexilliferumq; S. E. R. toto mari, Regemque Sardiniæ creauit, Sardos adhortans decretis, ac litteris promulgatis, vt à Piſanis Eccleſię Romanæ aduerſantes ſe abiungentes Iacobi ſeſe poteſtati ſubijcerent. Cuius decreti auctoritate perfectum eſt, vt aucta potentia, Iacobus Sardiniæ regnum ſibi, ac Regibus Aragoniæ parauerit. quod memoriæ prodidit æqualis eorum temporum Villaneus libro 8. cap. 18.

Rurſus aliud Romani Pontifices Hiſpanicis regnis robur addidere. Ioannes enim XXII. inſtituit in Portugallia ordinem militiæ Chriſti: cu-

ius Præfecto ſedes eſt in Marino Siluenſis diœceſis oppido:ac mox bona Templariorum,qui deleti ſunt malis artibus Philippi Regis Francorum, de nimia Clementis V.indulgentia,fuerunt equitibus eius ordinis à Pontifice Romano attributa, quod teſtatur Franciſcus Tarapha lib.de Regibus Hiſpaniæ,cap.XI. Horũ porrò fortitudo ſingularis extitit non modo in Hiſpanienſibus locis, ſed in Africę plurimis,ac munitiſſimis oppidis expugnandis, imperioq; Luſitanico adijciendis. quod hiſtorias illius legentibus apparet. Henricus, Ioannis Primi Portugalliæ regis filius fuit iſtorum Equitum magnus Magiſter,niſi me fallit,continẽterque operam dedit in explorandis & acquirendis Africæ maritimis terris ad Auſtrum protenſis:cumq; magnos faceret progreſſus, impetrauit à Martino V.vt quæcunque Luſitani loca detegerent,eorum forent, neq; poſſet vllus Chriſtianus ſibi illorum conquirendorum facultatẽ vllo modo vſurpare. quod Ioannes Petrus Maffeius initio hiſtoriarum ſuarũ teſtatur. Aloyſius deinde Muſtus Venetus Patritius Luſitanicarum nauiũ Dux ob ſummam peritiam factus, vſq; ad æquinoctialem circulum maritimas Africæ plagas detexit. Atque ita tum Pontifex Romanus,tum verò Itali res Hiſpanicas maximè amplificauerũt. Teſtis eſt Petrarcha lib.2.de ſolitaria vita, Fortunatas inſulas ab armata Genuenſium claſſe detectas, & acquiſitas, quæ Caſtellanorum deinde imperio sũt adiectæ.Sed illud maximè auxit Hiſpanica imperia,quod à Pontificibus Romanis eſt prouectum, confirmatumque,& ab Italis inuentum. Anno enim milleſimo quadringenteſimo nonageſimoſecundo Chriſtophorus Columbus natione Genuẽſis,accepta trium nauium claſſe ab Iſabella Caſtel

læ Regina,nouas in Occidente Indicas inſulas detexit:& poſt annos quinque Americus Veſpuccius Florentinus cōtinentem terram latiſſimis ſpacijs protenſam.Cumq; poſt hæc Luſitani,Emanuele Rege,in Oriente nouos & ipſi ampliſſimoſque terrarum tractus aperuiſſent,Alexander VI.Papa partitus eſt tanquam vicarius Chriſti,cui data eſt omnis poteſtas in cælo, & in terra,inter Caſtellanos,& Luſitanos, quæcunque illi ignota loca inueniſſent in Occidente,& Oriente:ita, vt Caſtellanorum foret, quidquid Occidentem verſus incognitum foret vſque ad dimidium totius telluris,viciſſim Luſitanorum, quodcunque Oriētem verſus incompertum prius occurreret, neque vllus poſſet inturbare acquirendas ab ipſis terras,ſibiq́ue vllo modo parare. Cumque ob Moluchas inſulas opulentiſſimas à Luſitanis ſubactas, quæſtio foret, ad ſummum Pontificem delata eſt controuerſia,lataque in Auditorio Rotę Romanę pro altera parte eſt ſententia,à qua cum rurſus ad eundem Pontificem fuiſſet appellatum,trāſactione quęſtio finem ſortita eſt,vt eſt in hiſtoria generali Indię lib.2.ca.8.Meminit eius rei Petrus Martyr in operis ſui medio.

Sit itaq; magnum decus Italis antiquis ac priſcis,bello Hiſpanias cepiſſe,atque, vt ait ille, domuiſſe.

Cantabrum,indoctum iuga ferre noſtra.

An verò gloriæ aſcribetur,quod Romani,Imperatoreſque ipſorum tot vrbes Hiſpaniæ ſubuerterint?bonis pleriſque eos , dum colonias inducūt, exuerint ? tot , ac tantas eorum ſtrages ediderint? tot vectigalibus,tributiſque onerarint?toties deniq́ue diripuerint?

At, quanto laudabilius, quanto iuſtius laudi ducent Itali ac Romani, creaſſe Hiſpaniæ priſcis temporibus Damaſum Pontificem ſummum, Theodoſiumque eodem tempore Imperatorem maximum, non amoribus puerorum, vinoque deditum, qualis fuit Traianus, non ſæuum, & efferum, qualis extitit Adrianus, ſed temperatum, placidumque, ac poſteritatis nobiliſsimæ parentem.

Summæ laudi ducent Pontifices Romani, aperuiſſe conſilio ſuo, religioſis ſimul ordinibus, quos ſuis legibus inſtituerunt viam, qua facilius Hiſpanici Reges expellere è finibus ſuis poſſent antiquiſsimos hoſtes, qui inuaſerant in Hiſpanias ante tot ſæcula, cum Pontificia poteſtas procul caretur, quin regibus eiſdem conceſſiſſe diſtributionē tot fundorum pertinentiū ad Equites Chriſti, ac S. Iacobi, quorū incredibilis eſt opulentia.

Veriorq; hæc ac ſolidior ſit Pontificū Romanorum commendatio, quod inſulas eiſdem magnas attribuerint; Italorū verò, quod patefacerent ijs immēſos & inuios olim terrarum tractus, qui fuerint acquiſitioni Hiſpanorum Pontificio decreto aſſignati: interim verò per Hiſpanos Pontificia poteſtas Romæ, & in Italia conſiſtens latiſsimè amplificetur, ita vt per illos viginti partibus latius pertineat, quā pertinuit imperiū Romanū: creetq; ipſe Pontifex Rom. Epiſcopos, quibus remotiſſimi populi obediant, largiatur ditiſsima beneficia, & honeſtum ex huiuſmodi largitione ſibi emolumentum reſeruet, ac tam latæ terrarū Regiones imperium eius reſpiciant, atque expectent. Quod ſi priſci Romani per vim quadringētos annos plus minus vſque ad Conſtantinum dominati ſunt, aut Hiſpaniæ toti, aut parti illius; certè

certè Pontifex Romanus placida religionis au-ctoritate leges eidem dedit plerumque per annos mille ducentos octuaginta poſt Conſtantinum.

En verè diuina Pontificis Romani gloria, per homines imperio ipſius obedientes, atq; ex eius præſcripto vitam ducentes à ſumma barbarie, ab efferis moribus, ad ciuiles viuendi modos, ad humanitatis formam perduxiſſe homines in Indijs, humana quidem præditos effigie, ſed quibus belluini omninò mores eſſent: excoluiſſe per ſuos in Regionibus, quas Itali aperuerunt, ampliſſima terrarum ſpatia, vt tertiam prope Orbis partem contineant, in Africa, & Aſia, in oris longè diſſitis, ad Ortum Occaſum, Boreamque, & Auſtrum. Rebus hiſce geſtis, Italia ſeſe in ſuis hominibus, vel Pontificum ſuorum ſtudioſis efferat ſupra omnes Prouincias, omnia regna mundi; bonis repleſſe Europam, terras incognitas Africæ, Aſiæ, ac totius Orbis terrarum, neque ferro id tranſegiſſe, aut humani ſanguinis effuſione, ſed virtutibus ſolis, ac diuinitatis ipſius aſpiratione. Nunc ad maiora veniamus.

Italis multò præſtantiores viri fuere in omni genere diſciplinarum poſt ætatem Cõſtantini, quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani conſtitutam.

CAP. I.

FELICITAS poſita eſt ipſa quidem in ijs bonis, quæ ſuprà memorauimus, verùm multò magis in animi ornamẽtis, & cultu. Hac enim parte ſumus homines, atq; hic noſtra eſt beatitudo collocata, alioquin nihil à beſtijs diſtamus. & quãuis multa è ſuperioribus à mente benè inſtituta proficiſcantur, tamen ea, quæ nunc perſequemur, propius attingunt animi ſtatum. Qua in re quanti ſint Itali, ac Romani præ antiquis, quicumq; fuerunt ante ætatem Conſtantini, hinc dignoſci po-
51. teſt, quòd prius in Italia non fuerunt omnium diſciplinarum gymnaſia, publico ſtipendio conducti Doctores certi, qui gratis aduentãtes quoſlibet edocerent. Auguſtus Romæ conatus eſt aliquid efficere, nobiliſſimamque inſtruxit ad hoc in Palatio bibliothecam: ſed artium tamen, doctrinarumque liberalium nulli Romæ publici erant Magiſtri: ita, vt in annalibus ſuis notauerit

Euſebius, primum Romam perductum Fabium Quintilianum à Galba anno Chriſti 71. qui deinde anno 90. ſcribitur Romæ primus publicā ſcholam, ſalariumque è fiſco accepiſſe, vt ſcilicet Rhetoricam doceret: cæteras enim diſciplinas qui traderent, Romæ numquàm fuêre, vt diximus, Imperio ſtante. Quamobrem pueri, adoleſcentesque Romani, vt illas addiſcerent, vel priuatos domi præceptores habebant, ſi qui voluiſſent, ac potuiſſent, vel Atheuas in Græciam, Maſſiliamve in Gallias, quantum pertinet ad literas Græcas mittebantur. quod Strabo lib. 4. teſtatur. adeò frigebat Italia in omnibus doctrinis. Scimus porrò, à multis Imperatoribus philoſophos vrbe, & Italia exactos, vt à Domitiano. quod Lucianus in Peregrino, & Suetonius in eius vita cap. 10. tradit. in illis fuêre Epictetus, & Dion Chryſoſtomus. quin aliqui ab illo ſunt occiſi, vt Ruſtilus Arulenus, ac Maternus. Et ſanè poſt Syllæ tempora, captamque Græciam, venêre artes in Latiū nonageſimo propè anno ante Chriſtum natum. Sic enim Lyricus ille vates:

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agreſti Latio. ſic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, & graue virus
Munditiæ pepulêre. ſed in longum tamen æuum
Manſerunt, hodieq; manent veſtigia ruris.
Serus enim Græcis admouit acumina chartis,
Et poſt Punica bella quietus quærere cœpit,
Quid Sophocles, & Theſpis, & Aeſchylus vtile ferrent.

Hæc ille apertiſsmè teſtificans, poſt Græciam captam fuiſſe Latio illatas bonas artes, agreſte illud prius extitiſſe: quin, ipſo adhuc viuente, & Au-

& Auguſto imperante, manſiſſe veſtigia ruris. ne quis dicat me quidquam ſomniare, neq; pronuntiare abſque aliquo graui teſte. Mirandum ſit igitur, poſt tot annorum ſæcula à gentium diſperſione, neque vnum fuiſſe in Italia excitatum gymnaſium publicum, in quo de publico perſolueretur merces Doctoribus omnium doctrinarum, ſed opus fuiſſe, vt ad exteras regiones Itali proficiſcerentur. Nunc autem quot numerantur? Romanum, Bononienſe, Peruſinum, Senenſe, Piſanum, Ticinenſe, Patauinum, Ferrarienſe, Taurinenſe, Neapolitanum, Firmanum, Maceratenſe. Quæ ſanè omnia ſunt vel à Pontificibus Romanis excitata, vel à Pōtificum Romanorum ſtudioſis. Bononienſe volunt aliqui inſtitutum à Theodoſio Magno, Ticinenſe à Carolo item Magno, addictiſſimis Pontificiæ Religioni. In Romano ſcimus è Codice Theodoſiano fuiſſe publicos magiſtros, quamuis non omnium, ſed aliquarum tamē artium liberalium.

52. Enimuerò dicet aliquis ſciolus Latinæ tantùm linguæ peritus, & illius cognitione qualicumque intumeſcens, ac ſuperbiens, Latinæ linguæ ſcriptores Italicos habemus ex antiquis multò excellentiores ante ætatem Conſtantini, quam poſt illam, cùm Pontificis Romani auctoritas magis cœpit vigere. Sed quanam quæſo, in ſcientia præſtantiores? numquid, quæſo, in ipſius linguæ Latinæ vſu? Numquid in aliarum linguarum, Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, aut cuiuſuis, hæ namque tum celebriores, tam vetuſtiſſimæ omnium? Numquid in Theologicis, Philoſophicis, Dialectica, Mathematicis, Aſtrologicis, aut cæteris diſciplinis, de quibus mox verba agemus? Age igitur, diſſeramus de ipſius Latinæ linguæ

guæ vſu primum. hæc enim tractatio difficilior videtur. & ſanè ridenda res eſt. Vt enim Latini olim Latinitatis erant ſcientes, ſic imperiti aliarum linguarum, & eius, qua nunc Itali vtuntur. Par itaque pari referatur. Priſci noſtræ, noſtri priſcæ inſcientes. noſtri autem ſcientiores aliarum. & nihilòminùs diſpiciamus, qui fuerint in Latinitate Itali poſt Coſtantinum, Pontificisque Romani auctoritatem maximè auctam. Verùm definiamus, quanam in re ſit hæc præſtātia, ex qua poſſit aſſeri ſcriptor alius alio præſtantior. In verbis ne, an ſententijs? an in vtriſque, tum benè delectis, tum benè diſpoſitis? Sed, ſi in verbis, certò ſcimus; ante Ciceronis ætatem pleroſque omnes vſos longè diſſimillimis vocabulis, vt Ennium, Liuium, Lucilium, & huiuſmodi alios. Poſt eandem ſimiliter. quid Plinio, Suetonio, Valerio Maximo, Tacito, alijsque cum Cicerone? Inter ſe conueniunt omnium maximè Cicero, Cæſar, Terentius, Salluſtius. non longè ab his abſunt Plautus, Titus Liuius, Lucretius: omniumque iudicio ſoluta oratione iudicantur illi optimi ſcriptores, qui proximè accedunt ad Ciceronem. Latinæ enim linguæ hic parens vocatur. Alioquin veriſsimè cecinit Venuſinus:

Vt ſiluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas;
Et iuuenum ritu florent modò nata, vigentq́.
Debemur morti nos, noſtraq́: ſiue receptus
Terra Neptunus, claſſes Aquilonibus arcet,
Regis opus: ſterilisq́ diu palus, aptaq́ remis,
Vicinas vrbes alit, & graue ſentit aratrum:
Seu curſum mutauit iniquum frugibus amnis,

Doctus

Doctus iter melius mortalia facta peribunt,
Nedum ſermonum ſtet honos, & gratia viuax.
Multa renaſcentur, quæ iam cecidêre, cadentq́,
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus,
Quem penes arbitriũ eſt, & vis, & norma loquẽdi.

Atqui, ſi præſtantiores iudicandi ſunt Latinæ linguæ ſcriptores, qui propius accedunt ad Ciceronis linguam, & verba; multò plures extitêre poſt imperium Conſtantini, quàm prius huiuſmodi ex Italia. An non hoc verum? Sumantur, quæſo, in manus opera Petri Bembi, Iacobi Sadoleti Gaſparis Contareni, Hadriani Cardinali Batonienſis, Gregorij Corteſij Marci, & Ioãnis Antonij Flaminiorum, Pauli Manutij, Pontani. Ioannis Caſæ, Petri Victorij, Vberti Foliettæ Genuenſis, Bonfinij, Polydori Virgilij, Petri Magni Arpinatis. & certiſſimo, vti dicimus, eſſe ipſam rem quiuis cognoſcet. alioquin producantur tot ſcriptores, ac tales ex Italis ante Conſtantinum, qui ſimilitudinem Ciceronianæ elocutionis ita expreſſerint, vt iſti, qui ſunt à nobis nominati. Diximus de ijs, qui propius acceſſêre. Dicendum foret de ijs, qui minus abfuêre, & idem ſanè colligeretur: verumque illud eſſe ſciremus quod Marcus Antonius Flaminius aliquando aiebat, linguæ Latinæ elegantiam nunc magis teneri, quàm ſtante illius vſu. Dicet aliquis: benè habet, quod de ſcriptoribus ſolutæ oratiõis eſt dictum. Quid de Poeticis ſtudijs affirmari poterit? Atqui, ſi decernamus illud, eum qui magis Virgilianæ dictioni appropinquauerit, alijs præponendum, & legamus quæ ſunt elaborata à Hieronymo Vida, Sannazario, Pontano, Bargæo, Petro Bembo, Molſa, Caſtalione, Cotta, Flaminio, Nauagerio,

Caſa,

Caſa, Bonamico, Amaltheis, Philelphis, Politiano, Sadoleto, Bonfadio, Zanclo, Strozis, Pigna, Faerno, ac plurimis alijs, quos Ioannes Matthæus Tuſcanus collegit, comperiet, quod aſſerimus, eſſe veriſſimum, longè plurimos poſt Conſtantinum poetas ex Italis Virgilij modos aſſequi, anteà non ita multos. Quamobrem verè idem Tuſcanus euerſum imperium plorans:

Amplius Italia eſt terrarum nec caput ipſa,
Ipſius Roma eſt nec caput Italiæ.
Hec igitur fluxas & opes, & bellica quidquid
Vnſtabilit fluxum, fluxaq́ue regna docet.
Nec tamen imperium, quæ vis euertit auitum
Tantundem obtinuit iuris in ingenijs.
Bellica ſed quidquid peperit violentia lapſum eſt;
At manet æternum nobile pacis opus:
Hæcq́ue ſuos pariunt fœlicia ſecla Catullos,
Naſonesq́ue ſuos, Virgiliosq́ue ſuos.
Vt, quantum imperio iactura fecerit ora
Auſoniæ, tantum ſeruiat ingenijs.
Illa quibus caput Italiæ eſt nunc maxima Roma,
Ipſaq́ue terrarum nunc caput Italia.

Si quis autem Iulio Cæſari Scaligero magis credit, legat eius Poeticem & Hypercriticum; & quod dicimus, certius cognoſcet, videbitq́ue, ab illo, ſicuti etiam à Minturno, & Patritio Poetices præcepta ſolidius, & vberius explicata, quàm ab Ariſtotele, ſicut à Vida, quàm ab Horatio. Nam, quid de Rhetorica Bartholomæi Caualcantis dicemus? Sed iſta nullo ſunt nobis loco. Nam Poetas, Oratoresq́ue Etruſci ſermonis elegantiſſimos, & qui nulla re antiquis cedant, haberi in

manı-

manibus contendunt omnes: &, ita re vera eſſe, poſſumus affirmare, cùm ſciamus, ornatiſſimas eſſe conciones verbi gratia Scripandi, Cornelij Epiſcopi Bituntini, Franciſchini Vildomini, Gabrielis Flammæ Epiſcopi Clodienſis plurimorumq́ue huiuſmodi. Nam, quid ego de Poetis dicam? Hui, quot, acquam nimij ſunt in nimium ſuperuacaneis Etruſcorum carminũ cultiſſimi Poetæ Petrarca. Areoſtus, Caſa, Bembus, Guiducciōnus, Taſſus, Molla, Carus, Varchius, Tanſillus, Piſcariæ Marchioniſſa, aliæq́ue, & alij, quos eſſet infinitum ſingulos recẽſere. Verùm nihili fiunt iſta à nobis, & ſanè facienda ſunt, quantum ſpectat ad moroſam quandam, faſtidioſamq́ue vocularum conſectationem, ac propè putidum ſermonis ornatum, inuentaq́ue ad voluptatem propè ſolam facientia, & iuuantia. Veniamus ad aliquid ſolidi, & grauis. Nam Poëtas quoſdam Plato, ac Socrates è ſua Rep. expellebant: Nos omninò haud expellamus. &, quod ab initio proponebamus, id perſequamur, linguarum multiplicium veram doctrinam, quæ conferat ad percipiẽdas diſciplinas populis vtiles, ac neceſſarias, ab Italis longè magis haberi poſt imperium Conſtantini, quàm prius. Nam quæ Chaldaicæ, & Hebraicæ Italis erat ante Imperium Conſtantini peritia? Græcæ aliqua apparebat. Nunc eſſe & huius multò maiorem, liquet ex ijs, quæ ſigno 22. diximus libr. *6.* cap. 5. Nam, quo peruenerit vi ſua, Ciceronis, aliorumve, quo noſtrorum, plenè oſtendimus eodem libro, ſigno 20. & 21.

53. Nunc aliquis proferatur in dialecticis tantæ doctrinæ ex Italis ante Conſtãtinum quanti ſunt innumeri poſt illum? Sit inſtar omnium Boetius: vt omittamus Caſſiodorum. Nam, quid ego nominem

minem Thomam Aquinatem, pluresque alios, de 54.
quibus verba faciemus, in philoſophicis excellentiſſimos viros, Aegidium Romanum, Gregorium Ariminenſem, Auguſtinum Niphum, Ludouicum Buccaferreum. Vt omittamus Paulum Venetum Eremitam ſancti Auguſtini, Portium, Vicomercatum, Caietanum, Achillinum, Silueſtrũ Ferrarienſem, Iauellium, Contarenum, Flaminium Nobilium, Bargem, Trombettam, Paulum Soncinatem, Marcum Antonium Ianuam, Antonium Mirandulanum, Marcum Antonium Zimaram. quòd ſi amas Platonica, quantus in ijs Marſilius Ficinus? In omnibus verò Ioannes Picus Mirandulanus Græcè, Hebraiceque ſcientiſſimus, vnà cum Hermolao Barbaro, & alijs multis. Quibus Italia nullum parem genuit in rerum naturalium ſcientia per annos bis mille ac quingentos plus minus, qui numerantur vſque ad Conſtantinum à gentium diſperſione à nonnullis. quamuis in Græcia magna Poſidonium, Helia, Tarentumve Græci ſanguinis aliquos ob antiquitatẽ celebres habuiſſe dicantur, qui Græcè ſcripſerunt, vtpote Græci in Italicum ſolùm quaſi aduenæ recentes profecti, à quibus Italica philoſohia multis erroribus ſcatens, vt diſcere quiuis apud Diogenem lib. 8 poteſt, emanauit.

Nam, quid de Theologicis dicemus? Non eſt, 55.
quòd iſta in quæſtionẽ reuocemus. Nullo ſunt loco Itali antiqui, quid garrirent, illi neſciebant, in diuinis toto (vt aiunt) Cœlo miſeri errabant. neque hic ego loquor de ijs, quæ non poſſumus aſſequi, & intelligere viribus noſtræ mentis, ac ſupra humanæ intelligentiæ ſunt facultatem. Mihi ſermo nunc eſt de rebus diuinis, quatenus eas naturaliter comprehendere poſſumus, & digno-

ſcere, quid verum ſit in illis, aut quid falſum. Quis enim riſum tenere poſſit, cùm legerit, quæ de natura deorum diſputat Cicero? vt exilis, ac ieiunus in tota illa tractatione, quamuis hæc vberrima ſit, dicenda, ſi ſpectes eloquentiam, & cæteros, qui libros argumenti eiuſdem Latinè ediderunt; vt ſæpè falſa colligit, atque in ſyllogiſmis connectendis imperitè labitur? & tamen è tota antiquitate Latinorum nihil ſimile, ſuſpiciendumve magis habetur. nam primus Cicero è Latinis philoſphica ſcripſit. Et ſanè vſque ad ætatem Ciceronis omnia ſcripta Latinorum, literaturaque omnis iacebat. quidquid Plautus, ac Terentius concinni, & artificioſi habuerunt, vt ad leuiora redeamus, cùm ſint hæc omnia quodãmodò inter ſe apta, & connexa, id omne à Græcis mutuati ſunt, & è Græco in Latinum comœdias integras penè ad verbum verterunt. hinc Ennij carmina quaſi quædam ſtercora Virgilius nominauit, cùm dixit ſe colligere aurum è ſtercoribus Ennij. ſic in Philoſophicis, ac Theologicis, quantum mente percipi à mortalibus poſſunt, Latini omninò rudes fuerunt, & qui ex illis pauciſſimi hæc attingebant, ſummis labris in admiratione erant, neq; in melioribus conſiſtere ſciebant, quales ſine dubio fuerunt, Ariſtoteles, ac Plato, ſed modò Democritum ſequebantur, vti videtur aliquibus Lucretius, modò Ariſtippum, vel quòd pudeat Epicurum. ſic enim Venuſinus.

Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor. Et:
Cùm ridere voles Epicuri de grege porcum.

At Chriſtiani, Pontificiarumque legum ſtudioſi non modò viderunt Ariſtotelem, & Platonẽ pręſtantiores eſſe inter antiquos omnes, quod tamen

tamen eſt illis commune cum Cicerone, ac Latinis, è quibus ille Platõnem vocabat Homerum, deumq́ue Philoſophorum; Ariſtotelem verò aiebat aureum flumen orationis fundere, ac longè omnibus, excepto Platonè, præſtare ingenio, & diligentia, & in philoſophia eſſe ſingularem, & quo non ſit in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior, aut neruoſior in dicendo. Sed quatuor in rebus Itali poſt Conſtantinum, quantum ſpectat ad philoſophiam, ſuperarunt Italos antiquos. In primis enim cognouerunt præ duobus iſtis cæteros Philoſophos nihili prope faciendos, atque iccirco dimiſerunt alios; atque vt merebantur exploſerunt è ſcholis; neque tot ſectæ, quas enumerat Cicero inter ipſos, (quo in genere Græci etiam peccarunt) ſunt excitatæ. Deinde, plurima falſò dicta ab iſtis aperuerunt, ac, ne quis decipi poſſet, indicarunt, & ſolidè probata confirmarunt. Præterea verò, innumera multa addiderunt, ad progreſſus in doctrinis faciẽdos, veritatemq́ue capeſſendam, & tenendam mirabiliter adiuuantia (quod nos ſigno 24. de paritia Catholicorum lib. 6. oſtendimus) Amplius, plurimi ad huiuſmodi diſciplinas addiſcendas ſeſe dediderunt. Ex Italis Priſcis & Latinis vnus Cicero, & Lucretius philoſophica ſcripſère, ita, vt nulli ſint Itali antiqui præ noſtris. Cùm verò poſſent noſtri furari cõcinnè exemplo Ariſtotelis, & quidem iuſtiori cauſa, quidquid antiqui ſunt philoſophati, & in ſuos libros transferre, quod Ariſtoteles ipſe fecit, cuius furta elegantiſſimè poſt alios detexit Franciſcus Patritius libris Peripateticarum diſcuſſionum. non ita noſtri egêre, ſed auctoritatem cõciliarunt Ariſtoteli, & Platoni; qui ſanè cunctos viſi ſunt in philoſophia tradẽda ſu-

peraſſe;ſed ille in primis: quòd ab alijs inuenta ſibi arrogans optimè diſpoſuerit,ſtyloque percipiendis diſciplinis aptiſſimo ſit elocutus. Denique illud inſigne accidit Chriſtianis Italis, qui poſt Conſtantinum philoſophiam ſunt profeſſi, vt per annos mille ducētos ſeptuaginta ſemper habuerint illius ſectatores. quod nos adducto ſigno ex parte docuimus. potiſſimùm tamen, vt omittamus Boetium, qui vocatur Admirabilis à Simplicio, ante annos quadringentos perpetua, & inſignis Italicorum Philoſophorum ſucceſſio fuit. ante Conſtantinum non erat in Italia, niſi Lucretius, & Cicero; qui philoſophiam literis Latinis mandarint, vt qui floruerunt ætate eadem, atque ita non ſtetit inter Latinos eius profeſſio quinquaginta annis. Inter Græcos autem, qui in Italiæ magna Gręcia conſederunt, neque diu morata eſt. Pythagoras enim, qui fuit auctor Italicæ philoſophorum ſectæ, diſcipulus fuit Pherecidis Syri, ac floruit poſt exactos Reges, annumque vrbis conditæ 224. ab illo Italica Græcorum philoſophorū ſecta, qui ſunt omnes deinde concitata populorū ſeditione concremati, vt auctor eſt Polybius lib. 2. Laertius in Pythagora, ita vnà cum Eleatibus Philoſophis Parmenide, Zenone, Leucippe in Italia celebribus vix peruenit ad alterum ſæculum. Eleatarum meminit tum Laertius lib. 9. tum Strabo Geographiæ ſexto.

56. Iam, ſi Mathematica conſideremus, in vniuerſum nullos habent Itali antiqui è Latinis, qui noſtrorum pluribus poſt Conſtantini Imperiū præſtantibus comparari poſſint. ea namque nemo eſt ex illis, qui vel calluiſſe, aut aliquid in eis præclari inueniſſe, vel præſtaſſe memoretur. Nulluſque eſt è Latinis ſcriptor ante Conſtantinum qui

monu-

monumentum illius aliquod, quamuis tenue nobis reliquerit. Pythagoræ ſectatores, qui è Græcia in Italiam profecti, aut ex his orti Græcè ſcripſerunt, omnium maximè illuſtraſſe Mathematica videntur. Nam, cùm dicantur Aegyptij, Chaldæique in ijs excelluiſſe; & Pythagoras multum fuerit inter eos verſatus, didiceritque iſta; mox in Italia conſidens, præclaros habuerit diſcipulos; hi valdè inſignes in mathematicis fuêre, vt Archytas Tarentinus, cuius Auditor fuit Eudoxus Cnidius. inuenit namque ille primus in Geometria Cubum, quod Plato in Repub. refert. mechanicaque mechanicis principijs vſus expoſuit, ac tantus fuit, vt de illo dixerit Venuſinus, Car. lib. 1. od. 28.

Te maris, & terræ numeróq; carentis arenæ
Menſorem cohibent Archita,
Pulueris exigui prope litus parua Matinum
Munera: nec quidquam tibi prodeſt
Aerias tentaſſe domos, animóq; rotundum
Percurriſſe polum morituro.

Poſt Conſtantinum primus extitit è Latinis, qui in mathematicis fuerit excellens, Boetius: cuius lucubrationes extant in Euclidem; qui omnium ſuperiorum primus inuenta in ordinem redegit, eorum nulla facta mentione. Ante Conſtantinum nullus ei ſimilis fuit è Latinis. Adeoque ignorabantur mathematica, vt auſus ſit ille dicere lib. 1. de Finib. Mathematica à falſis initijs profecta vera eſſe non poſſunt. quod cùm falſiſſimum ſit, oſtendit, in quanta huius diſciplinæ ignorantia verſaretur, qui de certiſſima doctrina ſimile mendacium pronunciaret. Boecio poſt alios minores anno milleſimo ſuccedit Campanus Lógobardus,

bardus, qui nouis demonſtrationibus elementa Euclidis illuſtrauit, erroresq; multos Ptolomæi in curſibus aſtrorum notandis deprehēdit, vt Bergomenſis tradit. At noſtro ſęculo plurimi extitêre: ex his celeberrimi Nicolaus Tartalea, Federicus Commādinus, Hieronymus Cardanus, & qui vno circini ductu elementa Euclidis omnia deſcribi poſſe demonſtrauit. illi autem plurima excogitarunt antiquis ignota. quibus Chriſtophorus Clauius alia coniungens, ſuos in Euclidem commentarios ornauit.

57. In Arithmetica nullus è Latinis fuit, qui præcipuam laudem ferre poſſet ante Conſtantinum. Dein verò poſt admirabilem Boetium, innumerosque alios Cardanus omnes, qui fuerint vmquā poſt ſe reliquit ob acutiſſima inuenta, quæ libris de Algebra continentur.

58. Quid autem de Aſtrologiæ parte illa, quæ Coſmographia vocatur, dicemus? qua motus Orbium cœleſtium, & quæ his motibus vel conſequentia in reliquis mundi partibus, vel obnoxia ſunt, explicantur? E Græcis ſanè multa Latini quidam ſcriptores ante Conſtantinum verterunt: at ipſi opus nullum ſuum neque elaborarunt, neq; quidquam noui deprehenſum dedêre in lucem. Vnus Marcus Manilius opus Aſtronomicum verſibus heroicis compoſuit. At poſt illum verſibus eiuſdem generis Antonius Mizaldus longè vberiori argumento edidit: ſoluta verò oratione tractarūt eadem Campanus, Pierius Valerianus, Petrus Catena, Alexander Piccolomineus, Franciſcus Barocius libris de Sphęra vel Coſmographia.

59. Quantum verò pertinet ad illam partem Aſtrologiæ, quæ cœleſtia tantùm corpora contemplatur, habebātur in manibus olim Gerardi Cremonen-

monenſis Theoricæ planetarum : ſed nullo illæ loco habebantur. Nunc autem celebrantur ſcripta Fracaſtorij de Homocentricis, Vrania Pontani verſibus Heroicis elegantiſſimè deſcripta, Alexandri Piccolominei Theoricæ, Franciſci Barocij Coſmographia. Sed ante Conſtantinum nullus ex antiquis Italis aliquid operis confecit.

In Gnomonica latini Itali nullum habēt ſcriptorem ante ætatem Conſtantini. Vitruuius attigit pauca quędam. Nunc ſunt in promptu Federici Comandini ſcripta de Horologijs Petri Apiani Horoſcopium, Danielis Barbari Horologiorū deſcriptio. 60.

In Meteoroſcopia nihil ciere poſſunt ab Italis editum Latini priſci. nunc manibus ſtudioſorum teruntur Planiſphæria Guidi Vbaldi è Marchionibus montis, & à Comandino illuſtrata Planiſphæria Iordani. 61.

In Dioptrica nihil eſt antiquis Italis ante Conſtantinum. Nunc ſunt Antonij Lupicini vſus, & fabricatio virgarum aſtronomicarum, Latini Vrſini Radius aſtronomicus quæ ſunt inuenta noua. quod oſtendimus ſigno 24. de peritia Catholicorum libr. 6. ſicuti alia Veronenſis, & Alexandri Piccolominei. 62.

In Geographia Italis eſt vnus Plinius ante Conſtantinum, poſt illum ſunt nobis Dominicus Niger, Aeneas Siluius, Sabellicus, Volaterranus, Marcus Polus. 63.

In illa Aſtrologiæ parte, qua effectus cœleſtium motuum, & aſpectuum in corpora ſubiecta naturales ob cauſas probabiliter futuri denotantur, eſt priſcis vnus Iulius Firmicus. Poſt Conſtantinum ſunt nobis Pontani opera in quatuordecim libros diſtribūta, Guidi Bonati, Lucæ Gau- 64.

rici,Cardaniq́ue elucubrationes.

Ad ſummam,per annos bis mille quadringentos, & amplius priſci Itali nullos habuerunt ante Conſtantinum Latinos ſcriptores in Mathematicis elementis, in Arithmetica, Coſmographia, Aſtrologia,Gnômonica,Meteoroſcopia,Dioptrica,in Geographia duntaxat atque Aſtrologia con iectatrice vnum.Poſteà verò innumeros è noſtris per annos mille ducentos octuaginta.quod eſt dimidio prope minus annorum interuallum.

65. Ac,ne quis opinetur, ab iſtis inani ſcriptione tempus abſumptum, lectoremq́; oneratum libris ſuperuacaneis ſigno citato nos noua a noſtris excogitata admirationis, & vtilitatis pleniſſima enumerauimus.quæ ſi quis cupit cognoſcere,poterit facillimè diſcere. Nam repetere non eſt opus:& plurima ſunt ibi cognitionis fructuoſæ & iucundæ.

66. Illa tamen ſpeciatim nobis recenſenda non immeritò vidétur;quod ſpectat ad machinas,& mechanicorum conſtructionem,& vſum,quæ ſunt à Latinis admodũ ieiunè,& exiliter tractata;à Græcis non ita.neque ab his tamen vel adeò copioſè, vel ſubtiliter,vt à noſtris. Inter quos principem locum tenet poſt Tartaleam, Cardanumq́ue,Guidus Vbaldus è Marchionibus Montis: cuius extãt doctiſſimi Mechanicorum libri.Quocircà tollendis aquis machinas decem,& nouem Valla Placentinus deſcribit;decem, & octo Ioſephus Ceredus proprijs libris. vt iam nullæ ſint, quas Vitruuius tenuiter adumbrat. Attollendis autem ponderibus excellentiſſimam machinam dedit in lucem Michael Angelus Bonarotus.

67. His eſt adfinis Horologiorum quorundam fabricatio. Simplicia ſanè Galli primi excogitarũt.

Nam

Nam Gerbertus, qui factus poſtea Pontifex Romanus, dictus eſt Syluester ſecundus, illa inuenit, vt Erfordienſis teſtatur. Iannellus Turrianus Cremonenſis addidit ſimplicibus illis omnium propè planetarum motus: præcipuè tamen Solis, ac Lunæ recurrentes euentus: quod ſcriptor Cardanus, cumque ex ære huiuſmodi horologium dono dediſſet Carolo Quarto, lepide quidam diſtichon luſit:

Terra, fretumq́; tuum eſt: reſtabant ſidera: cuncta
Vt teneas, ære hoc ſidera, Cæſar, habe.

Hæc adumbrata in Sphæra ſtabili Archimedis è vitro confecta, cui nullum foret artificium ad impulſus ciendos orbium, circulorumve, admirabatur Claudianus. Sed his, quæ Turrianus abſoluit, adiungitur rota, tympanum, vel, vt aiunt, mola, quę vſque ad certum tempus duodecim pluriumve horarum varias motiones in varijs circulis efficeret reſpondentes cæleſtibus. confecto deinde eiuſmodi horarum ſpatio, ſtatim circumuoluitur iterum concitans rota, atque ita perpetuus quidam tenor affertur horologijs orbium ſuperorum circuitiones repræſentantibus. quod eſt Italorum nobile, diuinumque inuentum. tinnitu præterea, quota ſit hora, admonens, toties ſcilicet edens ſonum, quot iam ſunt elapſæ horæ. Anno 490. vrbis conditæ primum Romæ horologium ex Sole cœpit eſſe aduectum Catina è Sicilia à M. Valerio Meſſalla: quod Plinius libro 7. tradit. Vſque ad Gerbertum ſunt vſi Itali cæterique clepſydris ex aqua, adhibita ſunt etiam è puluere ignota priſcis horologia. Sed, vt omnes videant, quanti ſint Itali in mechanicis, quæ à Mathematicis habent initium, data in lucem miranda hæc

horologia,ac propè dixerit aliquis diuina. vt iam rideamus Architæ volantem columbam.

68 Neque verò hic omittendus eſt incredibiles habens vtilitates Magnetis vſus: quod eſt inuentum Flauij ciuis Amalphitani, eius namque tota ratio pendet à Coſmographia, iccircò hic erat appoſitè de illo à nobis loquendum. Quanta porrò ſit eius admirabilitas, quot, ac quantos afferat ſecum fructus ad itinera nautica facienda, inſtituenda commercia, mortaliumque vitas maria traijcientium conſeruandas, qui neſcit, aut non fatetur, is neceſſe eſt, vt ſit valdè imperitus, atque hebes. Hoc igitur Italia inuento, quo ſalus hominũ plurimorum continetur, ex quo Pontificiæ paret auctoritati, maximè gloriabitur per Amalphitanum Ciuem. Nunquid verò hic eius emolumentum conquieſcet? an verò longè plura inde exiſtent?

69 Ita profectò. Non enim Chriſtophorus Columbus Genuenſis fuiſſet auſus tam vaſtos Oceani receſſus adire, aut experiri, committereque ſe ignotiſſimis itineribus, ac toties ire, & redire, cũ detexit Indias nouas, ac remotiſſimos populos nobis aperuit, niſi adfuiſſet illi vſus magnetis. Quocirca Hiſpani acceptum quidem referre imperium tam latum Chriſtophoro Genuenſi potiſſimum debent. Sed eius conatus vel nullus omninò fuiſſet, vel, ſi quis aliquando extitiſſet, irritus caderet, niſi Italus alius tam nobile inuentum generi humano dediſſet. Alioquin eſt cõpertum, vel aliàs in Indijs Occidentalibus è noſtris alios homines fuiſſe, cum nummi ænei fuerint in ijs locis reperti, quibus inſculpta erat imago Auguſti. Sed nauigationes perpetuæ non poterant, vt nunc, inſtitui; quod deficeret artificium

nauti-

nauticæ chartæ, magnetiſq; à Coſmographiæ regulis pendens.

En igitur, quò nos liberalium diſciplinarum ſtudia poſt auctoritatem Romani Pontificis maximè amplificatam, quin cura ipſius potiſſimum promota, & ab Italis aucta, prouexerint. Vt per inuenta admiranda ſocietas vniuerſitatis humanæ tam diſſitis locorum ſpatijs interrupta cōglutinetur, hominéſque beſtijs olim ſimillimi ad humanitatem nunc inſtituantur, ac reuocentur. Neque enim Luſitani potuiſſent explorare oras Africæ, circumlegere illas, præteruehi, Orientaleſq; Indias capeſſere, & ad remotiſſimas regiões quotannis ventitare, niſi chartæ nauticæ, magnetiſque ab Italis inſtitutus vſus ipſis adfuiſſet, atque adeſſet. Viden itaque à paruis initijs, quò proceſſerit doctrinarum mathematicarum cognitio poſt imperium Conſtantini, Romaniq́ue Pontificis auctoritatem dilatatam, inter Italos aucta, & conſtituta. 70

Abſoluimus, quæ pertinent ad notitiam linguarum, Studia humaniora, Philoſophiam, Theologiam, Mathematica. Veniamus ad alias doctrinas. In quibus prima ſeſe offeret Medicina. In qua pauciſſimi ſunt è Latinis ſcriptores, Cornelius Celſus ſcilicet, aut alius quiuis non ita vt hic magni faciendus. At poſt illum quot nobis extitere? Sileamus antiquos, recitemus Italos maiorum noſtrorum memoria præſtantes, quorũ ſcripta in manibus ſunt Doctorum. Sunt verò illi, Gentiles Fulginas, Thomas Garbus, Iacobus Foroliuienſis, Hugo Senenſis, Sanctes Arduinus, Ioannes Martianus, Leonardus Iacchinus, Matthæus Curtius, Proſper Catanus, Altomarus, Montagnanus, Mōtanus, Veſalius, Trincauella, Fallopius, alijq́ue multi. Ex 71

ti. Ex his anatomicam maximè illuſtrarunt, ac lon go poſt ſe interuallo antiquos reliquerunt Veſalius, Fallopius.

72 Quantum verò ad herbarum plantarumque notitiam, quis ignorat quantus fuerit Matthiolus, quem ſequitur Caſtor Durantes, qui carminibus non impolitis herbarum vires eſt complexus. His certè nullum parem dedit antiqua Latinitas ante Conſtantinum; tot verò nulla ſæcula. Latini, Italique mirum, quandiu ſine vllis medicis fuerint, quin ipſos mèdicos vrbe exploſerunt & abhorruerũt omnes artes Græcorum. ſic enim Cato Maior apud Plinium lib. 29. cap. 1. ad Filium ſuum ſcribens: Dicam de iſtis Græcis ſuo loco, Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & & quod bonum ſit, eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum, & indocile genus illorum. & hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet. tum etiam magis, ſi Medicos ſuos huc mittet. Iurarunt, inter ſe barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt: vt fides ijs ſit, & facilè diſperdant. Nos quoque, dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quam alios Opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Hactenus Cato, qui 605. anno vrbis obijt. Sequuntur Plinij verba. Non rem (medicam) inquit ille damnabant Romani, ſed artem. maximè verò quæſtum eſſe immani pretio vitæ recuſabant. Ideò templum Aeſculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra vrbem feciſſe, iterumque in Inſula, traduntur. Et, cum Græcos Italia pellerent, diu etiam poſt Catonem excepiſſe Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, pauciſſimi

ſimi Quiritium attigere, & ipſi ſtatim ad Græcos transfugæ. immò verò auctoritas aliter, quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos, expertesq́ue linguæ, non eſt. ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligũt. Hæc ille. E quibus conſtat, imperante Veſpaſiano, qui defunctus ſcribitur anno Chriſti 81. & cui Plinius libros ſuos dedicauit, Medicinæ nullam doctrinam fuiſſe inter Romanos, & ab ijs habitas odio Græcas diſciplinas, Catone viuente, ac lõgè poſtea ſenſim in Latium ſeſe illas inſinuaſſe. Vt verè Horatius cecinerit, adhuc ſuo ſæculo manſiſſe ruris veſtigia in medio Latio, qui ſanè rectius, quâ Cato,

Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Muſa loqui.

Et:

———vos exemplaria Græca
Nocturna verſate manu, verſate diurna:
At noſtri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere ſales: nimium patienter vtrumq;,
Ne dicam ſtulte mirati: ſi modo ego, & vos
Scimus in vrbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimumq́; ſonum digito callemus, & aure.

Hæc ille, irridens ac damnans Plauti comœdias, numeroſq́ue illius, ac ſales.

Iam verò de Muſica quid dicemus? quam tanti fecit antiquitas, vt Polybius, ſolertiſſimus indagator cauſarum, ex quibus Regna ac Reſpub. euertantur, libro quarto dicat, Cynethenſes Arcadas iccirco deletos fuiſſe, quod muſicos modos à maioribus traditos neglexiſſent, atque iccircò in efferatos mores iſſe præcipites, quod manſuetio- 74

res efficiebantur muſicis numeris. Quamobrem rectè Ariſtoteles Politicorum libro 8.ca.5.decernit, Muſicam plurimum poſſe ad informandos animos,ac moribus honeſtis inſtituendos:ita,vt dixerit vates ille:

Silueſtres homines ſacer, interpresq́; Deorum
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire tigres,rabidosq́; Leones,
Dictus,& Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet.fuit hæc ſapientia quondam,
Publica priuatis ſecernere,ſacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
Oppida moliri,leges incidere ligno.
Sic honor,& nomen diuinis vatibus,atque
Carminibus venit.

Sic igitur hic teſtatur carminibus, muſicaque ad humanitatis ſtudia mortales inſtitutos. At illius inter Latinos vt fuerit vſus,certè præcepta artis nullus inter eos literis mandauit.primus è Latinis Boetius admirabilis id fecit, qui quantus hac in re eſſet, conſtat ex epiſtola 40.Theodorici Oſtrogothorum & Italiæ Regis apud Caſſiodorum libr.2. poſt Boetium multi è noſtris ſunt qui
75 multa ſcripſere.poſtremus omnium, Zarlinus optimè viſus eſt hæc ſcriptis commendaſſe.

76 Quod ſi Picturam, Sculpturamque nolumus omittere,nulli ſunt ex antiquis Latinis ante Conſtantinum,qui ſe noſtris poſſent opponere.Nam, quis Italorum, qui fuerit ante illud tempus, in certamen deſcendet cum Michaële Bonaroto,Raphaele Vrbinate,Titiano,Ioanne Bellino,Corregio,Baroccio,Zuccaro, Baſſano pictoribus? Quis cum

cum Michaele Angelo, & Sanſouino ſtatuarijs?

Quid, omittemusne Architecturam? Ars hæc quidem nulla propè in Latio fuit, quæ laudi poſſet eſſe, & celebrius aliquid afferret à Latinis acceptum. Græci omnia tradidere; Græci ab Aegyptijs didicerunt, omnia Vitruuius illa in ſuos libros tranſtulit. hinc ordines Dorici, Ionici, Corinthiaci. Sed, ſi quis legat ea, quæ à Moyſe, & Salomone in ædificatione tabernaculi, ac templi ſunt deſcripta, cognoſcet, eiuſdem rationis, atque artis eſſe cum ijs, quæ à Græcis mutuata Vitruuius in ſuis libris exſcripſit. Itali quidem pro vno Vitruuio, dabunt Leonem Albertum Florentinum, Sebaſtianum Serlium Bononienſem, Petrum Cataneum, Andream Palladium, Iacobum Barocciuin, cognomento Vignolam, Antonium Labacum. 71

Ac, ne mutis literis tantum certare alicui videamur, duo proferemus inuenta vtiliſſima, & maximè admiranda, quibus antiqui omnes carebant, & Romani, Itali ve in lucem dederunt. Antiqui ad conficiendam farinam è frumento vtebantur molis, quas ſerui, ſeruæ, ac iumenta circumagerent, atque iccircò plurimis opus erat ſeruis ad hoc miniſterium. Hinc ſæpius apud Plautum legas, Terentiumque, & alios, heros comminari aduerſus ſeruos, In piſtrinum te contrudam. Quin apud Iſaiam ſcriptum cognoſcimus, cap. 46. Deſcende, ſede in puluere virgo Babylonis, ſede in terra, non eſt ſolatium filiæ Chaldæorum, quia vltra non vocaberis mollis, & tenera, tolle molam, & mole farinam. Hæc ille, comparans Babylona ſeruę in piſtrinum detruſæ ad molendam farinam. Sic in Euangelio vocatur Mola aſina-

aſinaria, quam circumageret aſinus. Quo tempore ad vnguem definito cœptum ſit aquis molas impelli, non potuimus adhuc obſeruare. Illud eſt certum, Beliſarij temporibus id Romæ vſitatum fuiſſe. è Procopij namque libro primo diſcimus, Romanos vſos fuiſſe aquæductibus ad molas concitãdas anno Chriſti 537. Vſos ante Conſtantinum nullibi legimus, quin contrarium docemur ex omniũ libris, adhibitos nimirùm ſeruos, ac iumenta ad eas circumducendas: Beliſarius primus videtur in fluminibus conſtruxiſſe lembis impoſitas, qua parte ex alto decidunt aquæ, & afferre motionem poſſunt. Vitruuius, & priſci omnes hanc architecturæ vtiliſſimam rationem prorſus ignorauerunt. Quis autem protulerit molendina è vento, neſcimus. Borealium credo id eſſe inuentum.

Quid illud, ædificia maxima & miranda conſtruere in æſtuarijs, ac fundamenta iacere palis altè defoſſis: quod Venetijs fieri videmus? id antiquitati inſolitum, atq; iccircò vrbibus huiuſmodi, quales Venetias contemplamur & ſuſpicimus, priſci caruerunt. Omittimus nauium varias fabricationes ab Italis excogitatas, in quibus Veneti, & Genuenſes meritò primas ferunt. Hos deinde ſunt imitati Luſitani, cæterique Hiſpani. qua de re Petrus Medina proprio libro. Huc pertinẽt tot machinæ à noſtris in lucem datæ ad tollenda, aut attrahenda grauia quæque: de quibus egimus ſuprà. Huc etiam ſpectant noua, & maximè fructuoſa perſpectiuæ, vt vocant, artis præcepta. de quibus Iacobus Baroccius, Vignola dictus, libro ſuo, quem commentarijs illuſtrauit Ignatius Dantes.

Poſt

Poſt has,quas enumerauimus, fructuoſas ar- 78
tes,vna eſt Agricultura,quæ plures, quàm cæteræ omnes,exceptis Poetis, nacta eſt olim ſcriptores Latinos: & cuius præcepta complexi ſunt Cato, Varro,Columella, Virgilius, Plinius. poſt Conſtantinum verò ex Italis noſtris Aloyſius Alamannus,Petrus Creſcentius, & omnium diligentiſſimè Auguſtinus Gallus Agriculturæ præcepta tradiderunt. Sed, quinam præſtantiores? Equidem, ſi tribuendum eſt non ſolùm cæli clementiæ, quaſi modò ſit illud mitius, quàm prius. ſed tum huic,tum verò noſtrorum ſcientiæ,videmus noſtrorum diligentia fieri, vt multò plura nunc enaſcantur ex Italico ſolo, quàm priſcis temporibus,verbi gratia,ſaccharum, cytria, mala medica, & ſi quid eſt huiuſmodi. ſimiliter multò plura nunc pomorum ſunt genera, inſitionum noui modi, arationũ,ſationum.de quibus admiranda quædam Ioannes Baptiſta Porta libro de Magia naturali. Nullum tritici genus olim menſe Martio,niſi cogeret neceſſitas,terræ commendabatur,quod æſtate meti,& colligi poſſet. Sæculis noſtris habemus, quod in Vrbinatenſi præcipuè agro ſeri ſolet,& feliciſſimè prouenit. Similiter, quo modo fructus aliqui è terra oborientes, vuæ è vitibus, poma ex arboribus vel per hyemem producantur,vel conſeruentur ſummo frigore, id præclarius,ac nouo excogitatu traditur à noſtris. Nõ nullæ porrò maximè fructuoſæ artes ſunt à noſtris aduectæ in Italiam, vel adinuentæ: è quibus duæ pertinent ad veſtitum, tertia verò ad omnium propè rerum cognoſcendas vires è ſolo aſpectu ipſarum. Nam prius non erat nobis ars ſerici 79
conficiendi,bomicumq; alendorum, nunc eſt maximo cum quæſtu.Totius rei nobiliſſimam ratio-

nem verſibus elegantiſſimis explicauit Hierony-
80 mus Vida. Eodem modo, quo modo goſſipium ex arbuſculis ſuis conficeretur, Italis erat incom-
81 pertum; modò non ita. Ad extremum Ioannes Baptiſta Porta, ingenij perſpicitate nouam nobis aperuit viam, qua poſſemus, è ſola effigie, lineamentiſque perſpectis, explorare, & callere animalium, arborum, plantarum, fruticum, herbarũ, metallorum, foſſilium, rerumq; propè omnium præcipuas vires & affectiones, editis libris octo Phytognomicæ ſuæ.

Laudabile ſit igitur antiquis Italis, ad bellica ſtudia exercuiſſe puberes ſuos, ad humanum ſanguinem fundendum, ſtrages hoſtium maximas edendas, vaſtitates & clades inferendas, ita, vt ille apud Virgilium ſe iactet;

———Semperq́; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Ac Plinius teſtatur reiectas vel ætate adhuc ſua liberales diſciplinas, & maximè generi humano vtiles à Romanis & Italis, apud quos & Horatius ruris veſtigia remãſiſſe ætate ſua conquerebatur.

Laudabilius certè Italis, Pontificumque Romanorum ſtudioſis erit, & honeſtius, optimis doctrinis non modò ſuos ita excoluiſſe, vt longo interuallo poſt ſe priſcos omnes Italos relinquant, ſed expolijſſe etiam ſtudijs ijſdem, quidquid eſt populorum ſupra Rhenum, Danubiumque, id eſt Europæ duplum, quidquid eſt in Occidentalibus & Orientalibus Indijs, quod eſt propè orbis totius pars tertia: cum gentes iſtæ prius eſſent expertes omnis literaturæ, omnis bonæ artis, & agreſte viuendi genus, belluinumque traducerent in terris. Atque ita Pontifici Romano, Italiſque

poſt

poſt ætatem Conſtantini debetur, quod viginti partibus.atque etiam pluribus nunc linguæ Latinæ confinia protendantur, quàm ſtante imperio Romano. Eodem pertineat Romani Pontificis ditio non in homines efferos, quamuis huiuſmodi forent olim, ſed cunctis liberalibus diſciplinis ornatos, ad eoſque ipſe regendos, & in vna cæleſtium doctrina continendos mittat Epiſcopos, accipiatque legationes inde honorificentiſſimas. hæc verò omnia nòn vt expoliet eos, tributis premat, licet honeſtum percipiat, debitumque emolumentum, non vt gladio vaſtet, ac perdat; verum religionis, ac ſanctimoniæ puriſſimis præceptis informet, ſuperiſq; ſimiles efficiat, aſſociet, &, ſiquidem Deus ita velit, aſcribat.

Recenſentur homines vtriuſque ſexus, cuiuſuis ætatis, & conditionis Itali ſanctitudine admiranda, vitaq; cæleſti.

CAPVT II.

QVOCIRCA ob id maximas Deo gratias, ac, quantum poterit, infinitas habebit, & aget Italia, & Roma, quot tot vndique inſignibus puriſſimæ Religionis, ac ſanctitudinis radijs in omnes partes reſplendeat, atque inſtar ampliſsimi Solis in altiſſimo loco poſiti, quaſi ſydera ſubiecta, & circumſtantia reliquas totius orbis partes, omnes mortalium cœtus illuminet, vt arguantur apertiſſimi mendacij, peruerſiſſimique ingenij, qui ſecùs eſſe ſtultiſſimè dixerunt.

li viri docti recenſeant octuaginta quatuor. Vbi ſunt igitur, qui Pontificum Romanorum ſedem, quaſi ſanctitatis expertem criminantur? Atqui parentum noſtrorum, noſtraque ætate habuimus aliquos magnæ innocentiæ Papas, quorum vitam neſcimus vlla labe contaminatam, certiſſimumq; eſt ſanctiſſimis operibus extitiſſe inſignem, veluti Hadrianum Quartum, Pium V. &c, quamuis vſura vitæ breui, Marcellum II. vt hos poſteriores mittamus.

Ac, veluti ſanctitate excellenti tot extiterunt, 83
ſic nulla Sedes Pontificia fuit vnquam, quæ tot martyres è ſuis Epiſcopis dederit, quot vna Romana, cui viginti ſeptem, aut etiam 29. fuere Martyres, vt eorum nomina nos recitauimus ſigno XXXII. de prudentia politica, cap. 3. Enimuerò plurimæ ſunt in orbe Chriſtiano prouinciæ, & quidem primariæ ac nobiliſſimæ, ſiue Europã, ſiue Aſiam, vel Africam circumſpicias, quibus haud fuere tot Epiſcopi ex omnibus vrbibus martyres, vt ex vna vrbe Roma. Hoc verò argumentum ſanctitudinis eſt euidentiſſimum, vitam ponere pro virtutis, & religionis officio tuẽdo. Pro quo ſanè inter alienos ab Eccleſia noſtra vix reperias Antiſtites quatuor ex omni æuo è toto Orbe ex omnib⁹ populis, qui voluerint emori, ac ſuſtinuerint acerbè pati, neque effugere voluerint quoquomodo, ſiquidem potuiſſent. Morti namq; datos haud negamus ex alienis præſulibus multos fuiſſe. ſed ij, vel inuiti illam ſubierunt, neque potuerunt euadere, quamuis parati eſſent deſerere opinionem ſuam, vel non fuere ex antiſtitibus clarioribus, quibus vita iucundior ſolet eſſe ob honores, & commoda quędam, quibus neceſſario potiri videntur ij, qui in tali gradu collocantur.

At Romani Pontifices in ſummo loco dignitatis poſiti ſemper fuere; &, quamuis elabi valerēt, noluerunt tamen, quin vltro ſeſe quodammodò inimicis quærentibus obijciebant, neque religionis ac virtutis integerrimæ ſtationem deſerere voluerunt.

84 Ad eandem ſanctitatem ſpectat aliquo, & quidem mirabili modo, à Pontificibus Romanis nihil vnquam per tot annorum ſæcula repugnans inter ſe cum decretis ſuperiorum Pontificum fuiſſe ſancitum, in ijs, quæ ſunt æternæ veritatis, ac variari non poſſunt, ſiue pertineat ad integritatem, ſinceritatemq́ue morum, ſiue credendorum fidem. Quod autem ſit magis mirandū, tentatū eſt à maximis, potentiſſimiſq́ue Imperatoribus, ac Regibus, vt Pontifices Romani lege lata ſtatuerent contraria ſanctionibus maiorum ſuorum in ijs, quæ natura ſua ſunt vnius modi. promiſſi ob id honores, minæ ſunt adhibitæ, commota bella, tormenta allata, neque tamen ab ipſis extorquere potuerunt. Atque, vt omittamus, quot è Papis occiſi ob iſta fuērint non modo à priſcis Imperatoribus, ac Regibus, ſed etiam inferioris ætatis, vt Ioannes à Theodorico Rege, Martinus à Conſtante Imperatore, quoties Roma expulſi Pontifices Romani ab Imperatoribus quibuſdam Germanis alijſve Principibus, ſiue hi rectè contrarias veritati ſanctiones promulgari vellent, ſiue oblique, & per conſequentiam quandam? Clemens Septimus ætate noſtra nihili fecit magnas opes, & ingentes promiſſiones Henrici Octaui Anglorum Regis, ac maluit ijs fructibus in Anglia priuari, quibus è tanto tempore potiti ſunt Romani Pontifices, quam ſententiam ferre aduerſus iuſtitiam pro iniquo Rege.

Et annis ſuperioribus, quid nō offerebat Henricus, qui dicitur Nauarræ Rex, Pontificibus Romanis, vt ſuo decreto ipſum Regem Francorum duntaxat nominare vellent. ac nihil valuit tamē exprimere? Quin Sixtus V. acerbiſſimam tulit, vt illius quidem ſectatoribus videbatur, in ipſum promulgata ſanctione ſententiam. & quamuis, poſtea multis modis eum paterno, atque, vt ita dicamus, blando, ac penè nimio affectu in viam veritatis reducere alliciendo tentarit, ſententiam tamen publicam nunquam reuocauit: illique adhæſerunt poſteà Vrbanus Septimus, Gregorius XIV. Innocentius IX. & qui nunc ſedet Clemens Octauus, quamuis omnes machinę fuerint admotæ, vt hi à propoſito deſciſcerent, ac maiora proponerentur emolumenta, ſi remitteretur aliquid ſeueritatis, & debitæ iuſtitiæ. Sed tamen, vt aliquando Pontifex aliquis Romanus, in ijs, quæ priuatum ſtatum, profanave reſpiciunt, peccarit, in ea tamen, quæ publicum Religionis tangunt, nihil vnquam publico decreto commiſit. quod de alijs aſſeri non poteſt, & nos oſtendimus ſigno dę fide vna II. libro III. & de Petri cathedra LXXX. libro XVIII. & de ſanctionibus vniuerſalium Conciliorum XIII. libro V. & de prudentia Politica XXXII. lib. VIII. cap. 3. 81

Hac igitur parte de Pontificibus Romanis verè cani poteſt:

Iuſtum, & tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida, neque Auſter,

Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis
Impauidum ferient ruinæ.

Et, quanto rectius quæſo, ſi reſpiciamus hanc conſtantiam, de Pontificibus iiſdem Romanis aſſeuerari poſſet, quod idem ſubijcit?

Hac arte Pollux, & vagus Hercules
Innixus, arces attigit igneas:
Quos inter Auguſtus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater tuæ
Vexere Tigres indocili iugum
Collo trahentes. hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.

Huc conijci poſſunt plurima, quæ nos diſſeruimus ſigno 30. de ſumma ſanctitate lib. 7. & de iuſtitia, 34. & religione 35. lib. 9. veritate, 40. liberalitate, 42. lib. 10. animi magnitudine, 44. clemētia, 47. humilitate, 49. libr. 11. Ad quæ reijcimus Lectorem ne acta rurſus agere videamur.

85 Ad ſanctimoniam Romanæ Eccleſiæ, Italicorumque refertur, nunquam fuiſſe vllum collegium, maximè Præſulum, Principumve magnorū, è tam paucis conſtans, quod habuerit tot ſanctos, ac miraculis editis inſignes, vt Collegium Cardinalium, qui aſſident Eccleſiæ, Pontificique Romano. Omiſſis namque antiquis, poſt annum milleſimum ac ſeptuageſimum numerantur ex eo viri ſanctitudinis admirandæ, & diuinis operibus conſignatæ Cardinales, Petrus Damiani, Petrus Igneus, Guarinus Epiſcopus Bononienſis, Galdinus Mediolanenſis, Bernardus Florentinus,

Bona-

Bonauentura Balneoregienſis. de quibus nos ſigno de religione 35.lib.9.cap.5.

Argumenti eſt eiuſdem mirabilis caſtimonia, qua nonnulli Cardinales excelluerunt, de quibus nos ſigno de caſtitate 48.lib.11.cap.6. Omittimus quæ pertinent ad peritiam tum Pontificum Romanorum, tum Cardinalium, de qua ſigno 24.libro 6.

Quis porrò enumeret tot Epiſcopos, qui Italicis vrbibus præfuêre, & vitam duxerunt in terris cœleſtem, & prorſus ab omni labe puram? Recenſet eorum nomina Demochares in tabulis ſuis, libro de ſacrificio Miſſæ, Surius collegit eorum vitas, & plurimi ex eis nominantur in Martyrologio Romano. Quis Epiſcopos eoſdem, qui vitam pro Chriſti cultu, ac religionis conſtantia retinenda profuderunt? Ex quo conditus eſt orbis per omne tempus, quod colligitur vſque ad Chriſtum, quod aliqui volunt eſſe annorum 4121. vel vſque ad Conſtantinum, quod erit 4433. non fuit ex omnibus Italiæ cultoribus, qui ſimilis fuerit vni ex iſtis. Nam, quantum ſe iactat in vno, & altero Catone antiquitas? Cœlo iſtos oſtentat demiſſos. Clamet ille Satyricus, Satyr.2. 86. 87.

Tertius è cœlo cecidit Cato.

Canat alter Venuſinus, Ep.lib.1.ep.19.

Quid, ſi quis vultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguæq; togæ ſimulet textore Catonem
Virtutem ne repræſentet, moresq; Catonis?

Et tamen hic adeò laudatus, & vnicus toti æuo Romanorum, totas noctes interdum vino potando, & ebrietati dabat. quod Plutarchus in

vita ipſius tradit. neque potuit idem Lyricus ſubticere, cùm dixit, Od. lib. 3. od. 21.

Narratur & priſci Catonis
Sæpè mero caluiſſe virtus.

88. En, quæ ſanctitas priſcis. nam quid ego libidinem illorum narrem? Procul ſit iſta ab auribus, ſcriptis, & oculis noſtris.

Ex alia deinde parte occurrunt innumeri viri, Roma, Italiaque oriundi, præter Epiſcopos, quorum diuiniſſimam vitam quis mente adumbrare, ne dum verbis explicare poſſit? Euoluantur hiſtoriæ Sanctorum, qui inſtituta Benedicti, Franciſci, Dominici, Romualdi, & aliorum ſecuti ſunt. legantur vitæ, quas Surius collegit, ac videbimus incredibilem multitudinem illorum, qui innocentiſſimam, ſuperisque ſimilem vitam traduxêre.

89. Quot porrò ex iſtis, quamuis Epiſcopi non fuerint, acerbiſſimam mortem, tormenta atrociſſima ſubierunt, ne fidem Chriſto datam violarent? ne ſe vlla criminis vllius labecula commacularent? Nunquid vni ex iſtis parem produxit antiquitas tota, haud dico in Italia ſola, ſed orbe toto, toto æuo, ex vniuerſo genere humano. Percurre acta Martyrum. ne pigeat in manus ſumere eorum geſta. adijcere oculos mirabilibus eorum factis, ac perpeſſionibus per tranſennam ſaltem videndis. & cognoſces, quantæ iſti ſanctitudinis extiterint, quantę conſtantiæ in tolerandis duriſſimis quibuſque.

90. An hic ego virgines Italicas, quæ martyres extiterunt, recenſeam? an cæteras inexcogitabili ſanctitate, quamuis martyres nō fuerint, aut virgines? An Romani duntaxat fœminas diuiniſſi-

91.

mæ vitæ, quæ inaudita cunctis ſæculis fortitudine diriſſimos cruciatus pertulerunt, vitam profudere, ne virtutis officium defererent, neque tamen aut vllis illecebris, aut tormentis deliniri, aut tantillum deflecti potuerunt à ſinea ſanctitatis, & integritatis? An cæteras ſimiliter Romanas, quæ in terris poſitæ cœlitum modo, ac moribus degebant? Antonius Gallonius noſtræ Congregationis Presbyter accurato, & pio labore deſcripſit virginum Romanarum vitas. ibi videre licet quantæ fuerint virgines Romanæ, Aemiliana, Agnes, Agrippina, Anatolia, Anaſtaſiæ duæ, Attica. Artemiæ duæ, Aſella, Aurea, Balbina, Beatrix, Baſilla, Barbara, Benedictæ duæ, Bibiana, Bonoſa, Cantianilla, Cæcilia, Cyrilla, Conſtantia, Daria, Digna, Demetria, Demetrias, Domitilla, Emerita, Eugenia, Euphroſyna, Euſebia Euſtochium, Euſtolia. Fauſtina, Felicula, Filia Aſterij, Firmina, Flauia, Flora, Glycerium, Licinia, Lucia, Lucilla, Lucida. Lucina, Margareta. Marullina, Maria, Martina, Muſa, Paulina. Paula, Petronilla, Placida. Praxedes, Principia, Priſca, Pudentiana. Redempta, Reſtituta, Romula, Rufina, Secunda, Seuera, Seraphina, Sotera, Suſanna, Tarſilla, Tatiana, Theodoræ tres, è quibus duæ martyres, Victoria: omnes ſeptuaginta quinque. quarum pleræque cruciamentis ſæuiſſimis, ac diuturnis afflictatæ à propoſito virtutis nunquàm dimoueri potuerunt, necemque crudeliſſimam inuſitato cunctis ſæculis exemplo pertulerunt. Has ſequuntur innumeræ, quarum nomina ignorantur, vt quæ Numeriano imperante via Salaria in cœmeterio concluſæ, & necatæ fuerunt. quod ille refert in vita Dariæ,

92. 93.

Ne

Ne quis autem putet, antiquis tantùm temporibus virgines huiuſmodi Romæ fuiſſe, ſciat Margaretam è familia nobiliſſima Columnenſium natam deceſſiſſe anno 1286. Seraphinam 1487. Theodoram 1455. His adiungenda eſſet Fœlix è Barbarano oppido agri Romani, quæ noſtra ætate fuit, eiuſque vitam deſcripſit Bonſignorius Cacciaguerra. Sequuntur has matronæ plurimæ illuſtriſſima ſanctitate, Anaſtaſia, Baſilla Martyres imperante Nerone, Blaſilla filia Paulæ, Candida mater Paulinæ, Claudia Eugeniæ, Dafroſa Bibianæ, Exuperia, Fauſta mater Anaſtaſiæ, Flauia, Domitilla, Galla, Iuliana genitrix Demetriadis, Marmenia Liciniæ, Paula Euſtochij, Plautilla Flauiæ, Priſcilla Pudentianæ, Siluia ſoror Gregorij Magni, Secunda Seueræ, Hilaria, Læta, Lucina, Marcella, Olympina, Plautilla, Præpedigna, Proba, Serena, Teſſaminia, Tryphonia. Poſt has Franciſca, quæ nō ita pridem fuit, & cuius extat vita admirabilis, inſtitutuſque virginum conuentus in Turri, vt vocant, Speculorum. poſtrema eſt Antonia, cuius nos ſanctitatem cum multis in vrbe admirabamur.

His expoſitis, ſumatur quælibet vrbs in Europa, Africa, atque Aſia, in quauis orbis regione, & inſpiciatur diligentiſſimè, an produxerit tot virgines, tot matronas, tantæ fortitudinis, conſtantiæque in aduerſis, tantæ puritatis, & contemplationis in diuina intentæ, vt Roma produxit; quin multæ, ampliſſimæque regiones, quibus haud contigit tanta Viraginum præclariſſimarum propago, ampliùs autem neque maximæ totius telluris parti diuinitùs eſt hoc conceſſum, quod vni Romæ. Quæ porrò Agnetis verbi gratia, vt alias omittamus, fortitudo fuit, quæ, nata

annos

annos tredecim, reiecit omnes delicias, non expauit ignes, non enſes, non atrociſſima tormenta? Quæ conſtantia fuit Auguſtarum, ſiue Imperatricum Romanarum, vel Auguſtorum proſapia natarum, Serenæ, Flauiæ, Domitillæ, Pudentianæ, Praxedis, Artemiæ, Suſannæ, Tryphoniæ, Cyrillæ, Conſtantiæ, è quibus hæ tres vltimæ poſt Conſtantinum fuêre, in amplectendo, ac retinendo contra aduerſa omnia Chriſti cultu? Nunquid vlla ætas protulit Italiæ virgines tãtas? Nunquid vlla orbis pars?

Quid? omittemus hic Italicas virgines, fœminaſve, vel ante, vel poſt Conſtantinum cœleſtis vitæ, aut etiam virginitatis admirandæ inſignibus excellentes? Nimium prolixi eſſemus, neque operis inſtituti ratio pateretur, ſi ſingulas vellemus recenſere. Noſtræ ætatis tantùm referamus Oſannam Mantuanam, Columbam Reatinam, Margaretam Fontanam Mutinenſem, Catharinam Raconiſiam, Stephanam Soncinatem, Lucretiam Cadamuſtam, Luciam Narnienſem, Mariam Bagneſiam Florentinam, Catharinam Fliſcam Genuenſem, Margaretam Rauennatem: quarum mirabilia geſta deſcribunt Leander Albertus, Franciſcus Silueſter, Raphael Razius, Ioannes Franciſcus Picus Mirandulæ Comes, Alexander Capochius, Hieronymus Rubeus, adducuntque probatiſſimos teſtes euentuum, vt nos retulimus libr. duodecimo, ſigno 57. cap. 23. Nunquid verò vlla ætas protulit ante Cõſtantinum, vel vnam virginem fœminamve ſuperioribus ſimilem? nominetur, quæſo. Nam plurima ſæcula oppono vni noſtro, vnam pluribus noſtrarum. Aduocetur orbis totus, ac proferat aliquam ſimilem ex ijs, quæ Chriſti cultum ſunt 94.

auer-

auerſatæ. Vidé, quantum ſanctitatis Romæ acceſſerit, quantum noſtræ Italiæ poſt imperium Conſtantini.

95. Non eſt igitur opus referre, quantum doctrinæ cœleſtis fuerit in aliquibus iſtarum, quas ſuprà retulimus, Verbi gratia, in Catharina Senenſi (vt mittamus antiquas, quarum meminit Hieronymus, Demetriadem, Paulam, Euſtochium, Marcellam) cuius eloquentiam præferre audet Papirius Maſſonus Franciſco Petrarchæ, & de qua poſſe aſſeri teſtatur illud antiquum, Ab eius ore melle dulcior fluebat oratio.

96. Neque ſimiliter eſt, quòd referamus, diuinitùs impreſſa aliquibus fuiſſe ad pedes, manus, ac latus vulnera Chriſti vulneribus reſpondentia, vt Catharinæ Senenſi, Raconiſiæ, Luciæ Narnienſi, ne verba faciamus de ſancto Franciſco Aſiſiate aut earum cordi inſculpta cœleſtia quædam ſigna, vt Claræ è Monteſalco Ordinis Erem. ſancti Auguſtin. Margaretæ Tifernati, & alteri Margaretæ Columnenſi, de cuius laudibus extat ode Iulij Cæſaris Stellæ elegantiſſima, ad Aſcanium Columnam Cardinalem, multis virtutibus præſtantem, in qua illud non immeritò poſt egregias Columnenſium laudes:

Non tamen tanti domus hinc Columna,
Nec decus famæ ſimul è tuorum
Omnium, quantum ſibi Margareta
Sumit ab vna.

Quod nos retulimus libro 15. ſigno 59. cap. 3. quid dicam illarum ſanguinem nulli corruptioni obnoxium per multa ſæcula cum corporibus ſuis, à quibus eſt abiunctus, perdurare, &, quòd ſit mira-

mirabiliſſimum, certis temporibus efferueſcere, ac ſponte commoueri, & agitari, Vel alioquin miracula maxima per iſtas patrata.

Illud attingamus, ex Italia prodijſſe maximos ordines Religioſorum, ſanctiſſimosque auctores, & quidem ex vrbibus potiſſimùm Romæ propinquis. Nam, qualis, & quantus Benedictus? quot, & quanti ex illius Ordine Viri prodierunt? Legat, qui volet, Trithemium de viris Illuſtribus ordinis ſancti Benedicti. Quot porrò, & quanta illi geſſêre? nonnulla nos retulimus ſigno 23. de ſumma fide libr. 6. & 35. de religione libr. 9. & 12. de confirmata fide libr. 5. Atque hic Nurſiæ eſt ortus, quæ Ciuitas Roma abeſt itinere trium dierum. Sicuti Aſiſium Patria Franciſci; cuius ordo quot, & quantos in Religione viros ediderit, quis poterit vnquàm ſatis explicare. Quid igitur impius ait, quò populi ſunt Romæ propinquiores, eò minus eſſe religioſos? cùm tamen propè abſint hæ duæ Ciuitates, quæ protulerunt duos, quibus primæ dantur in Religioſis familijs inſtituendis. quin Benedictus eſt Romæ educatus. vterque autem à Romanis Pontificibus auctoritatem cepit. Hos porrò ſequuntur Romualdus Rauennas Camaldulenſium Pater, Gualbertus Florentinus Vallis Vmbroſæ, Philippus Seruorum Mariæ, Petrus Hoſtienſis Canonicorum Regens, & qui diuerſarum ordinis Erem. ſancti Auguſtini congregationum fundatores fuerunt, ac noſtra ætate Franciſcus Paulanus minimorum, multique alij aliorum. Horum porrò familiæ innumeros habuerunt, & habent alumnos, à quibus populi omnes ſupra Rhenum, Danubiumque in Britannia, & Inſulis, quas Oceanus alluit, Indijsque Orientalibus, ſiue 97.

ſiue Occidentalibus à fœda Barbarie, ab efferis, ac belluinis moribus traducti ſunt ad humaniorem vitam, ciuilemque cultum. Nunquid his ſimiles habuit antiquitas tota? Nunquid Italus vllus ante Conſtantinum fuit per tot annorum millia, qui tot non modò Italos, ſed è quauis natione mortales innumeros haberet per tot annorum ſæcula inſtitutorum ſuorum ſectatores, & imitatores? Nunquid vllus Italus ad ſanctitatem, puritatemque morum tot inſtituit?

98. Neque verò fœminæ Italæ hac in re viris ceſſêre. Scholaſtica namque Benedicti ſoror, & Clara ſancti Franciſci conſanguinea, ſeueriſſimæ, ac cœleſtis vitæ præcepta poſteris ita reliquerunt, vt incredibilis ſit earum multitudo in omni Catholici orbis loco, quæ ſunt ſecutæ rationem viuendi, quam tradiderunt illæ; & ex earum familijs illuſtriſſimæ fœminæ prodierunt in Europa. de quibus proprio libro Trithemius agit. ita, vt toto orbe terrarum, ne dicamus in Italia ſola, prorſus nihil illis ſimile ediderit vllum ſæculum. Tanta eſt Italiæ laus poſt imperium Conſtantini.

99. Quodque magis admirere, quicumque exterorum religioſorum familias excitarunt, ij plerumque in Italia conſederunt. Exempli gratia, Bruno Colonienſis ordinem Carthuſianorum formauit. is verò in Monaſterio Calabriæ vitam tranſegit, in ſolitudine agri Squillacenſis, vt refert in eius vita Franciſcus Puteus: quam tomo quinto Surius tradit. At Dominicus, poſtquàm diu moratus eſt in Gallijs, Bononiæ quieuit; ibique eſt defunctus, & ſepultus. quod ſcribit in eius vita poſt alios Ioannes Antonius Flaminius.

minius. noſtra verò ætate Ignatius Loiola malè habitus in Gallia, Hiſpaniaque Romam contendit, atque hic benigniſſimè exceptus præſtantiſſimi ordinis fundamenta iecit; eumque in omnes orbis partes ex ipſa vrbe miſſis ſacerdotibus diſſeminauit. quod in eiuſdem vita Ioannes Petrus Maffeius teſtatur. Vt videamus apertiſſimè, Romæ, & in Italia fontem totius Religionis eſſe; ac falſiſſimum, quod ait ille, minus eſſe religionis in terris propinquioribus Romæ.

Denique, vt finem faciamus, à Pontificibus 100. Romanis, eorumque ſtudioſis potiſſimùm propagata eſt Religio Chriſtiana in vniuerſas regiones, pluribus modis confirmata, confutatæ hæreſes contrariæ, &, cùm fuiſſet illa per hoſtes ipſorum ſæpè adducta ad interitum, per eoſdem rurſus Pontifices Romanos varijs in locis eſt reſtaurata, diſiectis, & exterminatis contrarijs, quæ nos abundè probauimus ſignis de propagatione fidei, confirmatione, confutatione hæreſium, reparatione eiuſdem fidei libr. tertio & quarto. ob quæ innumeri mortales ab efferis moribus ac belluinis traducti ad humanitatem, ciuileſque viuendi modos: vt oſtendimus ſigno 28. de gentibus efferis ad humanitatem perductis, libro ſeptimo.

Ad ſummam, venditabit ſe in hoc antiqua Italia, & Roma, quòd coluerit impuriſſimos, ac ſceleſtiſſimos Deos, ac Deas; Cœlo inſeruerit vnà cum fœminis Reges, & Imperatores omnibus flagitijs contaminatos, vt Romulum, Auguſtum, Tiberium, Floram, Fauſtinam, Liuiam, ſimileſque iſtorum. Atque iccirco protulerit homines neceſſariò huiuſmodi deorum, quos admirabantur, & colebant imitatores. Nam, quid ego Anti-

nonum, aut pudenda memorem? Nunquid hic toties repetendæ ſunt iſtæ inſaniæ? Quantò rectius gloriari poteſt nunc Roma, & Italia, ſanctiſſimos viros, ac fœminas protuliſſe poſt ætatem Conſtantini, qui viuendi præcepta puriſſima, & innocentiſſima reliquerint poſteris, qui innumeros habuerunt è toto Orbe imitatores vitæ cœleſtis per tot ſæcula, quot numeramus tranſacta poſt Benedictum, cæteroſque à nobis ſuprà recitatos. Hæc ſanè ſolida Italiæ gloria diuino munere, hæc Romæ laus vera, ſempiternumque illius ornamentum.

Oſtenditur calamitates omnes acerbiſſimas, quæ contigerunt Italiæ, poſt ætatem Conſtantini accidiſſe, cùm Pontificis Romani auctoritas eſt oppreſſa, & ipſe iniurioſè tractatus.

CAP. III.

Vidimvs ſuprà, quot, ac quantis oppreſſa fuerit malis Italia, Romaque ante Conſtantinum; quot contra, & quantis illa bonis fuerit aucta poſt eum. Sed illud ſcilicet aliquibus negotium faceſſit, quod poſt eundem nonnulla Italiæ triſtia contigiſſe memorentur, quæ ab aliquibus ſcriptoribus, antiqua, & noſtra non benè comparantibus, mirabiliter amplificari ſolent. Atqui, quæcumque illa fuerint, non æquant ſuperiorum temporum calamitates, vt aperuimus. præterea verò, quòd maximè ſit memorandum, menteque retinendum, tum præcipuè contigerunt, cùm vel Pontifex Romanus

manus eſt vrbe exactus, maleque habitus, aut alioquin eius, Epiſcoporumque auctoritas nihili facta, & proſtrata. Vt appareat ſcilicet, ab illo honorificè habito, & illius auctoritate amplificata pendere Italiæ, Romæque felicitatem. Quod vt clariſſimum fiat, enumerabimus tempora, quibus eius, Epiſcoporumque auctoritas valdè eſt imminuta; &, quæ contigerint eo tempore, memorabimus; explicantes apertiſſimè euenta, quæ literis fuerint mandata. Igitur quantas opes reliquerit Conſtantinus Pontifici Romano, quot modis auxerit eius poteſtatem, nos abundè oſtendimus ſigno ſeptuageſimo ſexto, libro 17. cap. 3. de admiranda progreſſione ſacræ poteſtatis. Ex illo tanta Italia Romæque adfuit bonorum copia, vt per annos propè centum nulla acciderit peſtis, nullus terræmotus, incendium nullum, nulla ſterilitas, nullum bellum paulo funeſtius, vel externum, vel domeſticum, nullæ denique clades. quæ ſanè bona numquàm leguntur accidiſſe tanto temporis interuallo Romæ, & Italiæ. Quocircà Ammianus, qui Valentis imperio viuebat, quamuis infenſiſſimus nomini Chriſtiano Romanorum vitam ſæpius carpat, & nihil tamen referat admodum inſigne ad vituperationem, nihilque ſimile ijs, quæ fiebant à Syllæ temporibus vſque ad Conſtantinum per annos quingentos plus minus, libro tamen 14. Pompiliani rediſſe ſecuritatem temporis in vrbem fatetur. Tanta porrò Annonæ abundantia Romæ aliquando fuit, vt ſubleuauerit Africæ inopiam; cùm contra ſemper eueniſſet, vt Africa Romę, & Italiæ ſemper horreum vocatum fuiſſet.

Atque hæc poſt imperium Conſtantini, qui tan

tam Pontifici Romano in Occidente poteſtatem largitus eſt, vt in omnibus cauſis profanis, ſiue ciuiles illæ, ſiue criminales forent, quæ Romam è toto ferè Occidente adducebantur, ſummum ius haberet: quod & Epiſcopis in ſuis diœceſibus cōmunicauit, vt è Codicis Theodoſiani lib. 15. titulo de Epiſcopali iudicio conſtat, ac nos retulimus ſigno citato. In Eccleſiaſticis porrò aut quoquomodo ad ſacra religioniſve ſtatum, vel progreſſum pertinentibus, Pontifex idem Romanus, & proprio, & antiquo iure nemini cedebat; & in illis nemo poterat ſe admiſcere.

Sed hanc eius, Epiſcopórumque auctoritatem ſupremam primus Honorius maximè imminuit deinde etiam Valentinianus vltimus. & Honorius quidem ſtatuit, ne cognoſcere poſſet Epiſcopus niſi cauſas Religionis: quiſquis ad Eccleſias confugeret, vi abreptus, grauiores lueret pœnas: clerici ne eligerentur, niſi è monachis, & è vicis duntaxat, vbi eſſent Eccleſiæ quibus præficiebantur; ac tot eſſent, qui ex Eccleſiæ fructibus tributum pendere Imperatori poſſent. Valentinianus autem, ne Epiſcopi in ipſos Clericos iudicij ius haberent, niſi de conſenſu ipſorum, ne aſtricti collegio poſſent Clerici fieri, vel monachi.

Sic igitur, imminuta ab Imperatore Romano Epiſcoporum, ac proinde etiam Romani Pontificis poteſtate, in Italia contigit, vt incredibilis, & qualis nunquàm fuerat Italiæ, ac Romæ proſperitas imminuta & ipſa conciderit. Anno enim quadringenteſimo Alaricus Gothorum Rex in Italiam irrupit, & 460. Radagaiſus cum maximis copijs vſque ad alpes Fæſulanas proceſſit. vterque tamen eſt mirabili victoria profligatus. ſed anno

anno 409. Alaricus iterum Italiam ingreſſus Romam obſedit, ac ſequenti cepit, & diripuit: Italiamque vſque ad vltimos Bruttios percurrens ſpoliauit. cumque obijſſet, Attaulfus ei ſuccedens Italiam rurſus peragrans explicauit anno 411. in Galliamque ſeceſſit, atque ita per biennium luctuoſa Italiæ clades illata, interimque maxima tum fames, tum peſtis in vrbe fuit. quod Zoſimus ſcribit. Irruptionis autem per Alaricum factæ inquit illorum temporum ſcriptor Oroſius quamuis recens memoria ſit, ſi quis ipſius populi Romani, & multitudinem videat, & vocem audiat nihil factum eſſe, ſicut etiam ipſi fatentur, arbitrabitur: niſi aliquot adhuc exiſtentibus incendijs fortè doceatur. Hæc ille: eadem Iornãdes cæterique ſcriptores.

Mirari autem ſatis nequeo, quid venerit in mentem Sigonio ſcriptũ relinquere lib. 10. à Gallis Romã capi olim nequiuiſſe, quamuis infirmã, & paruam longa obſidione. cùm certiſſimum ſit, ab illis captam, dirutamque anno 363. neque infirmam fuiſſe, aut paruam, ſed iam tum complexam ſeptem colles longè poſt Seruiũ Tullum, cenſaq; ſæpius ciuium plus quàm centum quinquaginta millia. quod ex eius Faſtis apparet.

Quod verò adijcit libro ſequenti, non nominabo ſingula oppida, quæ propterea ille ſubuertit, quòd eorum cum annalibus memoria prorſus exciderit. Nolam tantùm in campania deletam, & Epiſcopum eius Paulinum, cuius ſuprà mentio facta eſt, captum, non ſilebo. hæc ſanè imprudenti exciderunt. nullus enim ſcriptor antiquus deleta ab Alarico vlla oppida nomenque alicuius memorat: neque certè potuit ſufficere biennij tempus, quo Italiam totam peragrauit, exer-

citui, ad hæc agenda. ac Nolam tantùm vaſtatam, non etiam deletam narrat Auguſt. lib. 1. de Ciuitate Dei; cuius ipſe verba citat. Quòd ſi vult ipſe Sigonius oppidorum, quæ ſubuerſa ſint, non adeſſe memoriam cum annalibus, atque ob id nomina periiſſe, quo modo potuit id ſcire, cùm memoriam nolit extâre?

Hæc igitur accidêre, auctoritate Romani Pontificis, Epiſcoporumque oppreſſa, quo tempore etiam Roma ille abfuit. Innocentius enim Papa, cùm capta, ac direpta eſt Vrbs, Rauennam ſe contulerat, & quaſi Loth iuſtus, inquit Sanctus Hieronymus, ſubtractus eſt à præſentibus Romę cladibus, atque inde etiam literas dedit.

At Valentiniano Tertio regnante, cùm ſimiliter Epiſcoporum, Papæque poteſtatem violaſſet, & paulò poſt interfectus fuiſſet, Vandalorum Rex Genſericus Vrbem ſecundum ſpoliauit anno 455. Nullum tamen Vrbi illatum incendium, Leone Papa id impetrante. Idem tamen Genſericus Vrbes aliquot vel Italiæ, vel Siciliæ ſolo æquaſſe memoratur, vt vult Procopius libro primo belli Vandalici. Quòd ſi Leo Papa obuiam factus ad Padum, Attilæ Regi Hunnorum ſuo ſermone, & dignitate non effeciſſet, vt is ab Italia recederet anno 451. maximè ab illa clades auerſæ non fuiſſent. Aquileiam tamen funditùs exciſam, Ticinum, Mediolanumque vaſtata, Paulus Diaconus cum Procopio ſcribit.

Durante eadem Pontificiæ poteſtatis imminutione, anno 476. Odoacer Herulorum Rex, Momyllo Auguſtulo deiecto Italiam cepit. ab illo Sigonius vult multas ad ſolum vſque euerſas Vrbes, eiuſque rei Paulum Diaconum, teſtem citat.

citat. Sed nihil huiuſmodi legitur apud Paulum Diaconum, vel è ſcriptoribus antiquis vllum. Illud certum, ab Odoacre Italicis agrorum tertiam partem ablatam, Senatui, & conſulibus auctoritatem ademptam, ac noua tributa impoſita. Regnauit Odoacer vſque ad annum 493. quo victus eſt à Theodorico Gothorum Rege, & interfectus.

Sed, cùm calamitates huiuſmodi, quas narrauimus, perculerint Italiam Pont. Rom. Epiſcoporumq; auctoritate deiecta id contigit vt ſciamus Italiæ fœlicitatem pendere ab illius poteſtate ſupremum ius obtinente: Nihilominùs non fuerũt adeò funeſtæ, ac diræ, vt antiquæ illæ ante vrbem cõditam, vel poſt eam, quas intulerunt Galli, cùm Tyrrhenos omnibus bonis exutos è circumpadanis oris eiecerunt, vndecimque ipſorum Ciuitates deleuerunt, Romam funditùs exciderũt, cùm paulò antè Romani, & ipſi Veios vrbem nobiliſſimam ſolo æquaſſent, & Crotoniatæ Sybarim, cæſo exercitu militum tercentum millium.

Neque tot, ac tantæ illatæ vaſtitates, & Italorum ſtrages editæ quot, ac quantas aperuimus ab Hannibale adductas.

Quid verò Hannibalem proferimus? Italicenſe bellum, Sullanumque maioribus ruinis Italiam proſtrauit. Id abundè à nobis eſt explicatum.

An non maioribus etiam, quod Cæſar, & Pompeius, mox Triumuiri, vel aduerſis Brutum & Caſſium, vel aduerſus ſemetipſos geſſere? An non hæc oſtendimus ſuprà, Peruſiam ſubuerſam, Piſaurum terræmotu hauſtum, Italiam colonis viduatam, ſemirutas Vrbes, & direptas?

Quid hic ego à Nerone crudelius vrbem incenſam, dirutamque narrem, quam vel ab Alarico & Genſerico? quid maiores Italorum cædes factas à militibus Galbæ, Othonis, Vitellij, Veſpaſianique, quàm à ſuperioribus barbaris? quid imperantibus Gordianis Romanos conciſós, vrbem ſpoliatam, & Balbino flammis abſumptam, Gallienoque, & Aureliano à Borealibus populis Italiam direptam, vaſtatas eius vrbes, ac ſemirutas referemus?

Theodorico regnante, quis credat Pontifici Romano auctoritatem prope omnem, quæ fuerat illi in vrbe Roma, & Italia reſtitutam, vel Italiæ fœlicitatem maiorem fuiſſe? Audiamus Procopium loquentem libro Gothici belli primo. Is itaque (Theodoricus) inquit, ſuis ſic præerat ſubiectis, vt omnibus ornamentis, quæ vero Imperatori congruerent, ſe communiret. nam, & iuſtitiæ ſtuduit plurimum, legibus firmiter obſeruatis, & à circumiectis, & finitimis Barbaris Italiæ agros ad ſecuritatem tutatus eſt: quippe qui ad magnanimitatis, & ſapientiæ ſummum faſtigium perueniſſet. atque adeò, vt in ſubiectos nec minimum quippiam ad iniuriam exerceret, nec cuiquam ſibi id fortè inſinuanti aſſentiretur, præter id vnum, vt Gothi agrum, quem Odoacer ſuæ dederat factionis hominibus, inter ſe partirentur. erat autem Theodoricus fama quidem Tyrannus, re tamen præ ſe veri Imperatoris ſpecimen ferebat, & qui vel eorum, qui à principio ea in dignitate probatiores fuiſſent, nemine inferior fuerit, & Gothos item, atque Italos pari quadam, ac ſumma beneuolentia, ſuapte humanitate proſequebatur, ita, vt omnes (quod vtique difficillimum eſt,) eius imperium

rium oblectaret. In ciuilibus namque, & publicis rebus tractandis varia nimirum ſunt mortalium vota, & ſæpè id accidit, præſens imperium his quidem, & de improuiſo, vt placeat, quibus voluptati ſunt, quæ geruntur, vel vt mœrore afficiantur, quibus aliter longè, ac ſentiunt, res procedunt. Annos itaque Theodoricus cum ſeptẽ & triginta ſuperuixiſſet, vitam finiuit, quod vtique vt hoſtibus terribilis fuit, ita & ſubiectis immodicum ſui deſiderium reliquit. Hæc ille, teſtificans prętereà à Theodorico Gothos viuere permiſſos legibus ſuis, ac ſuis etiam Romanos, Senatuſque auctoritatem, & Conſulum ſemper eo regnante illæſam perſtitiſſe.

Addit in Chronico Caſſiodorus hæc verba: Rex Theodoricus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatum ſuum mira affabilitate tractans Romanæ plebi dedit annona, atque admirandis mœnibus deputata per annos ſingulos maxima pecuniæ quantitate ſubuenit, ſub cuius felici imperio plurimę renouantur vrbes, munitiſſima caſtella conduntur, conſurgunt admiranda palatia, magniſque eius operibus antiqua miracula ſuperantur.

Illud eo regnante accidit lugubre vrbi, & poſt hoc aliud Pontificum Romanorum maieſtati. Quorum alterum poſteritati ipſius, alterũ Senatui Roman. videtur diuinitùs attuliſſe exitium ſupremum.

Primum contigit anno 498. cum duo ſunt electi ad Pontificatum, Symmachus à Cleri maiori parte, Laurentius à maiori parte Senatus, & ex vtriſque partibus, inquit Diaconus lib. 15. innumeræ ſtrages, & rapinæ patratæ ſunt, plerique ex Sacerdotali numero, multi etiam Clericorum, plu-

res ciuium Romanorum extincti ſunt, per tres circiter annos. Hæc ille. Hinc accidit, vt Senatum quaſi tantarum cædium reum Deus videatur non multò poſt ſuſtuliſſe. Illud triſte euenit Romani Pontificis dignitati, quod Ioannes Papa in carcerem coniectus eſt à Rege Theodorico, anno 526. quo vterque obijt, & Rex quidem terribili ſpectro perculſus, quod refert Procopius lib. 1. quin ſcribit in Dialogo Gregorius, ad infera eum detruſum ob illatam Symmacho, Boetio, & Ioanni Papæ necem.

His exceptis vſque ad annum 535. maxima Italiæ tranquillitas, & felicitas per annos quadraginta duos, & amplius fuit ac Rex ipſe Theodoricus Pontificem Romanum Epiſcopoſq; Catholicos tum maximè coluit, tum verò plurimum detulit Pontificiæ poteſtati, vt ex hiſtorijs & literis Caſſiodori liquet, & nos attingimus libr. 8. ſigno 32. de prudentia politica. quamuis non redierit illa in eum ſtatum, quo Conſtantino imperante ſic fuerat aucta.

Secundum poſt hæc tempus accidit Italię Romæque luctuoſum Pontificibus Romanis indigniſſimè habitis, eorumq; auctoritate, ac dignitate maximè imminuta ab Imperatoribus Græcis.

Anno enim 537. Siluerius Pontifex, quod Auguſtæ Theodoræ nollet aſſentiri, ac reſtituere Anthimum hæreticum Sede Conſtantinopolitana deiectum, proditionis inſimulatus Roma abductus, ac per vim, ſceluſque infandum, ſolio depulſus eſt. mox, ob eandem cauſam, defuncto Siluerio, Vigilius, qui & multis criminibus à Romanis eſt oneratus anno 545. captus, Conſtantinopolimque miſſus, cum nollet Anthimum reſtituere, ac minantibus Imperatoribus verba illa imperterritus

ritus pronunciaſſet: Video me non ad Iuſtinianum, & Theodoram veniſſe, ſed ad Diocletianum, & Eleutheriam, perculſus alapis, & aufugiens in S. Euphemiæ, abreptus inde, ac per vrbem totam tractus, & in carcerem traditus, modico pane, & aqua, vitam tolerauit. Clerusque Romanus qui cum eo erat, ad metalla effodienda eſt amandatus. Quæ refert inter alios Liberatus, & poſt omnes Sigonius libro decimo nono de Occidentis imperio. Rómam redire permiſſus eſt tandem Vigilius, anno quingenteſimo quinquageſimo-quarto, quo & defunctus eſt, cum naui in Siciliam perueniſſet, illique Pelagius eſt ſuffectus. Ex hoc autem tempore in maximum Pontificiæ poteſtatis detrimentum Iuſtinianus cauit, ne Pontifex Romanus conſecraretur niſi prius conſulto Imperatore, ac certa pecuniæ ſumma perſoluta. Videamus autem quæ triſtia contigerint Italię ac Romę ab anno 537. vſque ad 554. per annos decem & ſeptem. Igitur, quo anno Siluerius eſt vrbe expulſus, ſic Roma eſt à Gothis obſeſſa: vt Procopio teſte, libr. 2. & 3. incredibili fame oppreſſi fuerint, peſtilentiaque ſæuiſſima Romani, & Itali vexati, & 546. quo Vigilius Conſtantinopoli eſt in carcerem detruſus, Roma eſt capta à Rege Gothorum Totila, ac pars eius tertia flãmis deleta. quod nos Procopius idem libr. 3. docet, peſtilentiaq; & fames anno eodem ſęuiſſima Romanos atque Italos abſumpſit. Deniq; haud prius victi Gothi, belliſque & vaſtationibus eſt impoſitus in Italia finis, quam anno 551. quo Vigilius liber eſt Conſtantinopoli dimiſſus. quæ conſtare póſſunt tum ex alijs, tum verò è Sigonij libris.

Ex his, quæ diximus, euidentiſſimum fit, quã tum Romanis & Italis conducat, honorificè haberi

beri Pontificem Romanum. Nam, quo anno vterque captus & iniurioſè affectus eſt, eodem Romanos & Italos fames, ac peſtilentia diriſſimè vexauit, Roma capta, dirutaque, & incendio deleta magna pars illius: cum verò Pontifex Romanus libertati, & honori ſuo reſtitutus eſt, tum demum mala omnia conquieuerunt, ac libertati, & honori ſuo reſtituta eſt Roma, quę tamen ruinis eſt deformata, ac Senatoribus, eorumque conſeſſu viduata, quòd à Gothis ad necem quæſiti præ cunctis fuerint, & occiſi anno præcipuè eodem, quo Siluerius Papa eſt vrbe exactus, quod Procopius apertè refert lib. 1.

Multi porrò ſcriptores longè inferioris ætatis, & maximè qui Italicis vrbibus antiquitatis alicuius dignitatem, magnitudinemque aſcribere conantur, Gothis attribuunt vrbium multarum ruinas, facta atrociſſima. Sed hæc, nullo ex antiquis teſte, quin repugnantibus priſcis hiſtoricis, qui Gothorum temporibus vixere, & rebus geſtis interfuere. Nam Procopius Beliſarij conſiliarius fuit, & vidit quæcunque Gothi patrarunt in Italia, diligētiſſimeque cuncta ſigillatim quolibet anno euenientia, recenſet. Et nullam tamen vrbem inſignem dirutam refert in Italia, præter Mediolanum, & Romæ tertiam partem. Blondus tamen hiſtoriarum libro 5. contendit multis, nullo modo euerſum fuiſſe à Gothis Mediolanum, quamuis vaſtatum negari non poſſit. Quod autem legitur in aliquibus Procopij codicibus, tercentum millia virorum Mediolanenſium necata à Gothis, reponendum eſt, triginta millia, prout non modo idem Blondus, ſed etiam Leander in deſcriptione illius vrbis legit, ac ratio ipſa ſuadet. Quin Totilam, quem veluti Gothorum crudeliſ-

deliſſimum multi produnt, humaniſſimum fuiſſe, cum Rex eſt electus, quamuis ante adeptum regnum crudelis eſſe potuerit, è Procopio conſtat, qui lib. 3. hæc de illo, iam tum rege electo, tradit. Totilas interim, cum in captiuos Romani exercitus ſtudium plurimum, ac beneuolentiam præ ſe non mediocrem tuliſſet, eos tantoperè ſibi conciliauit, vt volentes plerique apud eum militarent, & mox fœminas quaſdā patritias captis in oppidis per ſuos cōprehenſas, nulla prorſus affecit iniuria, ſed ſumma cū diligentia liberè abire permiſit. Vnde factum, vt eius nomen tum ſapientiæ, tum benignitatis celebre apud Romanos iam eſſet, & rurſus fœminas omnes, vt extra iniuriam eſſent. ſeruauit, vel Gothis has ſibi maximè cupientibus coniugio iungi. Quin idem Totilas Gothum, quod virginem vitiaſſet, vltimo ſupplicio, bonis eius publicatis, affecit. Audi maiora, quæ Procopius tradit his verbis, ne quid me putes finxiſſe: Totilas igitur, Neapoli capta, eam in captiuos præ ſe tulit benignitatem, quæ vtique neque barbaro, neque hoſti ſat conuenit. quippe qui Romanorum præ inedia affectorum inprimis curam ſuſcepit, nec ſecùs & eorum, qui, cum cibo diutius caruiſſent, imminuti viribus videbantur. Veritus itaque, ne ex repentino nimio cibo ad ſatietatem deſumpto, vti par erat, ingurgitati perirent, medendi hunc modum excogitauit. cuſtodibus in portu, portiſque diſpoſitis imperauit, neminem vt abire permitterent. Tum ipſe omnibus moderatione prouida quadam, parciuſque, quàm pro ſingulorum appetentia, cibos præbere, hoſque eatenus quotidie fameſcentibus addere, quoad ne auctos quidem, ingeſtoſque ſibi ſentirent. ſic itaque viribus confirmatis, patentibus apertiſque

que foribus, liberè, quo quiſque abire iam vellet permiſit. Cononem verò, eiuſque milites, quibus manere apud ſe haudquaquam placebat, impoſitos nauibus nauigare, quo animus vellet, ac pro arbitrio iuſſit. Tum illi, ſi in Byzantium nauigationem ſuſciperent, probro ſibi, quod egerant, fore, & ignominiæ rati, Romam potius eundum decernunt. Sed, aduerſo vento obſiſtente, cum nulla eſſet nauigandi facultas, in ancipiti erant, ne Totilam vt potitum victoria promiſſorum denique pœniteret, neve per eum ingenti aliquo malo afficerentur. Quibus de rebus Totilas certior factus, vniuerſos ad ſe conuocatos ſolando, & confirmando, & integrata, quam dederat, fide, bonum animum habere iuſſit, & ſuo cum exercitu vt ſe immiſcerent, indeque neceſſaria ſibi coempta, vt ab amicis deferrent. Denique, cum ea vis venti rurſum, & continenter ingrueret, ita, vt temporis plurimum tereretur, equos, & iumenta his tribuens, inſuper & viaticum elargitus, per continentem Romam verſus, iter vt facerent, imperauit, viæ ſimul comitibus datis Gothis, & probatiſſimis viris, vt tuto abirent. Hæc Procopius.

Denique, cum ſæpius inter Italos, eorumq; ſocios ac Gothos commiſſa fuerint prælia, ex Italis, eorumq; militibus nunquam millia quinque cecidiſſe narrantur, ita, vt ad ſummam multò maior vaſtitas Italiæ fuerit allata per Gallos, per Annibalem, per bella Italica, Sullana, Cæſariana, & alia, quæ recitauimus, quam per Gothos; quæ funeſtiſſima fuere his temporibus, extitere fames, ac peſtes, ita, vt adacti fuerint homines ad humanarum carnium eſum, ac fuerint, qui ſe in Tiberim præcipites darent. quod aliàs ante exactos re-

ges legimus eueniſſe. Ex his patet, acerba hæc acci diſſe ob contemptum, irrogataſq; Papæ iniurias, & tamen multò acerbiora eueniſſe ante Conſtantinum, vt, cum Galli vndecim circa Padum vrbes, Romamq; euerterunt, cuncta in vicos redegere in Gallia, quæ ab eis dicta eſt Ciſalpina, aut cum parentibus, inquit ille, abominatus Annibal per annos ſexdecim Italiam vaſtauit, vndecim vrbes in Apulia, & in his Argyripam, Canuſiumq; Italicarum maximas excidit, Romaniq; populorum, qui illi adhæſerunt, ciuitates in vicos redegere: Aut cum ijdem ſociali bello ad vaſtitatẽ plurimas regiones adduxerunt, & mox bellis ciuilibus ſequẽtibus, aut alioquin pluſquam barbarico furore in ſemetipſos, atque Italicos, diritatis exempla atrociſſima ediderunt, veluti, cum Nero Romam incendit, & mox per biennium toties eſt à quatuor Imperatoribus pugnatum, Cremona exuſta, Italia tota direpta, vt aperuimus ſuprà. Quod verò terræmotibus, ac fulminibus Romam diſiectã Sigonius anno 558. prodit ex oraculo S. Benedicti, fallitur, cum nemo id narret. & S. Benedictus non id vno anno euenturum, dixerit, ſed progreſſu annorum multorum, ita, vt ſenio, inquit S. Gregorius, longo ædificia laxata proſternerentur: quin non audet iſtiuſmodi oraculum certò affirmare prolatum à S. Benedicto Dialogorum lib. 2. cap. 15. ædificia olim publica, quibus è maiori parte Roma conſtabat, ad voluptatem ſolam facta, vt docuimus, & quorum cura ad Imperatores pertinebat, neglecta ruinam fecere: cui cauſam dedere etiam fulmina, ac terræmotus diuerſis temporibus accidentia. Hinc Roma aſpectus eſt fœdatus, atque, vt ait Sanctus, emarcuit vetuſtate nimia, ſenioque longo.

Tertium tempus eſt,cum Epiſcopi Iſtriæ, Venetiæ,Liguriæ, Aemiliæ, Ducibus Macedonio Aquileienſi, Honorato Mediolanenſi, Maximiano Rauennate Archiepiſcopis ab obedientia Romani Pontificis abſceſſere, & quintum Concilium Conſtantinopolitanum reſpuerunt. quod apparet ex Epiſtolis Pelagij Primi. id contigit ſub annum 555. quin Aquileiæ Synodus eſt coacta aduerſus vniuerſale quintum Concilium amplius anno 58. Helias Aquileienſis, & Ioannes Rauennas Archiepiſcopi, contempta Pelagij Secundi au ctoritate,Concilium Chalcedonenſe ex parte refutarunt anno 585. quod libro primo de regno Italiæ Sigonius notauit. Durauit hoc diſſidium viuente adhuc Auſtatio,qui conceſſit Aquileiam anno 611.vt in eius vita Beda nos docet. Illud etiam graue Pontificiæ poteſtati contingebat, quod cōſecrari Papa haud poterat, inſcio, vel inuito Imperatore Orientis. quin ille adeò ludibrio fuit aliquando,vt Mauritius Gregorium Magnum,ſimplicem per ignominiam vocauerit: factamque ab ipſo pacem,noluerit ratā habere, Patriarcharum Conſtantinopolitanorum ſuperbiam, cum vocarent ſe Oecumenicos, aduerſus Pontificem Romanum fouerit. Denique Conſtans anno 652.captum Martinum Papam in Pontum relegauit, vbi & deceſſit anno 653.

Ac per hæc tempora, ſub annum ſcilicet 568. Longobardi Venetiam,Liguriam, Aemiliæq; magnam partem,& Tuſciæ ceperunt. Continuerunt feritatem barbari vſque ad annum 576. quo inquit Paulus Diaconus lib.2.cap.18.triginta Duces triginta Ciuitatibus dati ſunt, ſinguli ſingulis. ij nulli Regi parebant.ac tum multi,inquit ille, nobilium Romanorum, ob cupiditatem Ducum interfe-

terfecti ſunt.reliqui verò per partes diuiſi, tertiã partem ſuarum frugum Longobardis perſoluerunt,& tributarij efficiuntur; porrò his Longobardorum Ducibus ſeptimo anno ab aduentu Alboini,& totius gentis,ſpoliatæ ſunt Eccleſiæ, ſacerdotibus interfectis, ciuitatibus ſubrutis, populiſque,qui more ſegetũ excreuerant, extinctis in ijs regionibus,quas Alboinus ceperat. Hæc ille. qui & duas grauiſſimas peſtes memorat, eluuionemque aquarum maximam, ſi qua vnquam fuerat poſt vniuerſalem.Quin anno 600.cum pacem factam violaſſet Exarchus Imperatoris, Agilulfus Rex, Pataulum captum incendit, Cremonam, Mantuamque euertit 602. Sequenti autem pace facta, interuentu & opera Gregorij Magni, Italicis longè pacatiora omnia fuerunt. Et nihilo minus hæc tempora minus infelicia fuerunt, quã fuerint imperio Romano,aut Repub.ſtante, quin ipſo Auguſto viuente,vt colligi poteſt ex ijs,quæ ſuprà retulimus,ne toties eadem repetamus. oſtẽdimus enim ſuprà, illo regente ademptos omnibus propè Italicis fundos antiquos, in remotiſſimas ipſos oras amandatos,populos Italiæ multos deletos,incendia magna exorta, peſtes, ſterilitates,diluuia Deucalionis penè ſimilia, vt conqueritur Horatius,vrbes dirutas,vt è Lucano,& alijs aperuimus,incendia exorta,denique bella omnium cruentiſſima geſta.

Ex hoc tempore nulla irruptio in Italiam barbarorum fuit huiuſmodi,vt in illa vel diu conſederint, agroſque & fundos prioribus incolis ex maiori parte abſtulerint,atque ita magnam ipſius partem potuerint occupare. redire in Italiam tranquillitas exoptata cœpit,cum Benedictus Secundus anno ſexcenteſimo octuageſimo quarto

euicit, ne auctoritas Imperatoris in Pontifice con ſecrando expectaretur. Non enim bella vlla, vel clades Italis fuerunt paulo atrociores, aut quales ante Cōſtantinum fuiſſe in Italia memorauimus, quales etiam Romani Pontificis poteſtate oppreſ ſa. Sed magna Italię felicitas aduenit, cum Gregorio Secundo ſedente anno 727. Romani cum populis propinquis obedientiam Pontifici Romano iurarunt, & a Leone Iſaurico, quod hæreticus eſſet, deſciuerunt, vt alibi retulimus ſigno 76. de admiranda progreſſione ſacræ poteſtatis, lib. 17. cap. 3. at longè maior adfuit, cum Pipinus Francorum Rex anno 755. mouit in Longobardos, & quæ Pontifici Romanō ditionum iura abſtulerant, reddere coegit, maxima porrò affulſit, cum Carolus Magnus Longobardos Italiæ imperio, quodcunque illi habebant, exuit, ac Papæ reſtituit ea, quæ eripuerant anno 774. Tunc enim, quod ſuprà ex Othone Friſingenſi retulimus, Italiæ Ciuitates magnam libertatem nanciſci cœperunt. Felicitas hæc vti cœpit anno 684. ad ſummam venit 774. turbari cœpit 799. & 815. cum Romani in Leonem III. multa indigna patrarunt, ita concidit 824. cū Romæ nobilitas, orta ſeditione, Eugenium III. delegit, ac lex ab Imperatore Lothario lata, ne Pōtifex Romanus conſecraretur, niſi Imperatore, ac Legatis eius præſentibus, perſtitit annis centum quadraginta. Atque ita, quemadmodum viſa eſt extitiſſe lege illa abrogata, qua Papa non poterat conſecrari, niſi conſulto Imperatore, ita languit, renouata ſimili conſtitutione, per quam Pontificia poteſtas, ac dignitas imminuebatur. Illo autem temporis interuallo nulla peſtis, nulla ſterilitas, nulla eluuio, incendium nullum, cladesve admodum funeſta, & memorabilis fuit in Italia.

Bella

Bella non ita atrocia, vti ante Conſtantinum, nulla vrbs euerſa, terræmotus vnus fuit anno 801. quo tectum Baſilicæ S. Pauli, ac nonnulla alibi ædificia corruerunt. quæ conſtant è Sigonij annalibus.

Quartum tempus, quod valde luctuoſum, ſed varijs euentibus temperatum, eſt ab hac lege lata per Lotharium vſque ad annum 1059. quo temporis ſpatio indigniſſima à Romanis in Pontifices patrata, occiſis eorum duobus, vt cætera omittamus, de quibus infra agemus, & quidem ſub annum eundè, quo ſancitum fuit, vt Pótifex Romanus haud conſecrari poſſet, niſi Imperatore, aut eius legatis præſentibus, grauiſſima peſtilentia fuit, & 847. vehementi adeò motu terra mota eſt, vt Aeſernia penè tota procubuerit, ac magna pars populi cum Epiſcopo ruinis obruta fuerit. Anno deinde 841. Saraceni Barium cepere, per annos triginta tenuerunt, atque inde egreſſi non modo omnem Apuliam & Calabriam, quæ Græco Imperatori parebant, ſed ipſam prpterea Campaniam infeſtam habuerunt, ac multa ſibi oppida ſubiecerunt. Anno autem 891. Fraxinetum in alpibus Cottijs, finibuſque prouinciæ occupantes, cuncta incurſationibus loca vicina fœdarunt, neque Othone adhuc Magno viuente poſt annum 972. inde eijci potuerunt. Ex altera autem parte anno 877. Garilianum arcem ad amnem Lirim conſtructam occupantes, multas inferiori Italię vaſtitates, ac populis clades attulerunt, nec niſi anno 915. ſunt expulſi Ioanne Decimus Papa, cæteriſque vt Luitprandus ſcribit, adnitentibus. At anno 935. ijdem Genuam ceperunt, ac diripuerunt plurimis in ſeruitutem ductis, Anſidoniam præterea incenderunt, ſed & antea anno 846. agrum Romanum po-

pulati Apoſtolorum Baſilicas, quæ extra vrbem tunc erant, ſpoliarunt. Romæ etiam illud contigit inſolitum anno 847. vt incendium duos vicos exuſſerit, & baſiliſcus afflatu multos necarit. Ad hæc mala acceſſerũt Hungarorum populationes, qui ſub annum 901. irrumpentes in Italiam, cuncta vſque ad Tuſciam prædationibus & incendijs fœdarunt, & aliquot minora oppida inflammarunt. Ludouicus autem Secundus anno 865. Capuam deleuit, & 869. Barium. Græci porrò, quibus hæ tum regiones parebant, ab obedientia Romani Pontificis deſciſcere iam tum cœperunt.

Hæc igitur funeſta Italiæ contigerunt, oppreſſa, atque imminuta Pontificiæ poteſtatis dignitate ob Lotharij legem, quæ cum ſublata eſſet anno 884. per Hadrianum Tertium, mox acerbiora multa acciderunt. Romani enim per factiones euehere, ac deijcere Pontifices Romanos, ac multis modis vexare cœperunt, ita, vt Formoſus Arnulfum Germaniæ Regem coactus fuerit auxilio aduocare, & anno 928. Ioannes Decimus à factioſis vrbis dominatum affectantibus, fuerit interfectus. Et 941. Stephanus Octauus à ſectatoribus Alberici Romani. cumque anno 963. Otho Ioannem Duodecimum Roma, ſolioque Pontificali deieciſſet, Leo Octauus eſt per eum ſuffectus, datumque Imperatori, & Italiæ Regi, vt ipſe Pontificem conſtitueret, & Epiſcopis inueſtituras daret. quod plerunque durauit vſque ad Leonem Nonum, qui quamuis per Henricum Germaniæ Italiæque Regem fuiſſet electus anno 1049. monitu tamen Hildebrandi noluit Pontificem ſe gerere, niſi Cleri Romani ſuffragijs confirmaretur. quod ita ſequẽtes obſeruarunt, vt Stephanus Nonus à Clero fuit electus, ſicuti etiam Nicolaus Secundus, Alexander

xander Secūdus, & Gregorius Septimus, qui creati ſunt, & conſecrati, nulla Regum, vel Imperatorum habita ratione, aut expectato conſenſu, quāuis Gregorius Septimus noluerit accipere conſecrationem, niſi perſpecta Regis voluntate. Hoc etiam temporis ſpatio, anno ſcilicet 1010. Florentini Fæſulas euerterunt, quod lib. 4. cap. 5. Villaneus refert.

Atque ita ab anno 824. vſque ad 1049. plerunque iacuit afflicta, & proſtrata Pontificis poteſtas in Italia per annos ferè ducentos quinquagintanouem, quibus etiam luctuoſiſſima tempora Italiæ contigerunt. Neque tamen, qualia, vel ante vrbem à Gallis captam, vel cum Romani continenter bella cum Italis geſſere vſque ad Hannibalis aduentum, quibus in vna Aequicolarum regione quadraginta vrbes euerterunt, vel cum Hannibal atrociſsima diritatis exempla edidit, deletis in vna Apulia vrbibus vndecim, ne cæteras nominemus. Nam, quid Socialia, Sullana, cæteraque bella ciuilia narrabimus? Quid Imperatorum, qui vel Romani, vel Italici, aut Barbarici demùm ſanguinis erant, crudelitatem incredibilem memorabimus? Quid terræmotus, diluuia, incendia, peſtes, ſterilitates poſt ætatem Conſtantini non auditas? quæ ſi producantur in medium, & cum his comparentur, minus infelicitatis cognoſcemus eſſe in noſtris, quæ recitauimus, temporibus, quam illis. neque tamen hæc fuiſſet infelicitas, niſi oppreſſa Pontificis Romani auctoritate.

Ab anno 1049. vſque ad milleſimum octingenteſimum tertium, Pontificum Romanorum poteſtas cœpit ſpiritus ſuos iure attollere. Leo namque Nonus à clero Romano accipere auctoritatem voluit, legatiſque miſſis, Græcos ad fidem

magna ex parte reuocauit. Northmanni Saracenos Italia prorſus eiecerunt; nobiliſſimumq́ue Neapolis, & Siciliæ Regnum cœperunt inſtituere; quod feudi iure à Romano Pontifice acceperunt. Stephanus IX. Henricum Tertium Germaniæ Regem de ſimonia accuſauit. Nicolaus Secundus à Cardinalibus potiſſimum deligi Papam decreuit, Alexander II. Henricum ad cauſam de Simonia dicendam euocauit. Gregorius verò VII. eundem priuauit imperio. Et nihil in Italia cladis eſt auditum, florente ſcilicet Romani Pontificis auctoritate.

Quintum tempus eſt, cum rurſus arma ſumpta aduerſus eam extinguendam. Henricus enim Tertius Germaniæ Rex, multorum criminum reus, cum ſpoliatus imperio fuiſſet anno 1083. Gregoriũ VII. bello illato vexare cœpit, ex quo multa in agro Romano, & vrbe, flammis vaſtata, peſtis grauiſsima fuit, quæ Germanos inprimis milites abſumpſit, penuriaq́ue annonæ in Italia huiuſmodi, vt pręvictus inopia inquit poſt alios Sigonius libro de régno Italiæ nono, multæ matres in liberos fame ſolicitatæ ſæuierint, anno 1084. vrbe exactus Gregorius, Salernum ſe contulit, auxilio Roberti Northmanni fretus, ac protectus. fuit hæc Italiæ infelicitas annorum duorum.

Poſt hæc, Gregorio Septimo defuncto, ſubſtitutus eſt Victor Tertius, anno 1086. qui ſequenti Romam profectus, cum, metu Roberti, Henricus Tertius Italia diſceſſiſſet, in ſuo ſolio ille præſedit, atque ex hoc vſque ad 1117. per annos triginta vnum, nihil calamitatis in Italia fuit, Córado II. Henrici Tertij filio, qui à Patre ob ipſius flagitia deſciuerat, & Papæ adhæſerat, ſuperiores oras Italiæ regente.

Sextum

Sextum tempus Italiæ infelix fuit anno 1117. cum Henricus Quartus Tertij filius, a Paſchali Secundo, quem captum cum Cardinalibus Roma abduxit, & iniurioſiſsimè tractauit, inueſtituras Epiſcoporum, metu belli, ac morte intentata, extorſit, & ſequentibus annis ex ordine quatuor Antipapas induxit. Nam tunc Italia, inquit poſt alios Sigonius lib. 10. inaudito ante multa ſæcula terræmotu concuſſa eſt: quippe eius impetu mœnia, templa, turreſq; vrbium paſſim cum ingenti mortalium ſtrage procubuerunt: fontes turbati, hiatus terræ ingentes apparuerunt, tremenda tonitrua ac fulgura, quæ nulla hominum meminerat ætas audita. quibus rebus perturbatus Henricus, cum multò triſtiora nunciarētur, è Germania literas ad Pontifices veniæ deprecandæ miſit. Hæc ille. Paſchali ſucceſſit Gelaſius anno 1118. qui, cū Romam ſe contuliſſet, à ſectatoribus Henrici IV. ita fugatus eſt, vt coactus fuerit in Franciam ſe cō ferre. atque eo anno grauiter, ait idem ſcriptor, frigore, famē, ac peſtilentia laboratum, ingenti terræmotu per quadraginta dies vniuerſæ prope Lombardiæ vrbes afflictæ. Hæc ille lib. 10. Quæ nos latius perſecuti ſumus ſigno 100 cap. 5. lib. 14. de Signis Eccleſiæ Dei. Fuit hæc infelicitas Italiæ annorum duorum plus minus.

Redijt ad tranquillitatem, bonaque illius Italia, ſub annum 1119. permanſit vſque ad annum 1161. per annos quadraginta, quibus nulla illi clades inſignior accidit, quæ ærumnas ante imperium Conſtantini contingentes æquarit. non bellū paulò cruentius, non peſtis, terræmotus, ſterilitas, incendiumve memorabile euenerunt, nulla vrbs exciſa, vigente nimirum Pontificis Romani poteſtate.

Septimum tempus calamitoſum præcipuè fuit Italiæ anno 1143. vſque ad 1155. illo enim Romani à Pontifice defecerunt, ita, vt fuerint excómunicati. quin Eugenius Tertius anno 1145. ab ijſdem vexatus in Gallias conceſſit, & 1154. interdicti ab Hadriano Quarto ob Vidonem Cardinalem violatum, totoque hoc temporis interuallo in contumacia perſtiterunt, rurſus anno 1159. Romæ Alexander Tertius legitimè Pontifex eſt creatus, contra Victor Antipapa, cui populus Romanus Romano fauebat, eſt conſtitutus. pro hoc ſtetit Fridericus Primus, cognomento Ahenobarbus, aduerſus Pontificem legitimum, qui in Gallias profugit. Atque hoc tempore ab Ahenobarbo incenſa Aſta, Cherium, Derthona, Spoletum, ſubuerſum verò Mediolanum; multa item prælia commiſſa, quibus tamen non illæ cædes mortalium editæ, quas legimus ante imperium Conſtantini. Pax facta anno 1184.

Ex hoc vſque ad 1328. per annos centum quadraginta quatuor, maior Italiæ quies fuit, Mediolanum reſtitutum, condita Alexandria, ſuum decus recepere Aſta, Cherium, Derthona, Spoletū, plurimæque vrbes maxima incremēta ceperunt. &, quamuis eam Fridericus Secundus, eiuſq; filij interturbarint, multæque fuerint editæ pugnæ, nunquam tamen hominum tantæ ſtrages fuerūt, quantas antè Conſtantinum memorauimus, nullus inſignior terræmotus, peſtis, fames, incendiumve fuit, nulla vrbs euerſa.

Octauum maximè infelix Italiæ fuit ab anno 1328. vſque ad 1350. cum ſcilicet Ludouicus Bauarus, aſſerens ſe ſupra Papam, in Italiam venit, Romæ Antipapam creauit Petrum Corbarienſem qui Nicolai nomen adſumpſit, & plurima indigniſ-

digniſſima aduerſus auctoritatem Pontificiā perpetrauit. Fauerunt illi, eiuſque ſucceſſoribus, ac fautoribus plurimæ Italicæ ciuitates. quæ latè ſcribit Ioannes Villaneus libr. 10. & 11. atque hoc tempore Padus, ruptis aggeribus, in agro Mantuano, & Ferrarienſi, plurima vaſtauit, hominum decem millia ſubmerſit. Arnus toti ferè Etruriæ innumera damna intulit. Annoque 350. tanta in Italia fames fuit, vt ingens multitudo inhumano ſeſe alueritcibo. Nauclerus ait, tantam in Italia peſtilentiam fuiſſe, vt in ea ius redditum non fuerit per aliquod tempus. Ab illa in primis Mediolanū fuiſſe vaſtatum, ſcribit Patriarcha. In foro Iulij præterea, & Carnis horrendi terræmotus fuerūt, quibus multa hominum millia obtrita occubuerunt Rhodum, Vedronum, Caſtrū Danielis, cum vicis quinquaginta in agro Goritiæ proſtrata ceciderunt. Quæ nos fuſius complexi ſumus lib. 24. ſigno. 100. cap. 5.

Si quod autem tempus Italiæ pernicioſum fuit, illud re vera cenſeri debet, quo abfuerunt vrbe Pontifices Romani, Auenione conſidentes. Tunc enim Roma in maximum ſquallorem deuenit, in diuerſis vrbibus Italiæ diuerſi Tyranni exorti, factiones excitatæ. Et nihilominus nunquā tam diras eſt paſſa miſerias Italia, vt ante Imperium Conſtantini, nunquàm tam ſæuis eſt bellis afflictata: &, quamuis poſt Auguſti Imperium non tam crebris fuerit agitata, incidit illa tamē in truculentiſſimos Imperatores, Romani, Italici, ac poſtremò Barbarici ſanguinis, à quibus, eorumque ſatellitibus, vt oſtendimus, miſerrimè illa, quamuis pax eſſet, dilaniabatur.

Ad ſummam, quæcumque contigerunt maximæ clades, ſiue ab hominibus adducerentur, ſiue

diuinitùs immitterentur, poſt Imperium Conſtantini, euenêre, cùm Pontificis Romani poteſtas imminuebatur, aut iniurioſè dignitas eius tractabatur. Acciderunt & alijs temporibus ob alias cauſas aliæ, ſed minores his, ſicut hæ minores ijs, quæ ante Conſtantinum contingebant. Sic, Clemente Septimo in arce Sancti Angeli obſeſſo, ætate noſtrorum parentum, fames, ac peſtilentia vniuerſam Italiam vexauit: ſic noſtra ac recenti memoria fuêre in aliquibus eius partibus lues, ſterilitas, ac terræmotus minores his, quos memorauimus, neque antiquis, vt apparet ſi paria paribus conferamus, comparandi. E quibus omnibus fit euidentiſſimum, Romani Pontificis auctoritatẽ, poteſtatemque Italiæ cœlitùs eſſe conceſſam ad ipſius fœlicitatem tum conſeruandam, tum promouendam. Quod longè etiam clariſſimum fit ex eo, quòd multæ Chriſtiani olim nominis regiones, quibus Rex vnus præerat, in efferarum gentium Tyrannidem miſerrimè inciderunt, ac multis vaſtitatibus deformatæ viſuntur. Quæ quoniam nos fuſius aperuimus ſigno 99. de infœlicitate hæreticarum nationum libr. 24. ne agamus actum, ſatis erit indicaſſe locum, vt lector inſpicere clariſſimã veritatis lucẽ poſſit, ac Diuinæ prouidẽtiæ euenta illuſtria cognoſcere, & admirari.

Redarguitur falſum, quod impius ſcripſit, Italiam fore inexpugnabilem, ſi vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat, cum ſæpius occupata, quamuis vni ſubiecta eſſet, oſtendatur, Pontificemque contendiſſe, vt Rex vnus eius, aut Imperator foret, ſed id non feliciter Italiæ Romæque accidiſſe.

CAP. IIII.

VERVM enimuerò clamat impius, ſi foret vnus Italiæ Rex, inexpugnabilis illa eſſet, quod non modò pertinet ad Italiæ dignitatem, ſed etiam quandam beatitudinis parteme quaſi bona eius nullo modo poſſint ab alijs aut conuelli, aut diminui. Culpa verò Romani Pontificis, adijcit ille, fit, vt Italiæ totius non ſit Rex vnus. Hæc ille, falſiſſimè ſimul, atque ineptiſſimè. Nam ſæpius Rex vnus fuit Italiæ: & idem tamen cum tota Italia fuit adductus in alienam poteſtatem. En tibi Galba, Neronis ſucceſſor, Italia tota potitur, & tamen ſpoliatur ab Othone: hic obtinet eandem, ac pellitur inde à Vitellio: Vitellius à Veſpaſiano. Poſt hos innumeri fuerunt ante Conſtantinum barbarici ſanguinis, qui Italiæ Imperium, nomenque Imperatoris, ac poteſtatem ſibi aſſumpſerunt aduerſus eos, in quorum ditione erat Italia. Seuerus Afer Italiæ Regno potitum Iulianum Italum deijcit. Maximinus Thrax Alexandrum Syrum, Philippus Arabs Gordianum, Decius Pannonius Philippos, Diocletianus Dalmata Carinum, Denique Conſtantinus ipſe Maxentium militibus Italicis, ac Romanis circumſeptum, Theodoſius eodem modo Eugenium copias ex Occidente innumeras trahentem; Valentinianus Aſpare Duce Ioannē. Quid, cùm Rex Herulorum Odoacer Italiam cepit, an non vni Momyllo parebat Italia? cumque idem Rex per annos multos eam tenuiſſet, an non Theodoricus illi eam bello eripuit? cumque Theodorici ſucceſſores eidem diutius imperaſſent, cur à Iuſtiniani Ducibus expulſi fuerūt? Iuſtinus verò, Iuſtiniani ſucceſſor, cur excidit illius

impe-

imperio,inuadentibus eam Longobardis? Commune hoc Italiæ fuit cum cæteris vel maximis, vel potétiſſimis regionibus,vt earum Reges fuerint victi,& ſub Imperium exterorum miſſi. Aſſyrios olim latiſſimè dominatos Chaldęi, Chaldæos Perſæ, qui & Aegyptios ampliſſimè quondam regnantes vicerunt, Perſas Græci, Græcos Romani ſuperarunt. An non Africam totam Rex vnus tenebat, cùm Vandali rerum potiebantur? Cur itaq; tam breui eſt à Beliſario domita, & adducta in poteſtatem? Hiſpanias nonne vnus Rex tenebat? quid igitur illam ſibi Saraceni ſubiecerunt? Atqui hæc omnia contigère ob neglectam magis, vel Dei religionem, vel, quæ hanc ſemper ſequitur,Pontificis Romani auctoritatem, vt ſigno 99.& centeſimo aperuimus. Blandimur nobiſmetipſis aliquando omnes, ſi facimus noſtros Scythis,Perſis,Parthis,Afris, Græcis,aut alijs fortiores. cuncti ſumus mortales; incolimus eandem terram,eũdem ſpiramus aërem, membris eiſdem compacti ſumus, naturæ omnes eiuſdem: cuncta pendent à Deo, illiusque vero cultu. ille robur dat,ille artem militarem docet, vſumque eius adducit,ac tollit.

Sed,nunquid Italiæ felicius foret, ſi pareret vni?cur itaque tam truculenter à Romanis Itali omnes dilaniati?cur ipſi Romani,atque Itali cum cæteris à Mario,Sylla,Triumuiris,Octauiano,Tiberio,Caligula,Claudio,Nerone,Veſpaſiano,Domitiano, Hadriano, Commodo, Seuero, Caracalla,Macrino, Heliogabalo, Maximinis, Philippis, Gallienis,Aureliano, Carino,Maximiano,Maxentio,miſerrimè dilacerati? ita, vt nunquàm fuerit infelicius Italiæ toti,ac Romæ? An non hæc omnia ob oculos legentium nos poſuimus? quid

igitur

igitur impius ſomniatur?

Illud porrò falſiſſimum, fieri culpa Romani Pontificis, ne pareat vni Regi Italia. Verè enim, ſi pareret vni, ſed religioſo, ſed amanti Chriſtianæ pietatis, ſed obedienti legibus ſacris, quas Pontifex Romanus ſancit, & ab hoc penderet, huius nutum reſpiceret, aut, ſi placet, ſoli Pontifici Romano non modò in ſacris, ſed etiam in profanis, quot, ac quantis Italia bonis circumflueret? vt verè poſſemus illa canere?

Sed neque Medorum ſilua, ditiſsima terra,
Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neq; Indi,
Totaq; thuriferis Panchaia pinguius aris.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis, denſiſq; virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſsicus humor
Impleuêre: tenent oleæq;, armentaq; læta:
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges.

Et:

Hic ver aſsiduum, atq; alienis menſibus æſtas:
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæua Leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
Fluminaq; antiquos ſubter labentia muros.

An

An mare, quod ſupra memorem, quodq; alluit infrà?
Anve lacus tantos? te, Lari maxime, teq;
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino?

Falſiſſimum eſt, inquam, culpa Romani Pontificis factum, quominus Italia Regi vni pareat, quin longè ſecùs. Diu contendit ille pro viribus, vt Rex vnus Italiæ foret, vel cum maximo iurium ſuorum detrimẽto. Quòd ſi facto illius contigit, quod vult impius, ne eſſet vnus Italiæ Rex, cur per tot ſæcula à primis Italiæ colonis vſque ad Remp. Romanam conſtitutam nunquàm parùit vni Regi Italia? Vbi tunc latebat ille, qui id impediret? Atqui nos docuimus ſigno 82. de cura Papæ in Catholicis tuendis, lib. 19. cap. 2. & ſequẽtibus, ſummâ illum vi conatum, vt Italia tota Imperatori, ſiue Occidentali, & in Italia commoranti, ſiue Orientali, & in Græcia ſedes habenti, ſubjecta eſſet; idq; vſque ad annum ſeptingẽteſimum quinquagenteſimum ſecundum; cum mutuis diſſidijs imperium fatiſceret, Hunnique, Gothi, Vandali, Heruli, Longobardique ad illius euerſionem conſpiraſſent. conatus eſt autem Pontifex, vt Italiæ Rex vnus eſſet, quamuis afferatur à multis. & inter hos à Græcis Pontificiæ poteſtatis hoſtibus, Conſtantinum donaſſe Silueſtro Occidentale Imperium, cuius quidem donationis iure vti noluiſſe ipſum, ſucceſſoreſque ipſius, ex magna parte apparet. Cùm verò Italiæ Regnum, nequìdquam laborante Põtifice Romano, à barbaris, & exteris diſciſſum fuiſſet, ac negligeretur quodammodò ab Orientali Imperatore, Leoque tertius videret Longobardos inſolentius ſe gerere, Carolum Magnum, cunctis Regijs virtutibus præſtantem, non modò

modò Italæ Regem conſtituit, ſed Imperatorem præterea Romanorum, atque Occidentis creauit anno 801. quod Eginarthus in eius vita, Adamarus, Rhegino, cæterique omnes teſtantur quamuis ad Papam ſpeciatim pertinerent Exarchatus Rauennæ, Pentapolis in Vmbria, Thuſciæ magna pars, Ducatus Romanus, Beneuentanuſque, cum plurimis Vrbibus quæ cuncta ipſi parebant omninò ante aduentum Francorum in Italiam, vti nos docuimus ſigno 76. de admiranda progreſſione ſacræ poteſtatis cap. 3. libr. 17. idem tamen Papa voluit, profana multa iſtarum ditionũ procurari, & adminiſtrari à Carolo Magno, & Italiæ Regibus, vt ſcilicet magis Italia coiret in vnam poteſtatem. Ad tollendam verò Tyrannidem, atque vt Italicis ciuitatibus fœlicius foret; ex illo plurimis earũ reſtituta libertas, impoſitumque id oneris duntaxat, vt aduenienti Regi modicum frumenti tributum, quod Fodrum vocabant, militibus iter facientibus hoſpitium breue præberent atque in aduentu Regis conſtitutum eſt, vt vacarent omnes Magiſtratus, iuraque acciperent in communibus rerum profanarum controuerſijs. quæ teſtatur apertè Otho Friſingenſis lib. 2. cap. 12. de geſtis Friderici primi cuius ipſe æqualis, & conſanguineus fuit. quin adijcit, pro arbitrio plerunq; hæc ab Italicis Ciuitatibus exſoluta, cùm ſuperarent omnes alias Orbis potentia diuitijſque, atque idcirco ad imperata facienda nõ facilè adduci poſſent, & tamen, vt ab omni moleſtia ſe eximerent, non contentæ auertere à ſe, quocunq; illæ modò poſſent, exercituum, militumve itinera, & hoſpitia, ſodrique p æſtationem, illud præterea curabant, vt Imperatores priuilegijs eas ſuis ornarẽt, ac muinirẽt. Hinc Otho III. anno 992. quod refert Sigonius,

nius,priuilegia libertatis,immunitatis ac ſecuritatis Venetorum Duci dedit.

Verùm languente Caroli Magni poſteritate, ac viribus, virtutibusq́ue antiquis deſtituta, nec valente ob infirmitatem ſuam ſuſtinere Italiæ dignitatem, cùm nonnulli Principes eius magna ſpirarent, Regnumque hoc ſibi deberi contenderent, Pōtifices Romani eis illud, Imperatoriamq́; Maieſtatem ſunt elargiti. ac talis fuit Berengarius primus Dux Foroiulienſis, Vido, & Lambertus Spoleti, & Berengarius ſecundus, qui, cum Tyrannide opprimeret Italicos, quod Luitprādus illorum temporum ſcriptor narrat, neque aduerſus irrumpentes barbaros, Vngaros, & Saracenos quidquam poſſet, atque ita decus Italiæ periret, præcipuè cùm diſſentirēt Itali inter ſe, ac ſæpiùs exteros Reges aduocaſſent, Itali ijdem vocarunt Othonem primum Germaniæ Regem potentiſſimum anno 951. qui, cùm nefarios conatus Berengarij aliqua parte cohibuiſſet, neque tamen ille deſiſteret ab illicitis inceptis, eundem rurſus anno 961. aduocarunt, Italiæ Regnum polliciti. prætereà verò Pontifex Romanus Ioannes XII. Imperatoriam dignitatem. Venit ille, & in hæc verba iurauit, vt eſt apud Gratianum dict. 63.

Tibi, Domino Ioanni Papæ, ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctùm, & per Lignum hoc viuificæ Crucis, & per has Reliquias Sanctorum, quòd, ſi, permittente Domino, Romam venero, Sanctam Romanam Eccleſiam, & te rectorem ipſius exaltabo ſecundum meum poſſe; & vitam, aut membra, nunquàm ipſum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo conſilio, aut meo conſenſu, aut exhortatione perdes; & in Roma nullum placitum,

citum,aut ordinationem faciam de omnibus,quæ ad te,aut ad Romanos pertinent,ſine tuo conſilio; &, quidquid de terra S. Petri ad noſtram poteſtatem peruenerit,tibi reddam; &,cuicumque Italicum regimen commiſero,iurare faciam illum, vt adiutor tui ſit ad defendendam Terram S. Petri, ſecundum ſuum poſſe.

Sed nihil minus Otho præſtitit Pontifici Romano. electionem nanque ipſius, Epiſcoporumque inueſtituras, à quibus Carolus Magnus, & eius liberi ſemper abſtinuêre,quamuis oblata eis fuiſſent à Papa,vt eſt apud Gratianum diſtinctione 63. ad ſe poſteroſque Reges tranſtulit, donec vindicauit ab ipſis Gregorius Septimus, & Gregorij ſucceſſores; & tamen adeò fauerunt in Italiæ Regno Imperatoriaque Romanorum dignitate aſſequenda Germanicis Regibus Pontifices Romani, de ſuo iure in profanis plurimum cedentes, quòd ſcilicet Italiæ Regnum cuperent vni ſubiectum, quantum ratio permitteret, vt nihil vltrà deſiderari poſſit. quod nos latè perſecuti ſumus ſigno de cura Papæ in Catholicis tuendis 81.cap.4.& 5.libr.19. Ac,licèt Northmani poſt Othonis Tertij mortem Neapolitanum, Siculumque Regnum, feudi iure, à Pontificibus Romanis,qui diu obſtiterant, vt conſtat ex Hermanno Contracto ad finem Chronici, obtinuiſſent; hi tamen rurſus effecêre, vt Germanicis illud obediret, cùm duxit Henricus Quintus, Friderici Primi filius, vxorem Conſtantiam Rogerij Regis prolem, & ad Regni acquiſitionem plurimum opis cõtulerunt, vt è Fazelo, Crantzioque in Metropoli, ac Saxonia ſua explicauimus ſigno adducto.Sed impietas Manfredi Regis,qua patrem Fridericum Secundum ſtrangulauit,Conradumque,

 &Hen-

& Henricum fratres extinxit veneno, & ſcelera infanda eiuſdem in omnes, compulere Romanos Pontifices, vt Carolum Ludouici Francorum Regis fratrem, Regem Neapolitanum crearint anno 1255. vt notat Villaneus libr. 7. cap. 5. ex quo illud ad opulentiam, maximam potentiam, ciuitatumque magnificentiam, frequentiam, decusque illuſtre peruenit.

Multæ porro ex Italicis Vrbibus, maiorem nactæ libertatē, & opes, ex eo tempore, quo Gregorius Septimus, ſucceſſoresque illius, Pontificiam Sedem ſuæ libertati reſtituerunt anno 1090. ad maximam dignitatem, imperiumque ſunt euectæ, vt Venetiæ, Genua, & olim Florentia, Piſæ, Mediolanum. Pontifices autem Romani, quando nunquàm potuerant Italici ſanguinis vllum totius Italiæ Regem conſtituere, quamuis id tentaſſent in Berengario primo, Lamberto, Vuidone, ac Berengario ſecundo, ac de ſuis iuribus plurimum conceſſiſſent in profanorum tractatione; per Carolum verò Magnum Ciuitates Italiæ, in antiquæ libertatis ſtatum, à Longobardorum Tyrannide oppreſſas, reduxiſſent, quàm magis illæ, ac magis tueri omnibus modis contenderunt, aduerſus exteros, & Italicos quoſdam, veluti Berengarium ſecundum, idque tum toti Italiæ, tum verò Vrbibus illis maximæ dignitati, ac fœlicitati eſſet, neque ius vllum permitteret, vt vlli ius ſuum adimeretur, nihil ſanè Germanicis Imperatoribus abſtulêre, id tamen potiùs curarunt, vt quælibet nationes, ſuo cōtentæ, in patrijs ſedibus conſiſterent, Imperiumque Italiæ ad exteros ampliùs haud veniret: quamuis Papæ, non mediocri adhibita cautione, ad Italiæ res componendas Germaniæ Regem aliquando aduocarint,

rint, vt è Nauclero aperuimus libr. 19. cap. 5. de ſignis Eccleſiæ Dei. Atque ita tum Pontifices ipſi Romani, quas in Italia ſpeciatim proprias ditiones ex antiquiſſimo tempore habuerunt, defendere, ac ſibi omninò habere, tum verò, vt Italici Principes, ac Reſpub. niſi quid deliquiſſent, vt ſuas tuerentur, maximè ſemper ſtuduerunt. Sic etiam non defuit Italiæ Rex vnus, non quidem totius omninò, aut maximæ partis; ſed cui magna tamen vni feudorum iure pareret, ac ſumma inter Chriſtianos dignitate floreret, Romanorumq; Imperatoris nomen ferret, obligatusque eſſet ex iuramento, quod in Coronatione Germanici Regni præſtat, pro viribus, quas habuit ſemper maximas, neque ſunt adhuc omninò extenuatæ, tueri Eccleſiam Catholicam toto orbe diffuſam, Pontificemque ipſum Romanum, qui præeſt illi Eccleſiæ ſummo iure, vt ſcilicet Italia, ac Roma glorietur, quòd habeat in profanis, & ſacris, Principes omnium ſupremos in Orbe, in illis Imperatorem, qui confirmatur à Papa, in his ipſum Papã Romæ conſidentem.

Minuit interim tamen Italiæ decus, Italicarumque ciuitatum potentiam, & dignitatem, quòd Romani Pontifices ex Vrbe Auenionẽ commigrarunt anno 1305. adeò pendet Italiæ fœlicitas à Papis: adeò falſum apparet, quod impiè dicitur, impedimento eſſe, ne coniungatur illa in vnum. Ex hoc namque tempore ob ipſius abſentiam varij Principes, Tyrannorum more, patrias ſuas, Italicasq; ciuitates inuaſerunt, vt è Villanei, Sancti Antonini, Blondi, Sabellicique hiſtorijs conſtat. Tunc ſæuiſſima Tyrannide oppreſſerunt Piſas Vguccio Fagiolanus, Lucas Caſtruccius, Caſtracanis, Mediolanũ, & ꝓpinquas vrbes Barnabas

& Ioannes Maria Vicecomites, Veronam Maſtinus Scaliger, Patauium Carrarienſes, atque alias alij diriſſimi Principes. tunc Veneti, ac Genuenſes mutuis inter ſe bellis, ac reliqui Italici Guelphorum, Gibellinorumq́ue factionibus maximè ſunt attriti. & quamuis aliquando peccatum ſit per Apoſtolicos legatos in prophanis adminiſtrandis illud tamen eſt veriſſimum, tum ſuprà memoratos Tyrannos, tum cæteros, qui crudeliſſimè omnium dominati ſunt in Italia, fuiſſe inimiciſſimos Pontificiæ poteſtatis, qualis Actiolinus Romani, Fridericus II. alijq́ue, vt, quando in terris nihil eſt ab omni vitio purum, conſtet Apoſtolicam poteſtatem cunctis examinatis longè minori ad extremum, ſi reliqua inſpiciamus, obnoxiam. Et quamuis Roma anno 1376. Romanorũ Pontificum rurſus eſſe ſedes cœperit, diſſidia tamen, ac Tyrannorum vis non potuit extirpari, niſi poſt diutinum tempus, idq́ue ob eam maximè cauſam, quòd Vrbano VI. ſedẽte fuerit teterrimum ſchiſma excitatum anno 1379. quod auctũ à Principibus, Regibusq́ue nonnullis, maxima attulit Italiæ detrimenta, Extinctum eſt illud anno 1419. Martino V. Papa creato, aduerſus cuius ſucceſſorem Eugeniũ Quartum anno 1440. delectus eſt Antipapa Amadeus, Sabaudiæ Comes, Felix Quartus dictus. cui cùm nonnulli in Italia Principes fauerent, non mediocres quieti illius attulit turbas. Finis eſt huic ſchiſmati impoſitus anno 1450. Ex hoc, Italiæ Ciuitates magis adhuc, quàm prius, excoli cœperunt, & plurima dignitatis, magnificentiæ, doctrinarum, rerumq́ue omnium bonarum incrementa ſumpſerunt. maiora cepiſſent, niſi Italici quidam, & inter hos præcipuè Ludouicus Morus, contra Pontificis conſilium,

lium, bella miſcuiſſent, exteraſque gentes in Italiæ viſcera immiſiſſent. Hiſpanos ſcimus à Neapolitanis poſt obitum Ioannæ Secundæ acci-tos, Pontifice Romano inuito. Verùm de his omnibus quando agere non poſſet eſſe, niſi valdè invidioſum; ſimulque res eſt notiſſima peritis, non eſt quòd multa dicamus. *Fat.lib.2. & ſeq.*

De communi maximorum Theologorum ſententia concluditur, Papam non modò eſſe in ſpiritualibus Pontificem ſummum, ſed & omnium temporalium in terris Regem ſupremum, idque iure diuino, atque, hoc poſito, vt vult Sanctus Thomas, & alij iure naturali.

CAP. V.

IAM verò, ſi parere Italia iure vni deberet ille eſſet Pontifex Romanus. Nam, cùm ponamus eum Christi Dei Vicarium, non modò illi obedire ipſi debet, ſed Orbis etiam totus, ſal-uo Regum, Principumque legitimorum poteſta-te, quam vero, ac ſummo omnium ſacrorum Præfecto, qualem Chriſtiani omnes ponunt eſſe Papam, conuenit ancillari. Natura namque comparatum videmus, vt meliora, ac perfectiora deterioribus, & ignobilioribus dominentur. quòd ſi ſecùs contingat, eſt præter inſtitutum naturæ. Hinc elementa ſeruiunt corporibus inanimatis, quæ ſic conflant, & continent, vt in horum tranſeant naturam. hæc autem ſubijciuntur ijs, quæ motu intimo cientur, ac ſenſibus carent: vt herbæ, frutices, plantæ animantibus ſenſu præditis. *Ariſt. Pol. cap. 2.*

Homo præeſt his omnibus omnium finis. In nobis porrò ſcimus eſſe,ac moueri corpus ab anima, in qua principatum ratio tenens ad Deum, Deiq; cultum referre omnia debet,ac proinde, cùm ponatur à Chriſtianis Papa Dei Chriſti vicarius,totius diuini cultus moderator abſolutus; eius dominium dominia cuncta conſtituet, atque continebit. Sed quando dominium (ſunt hæc ipſa verba Sancti Thomæ libro tertio de regimine Principum,cap.10.) quoddam eſt Sacerdotale,& Regale ſimiliter;aliud autem Regale ſimiliter,ſub quo Imperiale ſumitur,& ſic de alijs,vt infrà patebit. tertium verò Politicum. quartum autem Oeconomicum. Primum cæteris antefertur multiplici via.ſed præcipuè ſumitur ex inſtitutione diuina, videlicet Chriſti. cùm enim eidem ſecundùm ſuam humanitatem ſit omnis collata poteſtas, vt patet Matthæi cap. 16. dictam ſuam poteſtatem ſuo communicauit Vicario, cùm dixit, Ego dico tibi,quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & tibi dabo claues Regni cœlorum; &, quodcumque ligaueris ſuper terram,erit ligatum & in cœlis; &,quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Et mox: Quòd ſi dicatur ad ſolam referri ſpiritualem poteſtatem, hoc eſſe non poteſt, quia corporale, & temporale à ſpirituali & perpetuo depen det, ſicut corporis operatio ex virtute animæ. ſicut ergo corpus per animam habet eſſe, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philoſophi, & Auguſtini de immortalitate animæ patet, ita & temporalis iuriſdictio Principum per ſpiritualem Petri, & ſucceſſorum eius, principium. Hactenùs verba ſancti Thomæ.E quibus conficitur omne dominium, quodcunque eſt, non modò in Italia

a, ſed in Orbe toto, habere principium, virtuem, & operationem à dominio Papæ, non ſolùm piritualí, ſed etiam temporali, quod dedit ac dat lli Chriſtus, qui, vt inquit idem libro eodem, ap.15. temporaliter eſt Dominus Orbis, & directè ad ſpiritualem vitam ſuum ordinauit principatum. Hæc ille. Quin eſt hoc adeò verum, vt ribat cap. 19. Videtur Vicarius Chriſti habere lenitudinem poteſtatis, cui competit dicta proiſio ex triplici genere, primo quidem, diuino, uia ſic videtur voluiſſe Chriſtus ex verbis ſueriùs introductis, & infrà etiam oſtendetur: ſeūdo verò, ex iure náturali, quia, ſuppoſito ipſum rimum locum tenere in principatu, oportet eum ici caput, à quo eſt omnis motus. & ſenſus in cor ore myſtico, per quod habemus, quod omnis inuentia regiminis ab ipſo dependet. Amplius auem in communitate oportet attendere ad conſer ationem ipſius, quia hoc natura requirit humaa, quæ ſine ſocietate viuere non poteſt. conſerari autem nequit, niſi per dirigentem primum i quolibet genere hominum. & hoc eſt in actib' ominum primus Hierarcha, qui eſt Chriſtus, vne eſt primum dirigens, & conſulens, & mouens, uius vices ſummus Pontifex gerit. Rurſus autem ictum eſt ſuprà in primo libro, quòd Princeps ſt in Regno, ſicut Deus in mūdo, & anima in cor ore. conſtat autem, quòd omnis operatio naturæ ex Deo dependet, ſicut gubernante, mouente, conſeruante, quia in ipſo mouemur, & ſumus, t dicitur in Actibus Apoſtolorum, & Propheta ſaia cap.26. Omnia opera noſtra operatus es in obis Domine. Similiter & de anima dici poteſt, uia omnis actio naturę in corpore in triplici cau æ genere dependet ex anima. Hoc autem vide-

mus in Deo, qui gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conſeruatione totius: ſic & natura facit pro conſeruatione corporis humani ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conſeruatione regiminis ſuper ſubditos ampliatur eius poteſtas, imponendo taleas, deſtruendo ciuitates, & caſtra pro conſeruatione totius Regni. multò igitur magis hoc conueniet ſummo, & ſupremo Principi, id eſt, Papæ ad bonũ totius Chriſtianitatis. Rurſus idem in 2. diſtinct. 44. q. 2. Poteſtas, inquit, ſpiritualis, & ſęcularis vtraque deducitur à poteſtate diuina, & ideo in tantũ ſęcularis poteſtas eſt ſub ſpirituali, in quantum eſt ei à Deo ſuppoſita, ſcilicet in his, quæ ad ſalutem animæ pertinent, & ideo in his magis eſt obediendum poteſtati ſpirituali, quàm ſęculari. in his autem, quæ ad bonum ciuile pertinent, eſt magis obediendum poteſtati ſęculari, quàm ſpirituali, ſecũdum illud Matthæi, cap. 22. Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo. niſi fortè poteſtati ſpirituali etiam ſęcularis poteſtas coniungatur, ſicut in Papa, qui vtriuſq; poteſtatis apicem tenet, ſcilicet ſpiritualis, & ſęcularis. hoc illo diſponente, qui eſt Sacerdos, & Rex in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, Rex Regum, & Dominus Dominãtium, cuius poteſtas non auferetur, & Regnum non corrumpetur in ſęcula ſęculorum. Amen.

Sequitur, recitans eadem verba, opinionem S. Thomæ Dionyſius Carthuſianus ſecundo ſententiarum diſt. 44. quęſtione 5. addens, quibus per omnia concordant Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, alijque communiter. Sic ille, aſſerens hanc communem Theologorum ſententiam

iam in Papa eſſe apicem ſpiritualis, ac ſæcularis poteſtatis. Et verò ita volunt Alexander Halenſis in quarta parte ſummæ, quæſt. 10. part. 2. §. 2. in ver bo, pro Rege noſtro, & in tertia parte quæſtio. 40. membro 5. Hugo è S. Victore lib. 2. part. 2. cap. 4. S. Bonauentura in 4. diſtinct. 37. in expoſitione lit. dubio 4. lib. de Eccleſiaſtica Hierarchia, part. 2. quibus addendi quos addit idem opuſculo de auctoritate Papæ, affirmans idem ſentire Hubertinum de Caſale, & Petrū de Tarantaſia. præter hos idem tradunt Rainerius Piſanus in ſua ſumma, ver. dominio, ca. 5. B. Ioannes è Capiſtrano, tractatu de auctoritate Papæ, part. 1. ſecundæ partis, nume. 4. & 5. Gabriel. Biel. in expoſitione canonis, lect. 23. Egidius Roman. lib. de poteſtate Eccleſiaſtica, cap. 7. Alexander de S. Elpidio libro eodem, cap. 6. Iacobus de Viterbio, Gulielmus Cremonēſis, S. Bernardus lib. 4. de conſideratione ad Eugenium, Auguſtinus Triumphus libro de poteſtate eccleſiaſtica, quæſt. 1. artic. 8. Aluarus Pelagius de planctu Eccleſiæ, cap. 13. Syluester Prieras in ſumma, ver. Papa, §. 10. & 11. Ioannes Seleſtadienſis in Quadriuio, part. 1. Tartaretus in quarto, diſt. 18. q. unic. Naclātus lib. de poteſtate Papæ, quorum verba non adducimus, ne iuſto prolixiores ſimus. Non grauabimur tamen afferre verba Henrici Gandauenſis Doctoris Sorbonici, qui ante annos trecentum floruit. Is igitur ſic quodlibet ſexto, quæſt. 23.

De iure diuino, & naturali, ſacerdotium ſupereminet Imperio, & penes ipſum reſidet de iure diuino, & naturali vtraque iuriſdictio, & ſuper ſpiritualia, & ſuper temporalia, & ſimiliter eius immediata executio. Vnde in tempore legis naturæ ſimul ambo currebant, Regnum & Sacer-

dotium, & omnes primogeniti Regum ſacerdotes erant, & Reges, & iuriſdictionem in temporalibus exercebant, nec debebãt diſtingui illo tẽpore, quia nondum erant ſacerdotes vocati ad ſpiritualis vitæ exercitium, ſicut tempore gratiæ. ſicut etiam ambo currere debebant propter eandẽ rationem in lege Moſaica, ſicut & cucurrerunt vſque ad Samuelem, ſub quo populus petijt ſibi Regem, quem, quantum erat ex parte populi, Dominus conceſſit in onus propter peccata eorum. Vnde dixit Dominus Samueli: Non abiecerunt te, ſed me, ne regnem ſuper eos: diſponente tamen æterna prouidentia, quæ mala noſtra, & ea, quæ cõcedit pro peccatis noſtris, in bonum conuertit, hoc factum eſt in præſagium eius, quod futurum erat Deo ordinante in noua lege, & vt ſacerdotes expediti à iudicijs temporalium aſſueſcerent imminente tempore aduentus Chriſti vacare ſpiritualibus, qui veniens Rex, & ſacerdos ſimul ſecũdùm ordinem Melchiſedech, qui ſimul erat Rex, & ſacerdos Dei, ſacerdotium, quod per accidens ſecundùm prædicta ſeruile factum erat in lege Moſaica, in qua ſacerdotes ſubiecti erãt Regibus, ad libertatem ſacerdotij legis naturæ reduxit: in qua in eadem perſona vtraque dignitas iuxta curſum legis naturæ debuit reſidere, qui Rex, & ſacerdos debuit eſſe ordinarius ſuæ gentis, & hoc principalius ratione, qua ſacerdos ſuper ſpiritualia principaliter, quàm ratione, quia Rex ſuper temporalia principaliter.

Vnde, etſi fuiſſent Reges alij ab inſtitutione, qui non eſſent ſacerdotes, ſub quibus eſſent ſacerdotes non ordinarij, ſed inſtituti, illi ſubeſſe debuerunt illi, qui ſimul Rex eſſet, ac ſacerdos ordinarius; & hoc non tam ratione qua Rex erat,

ſed

ed ratione qua ſacerdos. Hæc ille. qui & paulo
nte, Cum aliquid, inquit, fuerit difficile, vel am-
iguum, tunc ad iudicium eſt Sedis Apoſtolicę re-
urrendum. & ſecundùm hoc ſacerdos Apoſtoli-
us ſe habet ad Reges, & Principes, tanquam ar-
hitecti ad artifices, illi enim, propter quid, & re-
ulas iudicandi ſciunt; iſti mechanici verò, tan-
uam experti in multis, ipſum, quia ſciunt, prop-
er quid autem, ignorant. propter quod debet il-
s leges dare, ſecundùm quas debent iuriſdictio-
em ſuam exequi, & populum regere, nec alio-
um leges recipere, niſi per ipſum prius fuerint
pprobatæ. Hucuſque Henricus. Nunc audiamus
anctum Antoninum titulo tertio de dominio re-
norum, cap. 2.

Credimus, ait ille, immò ſcimus, quòd Papa
ſt generalis Vicarius Ieſu Chriſti, de tranſact. E-
iſc. c. 1. & etiam ſuper omnes infideles. etenim
Chriſtus plenariam recepit poteſtatẽ. Vnde Pſal.
Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam fi
o Regis, & Matthęi vltimo, Data eſt mihi omnis
poteſtas in cœlo, & in terra. Nec videretur dili-
ens, ſeu ſapiens paterfamilias, niſi & Vicario
uo, quem in terra dimiſit, plenam ſuper omnes
imiſiſſet poteſtatem, vt patet in eo, quod dicitur
uper homicidio, c. per humanam, libr. 6. Ideo, &
icitur de Papa, qui non ſolum habet poteſtatem
ed & plenitudinem poteſtatis. de vſu pallij, c.
d honorem, quia Petro, & ſucceſſoribus eius cla
es dedit regni cœlorum, dicens: Quodcunque
gaueris, & c. oues autem non ſolùm ſunt fi-
eles, ſed etiam infideles per creationem, licet
on ſint de ouili. Vnde & ſequitur, quòd Papa
uper omnes habet iuriſdictionem de iure, licet
on de facto. & probatur hoc in eo, quod le-
gitur

gitur de elect. c.ſignificaſti, de maioritate & obedientia, c.ſolitę, de iudicijs, c.nouit. Igitur per hãc poteſtatem, quam habet Papa, dicendum eſt, quòd gentiles, etſi nõ habent legem, niſi naturę, ſi tamẽ contra legem ipſam naturæ faciant, licitè per Papam puniri poſſunt. Et mox: De Chriſtianis non eſt dubium, quod Papa eos iudicare poteſt, & punire, ſi contra legem Euangelicam faciant, vel aliàs grauiter peccent, etiam temporaliter, vt patet in eo, quod notatur in c.licet, de foro competen. & de iudicijs, c.nouit. §.1. &, quamuis omittat Papa aliquando pœnas iuſtas, & debitas omnibus prędictis inferendas, vel quia facultatem non habet coercendi, vel propter pericula, & ſcandala, quæ incumbunt. vel euenire timentur, vel quia multitudini parcit, de temp.ord. c.3. & cle. de excom c.latores, eſt tamẽ poteſtas faciẽdi hoc apud Deum. Hæc Sãctus. Cui cõſentit Franciſcus Mayronis, cognomento Doctor illuminatus, qui ſic in 4.diſtinct.19.quæſtione 4. Plenitudo poteſtatis ſecundùm vtramque iuriſdictionem concurrit in eandem perſonam. hoc patet auctoritate Chriſti: Cumque ligaueris, &c. Dices fortè, quod verum eſt in ſpiritualibus. Sed tunc arguo ſic: Quia in ſubordinatis, quidquid poteſt inferior, poteſt & ſuperior. Sed Papa eſt ſuperior ad Imperatorem, vt ſuprà probatum eſt: ergo. Secundò, Quia Papa confirmat leges. hoc autem non poſſet, niſi poſſet, eas condere. Tertiò ſic, Cuicumque datur auctoritas ad principale, datur & reſpectu adnexi, quia ſine eo non poſſet exequi: ſed temporalia ſunt adnexa ſpiritualibus actibus. nullus enim poſſet celebrare Miſſas ſine veſtibus, nec veſtes poſſunt haberi ſine bonis temporalibus: ergo. Sed contra Canoniſtæ dicunt, quod in ſpiritualibus

us præſidet Papa, Imperator verò in temporalibus, probo: Quia Imperatores dederunt bona tẽporalia Papæ, & Eccleſiæ. Sed hic dicitur quod de facto ſic fuit, ſed de iure Papa debet imperium Imperatori, & alia bona temporalia. Hęc Franciſcus Mayronis. Similiter Richardus de media villa, in 4. diſtin. 24. quæſt. 3. ad 5. Moyſes, inquit, expreſſius, quam Aaron figurauit Chriſtum, qui fuit ſummus Rex, & ſummus Pontifex, & ex conſequenti, vicarium eius in terris, in quo ſimul ſub Chriſto eſt vtraque poteſtas. & artic. 5. quæſt. 3. In omni, ait, re vna ex diuerſis integrata, oportet aliquod eſſe præeminens, quo diuerſæ partes teneãtur in vnum, ſicut eſt anima in humano corpore, & corpus ſuper contrarietatem eleuatum, quod eſt cœlum in machina mundi, per virtutem enim cæleſtem conciliantur elementa, quæ contraria ſunt. vnde, cum Eccleſia ſit vnum corpus Chriſti myſticum ex diuerſis ſtatibus & membris conſtitutum ad obſeruationem huius vnitatis, oportet eſſe vnum caput omnium ſtatuum cum Eccleſiæ, & membrorum vniuerſali regimine regitiuum, ſub quo diuerſi ſtatus Eccleſiæ, & membra diuerſa conueniunt ſecundùm debitam proportionem in vnum, vt ſic cõformetur Eccleſia militans ſuo exemplari in cælo.

Sequitur teſtimonium Roderici Sancij Epiſcopi Zamorenſis, libro de origine ac differentia principatus. Sic itaque hic parte prima. Nemo, niſi Chriſtus, vel eius vicarius in terris, poteſt dicere illud, quod Propheta de Chriſto dixerat. Mihi, inquit, alienigenæ ſubditi ſunt. nam propter vniuerſale dominium nullus mortalium eſt ei alienus, & non ſubditus: quia ſcriptum eſt de eo, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.

Et

Et iterum: omnes gentes ſeruient ei, & dominabitur à mari vſque ad mare. Et iterum: omnis terra poſſeſsio eius. Et rurſus: Romanus Pontifex vice Chriſti principatur in vniuerſo orbe, in ſpiritualibus, & temporalibus, & de illo loquuntur iura, auctoritates, & rationes ſuprà allegatæ. Et propè finem partis primæ concludit: Eſt verò naturaliter, moraliter, & diuino iure cum rećta fide tenendum, Principatum Romani Pontificis eſſe verum, & vnicum immediatum Principatum totius orbis, nedum quoad ſpiritualia, ſed quoad temporalia, & Principatum imperialem eſſe ab ipſo dependentem, & mediatum, miniſterialem, & inſtrumentalem eidem ſubminiſtrantem, & deſeruientem. foreque ab eo ordinatum, & inſtitutum, & ad iuſſum principatus Papalis mobilem, reuocabilem, corrigibilem, & punibilem, de quo miniſteriali Principatu pulchrè ait Iſidorus libro de ſummo bono: Poteſtates, inquit, ſæculares neceſſariæ non eſſent, niſi, quod non præualet Sacerdos efficere per doctrinæ poteſtatem, Princeps hoc impetret per diſciplinæ terrorem. Ecce, inquit, neceſſariæ non eſſent. Ex quo apertè innuit, quod in hoc mundiali regimine principatus ſæcularis de pura, & mera neceſſitate, vel etiam expedienti neceſſarius non eſt, niſi quando Eccleſia non poteſt. ſi ergo poſſet malos coercere, non eſt neceſſarius principatus imperialis, & ſæcularis: cum includatur virtualiter in principatu Apoſtolico. Vnde S. Ambroſius ait, quod Pontifices ſummi ſolum pro curſu rerum temporalium imperialibus legibus vtuntur.

Reſoluendo igitur iſtum articulum, dicimus, quod in tota machina mundiali non eſt niſi vnus Principatus, ideò non debet eſſe niſi vnus vniuer ſalis,

ſalis,& ſupremus Princeps, & Monarcha. Nam vltra prædicta illud natura ipſa docet. Vt enim, inquit philoſophus in 12. Metaph. Entia nolunt malè diſponi, ideo vnus eſt principatus, & vnus Princeps ſupremus totius orbis, qui eſt Chriſti Vicarius: iuxta illud Danielis cap. 8. Dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum, & omnes populi, & linguæ ſeruient ei. In illo igitur eſt fons, & origo omnis principatus, & ab eo cæteræ poteſtates defluunt. Hæc ille.

Non omittamus Franciſcum de Silueſtris Ferrarienſem, in cap. 76. lib. 4. aduerſus gentes: Conſiderandum eſt, inquit ille, ex doctrina Sancti Thomæ, ſecundo ſententiarum, diſtin. vlt in expoſitione literæ, quod ſummus Pontifex habet in Eccleſia apicem, & excellentiam vtriuſque poteſtatis non ſolùm ſpiritualis, ſed etiam ſæcularis; ideo illi præ omnibus obediendum eſt, & in ijs, quæ ad ſalutem animæ pertinent, & in ijs, quæ ad bonum pertinent ciuile. Similiter vt dicit idemmet S. Thomas in libro de regimine Principum, lib. 3. cap. 10. & 19. poteſt ratione ſupremæ huius poteſtatis vnumquemque ratione delicti punire; & taleas, atque collectas pro Reip. Chriſtianę cõſeruatione imponere, ſicut & Rex in ſuo regnò poteſt. Hactenus Franciſcus.

Ex his apparet, hanc eſſe Theologorum communem ſententiam, Papam non modo eſſe Pontificem ſummum, ſed etiam Regem ſummum totius Orbis terrarum. Communis verò eſt hæc ſententia, ſiue numerum Theologorum, qui de hac re ſcripſerunt, conſideremus, ſiue auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem. Nam qui, & quanti, SS. Thomas, Bonauentura, Bernardus, Antoninus, Hugo de Sancto Victore;

Alexander Halenſis, Aegidius Romanus, Franciſcus Mayronis, Dionyſius Carthuſianus, vt cæteros omittamus? Proferatur, quæſo, vllus eorum qui ſecùs tradiderunt, par alicui ex iſtis peritia, aut ſanctitate? Iam, quis non miretur, è ſingulis ordinibus religioſorum celebrioribus, atque è ſingulis nationibus, quæ ſint illuſtriores in Europa, ſummos ſcriptores in hac ſententia fuiſſe? Nā SS. Thomas, Bonauentura, Antoninus, & Aegidius Romanus è familia Columnenſi, Itali, Bernardus Burgundus, Hugo è ſancto Victore, Gallus, Henricus Flander, Alexander Halenſis Anglus, Dionyſius Carthuſianus Germanus, Rodericus Sancius, & Aluarus Pelagius Hiſpani. & hic quidem cum Bonauentura, Franciſco Mayronis, Richardo de Media villa, & Alexandro Halenſi, ex ordine S. Franciſci, S. Thomas è S. Dominici, Bernardus è S. Benedicti, Dionyſius è Carthuſianorum, Hugo è S. Victore è Canonicorum regularium, Aegidius & Auguſtinus Triumphus, Alexander de S. Elpidio, Iacobus Viterbienſis, Gulielmus Cremonenſis, omnes ex ordine Eremitarum S. Auguſtini.

Doctores porrò Canoniſtæ ſic adhæſerunt huic decreto, vt infinitum ſit illos enumerare. recenſentur multi à Lælio Zeccho in tractatibus Theologicis loco quinto, & à Doctoribus in c. nouit, extr. de iudic. Hic factum, vt audacter dixerit Bartolus maturi vir iudicij. l. 1. §. 1. ff. de requirendis reis, opinionem contrariam eſſe hæreticam.

Ex antiquis non habemus multos, qui hæc ſpeciatim tractarint. A diuina namque prouidentia videmus hoc inſtitutum, vt plurimarum rerum veritas in Eccleſia paulatim ſæculis ſequentibus

tibus in apertum producatur, & elucéſcat, tranſformamur, ait Paulus 2. Corinth. cap. 3. de claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu: quod etiam ſcripſit S. Thomas ſecunda ſecundæ, quæſt. 1. art. 7. ſtatuens articulorum, qui credendi ſint, numerum creſcere ſemper in dies, quoad explicationem diſtinctiorem, licet non quoad ſubſtantiam. Et nihilominus antiqui, verbis ampliſsimis extollentes Petri, ſucceſſorumque ipſius poteſtatem generatim videntur hæc dixiſſe. Ac, ne afferamus Latinos, Græcorum ſummos adducemus, atque eos, qui tenuerunt ſedes primarias Orientis, æmulas Romanæ. Igitur S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus ſic in Theſauro, vt citat S. Thomas libro contra errores Græcorum: Sicut Chriſtus accepit à Patre Ducatum, & ſceptrum Eccleſiæ gentium, ex Iſrael egrediens, ſuper omnem principatum, & poteſtatem, ſuper omne quodcunque eſt, vt ei cuncta curuentur, pleniſſimam; ſic & Petro, & ſucceſſoribus eius pleniſſimè cōmiſit.

Sanctus autem Chryſoſtomus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, ita libro ſecundo de Sacerdotio. Quanam item de cauſa, ait idem ille ſanguinem effudit ſuum? certè, vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri ſucceſſoribus committebat. Et mox, explicans, Petrum ſuper omnia Dei bona conſtitutum, dum ait Chriſtus: Quis fidelis ſeruus, & prudens, non hoc ait, quod ei ignotus ſit fidelis, ac prudens ſeruus, ſed quod exprimere velit, tum hoc opus, quàm rarum ſit, tum quæ ſit functionis huius amplitudo, contemplare itaque & præmium. Ignatius verò Antiochenus Patriarcha, qui Apoſtolos, Chriſtumque, vt volunt aliqui, vidit, ad Phi-

ladelphienſes: Principes, ait, ſubditi eſtote Cæſari milites Principibus, diaconi presbyteris, presbyteri verò, & diaconi, atque omnis clerus ſimul cum omni populo, & militibus, atq; Principibus, ſed & Cæſares Epiſcopo obediāt, Epiſcopi verò Chriſto, ſicut patri Chriſtus, & ita vnitas per omnia ſeruetur. Hęc Sāctus, volēs eſſe Epiſcopo ſubiectum Cæſarem, ſicut patri Chriſtus, qui per omnia ſubiectus eſt, ſiue illa ſint ſacra, ſiue temporalia, addit, vnitatem per omnia ſeruandam, atque ita Epiſcopo debent omnia profanā ſubiecta eſſe per adminiſtros, ac dominos eorum. Ac, ne dicas, vti ſacrorum Præſuli dumtaxat, non etiam ſecundo loco vti omnium profanorum ſacro moderatori, adiecit, per omnia. Clarius hæc ſanctus Epiphanius hæreſi 29. Thronus Dauidis, & Regale inquit, ſolium eſt Sacerdotium, quod in Eccleſia ſancta eſt. CHRISTVS enim Dominus, Rex, & Sacerdos; Rex, quia ex ſtirpe Dauid, deinde vnigenitus; Sacerdos, quia ſecundùm ordinem Melchiſedech ſacrificium obtulit, ipſum hoc ſuum regnum vnà cum ſummo ſacerdotio ſeruis ſuis ſummis Pontificibus eſt largitus. Hæc ille, apertè aſſerens, Regnum profanarum rerum, ſacerdotiumq; ſimul eſſe in Pōtificibus ſummis, quod eadem verba explicans S. Paulinus, ita cecinit, ad Cytherium:

Habes & illud: Ventris à fructu tui
In ſedibus ponam meis.
Qui ſermo Dauid quamlibet Chriſtus ſonet,
In Chriſto & illis concinit.
Qui Chriſtiani corporis collegio,
In ſede ponentur Dei.

Eade

Eadem tradit Procopius Gazæus in Iſaiæ cap. 16. quem refert Leo Caſtrenſis ibidem. Et attingit Damaſcenus orat. 2. in Natiuitatem Mariæ. Quin ſanctus Ephrem Syrus, vt antiquiſſimos ex vltimo Oriente ſcriptores adducamus, in ſermone de Transfiguratione demonſtrat, Petrum Chriſtianorum Principem fuiſſe, ſicut Moyſes Hebræorum Princeps fuit, qui diuina, humanaque ſimul omnia gubernabat. Hinc Macharius Aegyptius hom. 26. poſtea Moyſi ſucceſsit Petrus, qui nouam Eccleſiam Chriſti, nouumque ſacerdotium inſtituit. Et homil. 47. Virga Moyſis ait, duplicem gerebat imaginem, occurrebat enim hoſtibus, tanquam ſerpens mordens & enecans, Iſraeliticis verò erat vice baculi, quo innitebantur. Hæc ille, Summos Pontifices inſtar Moyſis eſſe in Eccleſia Dei volens, atque iccircò nihil non ex iuſtitiæ præſcriptis moderari. quod ſanè argumẽtum tetigerunt Henricus Gandauenſis, & Rodericus Sancius. Hæc verò omnia prædixerunt Ezechiel cap. 34. inducens Deum loquentem, Suſcitabo paſtorem vnum ſecundùm cor meum Dauid qui paſcet eas. Et cap. 37. Seruus meus Dauid Rex ſuper eos, paſtor erit omnium eorum. Et Oſeę cap. 1. Erit numerus filiorum Iſrael, quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur. & erit in loco, vbi dicetur eis, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet caput vnum. Et Hieremiæ cap. 33. Non interibit de Dauid vir, qui ſedeat ſuper thronum domus Iſrael. Hæc iſti Dauidem vocantes, qui exemplo Dauidis, tum temporalia, tum ſpiritualia procuret, ſicuti Imperatorem Latini Cæſarem, vel Auguſtum vocabant, Aegyptij Reges ſuos Ptolemæos, aut Pharaones,

Paſtorem verò appellant, quod Rex & paſtor, & paſcere dicatur. ſic enim populus ad Dauidem 2. Regum 5. Dixit autem Dominus ad Dauid, tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael. Et Pſalm. 77. Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fœtantes accepit eum, paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam, &, pauit eos in innocentia cordis ſui. Quin & à profanis etiam ſcriptoribus, & inter hos à Græcis, Reges paſtores nuncupantur.

Et Homerus paſsim Reges vocat ποιμένας λαῶν, Hinc Origenes homil. 2. in Geneſim: Vſus, inquit, obtinuit, vt, quia Præſules gentium, & populorũ magiſtratus, tàm apud profanos, quàm apud ſacram Scripturam Paſtores ſoliti ſint nuncupari, etiam hæc vox, paſcere, regere, & imperare ſignificet. Nullus verò, ait Arnobius Pſalm. 137. Apoſtolorum, præter Petrum, à Chriſto Domino nomen paſtoris accepit. ſolus enim Dominus Ieſus Chriſtus dicebat: Ego ſum paſtor bonus. Et iterum: Hoc ergo nomen ſanctum, & ipſius nominis poteſtatem poſt reſurrectionem ſuam Petro pœnitenti conceſſit, & negatus negatori ſuo hanc, quam ſolus habet, tribuit poteſtatem. Et Lucifer Calaritanus, alloquens Imperatorem Conſtantium libro de non parcendo in Deum delinquentibus, Petro, inquit, dicit Chriſtus Ioan. vltimo: Paſce agnos meos. Et iterum: Paſce ouiculas meas; & tu veniens lupus, vis eos, qui ſucceſſores inueniuntur extitiſſe beato Petro, vicẽ gerere mercenariorum, eos quos iampridem per Hieremiam promiſerat populo ſuo dicens. Et dabo vobis paſtores ſecundùm cor meum, & paſcent vos paſcẽtes cum diſciplina. Hæc ille. aſſeuerans, Pontifi-

ces

ces Romanos eſſe eos paſtores, de quib⁹ apud Hieremiam Deus ait fore, vt à ſe dentur.

Ex his omnibus liquet, Pontifici Romano in terris non modò ſummum ſacerdotium, ſed etiam ſummam Regalis Imperij poteſtatem collatã à Chriſto, ſacra, profanaque omnia regenda, non modò in Italia, ſed in orbe toto, cum bono id publico cognouerit expedire. Neque verò his repugnant, quod Papæ interdum, Chriſti exemplo, quando ſeruos agunt eius ſeruorum, cum non poterant vel corda potentium dura mollire, vel ſublimium celſitatem flectere, ſuæ poteſtatis vires, aut Maieſtatis eminens culmen occuluere factis, aut verbis conſonis humilitati conſpicuę, humanæque vilitati, atque ob id non à contrarijs veritati, vt deinde ſuo tempore, cum res exigit ac patitur, ſummam dignitatem, poteſtatemque ſuam proferrent in medium. Sic CHRISTVS aſſeruit ſe cum ſuis à tributis liberum, voluit tamen ea præſtare, ne quem vel hac in re ſcandalizaret, vt habetur Matthæi capite decimoſeptimo. Et quanuis indignans obiecerit Phariſæis, quod ipſum non honoraſſent, vt habetur Ioannis capite octauo, noluit tamen fieri Rex ab ijs, qui non ipſius in primis dignitatem quærebant, ſed panem. quod ſcribitur eiuſdem cap. 6. Et nihilominus vetuit occludi ora ijs, qui clamabant ipſum Regem Iſraël, aſſeuerans, fore alioquin, vt lapides clamarent. quod Ioannis cap. 12. & Marci cap. 10. habetur, ac Regem ſe fatetur, interroganti Pilato, non qui tunc armis pugnaret, vel cuius Regnum foret vel omninò, vel tunc de hoc mundo, verum cui poteſtas omnis, non aliqua tantum danda mox eſſet, non in cœlo duntaxat, ſed in terris etiam, quod eſt Matthæi capite vigeſimooctauo, quo tempore

dixit Petro, Paſce oues meas, & ipſi dictum fuerat à patre, Poſtula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ, reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos, quod habetur Pſalm. 2. Et, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: Virgaque emittatur è Sion, vt dominetur in medio inimicorum; confringat Reges, conquaſſet in terris capita multorum. vt eſt Pſalm 109. Neque ſimiliter, cum dicimus, à dominio Sacerdotali, ac Regali ſimul, quale eſt Papæ, omnia dominia pendere, tolluntur aliorũ dominia, eorumque effectus. ſicut à directo dominio non extinguitur vtile, neque à dominio proprietatis dominium vſufructus. ſic Deus, cuius vices Papa in terris gerit, operans intimè in omnibus rebus, non tollit earum formas, & effectiones, vt docet S. Thomas lib. 3. aduerſus gentes, cap. 67. & parte prima, quæſt. 105. art. 5. quamuis in ipſo viuamus, moueamur, ac ſimus, vt habetur Act. ca. 17. ac poſſit agere, atque agat interdum ſine interuentu cauſarum ſecundarum, quod in miraculis maximis contingit, aut ipſis adhuc ſaluis, earum vires, effectuſve minuit, vel auget in totius vniuerſitatis bonum. Neque verò Pontifex conquieſcere debet in huiuſmodi temporalium rerum tractatione, vilitate, ac ſpecie, ſed æterna, ac cœleſtia inprimis ita ſpectare, & inquirere, vt illa præ iſtis nihili ducat, in his deſudabit, atque elaborabit, memor eorum, quæ Chriſtus dixit, Nõ veni miniſtrari, ſed miniſtrare, quando, & hæc exteri viderunt. notum namque illud Ageſilai regis, Regnum ſapientibus eſſe ſeruitutem. Quod verò Sancti Doctores aliquando dicunt, Regibus à Deo tradita Regna, ſic tradita eſſe ſcimus, vt pé-

deant à primo Pontificis ſummi regño, atque illi famulentur. ſic enim Proſper libro de vocatione gentium, cap. 33. Gratiæ Chriſtianæ effectibus etiam ipſa, quibus mundus atteritur, arma famulantur. Et S. Gregorius ad Imperatorem Mauritium, libro 2. epiſt. 61. Si. per omnes homines, ait, dominorum meorum pietate cœlitus data eſt, vt terreſtre regnum cœleſti regno famuletur. Eadem Leo epiſt. 73. ad Leonem Auguſtum. Et S. Thomas ſecunda ſecundæ, quæſt. 40. art. 2. omnis perſona, inquit, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet diſponere de his, quæ ſunt ad finem: Bella autem carnalia in populo fideli ſunt referenda ad finem, vt ad bonum ſpirituale diuinum, cui clerici deputantur: ideò ad clericos pertinet, diſponere, & inducere alios ad bellādum bella iuſta. Hęc ille, vir doctrina, & ſanctitate præcellens.

Concluditur, apud ſapientiſſimas quaslibet gentes, earum Pontificem ſummum, fuiſſe etiā vel Regem ſummū, vel penes ſacerdotes omnem profanorum poteſtatem, & ab Imperatoribus, atque à Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & regna maxima fuiſſe ſubiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas cauſas omninò paruiſſe.

CAPVT VLTIMVM.

CLARISSIMVM fit è ſuperioribus, omnium rerum dominium ſupremum pertinere ad Pontificem Romanum iure diuino.

quod ſi ponimus, vt poni debet, iure etiam naturali idem dicendum videtur Sancto Thomæ, Henrico Gandauenſi, & Roderico Sancio. & ſanè illuſtrioribus, ac ſapientioribus quibuſque gentibus hoc ius fuit, vt cuncta eſſent ſubiecta ſummis ſacerdotibus, ipſique Reges ijs obedirent, ac dicto audientes forent. quod multò magis erit obſeruandum Chriſtianis, quorum primi parentes omnia proijciebant ad pedes Apoſtolorum, Petro ijs præſidente, vt meritò ad illos pertineat, quod Dauid canit: Subiecit Deus populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.

Athenienſes olim ſibi primas ſapientiæ laudes vendicare conabantur. atque ad eos inprimis ſpectat, quod Apoſtolus ait, Græci ſapientiã quærunt. Atqui Areopagus eorum penes quem prima omnium poteſtas erat, conſtabat è iudicibus, qui ſacerdotes eſſent, ſummuſque omnium ſacerdos rogans ſingulorum ſententias, ipſe ſuffragia colligebat. quod Ioſephus teſtatur libr. 14. cap. 16. At Lacedæmonijs idẽ Sacerdos erat ſummus, ac Rex, vt habemus è Xenophontis libro de Repub. ipſorum. Iudices autem apud Aegyptios, ait Aelianus lib. 14. variæ hiſtoriæ, cap. 34. ijdem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat ſententia maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat. Antiquitus, inquit Strabo lib. 17. Meroe (quæ eſt Metropolis Aethiopici Regni) ſumma poteſtas fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas, vt nonnunquam, miſſo nuncio, mortem Regi imperarent, eique alium ſufficerent, teſtatur Euſebius in Chronico, in Perſide non niſi magnos Sacerdotes regnaſſe. Adijcit Agathias libro ſecundo, publica omnia de conſilio ipſorum fuiſſe adminiſtrata, ac nihil ratum, vel legitimum

mum fuiſſe Perſis, quod non eorum ſententia con firmaretur. Druidæ, ſcribit Cæſar libro ſexto de bello Gallico de omnibus controuerſijs publicis, priuatisque conſtituunt, & omnes vndique parent eorum iudicijs & decretis. Apud Germanos olim quod Tacitus ſcribit libro de moribus eorum, ſacerdotes in publicis Conuentibus, vbi agebatur de ſumma rerum, ius habebant imperandi, ſilentiumque indicendi. Inter Saluos ijdem Regibus erant maiores. cùm penderent ab auctoritate illorum, teſte Helmoldo lib. ſecũdo, cap. 12. Quid verò Romani? Numquid non apud illos ius erat Sacerdotibus in omnia tam ſacra, quàm profana? Hæc ſunt feſti verba cùm Pont. Max. eſſet omnium Sacerdotum iudex, & arbiter rerum diuinarum, atque humanarum. Hæc Ciceronis libr. 2. de Legibus, dùm loquitur de auguribus, qui Sacerdotes erant, maximũ autem, & præſtantiſſimum in Repub. ius eſt augurum, cùm eſt auctoritati coniunctum. neque verò hoc, quia ſum ipſe augur, ita ſentio; ſed quia ſic exiſtimare nos neceſſe eſt. quid enim maius eſt, ſi de iure quęrimus, quàm poſſe à ſummis Imperijs, & ſummis poteſtatibus comitia tollere? concilia vel inſtituta dimittere, vel habita reſcindere? quid grauius, quàm rem ſuſceptam dirimi, ſi vnus augurum aliter dixerit? quid magnificẽtius, quàm poſſe decernere, vt magiſtratu ſe abdicent conſules? quid religioſiùs, quàm cum populo, cum plebe agendi ius, aut non dare, aut legem, ſi non iure rogata eſt, tollere? Hæc Cicero. Extant tantæ poteſtatis, qua Sacerdotes præditi erant, exempla plurima apud Valerium libro primo, cap. 1 Quocircà Imperatores Summum Pontificatum ad ſe tranſtulerunt, quòd viderent ei ſummum ius eſſe

in omnia. quod adnotauit Dion. lib. 53. & patricij conqueruntur apud Liuium lib. 4. augures Pontificesque communicari plebi. & Vlpianus titu. de inſtit. & iure leg. 1. §. 1. Publicum ius, inquit, eſt, quod ad Statum rei Romanæ ſpectat; priuatum, quod ad ſingulorum vtilitatem. ſunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. publicum ius in ſacris, in Sacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtit. Sic Vlpianus, magiſtratibus præponens Sacerdotes, & in ijs conſiſtere aſſerens ius publicum Romanorum. Cognoſcebant autem non modò illi cauſas pias, ac pauperum, quod Cicero tradit oratione pro domo ſua, & de haruſpicum reſponſis, ſed etiam teſtamentorum, quæ calatis comitijs fiebant; id Gellius docet lib. 15. cap. 26. Quin acta omnia, quæcunque aduerſus ipſorum præſcriptum tentata eſſent, irrita reddebant, ac, ne quid fieret, vbi ita videbatur, intercedebãt. Sic igitur celeberrimæ omnium nationes, quarum conſuetudinem reliquæ minores imitari ſolebant, hanc legem ſeruarunt, vt ſacerdotio profana poteſtas omninò pareret, ac penes illud ſumma rerum profanarum foret. Neque ab hoc abfuêre olim Mahometani, cùm latiùs imperarent. eorum namque ſummus legislator ſtatuit, vt toti vniuerſitati præeſſet vnus Pontifex ſummus, quẽ Califam vocabant, illique poteſtas foret in omnia profana, ijsque adminiſtrandis deligeret ipſe præfectos, quos Amiras, ſiue Amireos, aut Amirantes dixêre, ac pro libito amoueret. Id per multos annos Mahometani obſeruarunt, cùm præter alia tenebant imperio Hiſpanias, Sardiniam, Siciliam, Cretã. quod tradũt Tyrius li. 19. c. 21. Ioannes Leo in tertia parte deſcriptionis Africæ. Zonaras tomo tertio in vita Michaelis Ducæ. Receſſêre

ceſſere deinde ab hoc inſtituto Mahometani, vmbramque illius tantùm retinuerunt quòd ſi Pontifices eorum ſummi, ac Præſules impiæ ſuperſtitionis adhuc tuentur quandam ſpeciem dignitatis, & præſtantiæ, ſed re ipſâ imperium totum eſt penes ipſos Reges. Atque ita videtur eò redacta res, quo ſcimus fuiſſe redactam apud Iudæos, inter quos ſanxerat Deus vt omniũ conſtituendorũ poteſtas eſſet penes ipſos ſacerdotes, vt habetur Deute.cap 17. Quamobrẽ ſummus Pontifex corona triplici ornabatur, quod habet Ioſephus antiquitatum libr. 3. cap. 11. id erat tyara, cydariſque ipſius Regium diadema, vt vocat Hieronymus Epiſtola ad Fabiolam, factumque eſt non inſtituente Deo vt Rex Iudæis daretur, qui tamen, & à Sacerdotibus vngi ſolebat, atque ipſius poteſtas ſubiecta erat Collegio ſeptuaginta duorũ, quod Synedrim vocabatur, ac Reges ipſos iudicabat. quod ſcribit Ioſephus antiquitatum libro 14. cap. 17.

Ad ſummam, ſapientiſſimis quibuſque gentibus, quarum fuêre magna imperia, commune hoc fuit, vt ijdem forent Pontifices Maximi, ac Reges, ſiue in ſacra, & profana ſimul ſummum ius Sacerdotes haberent; vt iam, qui ſecùs dixerit, non modò repugnet iuri diuino, quod Chriſtiani proferunt, atq; hoc poſito; iuri naturali, ſed etiã communibus illuſtriorum, prudentiſſimarumq; gentium ſcitis.

Quamobrem fœliciſſimi, ac potentiſſimi quique Chriſtianorum Reges, & Imperatores, quod iure, inquit Franciſcus Mayronis, ad Pontifices Romanos pertinebat, id in effectu voluerunt eſſe illius. vt aperuimus ſigno 76. de admiranda progreſſione ſacræ poteſtatis lib. 17. cap. 3.

Sed, in vniuerſum, Pontifex Romanus, quid iure poſſit in temporalibus, liquet, quia multos Regia poteſtate, & Imperatoria priuauit, non propter hæreſim, flagitiave duntaxat, verùm & propter ignauiam. Sic Zacharias Papa depoſuit Chilpericum Regem Francorum, Innocentius Tertius amouit è Regni gubernaculis Sancium Portugalliç Regem, vt eſt in cap. ſecũdo, de ſuppl. negli. Prælatorum; alijque alios accedente Epiſcoporum, Procerumque conſenſu, vt Carolum Craſſum, Atahulphum, Venceslumque Imperatores, ac Germaniæ Reges. Præterea verò, ob publicum bonum, reiectis ijs, ad quos iure alioquin imperia magna ſpectabant, quamuis nihil omninò demererentur, ea detulerunt ad alios, qui nihil omninò iuris prius habebant. Huius autem rei duo ſunt illuſtriſſima exempla.

Ac primùm contigit in Orientali Imperio. Nam, cùm legitimus eſſet illius Dominus Balduinus Secundus, Michael Palæologus id inuaſit, eiecto armis Balduino, qui ad Carolum Neapolis, ac Siciliæ Regem, confugiens poterat illud recipere: & nihilominùs placuit Gregorio Decimo adiudicare Orientale imperium Michaeli Palæologo, & auferre illud Balduino, vt teſtatur Villaneus libro ſeptimo, cap. 44. Nauclerus gener. 43. Licèt enim nulla eſſet in culpa omninò Balduinus, nihilominùs vix fieri poſſe videbatur, vt imperium recuperari poſſet. Michael autem pollicebatur, ſe fore in fide Eccleſiç Catholicæ vnà cum Græcis, quod pro virili præſtitit ille, quoad vixit atque ita Gregorius Decimus abſtulit iura Orientalis Imperij Balduino vero Domino, & dedit Michaeli, qui nihil iuris habebat.

Secundum contigit eodem tempore. Nam, cùm fuiſſent electi à Germanicis Proceribus inter ſe diſſentiētibus ex vna quidem parte Richardus Anglus Dux Cornubiæ, & ex alia parte Alfonſus Decimus Caſtellæ Rex veluti Reges Germaniæ, atque ad vnum ex iſtis neceſſariò pertineret Germaniæ Regnum, nihilominùs placuit Gregorio Decimo illorum neminem confirmare, atque admittere vel ad Imperium, vel ad Regnum, ſed iuſſit electoribus, vt alium crearent. Ac tunc factus Rex, & Imperator, Rodulphus Auſtriacæ familiæ parens, nequidquam reclamante Alphonſo. Sic legitur huic à Papa ablatum ius Occidentalis imperij, quod habebat ad rem, datumque Rodulpho: quæ ſcribunt Nauclerus generatione 43. Villaneus libr.7.cap.44. Polydorus Virgilius lib.16.ſub annum 1257.

His addi poſſet, quod ſuprà diximus ab Alexandro VI. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Caſtellanos, ac Luſitanos fuiſſe diuiſas. quod cum multis de cauſis efficere poſſet ille, tum verò. ea, quam ſanctus Antoninus tradidit, quia ſcilicet Pontifex, Chriſti, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac ſoluit ob publicum bonum; iusque ipſi eſt infideles punire, cùm iuxta lumen naturale nequaquàm viuunt, atque omni Dominio priuare. atque ita non modò hæc poteſt, quatenùs eſt neceſſarium ad ſalutem animarum, ſed etiam quatenùs eſt vtile ad bonum publicum. Nam cùm Chriſtus Petro dixit, paſce, iuſſit, vt ſubditos aleret omni ſubſidio ſpirituali, ac temporali, vt poſt clariſſimos Doctores, adnotauit omni Virtutum genere florentiſſimus Franciſcus Toletus Cardinalis.

Con-

Concludamus itaque, ac ſtatuamus, Pontificem Romanum non modò eſſe ſummum ſacrorum Pontificem, ſed etiam Regem ſalua obedientium poteſtate, ac iure, profanarum rerum in terris, idque iure diuino. quod ſi cum Theologis Chriſtianis concedimus, iure naturali, inquit ſanctus Thomas, Henricus Gandauenſis, & Rodericus Sancius, cuncta illi ſunt ſubiecta. &, quando ſapientiſſimæ quæque, atq; illuſtriſſimæ gentes ſanxerunt eum, qui ſummus Pontifex foret, eſſe etiam Regem ſummum inter ſuos, Chriſtiani multò id magis ſancient, iura harum gentium non infringentes. Iccirco, Imperatorum, Regumque maximorum vel conceſſione, vel approbatione, Imperia maxima ſunt Romano Pontifici in ipſis temporalibus ſubiecta.

Quicunque igitur Italiam noluerit Pontifici Romano obedire, is contra ius diuinum, atque hoc poſito, contra naturale, & alia, quæ diximus, pugnabit, &, quod eſt inſtar omnium, ac ſupra omnia, contra ipſum Deum qui, vt oſtéderet, id conſonum ſuæ voluntati, noluit euenire Italiæ tot clades poſt Conſtantinum, ſiue poſt amplificatam Papæ in Italia poteſtatem, quot anteà narrauimus accidiſſe, terræmotus, ſterilitates, diluuia, peſtes, incendia, fulmina, exciſiones vrbium frequentiſſimas, maximas regionum vaſtitates, populorum, gentiumque Italicarum miſerrimas interneciones, cruentiſſimas ſtrages, omnium bonorum rapinas, ac ſpoliationes, irruptiones exterarum nationum, quæ prioribus incolis cuncta auferrent, Imperatores barbarici ſanguinis, qui belluinis factis, & efferatiſſimus omnia proculcarent, euerterent, in cunctos mortales atrociſſimè ſæuirent. quod duobus prioribus libris

eſt explicatum. Contra autem, plurimis eſt Italia bonis mirabiliter amplificata, quæ fusè aperuimus lib.3. & 4. vſque ad cap.3.

Quocircà, cùm Pontificis poteſtas imminuta Romæ, & in Italia, ipſe iniurioſè tractatus renouatæ ſunt antiquæ clades, quamuis non omni, ſed tamen ex aliqua parte, vt libr.4. cap.3. abundè fecimus manifeſtum. Quibus autem temporibus Romani Pontificis auctoritas Romæ, & in Italia magis eſt dilatata, & aucta, tunc fœliciora proſperitatis euenta Romæ, Italiæque diuinitùs plerumque acciderunt. Vt verè hoc oraculum iam pronunciari poſsit,

Papæ & Italiæ ſtatus pariter procedunt.

FINIS.

LAVS DEO SEMPER.

INDEX RERVM MEMORABILIVM, QVAE IN LIBRIS DE ITALIAE STATV CONTINENTVR.

A.

Aboriginum vrbes vndecim ſubuerſæ. pag. 69

Achæi Sybarim condunt. pag. 72

Actiolinus Romanus diriſſimus Tyrannus Pont. Romani hoſtis. 420

Aedificia Italiæ magna, quã olim non erant. 287. & 288.

AEgyptij felicitas, & ruina. 80.

AEquorum natio deleta à Romanis. 90 Oppida quadraginta eorum diruta. ibid.

Aeneas quando venit in Italiam. 67

Agyllæ dirutæ. 110

Agriculturæ præcepta, qui tradiderint ea latinis olim. 369

Agriculturæ inuenta ab Italis noua. 369

Ageſilai dictum ſapiens.

Alaricus Italiam deripuit & quando. 388

Alexandri vi diuiſio orientalium & Occidentalium Indiarum. 445

Alexandriæ ruina. 38

Alexander III. Roma profugit. 408

Alladij ſiue Romuli impietas, & exitus. 73

Alpes Graiæ vnde dictæ. pag. 65

Amyclæ à ſerpentibus deletæ. 69

Aniceris Cirenaicus. 37

Antonij bellum cum Octauio. 113

Antenor Euganeis pulſis Patauium condit. 67

Antiochiæ ruina. 41

Antipolis poſtea Ianiculũ. pag. 51

Angli quot & quanta beneficia acceperint à Pontif. Romanis. 314

Angliæ epiſcopi Italiæ. 315

Aocologia motus canleſſes conſiderantis nulli olim periti latinis. 359

Apollonius Cyrenaicus. pag. 359

Apina, & Argyripa Italicæ Vrbes. 66

Ariſtippi duo philoſophi Cyrenaici. 37

Areta Ariſtippi filia. 37

Arcades,& Aborigines quã do in Italiam venerint. 58.59 60.
Argonautæ quando in Italiam venerint, quas vrbes condiderint. 64
Ariſtodemus Tyrannus Cumarum; eiuſque euenta, geſta, exitus infelix. pag. 79
Arithmetici nulli olim latinis. 358
Artes liberales quando in Italiam venere. 348
Archippe Vrbs hauſta hiatu ad Facinum lacum. 70
Argorum ruina. 40
Arbores quæ olim ante Cõſtantinum non naſcebantur in Italia, medicæ Cytriorum, goſſipij, ſacchari. 232
Athenarum ruina. 40
Athlantidis diuiſio. 54
Aethiopum Rex omnio ſacerdotibus ſubiectus. 440
Athenienſibus Areopagus princeps erat ſacerdos. 440.
Auſones quando in Italiam venerint. 53
Aureliani diritas cladeſque illo imperante. 174
Aurunca diruta à Romanis. pag. 90

B.

Babilonis ruina. 38
Barium ab Illirijs conditum. 87
Barnabas Vicecomes Tyrãnus quãdo oppreſſit Mediolanum. 420
Balduino ſecundo orientalẽ imperium ablatum. 444
Barbari Imperatores qui Romæ ſunt dominati. 178
Bellum trium virum. 116
Bella ciuilia Veſpaſiani, Galbæ, Othonis, Vitellij. 425
Bella perpetua in Italia. 208. 233.
Beneuentũ conditum à Diõmede. 67
Bola & Bouillæ exciſæ à Coriolano. 82
Boæ ſerpẽtes olim in Italia. 208. 231.
Boues oꝺtoni olim iungebãtur aratro. 230
Bohemia ſtudio Rom. Pon. ad Chriſtum conuerſa, & ad affluẽtiam perducta 316.
Brunduſium à iapygibus ædificatum. 63
Brutiorum cõſpiratio, & latrocinia. 156
Britãniæ euerſio Anglis irrũpentibus. 313
Britanni & Angli quid benẽficij acceperunt à Pontif. Romanis. 313
Bubaſti ruina. 38

C.

Cameſene, & Cameſes. 46. & ſeq.

Califas

Califas ſummus Rex, & ſacerdos Mahometanorũ. 442
Caſtruccius caſtracanis Lucarum Tyrannus. 419
Cardinalium collegiũ quã ſanctum. 376
Carini luxus. 175
Caracallæ nequitia vitioſitas rapacitas, cladeſq; illo imperante. 164
Catilini bellum. 112
Caulonium dirutum à Dionyſio Tyranno. 84
Caci hiſtoria. 65
Caligulæ crudelitas rapacitas, impudicitia. 132. 133. 182. 189.
Caprearum diuiſio ab Italia. 55
Carneades cyrenenſis. 37
Callimachus poeta Cyrenẽſis. 37
Carthaginis opes, potẽtia, ci uiũ frequẽtia ruina. 35. 36
Cecoprs quãdo regnarit Athenis. 34
Cæſaris, ac Pompei Bellum ciuile. 112. 113
Cẽſus deſcriptio quos olim contineret. 273
Chriſtophori Colũbi laus. 362.
Chriſtus ſacerdos, ac Rex. 433.
Cicuta non ita nunc læthalis, vt olim. 233
Cimbrorum irruptio in Italiam. 102
Cyzici ruina. 39
Cyrenæ quos philoſophos produxerit. 37
Cyrenes felicitas antiqua, ruina. 37
Cyrthæ potentia, ruina. 36
Clades Vmbrorũ, Samnitũ, Hetruſcorũ, & aliorum Italicenſium. 92
Claudij imperatoris crudelitas, rapacitas, impudicitia. 135
Clades magnæ imperante Antonino Pio. 158
Clades è terra, aqua, aere & igne Italis olim contingẽtes. 201
Coriolanus quot Vrbes anno vno in latio euertit. 82
Cõmodi rapacitas, diritas, libido cladeſque illo imperante. 159. 179
Conſtantinus quartam partem tributo. ũ ſuſtulit. 192
Coſmographi nulli olim latinis. 458
Cortona, ſiue Crotonia Vmbrorum metropolis. 62
Corinthi ruina. 40
Colophonis ruina. 40
Croto condita à Græcis. 68
Crotoniatarum victoria è Sybaritis. 83
Croto condita à Iapygib. 71
Cretenſium aduentus in Italiam duce Minoe, & Iapyge. 62
Cremona incenſa. 144

Cronus Cyrenenſis. 42

Cumæ ædificatæ ab Hippocle. 71

Cumarum ciues vexati & oppreſſi ab Ariſtodemo Tyranno. 79

Cumarum potentia antiqs temporibus. 79

Curetes qui. 46. & ſeq.

Cumarum ruina. 40

D.

DArdi deleti à Diomede. 259.

Dauni à Dauno ſocero Diomedis. ibid.

Dania per Rom. Pont. excuſa. 317

Debitores quã diriter olim tractarentur. 197

Deciorum Imp. crudelitas. 177.

Dioſpolis ruina. 37

Diluuium vniuerſale. 46

Diluuium Atlantidis. 55

Diluuium Deucalionis. 55

Diomedes in Italiam quando venerit, & quam late regnarit. 67

Diſperſio gentium quanto tempore extiterit poſt diluuium. 45

Diluuium Pomptini agri. 100. & 101.

Dionyſij effera Tyrannis. pag. 86

Diocletiani Imp. crudelitas. 177.

Dialectici qui nunc & olim. pag. 352

Diopticæ ſcriptores nulli olim periti latini. 360

Domitiani mores efferatiſſimi. 157. 179

E.

ECbatanæ ruina. 39

Egnatia ab Illyrijs condita. 65

Electores imperij ſeptem à Papa conſtituti. 307

Epiſcopi Itali ſancti. 377

Epiſcopi quinam Reges, & Imperatores creent. 446

Epiſcoporum dignitas in Italia. 293

Eratoſthenes mathematic[9] Cyrenenſis. 37

Eugubij antiquitas. 56

Eugubium &, Iguuium idẽ. 56.

Euganei populi quas Vrbes condiderunt. 65

Eugenius III. Roma profugit. 407

F.

FEdericus Ancobarbus quot Vrbes in Italia ſubuertit. 408

Felſina, quæ deinde Bononia, Tyrrhenorum metropolis trans Apenninũ. 61.

Florentia ex quo euecta ad magnam dignitatẽ. 418

Fregellæ dirutæ. 99

Fulmina olim quam crebra & damnoſa. 211

Gallo-

G.

Gallorum Druidæ quantum poſſent apud eos. 441.
Galli auctoritate Pont. Romani adiuuante Italię Regnum pulſis Longobardis, Syriam, regnum Neapo. Siculum, imperiumque Conſtātinopolis acquiſiuerunt. 46.& ſeq.
Galliæ quot, & quanta bona contulerunt Rom. Pō. 327.
Gallieni luxus, & ſocordia cladeſque illo imperante. 172.
Galli imperantis exitus. pa. 171.
Galbæ mores. 142.191
Galli ciſalpini deleti. 94
Galli irruperunt in Italiam, tercentumque annos eā vexarunt. 78
Galli Romam diruerunt. 85
Galli vrbes vndecim ſubuerterunt in oris circumpadanis, & in vicos omnia redegere. 85
Gentium diſperſio quo tempore, & quomodo contigerit. 45
Genuæ ſtatus ac libertas. 292.
Genuenſes quid acquiſiuerint Hiſpanis. 339
Genua ex quo tempore euecta ad magnam poteſtatem & dignitatem. 368
Geographi qui nunc, & olim latinis. 359
Gymnaſia publica omnium diſciplinarum nulla olim in Italia. 346.& ſeq.
Gladiatorum miſeriæ. 195
Gladiatorum ludi quando Romæ editi. 93
Eorum ſanguis bibi ſolitus. 159
Gnomonicæ nulli olim peritiores latinis. 360
Gnoſſi ruina. 40
Græciæ quot, & quanta bona Rom. Pont. & Itali cōtulerunt. 321
Goſſypium non naſcebatur in Italia ante Conſtantinum. 232

H.

Hadrianus IV. interdixit Romanos ſacris. pag. 407.
Hadriani Imp. crudelitas. 156.181.
Hannibalis aduentus in Italiam, facta. 95.& ſeq.
Heliopolis ruina. 38
Henricus II.III.IV. in Pōtifices Rom. iniurij. 406
Herbarum vires cognoſcere ex aſpectu tradidit Ioannes Baptiſta Porta. 370
Herbarum vires ac naturam qui tradiderunt & latinis,

nis. 364
H.l.ogabali Imp. crudelitas, rapacitas, libido, clades illo imperante. 167.183
Hercules quando venit in Italiam. 65
Hercules ſuſtulit morem hominum ſacrificandorū Romæ ſiue Saturniæ. 52.
Hiria condita à Iapygib⁹. 62
Hipponium dirutum a Dionyſio Tyranno. 84
Hiatus terrarum, Vrbeſque ijs hauſtæ. 204
Hiſpani quot, ac quanta bona acquiſiuerũt ope Ro. Pon. & Italorum. 332
quibus gradibus ad maximam felicitatem peruenerint, & quibus deiecti. 334
Hiſpanorũ clades antiquæ. 331.
Horologiorum inuenta ab Italis. 361
Honorius, & Valentinianus imminuerunt maxime Pont. poteſtatem.

I.

Iapyx, & Iapygia. 62
Iapyges quas Vrbes in Italia condiderunt. 62
Ianus, qui & qualis. 50.51
Ianiculum prius Antipolis. pag. 51
Illyriorum irruptio in Italiam, & dominatus. 74.75
Incendia Romæ nata. pag. 119.
Incendium horribil. è Veſuuio. 104
Incẽdia, quæ Romæ euenerunt, inũdationes, peſtes, direptiones libro primo, & ſecundo. 207.212
Inundatio Tyberis imperãte Traiano. 141
Imperium Romanũ quam diu ſteterit. 295
Imperatores Romani pleri que illud in animo habebant vt omnem virtutẽ tollerent, & pleri que ipſorum occiſi. 187
Imperatorum quoto quiſque tempore imperarit, qualis fuerit, cuius gentis, & quæ clades cuilibet euenere toto libro ſecũdo.
Imperatores Romani quã crudeles in ſuos propinquos. 148
Iannes Maria Vicecomes Mediolani Tyrãnus. 420
Ioſephi Marrochiani Regis crudelitas. 37
Ioui latiali ſacrificabantur homines. 52
ſuſtulit Hercules hũc morem. 52
Italię ſtatus regnante Saturno. 47
Italia cameſene & ſaturnia. pag. 51
Italia ab Auſonibus deinde

à Sica-

à Sicanis occupata. 54
Italia Tyrrhenia dicta aliquando à Græcis. 62
Italorum mores ſub aduentum Troianorum. 69
Itali ac Romani in Aſia trucidati iuſſu Mithridatis. 105
Italicenſes agri ter diuiſi colonijs Romanis. 119
Itali imperante Auguſto amādati in varias oras extra Italiam. 119
Italia vaſtata bellis ciuilib⁹. 118.
Italiæ Vrbes ab Hannibale euerſæ. 97
Italię populi omnes antiqui deleti à Romanis præter aliquot Vmbrorum, & ligurum. 125
Italia direpta à barbaris imperante Gallieno. 173
Italia direpta ac vaſtata à barbaris imperante Aureliano. 173
Italiæ loca olim peſtilentia. 207.
Italia in perpetuis ruinis ante Conſtantinum. 223
Italiæ tellus nunc fecundior, quam ante Conſtantinum. 231
Italia magis olim inculta, quam nunc. 237
Italiæ quot Vrbes numerentur à Plinio. 237
Italiæ habitatores quot olim, & nunc. 40.270
an olim maiores, quam nunc Vrbes. 272
decem & ſeptē nunc maximæ quantę olim nullę. 273.
Italicis fundi cōmunes. 292
Italia ſine artibus liberalib⁹ vſque ad vltima tempora. 346.40
Italiæ felicitas vigente Pōt. Roman. autoritate, felicitas ea proſtrata. 387. & ſeq.
Italię maxima vaſtitas adducta, cum Pont. Ro. eſt captiuus abductus. 374
Italia quandiu fuerit abſq; vno Rege. 399
Italia quandiu ſortita fuerit vnum Regem. 411.412
Italia habet duos ſummos Principes rerum ſacratū & profanarum. 419

L.

LAcedæmonijs idē Rex, & ſacerdos. 440
Latinorum populi quinquaginta tres exciſi. 93
Labici exciſi à Coriolano. pag. 82
Lamus qui. 63
Leges duodecim tabularū earumque aſperitas. 83
Læſtrigones qui, & quā lәte in Italia dominati. 63
Lepontij orti ab Orobijs.

Leges nefandę ante Conſtā-tinum in Italia. 402
Ligures antiquiſſimi Italiæ populi. 57
Ligurum latiſſimum impe-rium. 57
Liburnorum irruptio in Italiam. 58
Lycaon quando regnauit in Arcadia. 58
Lydi Tyrrheno duce quando Italiam petierint. 61
Vmbris adimunt trecentum caſtella. 61
Ligures prope exciſi à Romanis. 102
Libido fœda & effrenis antiquorum. 200
Linguarum peritia deerat antiquis. 349
Linguæ latinæ ſcientia qualis nunc in Italia. 349
Locri conditi à Græcis. pag. 73.
Loca Italiæ olim peſtilētia. 207.
Longobardi quando in Italiam venerint. 402
Ludouicus Bauarus, quid egerit in Italia. 408
Ludouicus Morus Italiam perturbauit Romano Pō-tifice inuito. 420

M.

MAzacæ ruina. 39
Marij crudelitas. 105. & 106.
Macrini Imp. diritas. 167. & 183.
Maximini Imp. crudelitas incredibilis. 167. 184
Maximiani Herculei crudelitas. 177
Maxentij vitioſitas. 184
Manna olim non erat in Italia. 233
Mathematici qui nunc, & olim in Italia. 357
Magnetis vſus inuentus à Flauio Analphitano. 362.
Maſtinus Scaliger Veronæ Tyrannus. 420
Mahometes inſtituit vt ſummus ſacerdos Califa dictus omnibus ſuis ſectatoribus dominaretur. 442.
Megalopolis ruina. 40
Megaræ ruina. 40
Meſſapus Meſſapiam occupat, ac denominat. 66
Melpum euerſum à Gallis prope padum. 84
Metapontum ſubuerſum à Samnitibus. 90
Medica arbor olim non erat in Italia. 233
Meteoroſcopi nulli olim peritiores latinis ſcriptores. 359.
Mechanica inuenta. 360
Medici qui olim latinis & qui poſt Conſtantinum, 363.

Me-

Mediolanum à duobus Tyrannis oppreſſum Pont. Rom. abſente. 419
Meroe Metropolis Aethiopiæ. 440
Mycenarum ruina. 41
Mores nefandi ante Conſtantinum in Italia. 193
Molæ ad aquam nullæ olim, nunc ab italis inuentæ. 368
Monaſteria magnificentiſſima Italiæ. 286
Muſicæ ſcientia quæ nunc, & olim latinis. 337

N.

NEronis crudelitas, rapacitas, luxuries, nequitia. 137.179.48
clades quæ illo imperante contigerunt. 137
Nini ruina. 38
Nicomediæ ruina. 39

O.

OEnotrus quando venerit in Italiam & qui fuerit. 58
Oenotrij Auſonijs expulſis, atque Vmbris imminutis Italiam denominauerunt. 59
Octauiani bella cum Lepido, Pompei cum Antonijs. 113
Octauiani crudelis dominatus. 126
Octauiani Auguſti imperium quale. 127
Ordines religioſi inſtituti, & confirmati à Pon. Ro. in Hiſpania. 338
Ordines religioſi ab Italis inſtituti, aut in Italia cõmorantibus. 380
Orobij Bergomum, Comũque ædificant, ab his orti Lepontij. 65
Orchomeni ruina. 40
Othonis Imperat. mores. 142.
Othonis I. Imperatoris iuramentum Ioanni Papæ præſtitum. 415
Ouidij Pollionis mira crudelitas. 126

P.

PAdus quam latè antiquitus inundaret. 58. & 62.
Partenophe vnde dicta. 6
Patribus olim pro libito licebat filios occidere. pa. 196.
Paſcere eſt idem quod Regere, ac Regia poteſtate vti. 435
Perſepolis ruina. 38
Pergami ruina. 39
Pelaſgorum in Italiam aduentus. 60
Vmbris adimunt Cortonam. 60
Phaleriam Agyllas, & Vrbem

bem Regiam condunt. 64.
Pelaſgi Spinam condidere ad oſtium Padi. 60
Peſtilentia Romæ maxima. 93.
Pelaſgorũ peſtilentia ſæua. 68.
Pediculorum terræ. 74
Peſtes, quæ olim cõtigerũt. 309.
Philippi Imp. mores. 120
Pelaſgi condunt Rauennam. 60
Eorundem votum execrabile. 68
Eorum diſceſſus ex Italia. 69
Piſaurum hiatu hauſtum. 120.
Picenum olim non ita, vt nunc habitatum. 285
Phaetontis incendium. pa. 58.
Phitecuſæ diuiſio ab Italia. 54.
Phoceæ ruina, 40
Pontificis Romani dignitas, poteſtaſque diuturna. 295
Pontificis Romani honores delati à maximis Imperatoribus ac Regibus. 312.
E quam remotis regionibus veniant ad illum legati. 313
quibus Imperatoribus ac Regibus imperium, regnumque abrogarit. pa. 359.
Quæ regna illi tributum preſtent, aut præſtarint. 302.
quàm remotis regionibus creet epiſcopos. 259.
quinam epiſcopi à Papa confirmati Reges & Imperatores creent. 302
quibus nomen Regis dederit. 309
eius poteſtas in multis alijs. 319
Pontifex Romanus eſt omnium temporalium dominus ſupremus omni iure. 421
Pontificis abſentia quãtum mali attulerit Italiæ & qui Tyranni exorti. pag. 419.
quando id & cur non curarit. 418
Pontifex Romanus per multa ſæcula contendit vt vnus Italiæ Princeps foret. 414
Pontifices Romani in cauſa æternæ veritatis nihil vnquam diffidens ſanxerunt. 373
Pontificum Romanorũ ſucceſſio plures habuit ſanctos, ac martyres quam cæteræ.

ceteræ. 237
Poetæ latini qui nunc & olim. 350
Polonia per Pontif.c.Roma. & Italos ad Chriſtum perducta & exculta.pag. 318.
Pictores ſculptoreſque nulli olim celebres è latinis nunc non ita. 366
Pontificis Romani beneficia ad exteras nationes profecta. 312.& ſeq.

R.

REges olim vocabantur paſtores, & cur. pag. 435.
Regna debent parere & Reges ſacerdotibus. 433
Regnum Neapolitanū ſubiectū Northmannis, Germanis, Gallis. 417
Reges Romani quales.
Rheginorum nobilis victoria. 83
Rhegium conditum à Græcis. 74
Romanorum Pōtifex ſummus antiquus omnia diuina & humana iura tractabat ac regebat. 441
Roma quandiu ſteterit in libertate. 291
Romæ quantus olim populus. 279
Romæ non magnum decus ante Craſſum. 278
Romæ aliqua ædificia. 274. 275.
Romæ antiquę magnitudo. 275.
Balnea, ampitheatra, lacus, campi, & alia pracipua. 276,& ſeq.
Roma quoties direpta, incēſa, euerſa ante, ac poſt Cōſtantinum. 215
Romæ clades Auguſto imperante. 68
Romæ conditæ ſtatus. 45
Romanorum clades. 92
Romæ comparatio cum Vrbibus alijs quoad imperij felicitatem. 41.42
Quænam ſingularia, & maxima illi olim fuerint. 45
Rudium ab illirijs cōditum. 44.

S.

SAraceni quæ loca occuparint in Italia. 403
Sancti Italici auctores ordinum religioſorum Romæ propinqui. 378
Saccarum olim non naſcebatur in Italia. 231
Sacrificādorum hominum mos in Italia. 195
Salaſſi deleti ab Auguſto. 125.

Sal-

Sallyes cæſi à Romanis. 166.
Samnitum Vrbes in vicos redactæ. 110
Satricum dirutum à Romanis. 90
Saturno ſacrificabantur homines. 51
Saturnus qui & qualis fuerit. 46. & ſeq.
Sardis ruina. 38
Seleuciæ ruina. 38
Sertorij bella. 111
Septimij Seueri diritas, rapacitas, clades illo imperante. 161. 182
Serui cum lubebat occidi impune poterant à dominis olim. 196
Serici conficiendi ars apud Italos nulla olim. 370
Sygæ potentia, ruina. 36
Sidonis ruina. 38
Sinopis ruina. 39
Smyrnæ ruina. 40
Sicani ex Hiſpania venere in Italiam, & quando. pa. 54.
Siciliæ diuiſio ab Italia. 54.
Siculi Italiæ indigenæ expulſi à Pelaſgis Siciliam ceperunt ac denominarunt. 61
Syllæ crudelitas. 108. 109
Sybaris condita ab Achæis. 72.
Sybaritanum mores. 82
Sybaris infeliciſſimum excidium. 82
Sirenes quales, & quas Vrbes habitarent. 65
Sicani expulſi à Græcis è Tibure, Cora, & Catyllo.
Siculi erant Entennates Tellenenſes, Ficulnenſes, Corniculani, Tyburtini. pag. 60
Spina euerſa à Gallis. 84
Imperium maris habebat ibidem.
condita à Pelaſgis. 60
Ad eam ſe contulit Diomedes. 78
Slauorum Sacerdotes omnia poterant apud ipſos. 441.
Spartani Tarentũ condunt. 72.
Spartaci bellum. 111
Sterilitates, quæ olim contigerunt. 204

T.

Tamæ potentia, ruina.
Tanis felicitas, & ruina.
Tarentum conditum à Spartanis. 73
Tarquinij diruti. 108
Templa Italiæ magnifica. 278.
Terræmotus ante Conſtantinum. 201
Terræ-

Terræmotus imperãte Traiano. 156
Terræmotus Atlantidis inſulæ. 54.55
Thaebarum ruina.
Thaebarum felicitas, & ruina.
Theſſaliæ montes altiſſimi in quib⁹ confugere homines à diluuio. 55
Theologi qui nunc & olim. 353.
Theologi communiter definiunt Papam totius orbis Dominũ in commune bonum. 431
Theodoricus Rex maxime Pont. Rom. coluit, & quo modo obierit, cum non coluit. 394
Theſmenæ prouinciæ felicitas antiqua, & ruina. pag. 37
Tyranni, qui Italicas Vrbes oppreſſerunt Pontifice Romano abſente. pag. 420.
Titi crudelitas imperãte patre. 145
Tiberio imperante quæ clades contigerint. 131
Tyrtheni quando in Italiam venerint eorumque imperium. 61.62
Duodecim Colonias trãs Apenninum circa Padũ condidere. 61.62
Tyburtini à Siculis Italiæ indigenis. 60
Titanes qui. 48
Tiberij imperatoris crudelitas, intemperantia, rapacitas, nequitia. 129
Tyri felicitas & ruina. pag. 41.
Totilę Regis incredibilis humanitas in Romanos captos. 398
Tributa immenſa quibus onerabantur omnes Imperio Romano ſtante. pag. 189.
Traianus decem millia gladiatorum dedit vno munere. 156
Trium virum bella, & diritas. 113
Troiani in Italiam profecti. 67.
Troiano bello cõfecto quot populi in Italiam venerunt. 67. & ſeq.
Trina Vrbs Italiæ deleta à Diomede. 67

V.

Valeriani imperium qualẽ eius exitus, ac ſeruitus infelix. 172
Valentianus I V. imminuit maxime Rom. Pont. autoritatem. 386
Verona à Maſtino ſcaligero op-

oppreſſa. 420
Venetiæ ex quo tempore prouectæ ad magnam dignitatem & poteſtatē. 418.
Venetiarum dignitas & potentia. 285. 286. 292
Ventorum procellæ antiquitus. 211
Veſpaſiani rapacitas. pag. 59. 191.
Veſtalium Virginū diritas. 194.
Veij exciſi à Roman. duce Camillo. 83
Veiorum magnitudo. pag. 83.
Virgines Italicæ ſanctæ. 378.
quibus impreſſa ſtigmata diuina. 379
Virgilius Papa cum rediji in Italiam tunc omnes Gothi deleti. 395
Vitellij Imperatoris mores. 142.
Vmbri ſuperfuerunt à diluuio & cur, quando. 56.
Vmbris altiſſimi montes. pag. 56
Ab ijs prognati multi populi in Italia. 56
Imperium illorum latiſſimum. & vetuſtiſſimum in Italia. 56
Vmbiorū populi tredecim deleti. 65
Vrbes tredecim Pelaſgorum exciſæ in Sabinis. pag. 69
Vguccio fagiolanus Tyrannus piſaium. 417
Voragines olim contingentes vrbeſque ijs hauſtæ. 204.
Vrbes Italiæ libertatem cōſecutæ per Carolum Magnum. 289
quid olim pręſtarent aduenienti Imperatori in Italiam, earumque ſtatus. 291
Vrbes olim in orbe Romano maximæ numerantur ab Auſonio. 273
Vrbes Italiæ nunc maximæ decem & ſeptem, quantæ olim nullæ. pag. 273.
Vrbes Italiæ quot numerētur à Plinio Strabone Ptolomeo & quot nūc ſint. 232.
Vrbes Italiæ præſtantes ante Imperium Romanum conſtitutum exciſæ. pag. 228.
Vrbes quot imperante Hadriano in Italia, & quot antea. 226
Vrbes Italiæ mirabiliter deſolatæ. 209
Vrbes exciſæ à Sylla in Italia.

lia. 106
Vrbes dirutæ à Regibus Romanis. 78
Vrbes antiquæ felices olim, nunc dirutæ enumerantur. 36.37. & ſeq.
Vrbes à barbaris vaſtatæ imperante Aureliano. pag. 175.
Vſuræ antiquis quam vſitatæ & graues. 198
Vticæ magnitudo, ruina. pag. 36
Vulſinium fulmine conflagrauit. 212
Vulſinium dirutum. pag. 93.
Vuæ è ſpinis olim non erant in Italia. 233
Vmbro fluuius, terminus antiquus Vmbrorum. pag. 57.

FINIS.